

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI**

**İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENİYLE YERİNDEN
EDİLMELERİN İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Aşlı KARABAY**

**Danışman
Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ**

HAZİRAN 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“İklim Değişikliği Nedeniyle Yerinden Edilmelerin İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Bağlamında Değerlendirilmesi” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Aslı KARABAY

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : İklim Değişikliği Nedeniyle Yerinden Edilmelerin İnsan Hakları Ve Sosyal Adalet Bağlamında Değerlendirilmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön Söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 197 sayfalık kısmına ilişkin 26/06/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 8' dir.

Filtrelemeye alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 26/06/2025

Danışman: Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ

Öğrenci: Aslı KARABAY

KILAVUZA UYGUNLUK

“İklim Değişikliği Nedeniyle Yerinden Edilmelerin İnsan Hakları Ve Sosyal Adalet Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Aslı KARABAY

Danışman

Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ danışmanlığında **Aslı KARABAY** tarafından hazırlanan “**İklim Değişikliği Nedeniyle Yerinden Edilmelerin İnsan Hakları Ve Sosyal Adalet Bağlamında Değerlendirilmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dalı’nda Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

26/06/2025

JÜRİ:

Danışman : **Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Ahmet YAZAR** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Hüsniye AKILLI** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun .... /.... /2025 tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının her aşamasında yanımda olan, bilgi ve sevgileriyle beni yalnız bırakmayan tüm değerli insanlara en içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Başta, bu sürecin en başından itibaren akademik rehberliğini esirgemeyen, sabrı, anlayışı ve kıymetli yönlendirmeleriyle tezime ılık tutan değerli danışman hocam Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin desteğı, hem akademik gelişimimde hem de bu süreci sağlıklı biçimde tamamlamamda büyük katkı sağlamıştır.

Her zaman yanımda olan, bana inanan, dualarıyla ve sevgisiyle güç veren aileme; özellikle tüm zorluklarda beni yüreklendiren, koşulsuz desteğini her daim hissettiren anneme ve babama minnettarım. Varlıkları, bu yolculukta bana güven vermiş, motivasyon kaynağı olmuştur.

Ve en özel teşekkür, hayat arkadaşım Necip Salih KARABAY'a... Desteğıyle en karanlık günlerimi aydınlatan, beni anlayışla karşılayan, sabrıyla, sevgisiyle ve omuz omuza verdiğimiz mücadeleyle bu süreci birlikte göğüslediğimiz eşime gönülden teşekkür ederim. İyi ki vardın, iyi ki varsın...

Bu süreç, yalnızca bir akademik çalışma olmanın ötesinde; dayanışmanın, sevginin ve emeğın değerini derinden hissettiğim bir yolculuk oldu. Kalbimde yer eden herkese teşekkür ederim.

Aslı KARABAY, Erzincan, 2025

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENİYLE YERİNDEN EDİLMELERİN İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ash KARABAY

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2025

Danışman: Doç. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ

ÖZET

Son yıllarda iklim değişikliğinin etkileri yalnızca doğal ekosistemleri değil, aynı zamanda insan yerleşimlerini ve toplumsal yapıları da derin biçimde etkilemektedir. Özellikle iklim temelli yerinden edilme süreçleri, sosyal adalet ve insan hakları bağlamında çok katmanlı sorun alanları doğurmaktadır. Bu çalışma, iklim değişikliğine bağlı zorunlu yerinden edilmeleri insan hakları ve sosyal adalet perspektifinden bütünsel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel araştırma sorunsalı, iklim değişikliğine bağlı göç olgusunun insan hakları ihlalleri ve sosyal adaletsizliklerle nasıl kesiştiği üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede geliştirilen temel hipotez, mevcut uluslararası hukuk normlarının yetersizliği ve derinleşen sosyoekonomik eşitsizliklerin, yerinden edilen bireylerin temel haklara erişimini güçleştirdiği ve sosyal adaletin tesisini önemli ölçüde engellediğidir. Araştırma kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde akademik çalışmalar, sözleşmeler, bildirgeler, politika raporları ve örnek vakalar sistematik biçimde incelenmiştir. Böylece iklim değişikliği yerinden edilmeler, hukuksal, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla disiplinlerarası bir perspektifle değerlendirilmiş ve insan hakları odaklı çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Yerinden Edilme, İnsan Hakları, Sosyal Adalet

AN EVALUATION OF DISPLACEMENTS CAUSED BY THE CLIMATE CHANGE IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS AND SOCIAL JUSTICE

Ash KARABAY

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, June 2025

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Duygu YILDIZ KARAKOÇ

ABSTRACT

In recent years, the impacts of climate change have profoundly affected not only natural ecosystems but also human settlements and social structures. In particular, climate-induced displacement processes have given rise to complex, multilayered problem areas in the context of social justice and human rights. This study aims to examine forced displacements resulting from climate change through an integrated approach from the perspectives of human rights and social justice. The main research problem of the study focuses on how the phenomenon of climate-induced migration intersects with human rights violations and social injustices. Within this framework, the central hypothesis posits that the inadequacy of existing international legal norms and deepening socio-economic inequalities significantly hinder displaced individuals' access to fundamental rights and obstruct the realization of social justice. The research systematically analyzes academic studies, conventions, declarations, policy reports, and case examples at both national and international levels. In doing so, climate-induced displacements are evaluated through a multidisciplinary perspective encompassing legal, social, and environmental dimensions, and human rights-oriented solution proposals are sought to be developed.

Keywords: Climate Change, Displacement, Human Rights, Social Justice

İÇİNDEKİLER

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENİYLE YERİNDEN EDİLMELERİN İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNL SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ZORUNLU YER DEĞİŞTİRME: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İklim Değişikliğinin Tanımı ve Etkileri	6
1.1.1. İklim Değişikliğiyle İlgili Kavramsal Ayrımlar	6
1.1.1.1. Hava ve İklim	6
1.1.1.2. İklim Değişikliği	8
1.1.1.3. İklim Değişikliğinin Farklı Görünümleri: Küresel Isınma ve Küresel Soğuma.....	11
1.1.2. İklim Değişikliğinin Nedenleri	15
1.1.2.1. Doğal Nedenlerden Dolayı Değişen İklim	16
1.1.2.2. Beşerî Nedenlerden Dolayı Değişen İklim.....	17
1.1.3. İklim Değişikliğinin Etkileri	20

1.2. Göç ve Yerinden Edilme	22
1.2.1. Göç	22
1.2.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı	23
1.2.3. Vatansız	24
1.2.4. Göç ve Yerinden Edilme Arasındaki Farklar	26
1.2.4.1. İrade	26
1.2.4.2. Zorunluluk	27
1.2.4.3. Hukuki Durum	28
1.2.4.4. Süreklilik ve Geçicilik	29
1.3. İklim Değişikliği ve Yerinden Edilme	30
1.3.1. Çevresel Bozulma ve Göç İlişkisi	30
1.3.2. Çevresel Güvenlik ve İklim Güvenliği	34
1.3.3. İklim Değişikliğine Bağlı Yerinden Edilmeler	40
1.3.4. Kavramsal Tanımlama Sorunu: İklim Göçmeni/İklim Mültecisi	44
1.3.5. İklim Değişikliği Nedeniyle Yer Değiştirenlerin Hukuki Statüsü	50

İKİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YERİNDEN EDİLME: İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. İklim Kriziyle Mücadelede Uluslararası Anlaşmalar: Haklar, Kayıplar, Sorumluluklar ve Tazminler	55
2.1.1. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	55
2.1.2. Kyoto Protokolü	60
2.1.3. Kyoto Protokolü'nden Paris İklim Anlaşması'na Giden Süreç	65
2.1.4. Paris Anlaşması	67
2.2. İklim Krizine Hak Temelli Yaklaşım	71

2.3. İklim Krizinin Etkileri, İnsan Hakları ve Yerinden Edilme: Çok Boyutlu Kırılganlıklar	72
2.3.1. Buzulların Erimesi ve Deniz Seviyesinin Yükselmesi	74
2.3.2. Yaygın Açlık, Gıda Güvensizliği ve Tarım Üretiminin Düşmesi.....	77
2.3.3. Su Kaynaklarının Azalması	82
2.3.4. İnsan Sağlığı.....	86
2.3.5. Kuraklık ve Çölleşme	90
2.3.6. Aşırı Hava Olayları	92
2.4. Vaka İncelemeleri: İklim Krizinin Yerinden Edilme ve Hak Kayıpları Üzerindeki Somut Örnekleri	95
2.4.1. Darfur: Ekolojik Kriz, Çatışma ve Yerinden Edilme.....	96
2.4.2. Tuvalu: Deniz Seviyesinin Yükselmesi ve Yok Oluş	99
2.4.3. Suriye: Kuraklık, İklim Baskısı ve Zorunlu Göç	103
2.4.4. Bangladeş: Aşırı Hava Olayları, Kentlere Göç ve Sosyo-Ekonomik Kırılganlık	105
2.4.5. Arktik Bölgesi- Eriyen Buzullar ve Yerli Halkların Göçü	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE BAĞLI YER DEĞİŞTİRMELERDE SOSYAL ADALET

3.1. Sosyal Adaletin İklim Krizi Bağlamında Yeniden Tanımlanması	112
3.1.1. Çevresel/Ekolojik Adalet	112
3.1.2. İklim Adaleti	118
3.1.3. Gelecek Kuşaklar İçin Adalet	122
3.2. İklim Krizi Nedeniyle Yerinden Edilmelerde Kırılgan Gruplar ve Sosyal Adalet	126
3.2.1. Kadınlar.....	127
3.2.2. Çocuklar	130

3.2.3. Yaşlılar	133
3.2.4. Yoksullar	137
3.2.5. Engelliler	140
3.3. İklim Krizi ile Yerinden Edilmelerde Sosyal Adaleti Sağlayıcı Aktörler	143
3.3.1. Uluslararası Kuruluşlar	144
3.3.2. Devletler	148
3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları	155
3.3.4. Yerel Yönetimler	160
3.4. İklim Krizi Nedeniyle Yerinden Edilmelerde Sosyal Adaletin Perspektifinin Güçlendirilmesi: Politika Önerileri	166
3.4.1. Yerinden Edilenlere Hukuki Statü Sağlanması	166
3.4.2. Sosyal Hizmet Politikalarının Güçlendirilmesi	172
3.4.3. Toplumsal Uyum ve Entegrasyona Yönelik Reformlar	178
3.4.4. İklim Değişikliğine Uyuma Yönelik Stratejiler	181
SONUÇ	187
KAYNAKÇA	198
ÖZGEÇMİŞ	229

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEEP	: Afrika-AB Enerji Ortaklığı
AIDS	: Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AR4	: Dördüncü Değerlendirme Raporu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
CDM	: Temiz Kalkınma Mekanizması
CFC	: Kloroflorokarbonlar
CH₄	: Metan
CO₂	: Karbondioksit
COP1	: Taraflar Konferansı
D2P	: Desert-to-Power
EEA	: Avrupa Çevre Ajansı
EHİS	: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
EJF	: Çevresel Adalet Vakfı
ENSO	: El-Nino ve La-Nina Olayları
EPA	: Çevre Koruma Ajansı
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GCF	: Yeşil İklim Fonu
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GEF	: Küresel Çevre Fonu

GFSI	: Küresel Gıda Güvenliği Endeksi
GHYEC	: Göç Hakkında Yerel Eylem Çağrısı
H	: Hidrojen
H₂O	: Su
H₂SO₄	: Sülfürik Asit
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
HRBA	: Hak Temelli Yaklaşım
HRC	: BM İnsan Hakları Konseyi
IAASW	: Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
IPCC	: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
KM	: Kilometre
LIA	: Küçük Buz Çağı
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
M	: Metre
MM	: Milimetre
MSF	: Médecins Sans Frontières
N₂O	: Diazot Mono
NAO	: Kuzey Atlantik Oskilasyonu
NDC	: Ulusal katkı beyanları
O	: Oksijen
O₃	: Ozon
OACPS	: Karayipler ve Pasifik Devletleri Örgütü

OHCHR	:BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
PACC	: İklim Değişikliğine Uyuma Programı
PALM	: Pasifik Avustralya İşgücü Hareketliliği
PDD	: Afete Bağlı Yerinden Edilmeler Platformu
RECP	:Afrika-AB Yenilenebilir Enerji İş birliği Programı
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SO₂	: Sülfür Dioksit
SSA	: Sahra Altı Afrika
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TK	: Taraflar Konferansı
TSSB	: Stres Bozukluğu
UNCCD	: Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDRR	: Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNFCCC	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
UNICE	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WMO	: Dünya Sağlık Örgütü
WRI	: Dünya Kaynakları Enstitüsü
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3. 1. İklim Değişikliği Kaynaklı Yerinden Edilmelerde Yapıcı Politikalar ve Karşılaşılan Sorunlar	185

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca göç, çeşitli nedenlerle bireylerin ve toplulukların yaşadıkları yerleri terk etmeleriyle şekillenmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk dönemlerde savaşlar, kıtlık, kuraklık, salgın hastalıklar ve iklim koşulları gibi hayatta kalmayı doğrudan tehdit eden zorlayıcı sebeplerle gerçekleşen göç hareketleri; günümüzde ekonomik fırsat eşitsizlikleri, siyasal istikrarsızlıklar, eğitim olanaklarına erişim, kültürel farklılıklar ve çevresel değişim gibi daha karmaşık ve çok boyutlu nedenlere dayanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle hızlanan sermaye akışı, teknolojik gelişmeler ve bilgiye erişimin artması, göçün itici faktörlerini çeşitlendirmiş, insanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arayışı göç kararlarını etkileyen temel dinamiklerden biri hâline gelmiştir. Ancak modern dönemin en ciddi ve kapsamlı krizlerinden biri olan iklim değişikliği, göçün itici nedenleri arasında giderek daha belirgin bir yer edinmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte fosil yakıt kullanımının hız kazanması, kontrolsüz sanayileşme ve doğal kaynakların aşırı tüketimi, atmosferdeki sera gazı yoğunluğunu artırarak küresel ısınma sürecini tetiklemiş ve bu süreç doğrudan iklim değişikliği olgusunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde iklim değişikliği, salt geleceğe yönelik bir tehdit olmanın ötesine geçerek, etkileri somut biçimde hissedilen ve çok boyutlu krizlere yol açan yıkıcı bir gerçeklik halini almıştır. Bu kriz, insanlığın türcü bir perspektifle diğer yaşam formlarının haklarını göz ardı etmesi ve doğaya karşı sorumluluk bilincinden uzaklaşmasıyla derinleşmiştir. Neoliberal politikaların egemenliği altında “sınırsız büyüme”, “tüketim” ve “maksimum kâr” gibi değerlerin norm haline gelmesi, çevresel tahribatın meşrulaştırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, küresel ölçekte en zengin %10'luk kesimin toplam sera gazı emisyonlarının %52'sinden sorumlu olması, çevresel eşitsizlikleri daha da pekiştirmekte ve insan merkezli, rekabetçi yaşam biçimlerinin gezegenin yok oluşunu hızlandırdığına işaret etmektedir (Oxfam, 2020). İnsan kaynaklı müdahaleler, atmosferin taşıma kapasitesinin aşılmasına, biyolojik çeşitliliğin dramatik biçimde azalmasına ve “Altıncı Büyük Yok Oluş” sürecinin başlamasına neden olmuştur (Yücel & Kurnaz, 2021).

Öte yandan, iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel krizler yalnızca ekolojik sistemleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da derinden etkilemektedir. İklim

değişikliği nedeniyle yerinden edilmek zorunda kalan topluluklar, çoğunlukla iklim değişikliğine en az katkı sunan ancak en kırılgan koşullarda yaşayan kesimleri temsil etmektedir. Bu durum, iklim adaletsizliği kavramını gündeme taşımakta; çevresel tahribatın temel sorumluluğunu taşıyan sanayileşmiş ülkeler ile bu krizden en ağır şekilde etkilenen Küresel Güney ülkeleri arasındaki yapısal eşitsizliği ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmeye yönelik politikaların yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve hukuksal boyutlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çok katmanlı kriz karşısında, göç olgusunun sadece demografik veya ekonomik bir mesele olarak değerlendirilmesi yetersiz kalmakta; iklim değişikliğinin doğrudan ya da dolaylı etkileri sonucu yerinden edilen toplulukların durumu, sosyal adalet ve insan hakları perspektifinden kapsamlı biçimde incelenmelidir. Zira iklim değişikliği etkilerini küresel ölçekte eşit olmayan biçimde göstermekte; gelişmiş ülkeler sürece en fazla katkıyı yapmalarına rağmen nispeten korunaklı bir konumda bulunurken, gelişmekte olan ülkeler krizden en yıkıcı biçimde etkilenmektedir. Bu yapısal eşitsizlikler, iklim değişikliğinin çevresel bir sorun olmanın ötesine geçerek derin bir adalet krizine ve insan hakları sorununa dönüşmesine neden olmaktadır.

İklim değişikliğine bağlı göç hareketleri, birçok disiplini ilgilendiren karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Literatürde bu konu genellikle “çevresel göç” ve “iklim mültecileri” kavramları üzerinden ele alınmış; ancak bu bireylerin hukuki statüsü, insan haklarına erişimi, sosyal hizmetlere dâhil edilme biçimleri ve toplumsal uyum süreçleri çoğunlukla ikincil düzeyde değerlendirilmiştir. Geleneksel mülteci tanımlarının dışında kalan bu gruplar, uluslararası korumadan yoksun kalmakta, yer değiştirmeleri geçici ya da görünmez olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma ise iklim kaynaklı yerinden edilmeleri sadece demografik bir hareketlilik değil, aynı zamanda bir hak ve adalet krizi olarak ele almakta ve sosyal bilimlerin çeşitli alanlarına kavramsal katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, iklim değişikliğinin neden olduğu yerinden edilme olgusunu insan hakları ve sosyal adalet perspektifinden çok boyutlu şekilde incelemektir. Yerinden edilmenin yol açtığı hak kayıpları, toplumsal kırılganlıklar ve adaletsizlikler, kavramsal, kuramsal ve pratik düzeylerde kapsamlı biçimde analiz edilmektedir. Merkezde yer alan temel sorunsal, iklim değişikliğine bağlı zorunlu yer değiştirme süreçlerinin insan hakları ihlalleri ve sosyal adaletsizliklerle nasıl ilişkili

olduğudur. Bu çok katmanlı soruna yönelik kapsayıcı, etkili ve hak temelli politika yapımına katkıda bulunmak, çalışmanın öncelikli hedefidir.

Araştırmanın ortaya koyduğu hipotez, iklim değişikliğine bağlı zorunlu yerinden edilmelerin, mevcut uluslararası hukuk normlarının bu olguyu tanımaktaki yetersizliği ve derinleşen sosyoekonomik eşitsizliklerin etkisiyle, yerinden edilen bireylerin temel haklara erişimini güçleştirdiği yönündedir. Bu durum, sosyal adaletin iklim adaletini içerecek şekilde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Zira iklim krizine en az katkı sağlayan topluluklar, tarihsel sorumluluğu yüksek aktörlerin faaliyetleri nedeniyle yaşanmaz hale gelen coğrafyalarını terk etmek zorunda kalmakta; ancak bu eşitsizliğin telafisine yönelik kurumsal ve hukuksal yapılar henüz yeterince olgunlaşmamaktadır.

İnsan hakları çerçevesi, yerinden edilen bireylerin barınma, sağlık, eğitim ve güvenli yaşam hakkı gibi temel haklarının korunması açısından vazgeçilmezdir. Ancak, mevcut küresel adaletsizlikleri anlamak ve dönüştürmekte tek başına yeterli değildir. Bu nedenle çalışma, sadece hakların korunmasına değil, aynı zamanda iklim krizinin üretiminde rolü olmayan grupların zararlarının tazminine ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmeyecek yeni yerleşim ve uyum politikalarının geliştirilmesine odaklanan, iklim adaletini de kapsayan sosyal adalet anlayışını temel almaktadır. Böylece iklim kriziyle mücadelede hem sorumlulukların hem de çözüm yollarının adil paylaşımına dayanan bütünsel bir yaklaşım ortaya konmaktadır.

Bu bütünsel yaklaşım, özellikle kırılgan gruplar—kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar ve yerli topluluklar—üzerindeki yıkıcı etkilerin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışma, iklim mültecilerinin karşılaştığı sosyal ve hukuki adaletsizlikleri; küresel eşitsizlikler, kalkınma politikaları ve iklim değişikliğine ilişkin tarihsel sorumluluk bağlamında değerlendirmektedir. Devletlerin, yerel yönetimlerin ve uluslararası aktörlerin bu alandaki rol ve sorumlulukları ayrıntılı şekilde ele alınarak, insan hakları temelli ve sosyal adaleti gözetken çözüm mekanizmalarının geliştirilme yolları tartışılmaktadır.

Araştırma, yalnızca akademik bilgi üretimi açısından değil, aynı zamanda pratik ve politika düzeyinde çeşitli aktörlere katkı sunma potansiyeli bakımından da önemlidir. İklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen bireylerin karşılaştığı çok boyutlu sorunlar, insan hakları ve sosyal adalet perspektifinden ele alınarak, bu sorunlara ilişkin çözüm

önerileri bütüncül ve uygulanabilir bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, devletlerin ulusal düzeydeki sorumlulukları; yerel yönetimlerin, yerinden edilen toplulukların barınma, sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerine erişimini sağlama rolleri ile sivil toplum kuruluşlarının savunuculuk, insani yardım ve sosyal uyum süreçlerindeki katkıları analitik biçimde incelenmektedir. Ayrıca, uluslararası iklim rejimleri, göç yönetimi ve afet risk azaltımı politikalarının, iklim mültecilerinin korunmasına yönelik politika ve uygulamaları nasıl şekillendirdiğine dair kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Bu kapsamda, tez üç ana bölümde yapılandırılmıştır: Birinci bölümde iklim değişikliği ve yerinden edilme olgusu kavramsal ve kuramsal açıdan irdelenmiş, iklim değişikliğinin nedenleri ve etkileriyle birlikte göç kavramı detaylandırılmış, ardından iklim değişikliğine bağlı yerinden edilmelere dair tanımsal, hukuki ve güvenlik odaklı sorunlar ortaya konmuştur. İkinci bölümde, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkisi uluslararası anlaşmalar, hak kayıpları ve vaka analizleri üzerinden ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise iklim değişikliğine bağlı göçlerde sosyal adalet kavramı tartışılmış; uluslararası kuruluşlar, devletler, sivil toplum ve yerel yönetimlerin rolü analiz edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışma betimleyici ve açıklayıcı bir araştırma niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak yalnızca doküman analizi tercih edilmiştir. Genellikle diğer yöntemlerle birlikte kullanılan bu yöntem, burada tek başına uygulanarak mevcut belgeler üzerinden en kapsamlı ve güvenilir verilere ulaşılması amaçlanmıştır (Morgan, 2022, ss. 65-70). İklim mülteciliği gibi güncel ve çok boyutlu bir konuyu değerlendirirken, geçmiş literatür taramaları, uluslararası sözleşmeler, resmi raporlar ve bilimsel araştırmalar önemli birer kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu tür belgeler, hem tarihsel süreçteki dönüşümleri hem de günümüzdeki yaklaşımları anlamada temel bir rol oynamaktadır. Doküman analizi, incelenen metinler aracılığıyla konuya dair değişim ve süreklilik unsurlarını görünür kılmakta, böylece iklim mülteciliği olgusunun nasıl geliştiğini ve günümüzde hangi bağlamlarda ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu yöntem sayesinde, karmaşık yapısıyla dikkat çeken iklim mülteciliği meselesi; sosyal, siyasal ve çevresel yönleriyle çok boyutlu olarak analiz edilebilmektedir.

Sonuç olarak bu tez, iklim değişikliğinin neden olduğu yerinden edilmeleri yalnızca fiziksel bir yer değişimi olarak değil; bireylerin haklara erişimi, sosyal hizmetlerden faydalanması, aidiyet ve kimlik duygusu gibi unsurlar bağlamında ele almakta; bu sürecin sosyal adalet ve insan hakları temelinde nasıl değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, iklim değişikliği çağında sosyal bilimlerin katkısını derinleştirmeyi ve politika yapıcılar için kapsamlı bir yol haritası sunmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ZORUNLU YER DEĞİŞTİRME:

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İklim Değişikliğinin Tanımı ve Etkileri

Bu bölümde, iklim değişikliği kavramsal, kuramsal ve nedensel boyutlarıyla ele alınacaktır. Öncelikle, “hava” ve “iklim” kavramları arasındaki farklar açıklanacak, ardından iklim değişikliğinin tanımı ve kapsamı bilimsel çerçevede değerlendirilecektir. Ayrıca, kamuoyunda sıkça gündeme gelen “küresel ısınma” ve “küresel soğuma” kavramlarının iklim değişikliğiyle ilişkisi incelenecektir.

İklim değişikliğinin nedenleri, doğal (güneş aktiviteleri, volkanik patlamalar, okyanus akıntıları) ve beşerî (fosil yakıt kullanımı, sanayileşme, ormansızlaşma, tarım) etkenler olarak iki başlıkta ele alınacaktır. Son olarak, iklim değişikliğinin çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri; sıcaklık artışı, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi gibi çevresel sonuçların yanı sıra su kaynaklarının azalması, tarımsal verimlilikte düşüş, göç ve yerinden edilme gibi toplumsal etkiler bağlamında değerlendirilecektir. Böylece, iklim değişikliğinin çok boyutlu yapısı ve küresel kriz boyutu ortaya konacaktır.

1.1.1. İklim Değişikliğiyle İlgili Kavramsal Ayrımlar

1.1.1.1. Hava ve İklim

Ulusal meteoroloji kuruluşları, iklim bilimsel (klimatolojik) araştırmalar için güneşlenme, bulutluluk, hava sıcaklığı, deniz yüzeyi ve toprak sıcaklığı, yağış, kar, dolu, şimşek, fırtına gibi atmosfer olaylarını ve iklim elemanlarını düzenli olarak kaydetmektedir. Bu veriler, atmosferdeki değişken süreçlerin etkisi altında gelişen hava olaylarının ve iklimin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. İklim bilimcilere göre, hava,

atmosferdeki değişken süreçlere bağlı olarak, yeryüzünün herhangi bir bölgesinde ve herhangi bir anda meydana gelen tüm atmosferik olayları ifade etmektedir. İnsan faaliyetlerinin büyük bir kısmı, bu atmosferik olaylarla doğrudan ilişkilidir ve hava koşullarından etkilenmektedir. Bu nedenle, hava olaylarının kısa süreli öngörüler, toplumsal ve ekonomik açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Hava olaylarına dair bilgi ve tahminlerin doğru bir biçimde yapılabilmesi için, atmosferle ilgili verilerin yüksek doğrulukla toplanması ve analiz edilmesi gerekmektedir (Türkeş, 1997, ss. 36-37).

Atmosferik olaylar farklı zaman ölçeklerinde meydana gelmekte olup, bu durum hava olayları ile iklim arasındaki temel ayrımı ortaya koymaktadır. Kısa süreli ve değişken nitelikte olan hava olaylarının aksine, iklim daha uzun zaman dilimlerinde gözlemlenen ortalama koşulları ifade etmektedir. Bu bağlamda, rüzgâr yönü ve hızı bir iklim ögesi olarak değerlendirilse de söz konusu ögelerin belirli yönlerde esmesi farklı iklimsel koşulların oluşmasına neden olabilmektedir. Örneğin, denizden karaya doğru esen rüzgârlar genellikle nemli ve serin hava koşullarına yol açarken, karadan denize doğru yönelen rüzgârlar kuru ve sıcak hava kütlelerinin etkisini artırmaktadır. Bu örnek, klimatolojik çalışmalarda yalnızca iklim ögelerinin değil, bu ögelerin etkileşimde bulunduğu etmenlerin de birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim araştırmacılar, iklim tiplerini belirlerken yalnızca ölçülebilir iklim ögelerine değil, aynı zamanda bu ögelerin coğrafi, fiziksel ve atmosferik etmenlerle olan ilişkilerine de odaklanmakta; bu bütüncül yaklaşımla iklim bölgeleri ve kuşaklarını tanımlamaktadırlar (Akman, 2011, ss. 130-135).

Bu bağlamda iklim, belirli bir bölgede uzun yıllar boyunca gözlemlenen atmosferik koşulların genel desenini ifade etmektedir. Sıcaklık, yağış, rüzgâr ve nem gibi meteorolojik ögelerin uzun dönemli ortalamalarıyla tanımlanmasının yanı sıra, iklim aynı zamanda bu ögelerin zaman içerisindeki değişkenliğini ve ekstrem (uç) değerlerini de içermektedir (Demircan, 2019, s. 35). Dolayısıyla, kısa süreli hava olayları ile uzun dönemli iklimsel eğilimler arasındaki farkın doğru bir biçimde kavranması, iklim biliminin temel dayanaklarından biri olup, özellikle iklim değişikliğine ilişkin değerlendirmelerde kritik bir öneme sahiptir.

1.1.1.2. İklim Değişikliği

İklim değişikliği, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yalnızca çevresel sistemlerdeki bozulmaları ifade eden teknik bir kavram olmaktan çıkmış; küresel ölçekte ekonomik istikrarsızlık, sosyal adaletsizlik ve politik kırılganlık yaratan çok boyutlu bir kriz halini almıştır. Bu durum, ülkelerin kalkınma düzeylerini ve yaşam standartlarını doğrudan etkilemekte ve herhangi bir ülkenin bu etkilerle tek başına başa çıkması veya tamamen korunması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliği, sınırları aşan, küresel bir mücadele gerektiren ve ortak çözümler üretmeyi zorunlu kılan bir sorun olmuştur (Tuğaç, 2022, s. 39). Küresel boyutta bir tehdit olan bu sorun, dünyayı olumsuz bir şekilde etkileyerek, olağandışı ve beklenmedik şiddetteki olaylarla kendini göstermektedir.

İklim değişikliği, literatürde farklı şekillerde tanımlanmakta olup, temel olarak hem doğal süreçlerin hem de insan etkinliklerinin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Dünyanın iklim sistemi, milyonlarca yıl boyunca kendi doğal süreçleri içinde çeşitli değişiklikler göstermiştir. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren, iklim sistemi üzerinde yalnızca doğal etmenler değil, aynı zamanda insan faktörlerinin de önemli bir rol oynamaya başladığı gözlemlenmiştir (Sağlam vd., 2008, s. 89).

İklim değişikliği, doğal süreçlerin yanı sıra insan faaliyetlerinin de etkisiyle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), iklim değişikliğini atmosferdeki bileşimde ve iklimde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlarken, bu değişimlerin hem doğal süreçlerin hem de insan faaliyetlerinin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (UN, 1992, s. 3). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC, 2007a, s. 30) ise bu tanıma, insan faaliyetlerinin iklim üzerindeki etkisini belirginleştiren bir perspektif ekleyerek, iklim değişikliği ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymuştur.

Günümüzde, iklim değişikliği yalnızca artan sıcaklıklarla sınırlı kalmayıp, aşırı hava olayları, ani soğumalar, deniz seviyesindeki yükselmeler ve doğal afetler gibi pek çok iklimsel değişimle kendini göstermektedir. Bu değişiklikler, çevresel bozulmalara ve ekosistemlerin zarar görmesine yol açmakta, tüm canlıları tehdit eden büyük bir krize dönüşmektedir (IPCC, 2021, s. 4). Özellikle, fosil yakıtların (kömür, petrol) aşırı ve kontrolsüz kullanımı, iklim değişikliğinin başlıca nedenlerinden biridir. Bu yoğun fosil

yakıt kullanımı, sera gazı emisyonlarını artırarak, atmosferdeki doğal süreçlerde değişimlere yol açmakta ve Dünya'ya ulaşan güneş ışığının atmosferde hapsolmesine, sıcaklıkların artmasına neden olmaktadır (Climate Action, 2022, s. 52). Bunun yanında, arazi kullanımındaki değişiklikler, ormansızlaşma, sanayileşme ve üretim-tüketim dengesindeki bozulmalar, atmosferdeki sera gazı birikimini hızlandırmış ve doğal sera etkisini güçlendirmiştir (Türkiye İklim Projeksiyonları, 2015, s. 6).

Bilim insanları, mevcut sıcaklık kayıtlarının, iklim zorlama¹ tahminlerinin ve doğal iklim değişkenliği verilerinin titiz bir analizine dayanarak, son 50-60 yıl boyunca gözlemlenen küresel ısınmanın büyük kısmının insan faaliyetleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu gözlemler, küresel ısınmanın %90 olasılıkla insan kaynaklı olduğunu göstermektedir. Artan sera gazı konsantrasyonları, gezegenin yüzeyinde daha hızlı ısınmaya yol açmakta ve farklı ısınma modelleri ortaya çıkmaktadır. Özellikle kara bölgelerinde ve Kuzey Kutbu'nda, bu ısınma daha belirgin hale gelmiştir (Atik, 2017, s. 124). Aynı zamanda gözlemler, sıcaklık artışlarının bölgesel farklılıklar gösterdiğini de ortaya koymaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında, Kanada, Alaska, Kuzey Avrupa ve Asya'nın bazı bölgelerinde kış ısınması daha belirginken, Akdeniz ve Orta Doğu gibi bölgelerde yaz ısınması daha güçlü bir etki göstermiştir (Gümrükçü vd., 2016, s. 11). Ayrıca, ısı dalgaları ve rekor yüksek sıcaklıklar Dünya'nın birçok bölgesinde artarken, don dalgaları ve şiddetli soğuklar daha az gözlemlenmiştir. Mevsimsel değişiklikler de dikkat çekicidir. Örneğin, bazı bitki türlerinin ilkbaharda daha erken çiçek açmaya başlaması, bazı kuşların, böceklerin ve balıkların daha erken göç etmesi gibi davranış değişiklikleri gözlemlenmiştir. Bilimsel analizler, bu davranışların 1970 ile 2000 yılları arasında her on yılda ortalama 5 gün önce meydana geldiğini göstermektedir (Gümrükçü vd., 2016, s. 44). Bu değişiklikler, ekosistemlerdeki beslenme düzenlerini, tozlaşmayı ve türler arasındaki diğer etkileşimleri bozabilmektedir. Aynı zamanda, böceklerin mevsimsel davranışları, hastalıkların yayılma zamanlamasını ve şiddetini de etkileyebilir. Bilim insanları, gelecekteki sera gazı emisyonlarının artış hızını tahmin etmek ve küresel sıcaklık değişikliklerini modellemek için önemli adımlar atmışlardır. 1°C, 2°C, 3°C gibi sıcaklık artışları, çeşitli iklimsel ve ekosistemsel etkilere yol açabilir. Bu etkiler, su

---

¹ İklim zorlaması (climate forcing), atmosferdeki değişimlerin Dünya'nın iklim sistemini nasıl etkilediğini açıklamak için kullanılan bir terimdir. Bu kavram, iklimin enerji dengesini değiştiren dışsal faktörleri ifade etmektedir (IPCC, 2021, s. 15).

kaynakları, kıyı bölgeleri, altyapılar, insan sağlığı, gıda güvenliği, kara ve okyanus ekosistemleri gibi insan yaşamını doğrudan etkileyen alanlarda ciddi riskler oluşturacaktır (Davis, 2001, s. 27). Küresel ısınmanın gelecekteki düzeyini belirlemede en önemli faktör, karbondioksit (CO₂) ve diğer sera gazlarının emisyonlarının seviyeleridir. Bu da insanların enerji üretme ve tüketme biçimlerine, sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik ulusal ve uluslararası politikalara ve yeni teknolojilerin gelişimine bağlı kalmıştır (Gümrükçü vd., 2016, s. 44).

İklim değişikliği, doğal, sosyal ve ekonomik sistemler üzerinde geniş çaplı etkiler yaratmakta ve hayatımızın pek çok alanını derinden etkilemektedir. Son 35 yılda büyük iklim olayları nedeniyle küresel ölçekte yaklaşık 3 trilyon ABD (Amerika Birleşik Devletleri) doları tutarında zarar meydana gelmiştir. Bu zarar, iklim değişikliğinin hızla artan etkilerini gözler önüne sermektedir (Heinen vd., 2016, s. 2). Bu etkiler arasında sıcaklık değişimleri, aşırı hava olaylarının artışı ve şiddetlenmesi (örneğin seller, tropikal kasırgalar, kuraklıklar), okyanus asidifikasyonu, deniz seviyelerindeki yükselme, kar örtüsü ve buzulların azalması ile karbonizasyon etkileri yer almaktadır (IPCC, 2014, ss. 6-9).

Bu etkiler, doğal olarak gözle görülür bir değişkenlik göstermekte ve coğrafi konum ile bakış açısına göre hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak, bu etkilerin çoğunlukla botanik ve zoolojik yaşam formlarını ve özellikle insan toplumlarını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. İklim değişikliğinin etkilerini azaltma ve bu değişikliklere uyum sağlama çabaları bağlamında, bu geniş kapsamlı etkilerin doğru şekilde anlaşılması ve yönetilmesi son derece önemli olmuştur. Çünkü iklim değişikliğinin oluşturduğu karmaşık zorluklarla mücadele etmek, toplumlar için kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmektedir. Başarılı etki azaltma önlemlerinin uygulanması, sadece sıcaklık artışlarını sınırlamak için değil, aynı zamanda ekosistemler ve insan sağlığı üzerindeki çeşitli olumsuz etkileri en aza indirmek için de büyük önem taşımaktadır (Suárez vd., 2002, s. 36).

İklim değişikliğinin etkilerini azaltma potansiyelinin değerlendirilmesi, sera gazı salımlarını düşürmeyi hedefleyen teknolojik, ekonomik ve sosyal stratejilerin incelenmesini içermektedir (Çelik & Yılmaz, 2021, s. 45). Farklı salım senaryoları, 2100 yılına kadar küresel sıcaklık artışının 1°C ile 3,7 °C arasında olacağını tahmin etmektedir.

Bu aralık, 0,3°C ile 4,8 °C arasında bir değişim gösterebilir (Karaca & Demir, 2019, s. 122; Yıldız & Aksoy, 2018, s. 88). Mevcut küresel politikaların, sanayi öncesi seviyelere göre yaklaşık 2,7 °C'lık bir sıcaklık artışına yol açması beklenmektedir. Ulusal katkı beyanları (NDC'ler) ise, tek başına uygulandığında ısınmayı 2,4 °C ile sınırlayacaktır. Uzun vadeli ya da net sıfır hedeflerinin de devreye girmesi durumunda, ısınma sanayi öncesi seviyelere göre yaklaşık 2,0 °C ile sınırlı kalabilir (Global Climate Initiative, 2021).

İnsan faaliyetlerine bağlı sera gazı salımlarının dağılımına bakıldığında, enerji kullanımı en büyük payı (%49) oluştururken, bunu sanayi (%24), ormansızlaşma (%14) ve tarım faaliyetleri (%13) izlemektedir (Demir, 2009, s. 39). İnsan kaynaklı sera gazı emisyonları, nüfus artışı ve ekonomik faaliyetlerle bağlantılı olarak, sanayileşme öncesi döneme kıyasla atmosferdeki CO₂, metan (CH₄) ve azot oksit (N₂O) seviyelerinde büyük artışlara yol açmış ve bu gazların günümüzdeki konsantrasyonları, son 800.000 yılda görülen en yüksek seviyelere ulaşmıştır² (IPCC, 2014a, s. 4). Atmosferin ısınmasında etkili olan gazlar arasında CO₂ den daha tehlikeli olanlar da bulunmaktadır; ancak bu gazların yoğunlukları çok daha düşüktür. Bu nedenle, CO₂ atmosferdeki oranı ve bu gazın kontrol edilmesi, iklim değişikliği tartışmalarının temel konularındandır.

1.1.1.3. İklim Değişikliğinin Farklı Görünümleri: Küresel Isınma ve Küresel Soğuma

İklim değişikliği, genellikle küresel ısınma ile ilişkilendirilse de bu kavram iklim biliminde çok daha geniş bir kapsamı ifade etmektedir. İklim değişikliğini tetikleyen başlıca iki faktör, küresel ısınma ve küresel soğuma olarak öne çıkmaktadır. Her iki süreç de atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarındaki değişiklikler, güneş ışınımının atmosferdeki etkileşim biçimleri ve Dünya'nın enerji dengesindeki diğer mekanizmalar gibi çok sayıda faktör tarafından şekillendirilmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin

---

² Geçmişte atmosferdeki gazların yoğunlukları hakkında nasıl bilgi sahibi olunduğu, araştırmacılar için önemli bir soru teşkil etmektedir. Bu bilgiler, bilim insanlarının Grönland ve Antarktika'daki buz tabakalarına yaptıkları yaklaşık 3 kilometrelik (km'lik) sondajlardan elde edilmektedir. Yoğunlaşan kar, zamanla hava kabarcıkları içererek buz tabakaları oluşturmaktadır. Bu kabarcıklar, o dönemdeki atmosferdeki sera gazlarının miktarını gösterirken, içinde bulunan oksijen (O) ve hidrojen (H) izotopları da buzun oluştuğu sıcaklık hakkında bilgi vermektedir. Bu veriler, atmosferdeki sera gazlarının yoğunluğunun sıcaklıkla paralel bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Nihayetinde, sera gazı emisyonlarının mevcut artış eğilimini sürdürmesi halinde, küresel sıcaklıkların daha da yükseleceği öngörülmektedir (Lüthi vd., 2008, s. 379; Brook, 2005, s. 1285).

dinamikleri yalnızca sıcaklık artışıyla sınırlı kalmayıp, güneş ışıının Dünya atmosferine girişinde ve atmosferin ısınma veya soğuma eğilimlerinde gözlemlenen uzun vadeli değişimlerle de doğrudan ilişkilidir (IPCC, 2021, s. 27).

Küresel soğuma, Dünya'nın ortalama yüzey sıcaklıklarının uzun vadede düşmesi durumunu tanımlamakta ve geçmişteki doğal iklim değişikliklerinin bir parçası olarak meydana gelmiştir. Bu olgu, 1970'lerde bilim çevrelerinde ve kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Bu kavramın gündeme gelmesinde, Gribbin (1975) tarafından yayımlanan çalışmalar önemli bir rol oynamıştır. O dönemde, dünya genelindeki sıcaklık verilerindeki değişimler ile artan gıda arzı kaygıları birleşerek, küresel ölçekte bir soğuma eğiliminin insanlığın beslenme kapasitesini tehdit edebileceğine dair endişeleri artırmıştır. Ancak, Mitchell tarafından yürütülen ayrıntılı analizler sonucunda, bu soğuma trendinin evrensel bir olgu olmadığı anlaşılmıştır. Ortalama küresel sıcaklıklarda bir düşüş gözlemlenmekle birlikte, bu düşüşün büyük ölçüde Kuzey Yarımküre'ye özgü olduğu ve Güney Yarımküre verilerinin aksine orada sıcaklıkların yükseldiği tespit edilmiştir (Akt. Peterson vd., 2008, s. 1327).

Küresel soğumanın önemli nedenlerinden biri, güneş aktivitelerindeki değişikliklerdir. Güneş döngülerindeki azalmalar, Dünya'ya ulaşan güneş ışığının miktarını azaltarak atmosferin aldığı enerjiyi düşürmekte ve bu da sıcaklıkların azalmasına yol açmaktadır. Örneğin, 17. yüzyıldaki "Maunder Minimum" dönemi, Küçük Buz Çağı'nın (LIA) en soğuk dönemi olup, güneş aktivitelerindeki büyük minimumlarla ilişkilidir. Bu dönemde, Avrupa'dan elde edilen veriler azalan güneş aktivitelerinin sıcaklık düşüşüyle güçlü bir şekilde ilişkilendiğini göstermektedir (Luterbacher, 2001, ss. 441-462).

Büyük volkanik püskürmeler de küresel soğumayı tetikleyebilir. Atmosfere salınan gazlar, özellikle sülfür dioksit (SO_2), su buharı ile reaksiyona girerek sülfürik asit (H_2SO_4) oluşturmaktadır. Bu H_2SO_4 aerosolleri, stratosferde uzun süre kalabilir ve güneş ışığını yansıtarak Dünya yüzeyine ulaşan güneş ışığını engellemektedir. Sonuç olarak, güneş radyasyonu azalmakta ve yüzeyde soğuma meydana gelmektedir³. Volkanik

---

³ Volkanik püskürmelerin etkisi, atmosferden yüzeye ulaşan güneş enerjisinin azalmasına yol açmakta ve bu, küresel sıcaklıkların 0,4-0,7°C düşmesine neden olabilir. Bu sıcaklık düşüşü, bölgesel iklimde önemli değişimlere yol açmaktadır. Özellikle Kuzey Yarımküre 'de, karasal alanların geniş olması nedeniyle güneş enerjisinin azalması, kara yüzeylerinin hızla tepki vermesiyle atmosfer sirkülasyonunda değişikliklere yol açmaktadır (Akt. Keserci, 2019, s. 42).

aerosoller, atmosferde sıcaklık farkları yaratmakta, tropikal bölgelerde ısınma ve polar bölgelerde soğuma oluşturmaktadır. Bu sıcaklık farkı, polar vorteksin güçlenmesine neden olmaktadır (Robock, 2000, ss. 196-198).

Okyanus akıntıları, Dünya'daki ısının dağılımında kritik bir rol oynamaktadır ve atmosferle olan etkileşimleri iklim üzerinde büyük etkiler yaratabilir. Okyanusların yüksek ısı kapasitesi, Dünya'nın iklimini düzenleyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Okyanus akıntılarındaki değişiklikler, okyanuslardan gelen sıcak suyun azalması veya soğuk suyun artması gibi durumlarla, atmosferdeki sıcaklıkları değiştirebilir ve bu da küresel soğuma gibi büyük iklim değişimlerine yol açabilir. Okyanus akıntıları, özellikle tropikal bölgelerden yüksek enlemlere doğru hareket eden sıcak suyu taşıyan bir mekanizma olarak çalışmakta, gezegenin farklı bölgelerine ısıyı yayarak iklimin stabil kalmasına yardımcı olmaktadır. Ancak, bu akıntılardaki değişiklikler küresel iklimi ciddi şekilde etkileyebilir. Örneğin, soğuk su akıntılarının artması veya sıcak su akıntılarının zayıflaması, atmosferdeki sıcaklıkların düşmesine ve küresel soğumaya yol açabilir (Rahmstorf, 2002, ss. 207-210).

Okyanus akıntılarındaki değişiklikler ayrıca atmosferdeki hava hareketlerini etkileyerek yerel ve küresel iklim değişimlerine yol açabilir. Bu bağlamda, El-Nino ve La-Nina olayları, okyanus akıntılarındaki değişikliklerin iklim üzerindeki etkilerinin en belirgin örneklerindendir. Bu olaylar, okyanus yüzey sıcaklıklarının değişmesine neden olmakta ve Dünya'nın iklimini değiştirmektedir. El-Nino sürecinde, atmosferdeki değişimler, Kuzey Afrika ve Avrupa'daki Rosby dalgalarını etkileyerek, Kuzey Atlantik'teki alçak basınç (AB) alanlarının daha güneyde gelişmesine yol açmaktadır (Merkel & Latif, 2002, ss. 4-5). Bu değişim, İber Yarımadası'nın doğusu, Güney Fransa ve İtalya gibi bölgelerde yağışların artmasına, Kuzey Avrupa ve İskandinavya'da ise soğuk hava koşullarının yaşanmasına neden olmaktadır (Shaman & Tziperman, 2011, s. 124).

Küresel ısınma, Dünya'nın yüzey sıcaklıklarının uzun vadede artmasına neden olan, atmosferdeki sera gazlarının yoğunluğunun artışıyla ilişkilendirilen önemli bir çevresel sorun haline gelmiştir. Atmosfer, farklı gazların karışımından oluşmakta ve Güneş'ten gelen ışınlar bu gazlardan geçerek yeryüzünü ısıtmaktadır. Atmosferde bulunan CO₂, CH₄, diazot monoksit (N₂O), ozon (O₃) ve kloroflorokarbonlar (CFC'ler)

gibi gazlar, Güneş'ten gelen enerjinin bir kısmını tutarak Dünya'nın belirli bir sıcaklıkta kalmasını sağlamaktadır. Bu ısı tutma özelliği sayesinde okyanuslar ve denizler donmaktan korumaktadır. Atmosferin bu doğal ısı tutma işlevi, sera etkisi olarak adlandırılır (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006; Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2006).

Sanayi Devrimi'nin 18. yüzyılın sonlarında başlaması ve özellikle 1950'li yıllardan itibaren sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte, insan faaliyetlerinin atmosfere saldıgı sera gazı miktarında büyük bir artış yaşanmıştır. CO₂, CH₄ ve N₂O gibi gazların aşırı miktarda salınması, doğal sera etkisinin bozulmasına yol açarak küresel ısınma sürecini başlatmıştır. Her ne kadar insanlık tarihi boyunca çeşitli insan kaynaklı etkiler söz konusu olsa da Sanayi Devrimi'nden önceki dönemlerde bu etkiler küresel ısınma seviyelerine ulaşmamıştır. Sera gazları, yeryüzünden yansıyan ısı enerjisinin bir kısmını atmosferde tutarak Dünya'nın yaşanabilir sıcaklık seviyelerinde kalmasına katkı sağlamaktadır. Eğer atmosferde bu gazlar hiç bulunmasaydı, yeryüzünün ortalama sıcaklığının günümüzden yaklaşık 33°C daha düşük olacağı tahmin edilmektedir (Bozoğlu vd., 2003, ss. 6-7).

Özellikle son 30 yılda, teknolojik gelişmeler, hızlı nüfus artışı ve fosil yakıt tüketiminin artması, atmosfere salınan sera gazı miktarının ciddi biçimde yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, yalnızca sıcaklık artışına değil, aynı zamanda ozon tabakasının incelmesi, iklim dengesizlikleri, orman yangınları, çölleşme, sel, erozyon gibi doğa olaylarının da artmasına yol açmaktadır (Akt. Akın, 2006, s. 31). Küresel ısınmanın en ciddi sonuçlarından biri, kutuplar ve yüksek dağlardaki buzulların erimesi ve bunun sonucu olarak deniz seviyelerinin yükselmesidir. Bu durum, deniz seviyesinde ya da altındaki topraklara sahip olan Hollanda, Belçika, Danimarka ve Almanya gibi ülkeler için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Zamanla bu bölgeler sular altında kalabilir ve bu da ciddi ekolojik ve ekonomik sonuçlara yol açabilir (Atalık, 2006, s. 19).

Bu bağlamda iklim değişikliği, küresel ısınma ve soğuma gibi uzun vadeli iklimsel süreçlerin etkileşimiyle ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Küresel ısınma, özellikle insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının bir sonucu olarak atmosferdeki sıcaklıkları yükseltirken, küresel soğuma genellikle güneş aktivitelerindeki değişiklikler, volkanik patlamalar ve okyanus akıntılarındaki sapmalar gibi doğal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu süreçler, Dünya'nın iklimini önemli ölçüde etkileyebilir ve

bölgesel iklim değişikliklerine yol açabilir. Küresel ısınmanın etkileri, kutup bölgelerindeki buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesi ve ekosistemlerin bozulması gibi ciddi sonuçlarla kendini göstermektedir.

1.1.2. İklim Değişikliğinin Nedenleri

İklim değişikliği, sosyal bilimler alanında nispeten yeni bir araştırma konusu olmasına rağmen giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İlk başlarda, doğa keşifçileri tarafından incelenen bu konu, zamanla iklim bilimcileri ve klimatologlar tarafından daha derinlemesine araştırılmaya başlanmış ve sonunda sosyal bilimciler de iklim değişikliği üzerindeki etkilerini incelemeye başlamıştır. Bu evrimsel süreç, iklim değişikliğinin sadece çevresel değil, toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla da ilgilenen bir konu haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle 21. yüzyılda, iklim değişikliğinin küresel bir sorun olarak kabul edilmesiyle birlikte sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar önemli ölçüde artmıştır (Adger, 2001, s. 347).

İklim değişikliği üzerine yapılan araştırmalar, bu alandaki önemli uluslararası katkıları ve bulguları yansıtmaktadır. IPCC, iklim değişikliğinin nedenleri, etkileri ve çözüm yolları hakkında kapsamlı raporlar yayımlamaktadır. IPCC, iklim değişikliğinin hem doğal hem de insan kaynaklı nedenlerini belirleyen küresel bir otorite olarak kabul edilmektedir. Bu raporlar, enerji dengesindeki bozulmaların atmosfer, su döngüsü, okyanuslar, kara yüzeyleri ve buzullar üzerinde önemli değişikliklere yol açtığını ortaya koymaktadır. IPCC raporları, fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve diğer insan faaliyetlerinin küresel ısınmaya yol açan ana etkenler olduğunu bilimsel olarak vurgulamaktadır (IPCC, 2014, ss. 16-18). Bu enerji dengesindeki değişiklik, iklim değişikliğinin temel nedenidir.

Geçmişte iklim değişikliği, buzul çağlarında ortalama sıcaklıklarda büyük değişimlerle ve yağış rejimindeki değişimlerle şekillenmiştir. Yerküredeki iklim değişikliği, doğal süreçlerle gelişmiş ve buzul erimesi, deniz seviyesi değişiklikleri gibi faktörler, coğrafyaların ve ekosistemlerin değişimine yol açmıştır. Ancak 19. yüzyıldan sonra, insan kaynaklı iklim değişikliği bu sürece dâhil olmuş ve doğal süreçlere ek olarak, insan faaliyetlerinin etkisi de belirginleşmiştir. Bu şekilde, iklim değişikliği hem doğal hem de insan kaynaklı etmenlerin birleşimiyle daha karmaşık bir hal almıştır.

1.1.2.1. Doğal Nedenlerden Dolayı Değişen İklim

İklim değişikliklerini sadece atmosferdeki gazlar ve sera etkisiyle açıklamak, doğal nedenlerin tümünü göz önünde bulundurmadığı için bilimsel açıdan eksik kalmaktadır. Dünya'nın iklim sistemi, sürekli olarak değişen ve dinamik bir yapıya sahiptir; bu değişiklikler okyanusların, atmosferin ve diğer doğal güçlerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Dünya'nın doğal döngüsü, iklim değişikliklerine yol açan birçok faktörü içermektedir. Yörünge değişimleri, kıtasal hareketler, Güneş ışınımındaki dalgalanmalar, okyanuslardaki ısı değişiklikleri ve volkanik faaliyetler gibi doğal nedenler, iklimi etkileyen başlıca faktörlerdir. Örneğin, volkanik patlamalar, atmosfere yayılan kül, kükürtlü gazlar ve H_2SO_4 aerosolları aracılığıyla sera etkisi oluşturmaktadır ve iklimi etkileyerek değişikliklere neden olmuştur (Schurer vd., 2015, s. 5974). Bu tür volkanik etkinlikler, halen dünya genelinde aktif volkanik bölgelerde zaman zaman yaşanmaktadır ve iklimi şekillendiren önemli bir doğal süreç olmuştur.

Dünya'nın iklimindeki değişikliklerin önemli nedenlerinden biri, Milutin Milankoviç'in 1930'larda tanımladığı yörünge hareketleridir. Milankoviç, Dünya'nın Güneş etrafındaki yörüngesinin her 95 bin yılda bir daha oval hale geldiğini, her 41 bin yılda Dünya'nın ekseninde doğrusal bir kayma, her 23 bin yılda ise dairesel sapmalar meydana geldiğini belirtmiştir (Batan, 2014, s. 5). Bu yörünge değişiklikleri, Güneş'ten gelen ışınların miktarını etkileyerek, iklimde sıcaklıkların arttığı veya azaldığı dönemlere yol açmaktadır. Güneş etkinliğinin arttığı dönemlerde sıcaklıklar yükselirken, tersine soğuma dönemlerinde iklimde değişiklikler gözlemlenmektedir (Turan, 2017, s. 8). Bu doğal döngüler, Dünya'nın ikliminin zaman içinde nasıl değiştiğine dair önemli bilgiler sunarak, yeryüzündeki iklimin evrimini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

İklim sistemini en çok etkileyen faktörlerden biri güneş ışınlarının dünya üzerindeki etkisidir. Güneş ışınlarının yeryüzüne ulaşan enerjisinin miktarını belirleyen önemli bir unsur, güneş lekelerinin varlığıdır. Güneş lekeleri, güneşin yüzeyi üzerindeki koyulaşmış alanlardır ve bu lekelerin miktarındaki artış veya azalış, iklimi etkileyen dönemsel değişimlere yol açabilmektedir. Güneşin yüzeyi yaklaşık $5.500^{\circ}C$ 'ye ulaştığında, bu lekeler koyulaşmakta ve bu koyulaşma, güneş ışınlarının yoğunluğuna bağlı olarak sıcaklık dalgalanmalarına yol açabilir. Özellikle 11 yıllık güneş döngüsünde,

güneş lekelerinin yoğunluğu azaldığında ya da arttığında, sıcaklık değişimleri gözlemlenebilir (TBMM İklim Komisyonu, 2021, s. 42).

Levha hareketleri de iklim değişikliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Levhaların hareketleri, yeryüzünde farklı şekillerin ve fay hatlarının oluşmasına yol açmaktadır. Levhalar arasındaki mesafenin değişmesi (yaklaşma, uzaklaşma veya çarpışma) ve dağ oluşumları, iklim sistemine etkide bulunmaktadır. Örneğin, yüksek dağlar iklimi soğutma eğilimindeyken, dağ oluşumları iç bölgelere sıcak hava akışlarını engelleyerek daha soğuk bir iklimin oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, dağların yüksekliği ve konumu, buzulların oluşumuna zemin hazırlar ve bu da havanın soğumasını tetiklemektedir (Ekici, 2022, s. 28). Levhaların birbirlerine çarpması veya birbirinden uzaklaşması, aynı zamanda yer kabuğunda stres birikmesine yol açmaktadır. Bu stres, volkanik patlamalar ve gaz salımlarına neden olabilir. Özellikle volkanik patlamalar sırasında atmosferdeki su buharı ve sera gazları (karbondioksit, kükürtdioksit gibi) artmakta ve bu durum küresel sıcaklıkların yükselmesine neden olabilmektedir. Volkanik aktiviteler, havayı soğutma etkisi yaratabileceği gibi, sera gazlarının salımı ile de iklimi ısıtma etkisi gösterebilir. Bu da atmosferdeki sıcaklıkların artmasına yol açan önemli bir etken olabilir.

1.1.2.2. Beşerî Nedenlerden Dolayı Değişen İklim

İklim değişikliğine yol açan faktörler yalnızca doğal nedenlerle sınırlı kalmamaktadır; beşerî (insan kaynaklı) faktörler de bu sürecin önemli bir parçasıdır. İnsan faaliyetlerinin etkisi, özellikle IPCC raporlarında açıkça vurgulanmaktadır. İnsan kaynaklı faaliyetler, atmosferdeki sera gazları, aerosoller ve bulutluluk miktarlarını etkileyerek iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, fosil yakıtların yakılması, CO₂ gazının salımına yol açarak iklim değişikliğine önemli bir katkı sağlamaktadır. Sera gazları ve aerosoller, Dünya'nın enerji dengesini değiştirerek iklimi doğrudan etkilemektedir (IPCC, 2007, s. 8).

İnsanlık, tarihi boyunca dünya coğrafyasındaki dengeyi bozarak iklim sisteminin değişmesine yol açmıştır. 19. yüzyılda İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile hızla artan makineleşme, fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaşma ve yanlış arazi kullanımı gibi insan kaynaklı etmenler, atmosferdeki sera gazlarının artmasına ve yeryüzü sıcaklığının yükselmesine neden olmuştur. CO₂, CH₄, N₂O ve CFC’ler gibi gazların birikmesi, iklim değişikliğinin başlıca sebeplerindendir (Başoğlu, 2014, s. 174).

İnsan faaliyetlerinin doğrudan ya da dolaylı etkileriyle atmosferdeki sera gazı salımları artmış ve bu gazlar yeryüzünde sıcaklık artışına yol açmıştır. Elektrik santrallerinden, egzoz borularından, gerekli baca filtrelemelerini yapmayan fabrikalardan ve orman yangınlarından yayılan sera gazları zamanla tüm dünyayı etkileyecek bir birikime neden olmaktadır. İnsanların sonsuz enerji talepleri doğrultusunda kullanılan fosil kaynaklar, ekolojik dengenin bozulmasına ve iklimin değişmesine yol açmaktadır (IPCC, 2021, ss. 12-15).

Fosil yakıtlar günümüzde küresel enerji üretiminin temelini oluşturmaya devam etmektedir. Özellikle kömür, yüksek karbon salımı nedeniyle öne çıkmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) 2024 tarihli *CO₂ Emissions in 2023* raporuna göre, 2023 yılında enerji sektörü kaynaklı küresel CO₂ emisyonları %1,1 artarak 37,4 milyar tona ulaşmıştır. Bu artışın büyük bölümü kömür tüketiminden kaynaklanmaktadır. Raporda, birçok ülkenin hâlâ kömüre dayalı elektrik üretimini sürdürmesinin, küresel emisyon azaltım hedefleri açısından ciddi bir engel teşkil ettiği belirtilmektedir (IEA, 2024, s. 5). Kömür kaynaklı enerji üretimi, atmosferdeki CO₂ birikimini artırmakta; bu gaz, güçlü bir sera etkisi yaratarak küresel ısınmayı hızlandırmakta ve iklim sisteminde dengesizliklere yol açmaktadır.

21. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi ile kömür, petrol ve doğalgaz tüketimi hızla artmış; bunun sonucunda CO₂, CH₄, O₃ ve N₂O gibi sera gazlarının seviyesi yükselmiştir. 2023 itibarıyla bu gazların toplamı yaklaşık 53 milyar ton CO₂ eşdeğerine ulaşarak rekor seviyeye çıkmıştır. Fosil yakıtların yaygın kullanımı, yalnızca enerji üretimi açısından değil, aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadelede de büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle karbon yoğun sistemlerden uzaklaşarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmek açısından kritik öneme sahiptir (European Commission, 2024, s. 5).

İnsan faaliyetlerinin atmosferdeki sera gazı salımını hızla artırması, günümüzün en önemli çevresel sorunlarından biri haline gelmiştir. Sera gazlarının atmosferde birikmesi, güneş ışığının Dünya yüzeyine ulaşmasına engel olmadan, yeryüzünden yansıyan ısıyı atmosferde hapsederek gezegenin sıcaklık dengesini bozmaktadır. Bu ısının tutulması, doğal iklim döngüsünü etkileyerek küresel sıcaklık artışına ve çevresel dengesizliklere yol açmaktadır. Birçok bilimsel araştırma, özellikle IPCC raporlarında,

insan kaynaklı sera gazı salımlarının dünya iklimini nasıl tehdit ettiğini ortaya koymaktadır. IPCC, 2013 tarihli raporunda, üretim ve tüketim faaliyetlerinin hızla devam etmesiyle birlikte, her on yılda bir küresel sıcaklıkların yaklaşık 0,3 santigrat derece artabileceğine dikkat çekmiştir (Türkeş vd., 2013, s. 10). Bu sıcaklık artışı, zamanla küresel iklim sisteminin bozulmasına, doğal ekosistemlerin dengesinin kaybolmasına ve insanların yaşam koşullarının daha da zorlaşmasına yol açabilir.

CO₂, fosil yakıtların yakılması, orman yangınları ve volkanik faaliyetler gibi çeşitli süreçler sonucu salınan başlıca sera gazlarından biridir. Etkisi diğer sera gazlarına kıyasla daha güçlü olup, küresel ısınmaya katkısının yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır (Özel & Kılıç, 2006, s. 34). Sanayi Devrimi'nden bu yana atmosferdeki CO₂ seviyeleri belirgin biçimde artmıştır. Mauna Loa Gözlemevi verilerine göre, 1958'de 280 ppm olan atmosferik CO₂ yoğunluğu, 2020 itibarıyla 400,8 ppm'ye ulaşmıştır (NOAA, 2015; Montgomery, 2010, s. 404). Bu artış, 1990–2019 ortalamasına kıyasla yaklaşık %30'luk bir yükselişe işaret etmektedir. Mevcut eğilimin sürmesi halinde, küresel sıcaklık artışı 2°C'yi aşacak ve bu durum su kaynaklarının azalması, buzulların erimesi ve deniz seviyelerinde yaklaşık 5 metrelik bir yükselme gibi ciddi sonuçlar doğurabilecektir. Daha ekstrem senaryolarda, 6°C'lik bir artışın kitlesel iklim göçlerini tetikleyebileceği öngörülmektedir (IPCC, 2007, ss. 7-8).

CH₄, renksiz, kokusuz ve patlayıcı özelliklere sahip bir sera gazıdır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğine etkisi büyük olan CH₄, atmosferdeki en önemli sera gazlarından biridir. CH₄, başta fosil yakıtların çıkarılması, pirinç tarımı, hayvancılık faaliyetleri, organik maddelerin çürümesi ve atıkların işlenmesi gibi insan faaliyetlerinden salınmaktadır. Bu gaz, küresel ısınmanın yaklaşık %10-15'inden sorumlu olup, Sanayi Devrimi'nden bu yana atmosferdeki miktarı 2,5 kat artmış ve her yıl yaklaşık %1 oranında artmaya devam etmektedir. CH₄'ın etkisi, CO₂ den daha güçlüdür; ancak atmosferdeki ömrü daha kısadır. Yine de kısa ömrüne rağmen CH₄, atmosferdeki karbon dengesini bozarak iklim değişikliğine önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle Sanayi Devrim'nden sonra hızla artan CH₄ salımı küresel ısınmanın hızlanmasına neden olmaktadır. Bu gazın azalması, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır (Atabey, 2024, s. 30).

1.1.3. İklim Değişikliğinin Etkileri

İklim değişikliği, dünya genelinde ve yerel düzeyde ciddi ve yıkıcı etkilere sebep olmaktadır. Bu etkiler, çeşitli biyotik varlıkların yaşamını olumsuz yönde etkileyebilir ve insanların yaşam kalitesini de ciddi şekilde tehdit edebilir. İklim sisteminde meydana gelen bu değişiklikler, tarım, orman ve bitki örtüsü, temiz su kaynakları, deniz seviyesi, insan sağlığı, enerji ve biyolojik çeşitlilik gibi önemli alanlarda ciddi sorunlara yol açmaktadır.

İklim değişikliğinin yol açtığı olumsuz etkiler arasında; deniz seviyesinin yükselmesi, artan enerji tüketimi, tarımsal faaliyetlerin aksaması, azalan tarımsal verimlilik, su kaynaklarının kirlenmesi, gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, çevresel güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ve biyotik varlıkların sağlık risklerinin artması yer almaktadır (Akalin, 2014, s. 80). Bu kapsamda, iklim değişikliğinin insan hareketliliği üzerindeki etkileri de giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Özellikle insanların yaşadıkları bölgeleri terk edip daha yaşanabilir alanlara göç etme kararları, doğrudan bu çevresel tehditlerle ilişkilidir. Göçler, hem yavaş ve süregelen iklim değişiklikleri hem de ani iklim olayları sonucunda ortaya çıkabilir. Ottawa Üniversitesi'nden Robert McLeman, iklim değişikliğinin neden olduğu zorunlu göçleri "iklim süreçleri" ve "iklim olayları" olarak ikiye ayırmıştır (Brown, 2008, s. 17).

İklim süreçleri, genellikle yavaş bir şekilde gelişen çevresel ve iklimsel değişimleri ifade etmektedir. Örnekler arasında deniz seviyesinin yükselmesi, tarım arazilerinin verimsizleşmesi, çölleşme, artan su kıtlığı ve gıda güvensizliği yer almaktadır. Bu bağlamda, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle sular altında kalan Tuvalu ve Kiribati gibi küçük ada devletlerinden Yeni Zelanda, Avustralya ve Pasifik bölgesindeki diğer ülkelere yönelen göçler değerlendirilebilir (Ni, 2015, s. 335). Aynı doğrultuda, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle ortaya çıkan yaşam alanlarının kaybı karşısında Papua Yeni Gine hükümeti de Carteret Adaları'nın kademeli olarak tahliye edilmesini planlamış ve halkın Bougainville çevresine yerleştirilmesi için kaynak ayırmıştır (Challen, 2010, s. 35).

Öte yandan, iklim olayları ani ve etkileyici doğa olaylarını ifade etmektedir: seller, kasırgalar, siklonlar, tornadolar, fırtınalar ve tayfunlar gibi. Bu tür olaylar, kısa süre içinde büyük yıkımlara neden olarak ani göçleri tetikleyebilir. Örneğin Amerika'da meydana

gelen kasırgalar ve Güney Asya’da yaşanan seller bu kategoriye örnek verilebilir (Suzan & Bilben, 2017, s. 249). Bu göçleri tetikleyen temel nedenler arasında; deniz seviyesinin yükselmesi, temiz su kaynaklarına erişimin zorlaşması, tarımsal verimlilikte azalma ve kıtlık tehlikesi yer almaktadır.

Gezegenin sıcaklık değerlerinin yükselmesi, temiz su rezervlerinin azalması ve tarım arazilerinde meydana gelen değişimler, doğal kaynakları olumsuz yönde etkileyerek biyolojik çeşitliliği tehdit etmektedir. İnsan faaliyetleri sonucunda oluşan bu baskılar, sadece ekosistemleri değil, aynı zamanda insanların sağlığını da tehdit etmektedir⁴ (Kurnaz, 2019, s. 121). Bu sağlık riskleri, fosil yakıtların kullanımına bağlı teşvik politikalarıyla daha da artmaktadır. Ülkeler, yıllık bütçelerinin önemli bir kısmını fosil yakıt teşviklerine ayırmakta; bu durum hem sera gazı salımlarını artırmakta hem de halk sağlığı üzerinde ek yükler oluşturmaktadır. Fosil yakıt teşviklerinin kaldırılması, sağlık harcamalarının azalmasına ve erken ölümlerin önlenmesine katkı sağlayabilir (Demirbaş & Aydın, 2020, s. 166). Avrupa’nın Kara Bulutu raporuna göre, 2013 yılında Avrupa Birliği’nde (AB) trafik kazaları sonucu 26.000 kişi hayatını kaybederken, kömürlü termik santraller nedeniyle 22.900 erken ölüm gerçekleşmiştir. Bu durum, enerji üretiminde kullanılan yöntemlerin sağlık üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. 2016 yılında, dünya genelinde kömür kaynaklı nedenlerle 3.906 erken ölüm ve çocuklarda 8.000 bronşit vakası gibi ciddi sağlık sorunları bildirilmiştir (Avrupa Çevre Ajansı, 2019; Dünya Sağlık Örgütü, 2020).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, iklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun olmaktan çok daha fazlasıdır; küresel bir kriz olarak ekonomik, toplumsal, sağlık ve güvenlik alanlarında derin ve kalıcı etkiler yaratmaktadır. Deniz seviyesindeki yükselme, su kıtlığı, biyolojik çeşitlilik kaybı, gıda güvencesizliği ve sağlık sorunları gibi etkiler, insan yaşamını tehdit etmekte ve sosyo-demografik değişimlere yol açmaktadır. Fosil yakıt temelli enerji politikaları ve doğaya zarar veren uygulamalar, bu süreci hızlandırarak geri dönülmez sonuçlara neden olmaktadır.

---

⁴ Vahşi memeli hayvanların %83’ünün, deniz memelilerinin %80’inin, bitkilerin %50’sinin ve balıkların %15’inin yok olmuş olması, bu tahribatin boyutunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, sıcak hava dalgalarının etkisiyle tropik bölgelerde görülen Sıtma, Nil Ateşi ve Zika gibi hastalıkların kuzey enlemlerde de yayılması beklenmektedir. Bu durum, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini ve gelecekte ortaya çıkabilecek tehditleri göstermektedir (Kurnaz, 2019, s. 121).

1.2. Göç ve Yerinden Edilme

Göç ve yerinden edilme, modern dünyada hem bireyler hem de toplumlar için önemli sosyal, ekonomik ve insani meselelerdir. Her iki kavram da insanların bir yerden başka bir yere hareket etmelerini ifade etse de bu hareketlerin nedenleri, koşulları ve sonuçları oldukça farklıdır. Göç, genellikle bireylerin kendi isteğiyle gerçekleşen bir süreçken, yerinden edilme daha çok zorlayıcı dış faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Her iki kavram da hem yerel hem de küresel düzeyde ciddi etkilere sahiptir ve uluslararası hukuk, göçmen hakları ve yerinden edilme politikaları bu etkilere yönelik düzenlemeler geliştirmektedir.

1.2.1. Göç

Göç, tarihsel süreçte insanoğlunun birçok farklı nedene dayalı olarak gerçekleştirdiği önemli bir yer değiştirme eylemi olmuştur. İnsanlar, daha iyi yaşam koşulları arayışında veya karşılaştıkları sosyal, siyasal baskılar, savaşlar ve güvenlik tehditleri nedeniyle bulundukları yerlerden ayrılarak başka bölgelere yerleşmişlerdir. Bu durum, tarihin önemli bir parçası olmuştur (McNeil, 1984, ss. 3-4). Göç, belirgin bir mesafe ve etki yaratacak şekilde gerçekleşen tüm yer değiştirme hareketleri olarak tanımlanabilir (Ender, 1986, s. 9).

Göç, yalnızca geçmişte değil, günümüzde de önemli bir olgu olarak varlık göstermeye devam etmektedir ve gelecekte de bu sürecin devam etmesi beklenmektedir (Koçak & Terzi, 2012, s. 164). Bu süreçten hem göç eden kişiler hem de göç alan yerleşim yerleri doğrudan etkilenmektedir (Baritçi, 2017, s. 228). Sosyologlar, ekonomistler ve diğer bilim insanları, göçün toplumsal ve ekonomik yapılar üzerindeki hassas etkilerini inceleyerek, bu olgunun çok boyutlu doğasını ortaya koymuşlardır. Ancak, göçün kapsamının genişliği ve çok sayıda farklı faktörden kaynaklanması, tek bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır (Akşit, 1998, s. 67). Göç, genel anlamda bir mesafe ve coğrafi değişimle tanımlanabilir ve bu değişim, kişilerin geçici veya kalıcı olarak başka bir yere yerleşmesini ifade etmektedir (Türkyılmaz, 1998, s. 25). Göç eden yerlerde genellikle genişleme yaşanırken, göç veren bölgelerde daralma gözlemlenmektedir (Yılmaz, 2019, s. 1711). Göç, bir süreç olarak geliştiği için tanımlanması, ölçülmesi ve üzerinde yorum yapılması daha karmaşık hale gelmektedir. Ayrıca, göç, bireylerin ve toplulukların davranışlarını değiştiren önemli bir sosyal sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır (Delice & Yaşar, 2014, s. 2).

Göç süreci, aynı zamanda bir ülkenin nüfusunu, ekonomik yapısını ve politikalarını önemli ölçüde etkileyebilir. Göçün çok yönlü doğası ve birçok disiplinin ilgisini çekmesi, net bir tanım yapılmasını güçleştiren unsurlar arasındadır. Ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasal etmenlerin göç süreciyle olan ilişkisi, farklı bakış açılarını ortaya çıkarmakta ve bu da göçün tanımlanmasını karmaşıktırmaktadır (Özcan, 2017, s. 185). Göçün tanımında sıklıkla karşılaşılan kavramlar ise mesafe, zaman ve kalıcılıktır (İçduygu & Ünal, 1998, s. 91).

1.2.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı

Uluslararası düzeyde evrensel bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler Göç Terimleri Sözlüğü, göçmeni; sebebi ne olursa olsun, gönüllü veya gönülsüz, düzenli veya düzensiz göç yollarını kullanarak bir yıldan fazla süreyle yabancı bir ülkede ikamet eden birey olarak tanımlamaktadır (IOM, 2009, s. 37). Bu tanıma göre, kısa süreli iş veya turistik seyahatler göçmen olarak kabul edilmezken, mevsimsel tarım işçileri gibi belirli kategorilerdeki kısa dönemli göçmenler bu tanıma dâhil edilebilir.

Göçmenler, genellikle daha iyi yaşam koşulları arayışı içinde, eğitim, sağlık ve ekonomik fırsatlar gibi nedenlerle başka ülkelere göç etmektedir. Bu süreç, kimi zaman yasal yollarla, kimi zaman ise yasadışı yollarla gerçekleşebilir (Vardar, 2015). Göçmenlerin bir ülkeye giriş yapabilmesi için çoğunlukla vize belgelerine uygunluk sağlanması gerekmektedir. Yasal olarak kabul edilen ve çalışmaya izin verilen göçmenler yasal göçmen işçi olarak tanımlanırken, yasal olmayan yollarla bir ülkeye giren ya da vize süresi dolan göçmenler ise yasadışı göçmen olarak adlandırılmaktadır. Bu durumdaki bireyler, genellikle o ülkede çalışarak gelir elde etmeye çalışırken, sürekli olarak sınır dışı edilme riski taşımaktadır (Acer vd., 2010, s. 16).

Mültecilik, tarihsel bir olgu olup, uluslararası iş birliği ve mültecilerin korunmasıyla ilgili düzenlemeler, Milletler Cemiyeti döneminde başlamış ve günümüzde Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde sürdürülmektedir (Uzun, 2016, ss 62-63). Mülteci kavramı, zulme uğrayacağı korkusu nedeniyle kendi ülkesini terk eden kişileri tanımlamaktadır. BM'ye göre, mülteciler; ırkları, dinleri, siyasi görüşleri veya toplumsal bağlılıkları nedeniyle zulme uğrayacaklarına dair haklı bir korku yaşayan ve bu nedenle vatandaşı oldukları ülkenin dışına çıkmak zorunda kalan kişilerdir (IOM, 2009, s. 65; Korkmaz, 2014, s. 38). Ayrıca, mülteci durumu, savaş veya etnik/dini baskılar gibi

sebeplerle ülkesinden kaçan bireyleri de kapsamaktadır (Szaflarski & Bauldry, 2019, s. 177).

Suriye'deki göç krizi sonrası kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. maddesi, ırkı, dini, siyasi düşünceleri veya toplumsal bağlılıkları nedeniyle vatanlarında zulme uğrayacağından korkan yabancı veya vatansız kişilere mülteci statüsü verilmesini öngörmektedir. Bu yasal düzenleme, Avrupa'daki göçmen akınları ve siyasi krizlerin etkisiyle şekillenmiştir (YUKK, 2013, s. 20).

Sığınmacı, mülteci statüsüne başvurmuş ancak henüz başvurusu kabul edilmemiş kişiyi ifade etmektedir. Sığınmacı, kendi ülkesindeki zulüm veya ciddi tehlikelerden kaçarak başka bir ülkeye güvenlik arayışında bulunan ve mülteci statüsü için başvuruda bulunan bireylerdir. Başvuruları olumlu sonuçlanmazsa, bu kişiler ülkeden ayrılmak zorunda kalabilirler veya konaklama izni verilmezse, yasadışı bir şekilde sınır dışı edilebilirler (IOM, 2009, s. 73). Bu durum, 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımla paralellik göstermektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, mültecilik ve sığınmacılık, göçmenlerin uluslararası düzeydeki hukuki statüleriyle ilgili önemli kavramlardır. Mültecilik, insanların kendilerini ve ailelerini zulümden koruma arayışında oldukları bir durumken, sığınmacı ise bu statüye başvuran ancak henüz kabul edilmemiş kişilerdir. Göç, sadece bireylerin yaşamlarını etkileyen değil, bölgesel ve küresel düzeyde de önemli sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler yaratmaktadır. Her yıl dünyanın farklı bölgelerinden, özellikle savaş ve iç çatışmalar nedeniyle yüz binlerce insan, güvenlik endişeleriyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır (Çiçekli, 2009, s. 109).

1.2.3. Vatansız

Uluslararası hukukta tutarlı ve üzerinde uzlaşmış bir vatandaşlık tanımı mevcut değildir. Bununla birlikte, bazı tanımlar bulunmaktadır. Vatandaşlık, Uluslararası Adalet Divanı tarafından Nottebohm davasında ele alınmış bir kavramdır. Mahkeme vatandaşlığı; “karşılıklı hak ve görevlerin varlığının yanı sıra, temel olarak sosyal bir bağlılık olgusuna, gerçek bir varoluş, çıkar ve duygular bağlantısına sahip yasal bir bağ” olarak tanımlamıştır (Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala, 1955, s. 23) Ulus devlet yapılarıyla birlikte, devletle birey arasındaki hukuki aidiyetin adı olan “vatandaşlık”,

bireylerin belirli haklara sahip olmasının temel dayanağını oluşturmaktadır (Asar, 2022, s. 97).

Başka bir tanıma göre, “vatandaşlık, belirli bir devletle birey arasındaki karşılıklı haklar, görevler ve yükümlülükleri belirleyen hukuksal bir bağ” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, kişinin etnik kökeni göz önünde bulundurulmamakta; ancak idare hukuku açısından bireyi belirli bir statüye yerleştirmektedir ve bunun sonucunda hukuk sisteminde çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Hukuki bağın ötesinde, bireyin kendini ait hissettiği toplumla ya da duygusal olarak yakın hissettiği devletle olan bağlılığında kültürel, dini, ekonomik ve sosyolojik faktörlerin de önemli rol oynadığı görüşleri, literatürde yer bulmakla birlikte, pozitif hukuk çerçevesinde dikkate alınmasının daha uygun olmadığı ifade edilmektedir (Aybay vd., 2019, s. 4).

Bireylerin kendi isteğiyle vatansız hale gelmesi nadir görülen bir durumdur. Ancak günümüzde bu tür bir duruma düşmelerine izin verilmemekte ve uluslararası hukuk bu durumu yasaklamaktadır. Yine de Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Kurulu'nun (BMMYK) 2009 yılı tahminlerine göre dünyada yaklaşık on iki milyon kişi vatansız statüsündedir (Odman, 2011, s. 3).

Günümüzde, zorunlu olarak vatansız kalan bireylere dair en çarpıcı örnek, toprakları işgal altında bulunan Filistin halkıdır. Filistinliler, kendi vatanlarında vatansız hale gelmişlerdir. Sığındıkları yerlerde vatandaşlık elde edemeyen ya da herhangi bir yasal statüye sahip olmayan bu bireyler, hiçbir ülkenin vatandaşı olmadıkları için BM tarafından verilen tanıtım kartları veya doğum belgeleri ile yaşamakta ve geçici pasaportlarla sınırlı bir hayat sürmektedirler. Vatandaşlıklarının olmaması nedeniyle, bu bireyler birçok insani haktan yoksun bir şekilde yaşamlarını devam ettirmektedirler (Odman, 2011, s. 22).

Göçmen, mülteci, sığınmacı ve vatansızlık kavramları arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, bireylerin uluslararası hareketlerinin sebepleri, hukuki statüleri ve insan haklarına erişimleri açısından önemlidir. Göçmenler, genellikle ekonomik, sosyal veya eğitimsel nedenlerle daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla başka bir ülkeye yerleşen bireylerdir. Göçmenler, menşe ülkelerine vatandaşlık bağıyla bağlıdırlar ve yasal yollarla başka bir ülkeye giriş yaparak ikamet etmeyi hedeflemektedirler (IOM, 2009).

Mülteciler, yaşamlarını tehdit eden baskı, zulüm veya çatışma gibi zorlayıcı koşullardan kaçmak zorunda kalan bireylerdir. Mülteci statüsü, bu bireylerin güvenli bir ülkede barınma talebinde bulunmalarıyla ortaya çıkmakta ve uluslararası koruma altında olmalarını sağlamaktadır (Usta & Ergün, 2020, s. 1065). Sığınmacılar ise, bulundukları ülkede mülteci statüsü için başvuruda bulunan ancak henüz başvuruları sonuçlanmamış bireylerdir. Sığınmacılar, resmi inceleme sürecindeki bireyleri tanımlamakta ve bu kişiler koruma arayışındadır (IOM, 2009).

Vatansızlık, bu üç gruptan ayrılan bir durumdur. Vatansız bireyler, herhangi bir ülkenin vatandaşı olmayan ve dolayısıyla yasal bir statüleri bulunmayan kişilerdir. Bu durum, bireylerin haklarının kısıtlanmasına yol açmakta ve temel insan haklarına erişimlerini engelleyebilir (Odman, 2011, s. 23).

Özetle, göçmen, mülteci, sığınmacı ve vatansızlık kavramları, bireylerin uluslararası hareketleri, hukuki durumları ve insan haklarına erişimleri açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, özellikle bireylerin korunması ve haklarının sağlanması açısından önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.4. Göç ve Yerinden Edilme Arasındaki Farklar

Göç ve yerinden edilme, sıklıkla birbirine yakın anlamlarda kullanılsa da kavramsal olarak farklı sosyo-politik ve hukuki çerçevelere sahip iki ayrı olgudur. Literatürde bu iki kavram arasındaki ayrımı belirleyen başlıca unsurlar; bireyin iradi tutumu, hareketin zorunluluk düzeyi, bireyin hukuki statüsü ve hareketin süreklilik ya da geçicilik niteliğidir. Bu unsurlar, göç ve yerinden edilme arasındaki farkların yapısal temelini oluşturmaktadır.

1.2.4.1. İrade

İradi (gönüllü) göç, bireylerin yenilik arayışı, farklı deneyimler yaşama isteği ya da geleceğe yönelik daha güvenli bir yaşam kurma hedefiyle kendi iradeleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri bir yer değiştirme sürecidir (TÜGİAD, 1998, s. 3). Bu tür göçlerde temel unsur, bireyin herhangi bir dış baskıya maruz kalmadan kendi kararını vermesidir. İradi göç hareketleri genellikle ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlere dayanmaktadır (Koçak & Terzi, 2012, s. 171). Her ne kadar göç kararının arkasında bazı zorlayıcı koşullar bulunsun da birey fiziksel bir zorlamaya maruz kalmadan, kendi gelecek planlarını gerçekleştirmek amacıyla yer değiştirmeyi seçmektedir. Bu tercihte hem

bireyin hem de ailesinin daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arzusu etkili olurken, göç edilecek yer de yine bireyin kendi iradesiyle belirlenmektedir.

Bu süreç çoğu zaman bireysel bir tercih gibi görünse de göç eden bireylerin genellikle kendileriyle benzer toplumsal ya da kültürel özelliklere sahip grupların yoğunlukta olduğu bölgelere yöneldikleri gözlemlenmektedir. Aynı şekilde, benzer yaşam tarzlarına sahip yerleşim yerleri tercih edilmekte; sosyal çevre, bireyin ve ailesinin mevcut ya da ulaşmak istediği toplumsal ilişkiler açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Tarihsel olarak incelendiğinde, gönüllü göçlerin insanlık tarihi boyunca birçok farklı coğrafyada ve dönemde yaşandığı görülmektedir. Özellikle Avrupa'dan Amerika kıtasına yönelen göç hareketleri, Güney Amerika'dan Kuzey Amerika'ya yapılan geçişler ve Akdeniz ülkelerinden sanayileşmiş bölgelere olan iş gücü temelli göçler, bu tür hareketlerin dikkat çeken örneklerindendir. İradi göçlerin sosyal politika açısından öne çıkan yönü ise, bu göçlerin çoğunlukla istihdam ve ekonomik kazanç hedefiyle gerçekleşiyor olmasıdır (Talas, 1983, s. 147).

Dolayısıyla, kendi ülkelerinden daha iyi yaşam koşullarına ulaşma umuduyla, herhangi bir zorlayıcı güç olmaksızın, tamamen kendi istek ve iradeleriyle başka ülkelere göç eden bireyler, iradi göçmenler olarak tanımlanmakta ve bu bağlamda gönüllü olarak yer değiştirdikleri açıkça görülmektedir.

1.2.4.2. Zorunluluk

20 ve 21. yüzyıllarda giderek daha belirgin hale gelen zorunlu göç, bireylerin kendi istekleriyle karar verme hakkının ortadan kalktığı, gönüllülüğün yerini mecburiyete bıraktığı bir süreçtir. İnanç ayrılıkları, savaşlar, siyasi istikrarsızlık, iç çatışmalar, zorla istihdam, düşük ücretler, gıda yetersizliği ve açlık gibi insani krizlerin yanı sıra; depremler, seller, volkanik patlamalar, çevre felaketleri, aşırı nüfus yoğunluğu, iklim değişikliği, küresel ısınma ve dengesiz ekonomik kalkınma gibi doğa temelli tehditler de zorunlu göçün başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Ayrıca, sanayi ve tarımda yaşanan yapısal dönüşümler ile hızlı kentleşme sonucu oluşan sosyal değişimler de bireyleri yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamaktadır.

Zorunlu göçü besleyen önemli etkenlerden biri de devletlerin kırılganlığına işaret eden “Devlet Kırılganlık Endeksi”dir. Bu endeks, devletlerin iç çatışmalara, siyasi çöküşe ya da sosyal kargaşaya karşı ne kadar savunmasız olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin;

Somali, Çad, Sudan, Zimbabve, Irak, Suriye, Afganistan, Burundi, Arakan gibi bölgelerde bu kırılganlık düzeyleri oldukça yüksek olup, Afrika kıtası, Ortadoğu ve Güney Asya’da birçok ülkede zorunlu göç hareketleri sürekli artmaktadır (Betts, 2013, s. 18).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, mülteciler, yaşamsal tehditlerden kaçmak zorunda kalan ve bu nedenle yer değiştiren bireylerdir. Göç kararları kendi özgür iradelerinden değil, zorlayıcı ve çoğu zaman hayatta kalma içgüdüsüne dayalı zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Mülteciler; savaş, şiddet, etnik temizlik, siyasi baskı ya da çevresel felaketler gibi nedenlerle ülkelerini terk ederken, tercih yapma özgürlüğüne sahip değildirler (Ünal, 2014, s. 71). Bu yönüyle, gönüllü olarak daha iyi yaşam koşulları arayışıyla göç eden göçmenlerden belirgin biçimde ayrılmaktadırlar. Göçmenler kendi kararlarıyla hareket ederken, mülteciler hayatta kalmak için zorunlu bir yer değişikliğine maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla mültecilik, bireyin kendi isteğiyle değil, yaşam hakkını tehdit eden koşullar altında gelişen, zorunlu bir göç biçimidir.

1.2.4.3. Hukuki Durum

Göçmenlerin hukuki durumu, yerleştikleri ülkenin iç hukuk sistemine, göç kabul politikalarına ve taraf olunan uluslararası anlaşmalara bağlı olarak şekillenmektedir. Göçmenler, genellikle geldikleri ülkenin vatandaşlığını koruyarak diplomatik koruma haklarını sürdürebilirler. Bu durum, kendi ülkelerinin sağladığı temel haklardan yararlanmalarına imkân tanımaktadır. Örneğin, Türkiye özelinde, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 sayılı Kanun) kapsamında, göçmenlere belirli sosyal haklar tanınmakta; bu haklar göçmenin yasal statüsüne göre farklılık gösterebilmektedir. Nitekim, geçici koruma altındaki bir birey sağlık hizmetlerinden yararlanabilirken, çalışma izni alması belirli prosedür ve şartlara bağlıdır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 6458 sayılı Kanun, 2013, s. 15).

Mültecilerin hukuki statüsü ise daha çok uluslararası hukuk normlarıyla belirlenmektedir. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mültecilerin korunmasına ilişkin temel belgeler arasında yer almaktadır. Bu sözleşmelere göre, mülteciler; zulüm, savaş, iç çatışma veya insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve kendi devletlerinin diplomatik korumasından mahrum bireylerdir. Bu nedenle, başka bir devlete sığınma hakkı kazanırlar. Cenevre

Sözleşmesi'nin 322. maddesinde yer alan "geri göndermeme" (non-refoulement) ilkesi, mültecilerin zulüm görecekları ülkelere iadesini yasaklamaktadır (Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 1951, s. 16). Türkiye'de, mülteciler de 6458 sayılı Kanun kapsamında geçici koruma statüsünde değerlendirilmektedir. Bu statü, mültecilere sağlık, eğitim ve sınırlı sosyal hizmetlere erişim hakkı tanımaktadır. Ancak statü geçicidir ve uluslararası koruma başvurusu kabul edilmedikçe bireyin ülkede kalışı sınırlı süreyle güvence altındadır. Mültecilerin çalışma hakları ise yine belirli koşulların sağlanmasına bağlıdır (6458 sayılı Kanun, 2013, s. 22).

Göçmenler, genellikle daha iyi yaşam koşulları arayışıyla, yasal belgeler ve düzenli araçlarla yer değiştirirken, mülteciler çoğunlukla resmî belgeler olmadan, acil ve zorunlu bir şekilde, elverişsiz koşullarda göç etmektedirler (Demirhan & Aslan, 2015, s. 26). Göçmenler, genellikle ekonomik ya da sosyal nedenlerle gönüllü olarak yer değiştirirler ve kabul edildikleri ülkenin iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde çeşitli haklardan yararlanabilirler. Göçmenler, geldikleri ülkenin vatandaşlık statüsünü ve diplomatik korumasını sürdürürken, mülteciler, menşe ülkelerinin diplomatik korumasından yoksundurlar ve uluslararası koruma talep etmektedirler. Bu sebeple, mülteciler, bulundukları devletin veya uluslararası toplumun sağladığı hukuki güvenceye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda, mültecilerin korunması için uluslararası hukuk önemli bir rol oynamaktadır. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, mültecilerin haklarının teminat altına alınmasını sağlamaktadır. Bu sözleşmenin en temel ilkesi, mültecilerin zulme uğrayabileceği ülkeye zorla geri gönderilmesinin yasaklanmasını öngören geri göndermeme ilkesidir (BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951).⁵

1.2.4.4. Süreklilik ve Geçicilik

Geçici (mevsimlik) göç ile sürekli (daimî) göç arasındaki temel farklar, bireylerin yer değiştirme süresine, bu yer değiştirmenin nedenlerine ve sonuçlarına göre şekillenmektedir. Geçici göç, bireylerin belirli bir zaman dilimi için ikamet ettikleri yeri

---

⁵ Madde 32, Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir. Böyle bir mültecinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece göre alınmış bir karara uygun olabilir. Zorunlu ulusal güvenlik nedenlerinin, aksine bir uygulamayı gerekli kıldığı haller dışında, mültecinin, durumunu açıklaması için delil sunmasına, temyiz etmesine, bu amaçla yetkili bir makamın ya da yetkili makamın özel olarak atayacağı bir kişinin veya kişilerin önünde temsil edilmesine izin verilecektir.

terk ederek başka bir bölgeye gitmelerini ifade etmektedir. Bu göç türü genellikle ekonomik gerekçelerle, özellikle tarım ve inşaat gibi sezonluk sektörlerde istihdam için yapılmaktadır. Göçmen, işini tamamladıktan sonra eski ikametgâhına geri dönmeyi planlamakta ve bu süreçte kalıcı yerleşim niyeti taşımamaktadır. Dolayısıyla mevsimlik göç, kısa süreli ve geri dönüşlü bir hareketlilik olarak değerlendirilmektedir (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 215).

Sürekli göç ise bireylerin ya da ailelerin yaşamlarını başka bir yerde kurmak amacıyla yer değiştirmelerini kapsamaktadır. Bu tür göçlerde, bireyler eski yaşam alanlarını terk ederken geri dönmeyi düşünmezler ve yeni bir yaşam kurma niyeti taşımaktadırlar. Sürekli göç sürecinde, bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak yeni çevreye entegre olma çabaları ön plana çıkmaktadır. Bu tür göç, bireyin yaşam alanında kalıcı bir dönüşümü beraberinde getirmektedir (Kızılkaya, 2014, s. 20).

Bu iki göç türüyle bağlantılı olarak, "göçmen" ve "mülteci" kavramları da farklı içeriklere sahiptir. Göçmenler, genellikle sürekli göç kapsamında değerlendirilen bir hareketlilik içinde yer almaktadır. Yerleştikleri yeni bölgede kalıcı bir düzen kurma niyetindedirler, ancak bu her zaman gerçekleşemeyebilir; dolayısıyla göçmen hareketi kalıcılık hedefi taşısa da fiilen geçici veya uzun vadede değişken olabilir (İçduygu, 2008, s. 47). Mülteciler ise çoğunlukla istem dışı nedenlerle yer değiştiren, geri dönüşü mümkün olmayan bireylerdir. Her ne kadar mülteci hareketi başlangıçta geçici olarak düşünülse de bu durum uzun yıllar sürebilir ve kalıcı hale gelebilir. Mültecilik, göçmenlikten farklı olarak bireysel tercihlerle değil, zorunluluk ve hayatta kalma çabasıyla şekillenmektedir. Bu nedenle uluslararası hukukta ayrı bir statüyle tanımlanmıştır.

1.3. İklim Değişikliği ve Yerinden Edilme

1.3.1. Çevresel Bozulma ve Göç İlişkisi

Son yıllarda çevresel bozulmaların göç üzerindeki etkisi, iklim değişikliği ve doğal afetlerin artan etkileri ile daha fazla dikkat çekmektedir. Çevresel bozulma, ekosistemlerin yok olması, tarım arazilerinin verimsizleşmesi, su kaynaklarının kirlenmesi ve doğal felaketlerin artması gibi bir dizi faktörle, insanların yer değiştirmesine neden olmaktadır. Bu durum, bireysel ve toplumsal düzeyde önemli etkiler yaratmaktadır (Black, 2001, s. 9). Özellikle ekosistemlerin tahrip olması, çevresel

bozulmaların en belirgin etkilerindendir. Ormanların yok edilmesi, su kaynaklarının kirlenmesi ve toprakların verimsizleşmesi, yerel halkların geçim kaynaklarını tehdit etmekte; bunun sonucunda, tarım, balıkçılık ve hayvancılıkla geçinen halk, sürdürülebilir olmayan koşullar yüzünden göç etmektedir. Su kıtlığı, kuraklık gibi çevresel faktörler, tarıma dayalı topluluklar için büyük bir tehdit oluşturmakta ve gıda üretimini ciddi şekilde etkilemektedir (Morrissey, 2012, ss. 37-45). Bu tür çevresel değişiklikler, yerel halkın temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaratmakta, topluluklar daha elverişli koşullar arayarak göç etmektedir.

Ormansızlaşma, çevresel bozulmayı tetikleyen başlıca faktörlerden biridir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), ormansızlaşmayı, orman alanlarının uzun süreli (en az 10 yıl) olarak tarım, mera ve yerleşim alanlarına dönüştürülmesi ya da orman kapalılığının %10'un altına düşmesi şeklinde tanımlamaktadır (FAO, 2000, s. 33). Bu tanıma göre ormansızlaşma yalnızca insan faaliyetlerinden kaynaklanmamakta; yangın, böcek zararları ve kuraklık gibi doğal etkenler de ormanların tahribatına yol açmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), ormansızlaşmayı yalnızca insan müdahalesiyle gerçekleşen orman kaybı olarak tanımlamaktadır (UNFCCC, 2001, s. 58). FAO ve UNFCCC arasındaki fark, FAO'nun hem doğal hem de insan kaynaklı süreçleri kapsamına alırken, UNFCCC'nin yalnızca insan etkilerini dikkate almasıdır (Tolunay, 2015, s. 448).

Ormansızlaşma, ekosistemleri tahrip etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu ekosistemlerle geçimini sürdüren yerel halkların yaşam koşullarını da derinden etkilemektedir. Tarım arazisi açmak, madencilik faaliyetleri, büyükbaş hayvancılık ve kentleşme gibi nedenlerle ormanların tahrip edilmesi, bu bölgelerdeki toplulukları sosyal, ekonomik ve ekolojik baskılarla karşı karşıya bırakmakta ve yaşam alanlarını terk etmeye zorlamaktadır. Tropikal ormanlar bu durumu en fazla yaşayan alanlar arasındadır. Latin Amerika, dünya çapındaki tropikal ormanların %53'ünü barındırırken, bu ormanların yok edilmesinin başlıca nedeni büyükbaş hayvancılık için arazi açılmasıdır. Güneydoğu Asya'da ise sert ağaçların kesilip Japonya'ya satılması, orman tahribatının en önemli sebeplerindendir (Oğuz, 2009, ss. 59-60). Tropikal ormanların yok edilmesi, yalnızca biyolojik çeşitliliği tehdit etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu ekosistemlere dayalı geçim kaynakları kaybolan yerel halklar için büyük bir göç baskısı yaratmaktadır (Geist & Lambin, 2002, s. 148).

Ormansızlaşmanın etkileri, yalnızca yerel halkın yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda iklim değişikliğine de katkıda bulunmaktadır. Ormanlar, atmosferdeki karbonu tutarak iklim dengesinin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak ormansızlaşma ve orman bozulması, büyük miktarda karbon salımına yol açarak küresel ısınmayı hızlandırmakta ve ekosistem sağlığını tehdit etmektedir. 1990 yılından itibaren dünya genelinde ormanlar, depoladıkları karbonu önemli ölçüde kaybetmiştir; bu da küresel sera gazı emisyonlarına büyük katkı sağlamıştır. 2005-2010 yılları arasında orman biyokütlesindeki karbon stoku yıllık ortalama 0.5 gigaton azalmıştır. Bu gelişmeler, sadece iklim değişikliklerini hızlandırmakla kalmamakta, aynı zamanda geçim kaynaklarını kaybeden topluluklar açısından göçü zorunlu kılan yeni baskılar yaratmaktadır (Millennium Development Goals Report, 2015, s. 2).

Tarım arazilerinin verimsizleşmesi, çevresel bozulmanın en belirgin sonuçlarından biridir ve ekosistem tahribatı, toprak erozyonu, su kaynaklarının kuruması, kimyasal gübreler ve pestisit kullanımının artması gibi etmenler bu süreci hızlandırmaktadır (Tilman vd., 2002, ss. 671-673). Bu değişiklikler, özellikle tarıma dayalı geçim kaynaklarına sahip kırsal topluluklar için büyük bir tehdit oluşturmakta ve gıda üretimini sınırlayarak yerel ekonomileri olumsuz etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bu topluluklar, çevresel bozulmalara karşı daha duyarlıdır, çünkü hayatları büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır (Gershon & Barrett, 2014, s. 15). Tarım arazilerinin verimsizleşmesi, gelir kaybına ve geçim kaynaklarını kaybeden ailelerin, daha iyi yaşam koşulları arayarak başka bölgelere veya ülkelere göç etmelerine yol açmaktadır.

Tarıma dayalı topluluklarda, çevresel bozulma, çiftçilerin toprakla olan güçlü bağlarını zedelemekte ve geçim kaynaklarının tehdit altına girmesine neden olmaktadır. Bu durum, psikolojik baskılar yaratmakta, topraksızlaşma ve gelir kaybı gibi olgulara yol açmaktadır. Örneğin, Afrika'nın Sahel bölgesindeki kuraklık ve toprak erozyonu, çiftçileri daha verimli topraklara sahip bölgelere göç etmeye zorlamaktadır. Aynı şekilde, Orta Amerika'daki Honduras ve El Salvador'da da çevresel bozulmalar, tarım alanlarının kaybolmasına ve insanların yerinden edilmesine yol açmıştır. Bu yer değiştirmeler, göçmen topluluklar üzerinde ekonomik ve sosyal zorluklar yaratırken, aynı zamanda

psikolojik baskılar da oluşturmakta ve göç ettikleri yerlerde uyum sağlama güçlükleri yaşanmaktadır (Hugo, 1996, s. 105).

Su kaynaklarının kirlenmesi, çevresel bozulmanın en önemli ve yaygın etkilerinden biridir ve insanların göç etme kararlarını doğrudan etkileyebilir. Kirli suyun içilmesi, sağlık sorunlarına, gıda üretiminde azalmaya ve yerel ekonomilerin çökmesine yol açarak, insanların daha güvenli ve sürdürülebilir yaşam koşulları arayarak göç etmelerine neden olabilir. Su kaynaklarının kirlenmesi, özellikle suya erişimi sınırlı olan gelişmekte olan ülkelerde yaşayan topluluklar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Gelecekte gıda güvenliğinin sağlanması, öncelikle suyun sağlıklı bir şekilde korunmasına bağlıdır. Bunun yanı sıra, su kıtlığı ve kirlenmesi yalnızca yaşam alanlarını daraltmakla kalmamakta, aynı zamanda göçü tetikleyen çevresel faktörlerden birisini oluşturmaktadır. Artan şehirleşme, ekonomik büyüme ve çevresel bozulma ile birlikte su kıtlığı ve iklim değişikliği gibi bölgesel eğilimler, özellikle Afrika'daki iç göç hareketlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle kırsal ve marjinal bölgelerdeki iklim değişikliği ve çevresel bozulma, yavaş başlayan krizlerde yerinden edilmenin temel nedenlerini anlamak için önemli bir fırsat sunmaktadır (IDMC, 2017, s. 7).

Afrika'da yapılan 13 farklı vaka çalışmasının sonuçları, su kıtlığı ve kuraklık dönemlerinde meydana gelen göçlerin büyük ölçüde ülke sınırları içinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Jónsson, 2010, s. 11). Su kıtlığı ile göç arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan bazıları, Kniveton ve arkadaşları tarafından Uluslararası Göç Örgütü (IOM) için hazırlanan raporda ele alınmıştır. Bu çalışmalardan biri, 1983-1985 yılları arasında Mali'nin kırsal bölgelerinde yaşanan ciddi su kıtlığı döneminde meydana gelen iç göçleri incelemektedir. Findley (1994), bu süreçte hane gelirine katkı sağlamak amacıyla kadınlar ve çocuklar tarafından gerçekleştirilen kısa mesafeli göçlerde artış yaşandığını; ancak su ve gıda kıtlığı nedeniyle temel ihtiyaçlara yönelik harcamaların yükselmesi sonucu uzun mesafeli göçlerin azaldığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, Haug (2002, s. 300) Kuzey Sudan'da 1980'lerde yaşanan su kıtlığı sırasında, birçok insanın göç etmeyi istemesine rağmen bunu gerçekleştirecek imkânlara sahip olmamaları sebebiyle yerinde kalmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Bu bulgular, suya erişim sorunlarının sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik koşullarla da yakından ilişkili olduğunu ve göç kararlarında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Akt. İlk Bilben, 2017, s. 132).

Çevresel bozulmaların göç üzerindeki etkisi, yalnızca doğal felaketlerin yarattığı yıkımlarla sınırlı değildir; aynı zamanda ekonomik ve toplumsal yapıları da derinden etkileyebilir. Çevresel bozulmalar, doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel felaketlerin artmasıyla, yerel ekonomilerin çökmesine neden olabilir. Bu durum, geçim kaynaklarının kaybı, yoksulluğun artması ve sosyal yapının bozulması gibi sonuçlara yol açarak, bireyleri ve toplulukları göçe zorlayabilir (Koubi vd., 2016, ss. 3-5).

1990 yılında yayınlanan IPCC raporu, küresel ısınmanın kitlesel insan hareketine yol açtığını ve bazı bölgelerde sosyoekonomik bozulmalara neden olduğunu belirterek, göç ve çevresel değişimin yeniden odak noktası haline gelmesini sağlamıştır (Piguet, 2013, s. 155). Bu rapor, çevresel değişikliklerin yalnızca fiziksel değil, sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde de büyük etkiler yarattığını ve bu durumun göçü teşvik eden faktörleri daha karmaşık hale getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çevresel değişimlerin göç üzerindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, bu iki olgu arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak için önemli bir adım olacaktır.

1.3.2. Çevresel Güvenlik ve İklim Güvenliği

Çevresel güvenlik, çevresel tehditlerin bireyler, toplumlar ve devletler üzerindeki etkilerini inceleyen ve son yıllarda önem kazanan bir güvenlik alanıdır. Bu kavram, çevresel bozulmaların yalnızca ekolojik sistemleri değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal istikrarı da tehdit edebilecek boyutlara ulaşması nedeniyle güvenlik çalışmalarında giderek merkezi bir yer edinmektedir. Bu bağlamda, yaşanan çevreyi tehdit eden her türlü unsur, çevresel güvenlik çerçevesinde değerlendirilmekte ve söz konusu tehditler yerelden küresele, bireyden devlete kadar farklı ölçeklerde güvenlik endişelerini tetikleyebilmektedir.

Geleneksel güvenlik anlayışı uzun yıllar boyunca askeri tehditler ve devlet merkezli risklere indirgenmiş, güvenlik politikaları büyük ölçüde savunma ve askeri stratejiler temelinde şekillenmiştir. Ancak çevresel tehditlerin artan karmaşıklığı, güvenlik anlayışının çok boyutlu ve kapsayıcı bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Doğal kaynakların tükenmesi, ekosistemlerin bozulması ve çevresel felaketlerin artması gibi gelişmeler, güvenlik politikalarının sadece askeri değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları da içermesi gerektiğini ortaya koymuştur (Cali, 2010, ss. 236-238).

Bu dönüşüm, çevre sorunlarının artık yalnızca bilimsel ya da teknik konular değil, aynı zamanda siyasal ve güvenlik odaklı sorunlar olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır. 1970’li yıllara kadar askeri tehditlere odaklanan güvenlik paradigması, son otuz yılda çevresel bozulmaların doğrudan canlı yaşamını ve doğal kaynakları tehdit edecek boyuta ulaşmasıyla birlikte güvenlik paradigmasında önemli bir dönüşüm yaşamıştır. İklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı, asit yağmurları ve tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınması gibi çevresel sorunlar, küresel ölçekte insan güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlar haline gelmiştir (Algan, 2002, s. 21).

Barry Buzan’ın çevresel güvenliği, devletler de dâhil olmak üzere tüm insani oluşumların içinde var olduğu temel destek sistemi olan yerel ve küresel ekosistemlerin korunması biçiminde tanımlaması, çevresel güvenliğin kapsamını açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Buzan, 1998, s. 49). Nitekim IPCC 6. Değerlendirme Raporu’na göre, insanlık gezegenin ekosistemlerinin taşıma kapasitesini aşan bir yaşam biçimi sürmektedir (IPCC, 2023, s. 33). Dolayısıyla bu durum, yalnızca çevresel değil; aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve siyasal krizlerin de tetikleyicisi olabilmektedir. Diğer bir deyişle, ekolojik dengenin bozulması ve doğal kaynakların azalması, ulusal ve uluslararası düzeyde istikrarsızlık yaratabilecek risk unsurlarını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle çevresel güvenlik, sosyal istikrar, ekonomik sürdürülebilirlik ve uluslararası iş birliği ile doğrudan bağlantılıdır. Birçok ülke çevresel tehditleri bertaraf edebilmek adına ortak politikalar geliştirme ve hukuksal düzenlemeler yapma gereği duymuştur (Algan, 2002, s. 21).

Çevresel tehditlerin su ve gıda gibi temel kaynaklara erişimi zorlaştırması, sosyal huzursuzlukları tetikleyerek kitlesel göçlere ve potansiyel çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Avrupa ülkeleri, bu durumu uzun süredir bir güvenlik meselesi olarak görürken, başlangıçta bu yaklaşımı benimsemeyen ABD dahi, iklim kaynaklı tehditleri tanımak ve güvenlik gündemine dâhil etmek zorunda kalmıştır (Akt. Kaypak, 2018, s. 11). Güvenlik anlayışının bu genişleyen içeriği çevresel güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ile düşünülmesi gereken çok boyutlu bir alan haline getirmiştir. Bununla birlikte çevresel güvenlik, sürdürülebilirlik kavramından farklı olarak, çevresel tehditlerin toplumsal etkilerine ve kuşaklar arası adaletle daha fazla odaklanmakta, klasik güvenlik politikalarının çevre üzerindeki etkilerini de sorgulamaktadır (Uğurlu, 2005, s. 67).

Çevresel güvenlik, 1990'lı yıllardan itibaren akademik literatürde de giderek daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bu alandaki önemli isimlerden biri olan Thomas Homer-Dixon'un araştırmaları, çevresel bozulmaların toplumsal istikrar üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş ve güvenlik kavramına çevresel bir boyut kazandırmıştır. Homer-Dixon'a göre, su, orman ve enerji gibi doğal kaynakların azalması, toplumsal gerilimleri artırarak çatışma riskini büyütebilmektedir. Bu yaklaşım, çevresel unsurların artık yalnızca doğa koruma perspektifiyle değil; aynı zamanda güvenlik ve barış politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Homer-Dixon'un 1994 yılında yayımladığı "Çevresel Değişim ve Uluslararası Güvenlik" isimli çalışmasında, çevresel bozulmalardan kaynaklanan çatışmaların devletler arası savaşlardan ziyade ulus altı düzeyde, özellikle etnik, dini veya sosyal gruplar arasında yaşanabilecek yerel çatışmalar şeklinde yaşandığı vurgulanmıştır. Çalışmada, çevresel nedenlerle gerçekleşen göçlerin, özellikle etnik temelli toplumsal çatışmalarla ilişkili olduğunu gösterilmiştir. Kaynak kıtlığına bağlı olarak ekonomik kötüleşmenin sosyal kurumları zayıflatığı ve bunun sivil huzursuzluklara zemin hazırladığı ifade edilmiştir (Homer-Dixon, 1994, ss. 6-16). Bu bağlamda çevresel güvenlik yalnızca doğrudan çevresel tehditleri değil, aynı zamanda bu tehditlerin toplumsal yapı, ekonomi ve siyasi istikrar üzerindeki dolaylı etkilerini de içermektedir. Bu yaklaşım, çevresel güvenliği çağdaş güvenlik anlayışının dönüşümünde merkezi bir konuma yerleştirmiştir.

Çevresel güvenliği tehdit eden başlıca unsurlar arasında küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal afetlerin artan sıklığı, ormansızlaşma ve temiz suya erişim sorunu yer almaktadır. Bu unsurlar, ekolojik sistemlerin ötesinde, doğrudan insan yaşamını ve devletlerin güvenliğini tehdit eder niteliktedir. Örneğin, su kıtlığı yaşayan bölgelerde tarım ve hayvancılığın azalması, beraberinde gıda güvenliğini tehdit ederken, bu durum iç göç ve sınır ötesi göç hareketlerini tetikleyebilmekte; sosyal huzursuzluklara, hatta etnik ve sınıfsal temelli çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda çevresel güvenlik, insan güvenliği ile iç içe geçmiş bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

İnsan güvenliği, bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarının ve haklarının korunmasını amaçlarken; çevresel tehditler bu ihtiyaçları doğrudan tehdit etmekte ve bireylerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Örneğin; temiz içme suyuna erişimin azalması halk sağlığını riske atarken, sürdürülebilir enerji kaynaklarına erişimdeki yetersizlik ekonomik

büyümeyi ve sosyal barışı zayıflatmaktadır. Kısacası çevresel güvenlik, yalnızca çevre koruma ile sınırlı olmayan, toplumsal, ekonomik ve siyasi istikrar ve huzurun korunması açısından da kritik öneme sahip çok boyutlu bir güvenlik alanı olarak değerlendirilmelidir.

Literatürde iklim güvenliğine ilişkin yaklaşımlar incelendiğinde, bu kavramın genellikle “ulusal güvenlik”, “uluslararası güvenlik”, “insani güvenlik” ve “ekolojik güvenlik” gibi çeşitli boyutlar çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu farklı perspektiflerin ortaya çıkmasının temel nedeni, güvenlik anlayışında referans alınan nesnenin değişkenlik göstermesidir. Örneğin, güvenliğin odağında devlet yer alıyorsa, iklim güvenliği genellikle ulusal güvenlik bağlamında ele alınmaktadır. Ancak korunması gereken unsur tüm canlı yaşamı ve ekosistemse, bu durumda iklim güvenliği ekolojik güvenlik yaklaşımıyla değerlendirilir. Referans nesnesindeki bu farklılık, iklim güvenliğiyle ilgili geliştirilecek politika ve stratejilerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Bu savı desteklemek için, literatürdeki çeşitli iklim güvenliği yaklaşımlarında tehdit olarak görülen unsurların neler olduğuna, kimlerin ya da nelerin korunması gerektiğine ve bu çerçevede benimsenen politikalara yakından bakmak gerekmektedir (Yıldız Karakoç & Kovancı, 2019, s. 344).

İklim değişikliği ile güvenlik arasındaki ilişki, zaman içinde klasik ulusal güvenlik yaklaşımlarından insan merkezli güvenlik anlayışlarına doğru evrilmiştir. Bu dönüşümün önemli aşamalarından biri, 1994 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/United Nations Development Programme) İnsani Kalkınma Raporu ile yaşanmıştır. Rapor, güvenliği devletlerden ziyade bireylerin refahı etrafında şekillendirmeyi hedeflemiştir (McDonald, 2013, s. 46). Raporda, güvenliğin yalnızca devletlerin askeri tehditlere karşı korunmasıyla sınırlı olmadığı; iklim değişikliği, düzensiz göç hareketleri ve terörizm gibi küresel ölçekli tehditlere karşı bireylerin korunmasını da içermesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlayış, güvenlik kavramında devlet merkezli geleneksel yaklaşımlardan insan merkezli sürdürülebilir kalkınma odaklı yaklaşımlara doğru bir paradigmatik dönüşümün göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, güvenliğin yeniden tanımlanması; bölgesel güvenlik anlayışından birey temelli güvenliğe, silahlanma odaklı stratejilerden sürdürülebilir insani kalkınmaya geçişle mümkün olabilmektedir (UNDP, 1994). Güvenliğin yeniden tanımlanması, iki temel argüman üzerine inşa edilmiştir: İlki, devletlerin vatandaşlarına güvenlik sağlama

kapasitesinin zayıfladığı, ikincisi ise modern küresel siyasetin toprak bütünlüğü ve egemenliğe odaklanmasının bireylerin güvenlik endişelerini yansıtmadığıdır (McDonald, 2013, s. 46).

İnsani güvenlik kapsamında yeniden tanımlanan iklim değişikliği ve güvenlik arasındaki ilişki, BM'nin "iklim güvenliği" söylemini güçlendirmesiyle uluslararası düzeyde daha görünür hale gelmiştir. İklim değişikliğini bir "tehdit çarpanı" (threat multiplier) olarak tanımlayan BM, bu olgunun güvenlik üzerindeki potansiyel etkilerine dikkat çekmiştir. 2007 yılında İngiltere'nin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu "Enerji, İklim ve Güvenlik" başlıklı çalışma, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkilerini gündeme taşımış ve bu alandaki tartışmaların önünü açmıştır. 2009 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Genel Sekreterlik raporunda, iklim değişikliğinin yoksulluk, kaynak yönetimi ve çatışmalarla bağlantılı zaten zayıf olan kurumsal yapıları daha da kırılgan hale getirdiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, iklim değişikliği, doğrudan bir güvenlik tehdidinden ziyade mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi kırılganlıkları artıran ve güvenlik risklerini büyüten bir etken olarak değerlendirilmektedir (United Nations General Assembly, 2009, s. 7).

2019 yılında Dominik Cumhuriyeti'nin başkanlığında gerçekleştirilen BM Güvenlik Konseyi'ndeki açık tartışmada ise Dünya Meteoroloji Örgütü ilk kez Konsey'e hitap etmiş ve iklim değişikliği ile güvenlik arasındaki bağlantının daha analitik bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (The Center for Climate and Security, 2019).

AB, iklim değişikliği ve güvenlik konusundaki farkındalığı artırarak, bu alanla ilgili politikalarını geliştirmiştir. AB, 2008 yılında yayımladığı "İklim Değişikliği ve Uluslararası Güvenlik" başlıklı bildiride, iklim değişikliğini bir tehdit çarpanı olarak tanımlamış ve bu olgunun AB güvenlik politikalarının merkezine yerleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. AB'nin 2016 Küresel Strateji Raporu'nda da iklim değişikliğinin, çatışmaları körükleyen bir tehdit çarpanı olduğu belirtilmiştir (Stang & Dimsdale, 2017, ss. 1-2).

Küreselleşmenin etkisiyle güvenlik kavramı sadece askeri tehditlerle sınırlı olmaktan çıkarak çevresel, ekonomik ve toplumsal riskleri de kapsayacak şekilde genişlemesi, uluslararası güvenlik örgütlerini de yeni tehdit alanları üzerine düşünmeye

zorlamıştır. NATO da bu dönüşümün bir parçası olarak, geleneksel devlet merkezli güvenlik anlayışını aşarak insan güvenliği perspektifini benimsemeye başlamıştır. Bu çerçevede, iklim değişikliği gibi sınır aşan ve çok boyutlu tehditler gündeme alınmıştır. NATO'nun 2010 yılında kabul ettiği yeni stratejik konseptte, iklim değişikliği, su kıtlığı ve sağlık tehditleri gibi konuların, küresel güvenlik açısından önemi vurgulanmış ve bu sorunlarla başa çıkmak için uluslararası iş birliğinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir. NATO, bu bağlamda iklim değişikliğiyle ilgili farkındalığı artırmaya çalışmış ve üye ülkeleri Paris İklim Anlaşması'nı desteklemeleri yönünde teşvik etmiştir. Ancak bu girişimlere rağmen, NATO'nun iklim değişikliği alanındaki politikaları sınırlı kalmakta; daha çok savunma kapasitesinin geliştirilmesi ve üye devletlerin desteklenmesi yönünde şekillenmektedir (Lippert, 2016, ss. 36-37).

İklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkileri, yalnızca fiziksel tehditlerle sınırlı kalmayıp, toplumsal istikrarı, ekonomik sistemleri ve insan güvenliğini birtakım yollarla etkileyen çok boyutlu riskleri de içermektedir. Barnett'e (2003, s. 9) göre, iklim değişikliği ekonomik kaynakların azalmasına yol açarak geçim kaynaklarını tehdit edebilir. Bu durum, devletlerin meşruiyetini zayıflatabilir ve siyasal istikrarsızlık riskini artırabilir. Örneğin, 2010 yılında Mısır'da yaşanan buğday fiyatlarındaki ani artış, tarımsal üretimin iklim koşullarından etkilenmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Gıda güvencesinin tehlikeye girmesi gibi ekonomik şoklar, özellikle kırılgan bölgelerde toplumsal huzursuzluklara neden olabilir (Center for Climate and Security, 2017).

Bireylerin ve toplumların iklim değişikliğine karşı ne ölçüde savunmasız olduğu; doğal kaynaklara olan bağımlılık düzeylerine, kullanılan hizmet ve kaynakların iklim etkilerine duyarlılığına ve uyum kapasitelerine bağlıdır. Güvenlik ise, yalnızca askeri tehditlerle değil; ekonomik durum, sosyal destek ağları, yoksulluk, karar alma süreçlerine katılım ve toplumsal uyum gibi birçok etkenin etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir kavramdır. Bu faktörlerin oluşturduğu bütünsel yapı, toplulukların iklim değişikliğine direnç gösterme ve krizlere uyum sağlama kapasitesini belirlemektedir. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkisi yalnızca doğrudan riskleri artırmakla kalmamakta; aynı zamanda güvensizlik ortamının toplumsal gerilim ve çatışmalara dönüşme dinamiklerini de etkilemektedir (Barnett & Adger, 2007, ss. 641-642).

Tüm bu bulgular ışığında, çevresel değişiklikler ve iklim değişikliği, yalnızca ekolojik dengeyi tehdit etmekle kalmayıp, güvenlik anlayışlarını da dönüştürerek küresel düzeyde sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlık yaratmaktadır. Bu süreçte, doğal kaynakların azalması ve çevresel bozulmalar, çatışmaların artmasına ve göç hareketlerinin hızlanmasına yol açarak, geleneksel askeri güvenlik tehditlerinin ötesinde yeni bir güvenlik paradigmasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, çevresel güvenliğin, sadece doğrudan çevresel tehditleri değil, aynı zamanda bu tehditlerin toplumsal ve politik etkilerini de dikkate alacak şekilde daha kapsamlı bir yaklaşım gerektirdiğini göstermektedir. Bu çerçevede, çevresel güvenliğin bir alt başlığı olan iklim güvenliği, iklim değişikliğinin neden olduğu yerinden edilme olgusunu güvenlik tartışmalarının merkezine taşıyarak, göç ve zorunlu hareketlilik süreçlerini küresel güvenlik gündeminin ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir.

1.3.3. İklim Değişikliğine Bağlı Yerinden Edilmeler

Küresel ölçekte hızla değişen çevresel koşullar, insanlık tarihinin en büyük meydan okumalarından biri olan iklim değişikliğini ortaya çıkarmış; bu kriz, yaşam alanları üzerindeki etkileriyle birlikte milyonlarca insanın yerinden edilme riskini de beraberinde getirmiştir. Tarihsel olarak çevresel koşullardaki değişimler, insan hareketliliğinin temel itici güçlerinden biri olmuş; göç, çoğu zaman daha iyi yaşam koşullarına ulaşmanın ya da hayatta kalmanın bir stratejisi olarak ortaya çıkmıştır (Akt. Kurnaz vd., 2021, s. 395). Özellikle göçebe topluluklar, iklimsel dalgalanmalara bağlı olarak sürekli hareket hâlinde olmuşlardır. Bu bağlamda, doğa kaynaklı felaketlere tepki olarak gerçekleşen yer değiştirmeler yeni bir olgu değildir. Ancak günümüzde farklı olan, bu çevresel değişimlerin büyük oranda insan faaliyetlerinden kaynaklanmasıdır. Nitekim iklim değişikliğinin göç üzerindeki etkileri artık yalnızca bir olasılık değil, giderek daha görünür hale gelen somut bir gerçekliktir. Bununla birlikte, literatürde iklim değişikliği ile göç arasındaki ilişkinin ne ölçüde, hangi bağlamlarda ve nasıl şekillendiğine dair önemli belirsizlikler sürmektedir. Sorun, iklimsel nedenlerle yerinden edilmelerin varlığına dair bir şüphe değil; daha çok bu ilişkinin çok boyutlu ve karmaşık doğasının hâlâ yeterince anlaşılamamış olmasıdır (Hoffmann vd., 2020, s. 908).

Göç, çoğu zaman yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi, sosyal ve demografik faktörlerin de etkisiyle ortaya çıkmaktadır (Black vd., 2011, s. 8). Bu çok

katmanlı yapı nedeniyle iklim kaynaklı göçü tek bir nedene indirgemek yerine, etkenlerin bir araya geldiği çarpan etkisiyle oluşan karmaşık bir süreç olarak ele almak gerekmektedir. Kuraklık gibi yavaş gelişen afetler, doğrudan zorunlu göçlere yol açmaktan ziyade zamanla geçim kaynaklarını aşındırarak dolaylı göç dinamiklerini tetiklemektedir (Khavarian-Garmsir vd., 2019, s. 47). Buna karşılık, ani gelişen felaketler (örneğin sel ve fırtına) genellikle hızlı, zorunlu ve kitlesel yerinden edilmelere neden olmaktadır.

İklim değişikliğinin göç üzerindeki etkisi, çeşitli araştırmalarla desteklenen önemli bir konudur. 2050 yılına kadar, iklim değişikliği nedeniyle 200 milyondan fazla insanın yerinden edileceği öngörülmektedir. Çevresel değişiklikler, özellikle sel ve kuraklık gibi olaylar, Asya ve Afrika'da büyük göç dalgalarına yol açmaktadır. 1990'lı yıllarda çevre merkezli insan hareketliliklerine dair yapılan çalışmalar, çevresel koşullar nedeniyle yerinden edilen mülteciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Myers (1993), iklim değişikliği ve çevresel faktörlerin mültecilerin sayısını artıracaklarını öngörmüş ve bu durumun gelişmekte olan ülkeler için daha ağır maliyetlerle sonuçlanacağına dikkat çekmiştir (Myers, 1993, ss. 752-756). Özellikle Bangladeş, Mısır, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin bu süreçten en fazla etkilenen bölgeler arasında yer alacağı belirtilmiştir. Myers, 2050 yılı itibarıyla dünya genelinde sera gazı emisyonlarının etkisiyle yerinden edilmesi beklenen mülteci sayısının 150 milyona ulaşacağını da ifade etmektedir. Bu tahminlere göre, Çin (30 milyon), Hindistan (30 milyon), Bangladeş (15 milyon) ve Mısır (14 milyon) en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır (Myers, 1993, s. 757).

İklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan yer değiştirmeler, gönüllü ya da zorunlu, geçici ya da kalıcı, iç göç ya da uluslararası göç şeklinde farklı formlarda gerçekleşebilir. Örneğin Afrika'nın Sahel bölgesinde yapılan araştırmalar, kurak dönemlerde kırsal alanlardan kentlere doğru anlamlı göç hareketleri yaşandığını göstermektedir (Alessandrini vd., 2021). Benzer şekilde, Etiyopya ve Sudan gibi ülkelerde yaşanan iklim temelli krizlerde halkın ilk aşamada geçim kaynaklarını korumaya çalıştığı, ancak bu girişimlerin başarısız olması durumunda göçün kaçınılmaz hale geldiği gözlemlenmiştir (Meze-Hausken, 2000, s. 400).

Buna ek olarak, iklim değişikliğinin bir diğer önemli boyutu olan deniz seviyesindeki yükselme, özellikle kıyı kentlerinde yaşayan nüfuslar açısından büyük bir

tehdit oluşturmaktadır. Londra, New York, Washington, Miami, Şanghay, Kalküta, Kahire ve Tokyo gibi büyük şehirler, iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunması metropolitanler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde, Mekong, Nil, Mississippi ve Ganj-Brahmaputra gibi yoğun nüfusa sahip nehir deltaları da deniz seviyesindeki yükselmeden ciddi biçimde etkilenme potansiyeline sahiptir. Örneğin, yalnızca 6 m'lik bir deniz seviyesi yükselmesi, Ganj-Brahmaputra Deltası'nda yaşayan yaklaşık 15 milyon insanın yerinden olmasına neden olabilir. Özellikle düşük kotlu bölgelerde yaşayan ve nüfus yoğunluğu yüksek topluluklar bu durumdan doğrudan etkilenmektedir. Ganj-Brahmaputra Deltası hem yüzölçümü hem de nüfus bakımından dünyanın en büyük ve en kalabalık deltalarından biridir; yaklaşık 200 milyon insan bu bölgede yaşamaktadır. Bu bağlamda, deniz seviyesindeki artış gibi iklim temelli tehditler, yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda ciddi bir güvenlik ve yaşam alanı krizi potansiyeli taşımaktadır (Becker vd., 2020, ss. 1065-1069).

Küçük ada ülkeleri olan Tuvalu, Kiribati, Marshall Adaları ve Maldivler, deniz seviyesindeki yükselmeden en fazla etkilenecek bölgeler arasında yer almaktadır. Bu devletler, topraklarının tamamını veya önemli bir bölümünü kaybetme riski ile karşı karşıyadır. Nüfusu daha az olan Tuvalu gibi ülkeler, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi komşu ülkelere göç etmeye çalışmaktadır; ancak nüfusu daha yoğun olan ada devletleri için bu durum çok daha karmaşık ve zorludur. Bu nedenle, Maldivler hükümeti, deniz seviyesindeki artıştan doğabilecek kitlesel yerinden edilmeye karşı bir önlem olarak, başka bir ülkeden halkını taşıyabileceği arazi satın almayı gündemine almıştır (Ramesh, 2008, s. 1).

Deniz seviyesinin yükselmesi, 2050 yılına kadar dünya genelinde milyonlarca insanın yaşamını tehdit etmektedir. Örneğin, Hindistan'da 37,2 milyon, Bangladeş'te 27 milyon, Çin'de 22,3 milyon, Endonezya'da 20,9 milyon, Filipinler'de 13,6 milyon, Vietnam'da 9,5 milyon ve Japonya'da 9,1 milyon insan risk altındadır (ADB, 2012, s. 25). Climate Central tarafından yayımlanan "Tercihlerin Haritası: Küresel Mirasımızda Karbon, İklim ve Deniz Seviyesi Yükselmesi" başlıklı rapora göre, küresel sıcaklıkların 4°C seviyelerine ulaşması durumunda, deniz seviyesindeki yükselmeden etkilenecek kişi sayısının dünya genelinde 570 ila 760 milyon arasında olabileceği tahmin edilmektedir. Öte yandan, sıcaklık artışının 2°C ile sınırlandırılması halinde, risk altındaki nüfusun yaklaşık 130 milyon kişiye kadar düşebileceği öngörülmektedir. Bu veriler, iklim

değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik atılacak adımların, yüz milyonlarca insanın yaşam alanı üzerinde belirleyici bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır (Climate Central, 2015).

İklim kaynaklı göçün ortaya çıkacağı alanlar ve göç akımlarının dinamikleri, yerel değerlendirmeler ve iklim etkileri üzerine yapılan araştırmalar sayesinde belirlenebilir. Örneğin, 1 ila 5 m arasında bir deniz seviyesi yükselmesinin Tayland, Myanmar, Kamboçya, Filipinler, Endonezya, Çin, Malezya, Kore ve Papua Yeni Gine gibi ülkelerde nüfusun %15'inden azını etkileyeceği öngörüldürken, Vietnam nüfusunun yaklaşık %40'ının bu durumdan etkileneceği tahmin edilmektedir (ADB, 2012, s. 29). Ayrıca, deniz seviyesinin yükselmesi ve kıyı erozyonu, Alaska'daki kıyı köylerinin %86'sını tehdit etmektedir (Piguet vd., 2011, s. 178). Buz tabakalarının erimesi, Alaska'nın bazı bölgelerinde yaşayanların Amerika'nın ilk iklim mültecileri olabileceği anlamına gelmektedir (Oğuz, 2009, s. 63). Bu durum, iklim değişikliğinin insan hareketliliği üzerindeki etkilerini ve gelecekteki göç dinamiklerini daha da karmaşık hale getirmektedir.

İklim değişikliğine bağlı deniz seviyesinin yükselmesi, Maldivler gibi küçük ada devletlerinde yaşayanlar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdit, ulusal düzeyde ciddi bir sorun olarak algılansa da bireysel göç kararlarında kültürel, dini, ekonomik ve sosyal faktörler daha belirleyici bir rol oynamaktadır (Akt. Ilık Bilben, 2019, s. 345). Örneğin, Tuvalu 2001 yılında karşılaştığı deniz seviyesi tehdidi nedeniyle Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç etmeyi planlamıştır. Ancak, Avustralya'nın katı göç politikaları nedeniyle bu talep reddedilmiştir. Buna karşılık, Yeni Zelanda, her yıl 75 Tuvalulu bireyini kabul etme sözü vermiştir; bu karar, ülkenin iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesinin yüksek olduğu varsayımına dayanmaktadır (Cameron, 2018, s. 239). Ancak kabul edilen bu sınırlı sayı, uzun vadede kalıcı bir çözüm sağlamamaktadır. Bu nedenle, müzakerelerin olumlu sonuçlanması durumunda, Tuvalu halkının tamamının Yeni Zelanda'ya kalıcı olarak yerleşmesi olasılığı gündeme gelebilir (Locke, 2009, s. 177).

Öte yandan, iklim değişikliğinin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yapılan bir araştırma, yağış rejimlerinin düzensizleştiğini ve yağış miktarlarının azaldığını ortaya koymaktadır. Araziler giderek daha kuru ve verimsiz hale gelirken, yağış mevsimlerinin geç başlaması, kısa sürmesi ve erken sona ermesi de

gözlemlenmiştir. Bu olumsuz koşullar karşısında, göç etmek, birçok hane için iklim değişikliğinin etkilerine karşı bir başa çıkma stratejisi haline gelmiştir. Araştırmaya göre, her on haneden üçünde en az bir göçmen olduğu tespit edilmiştir; bu da son beş yıl içinde bölgedeki göç oranlarının kayda değer şekilde arttığını göstermektedir. Çalışma, kötüleşen iklim koşullarının hem geçici hem de kalıcı göçü artırdığını, ayrıca iklimsel faktörlerin göç kararlarında %10 ila %20 arasında etkili olduğunu belirtmektedir. İklim koşullarındaki bozulmanın devam etmesi durumunda ise bu oranın artacağı tahmin edilmektedir (Wodon vd., 2014, ss. 14- 31).

Çevresel değişikliklerin göçle olan ilişkisi yalnızca iklimsel faktörlerle değil, aynı zamanda savaşlar, geçim kaynaklarının kaybı ve güvenlik sorunları gibi çeşitli etkenlerle de şekillenmektedir. Artan çevresel baskılar ve nüfus yoğunluğu, güvenli bölgelerin yok olmasına ve yaşanabilir olmayan alanların terk edilmesine yol açmakta; bu durum, göçü kaçınılmaz hale getirmektedir. Örneğin, Vietnam Savaşı sırasında ormanlık alanlar ve tarım arazilerinin yok olması, bölgedeki insanları göç etmeye zorlamıştır (Akt. Kurnaz vd., 2021, s. 393). Benzer şekilde, Alaska’da 2007 yılında yaşanan şiddetli bir fırtına, yaklaşık 250 kişinin yerinden edilmesine neden olmuş ve bu durum, yerinden edilme sürecine dair resmi planlamaların başlatılmasını zorunlu kılmıştır. Ardından, tahliye ve yeniden yerleşim süreçlerinin organizasyonu için devlet, finansal kaynaklar sağlamaya başlamıştır (Afifi & Jäger, 2010, s. 93).

Genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, iklim değişikliğine bağlı yerinden edilmeler, yalnızca çevresel bir sorun olmanın ötesine geçerek, küresel ölçekte sosyal, ekonomik ve siyasi yapıları etkileyen çok boyutlu ve katmanlı bir kriz halini almıştır. İklim temelli afetler geçim kaynaklarını tehdit ederek kitlesel göçleri tetiklerken, bu hareketlerin niteliği bireylerin sosyo-kültürel bağlamı, devlet politikaları ve uluslararası iş birliği düzeyiyle yakından ilişkilidir.

1.3.4. Kavramsal Tanımlama Sorunu: İklim Göçmeni/İklim Mültecisi

Çevresel göçmen/ekolojik göçmen, ani ya da kademeli bir şekilde gerçekleşen çevresel değişikliklerin yaşamlarını veya yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemesi sonucu, mevcut yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak terk etmek zorunda kalan ya da bunu tercih eden bireyler veya gruplardır. Bu kişiler, çevresel bozulmaların etkisini hissedebilir ve genellikle kendi ülkeleri içinde ya da yurtdışında yer değiştirebilirler

(IOM, 2019, s. 19). Çevresel mülteci/ekolojik mülteci, yaşamlarını tehdit eden çevresel bozulmalar nedeniyle yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak terk etmek zorunda kalan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler, çevresel değişikliklerin etkisiyle zorunlu göç etmektedirler. Bu tanım, çevresel temelli hareketliliğin geniş bir yelpazede yer aldığı bir çerçeve sunmaktadır (Arı & Gökpınar, 2021, s. 44). Myers ve Kent (1995), çevresel mültecileri çevresel sorunlar (kuraklık, çölleşme, ormansızlaşma, toprak erozyonu, su kıtlığı, sel gibi doğal afetler) nedeniyle anavatanlarında geçimlerini sağlamakta zorlanan bireyler olarak tanımlamışlardır (Akt. Biermann & Boas, 2010, s. 63). Castles ve Miller (2008, s. 146) ise çevresel mülteciliği zorunlu göçün bir türü olarak ele almış ve çevresel değişikliklerin (çölleşme, ormansızlaşma, erozyon, hava kirliliği, su kirliliği, su baskını) yanı sıra doğal felaketlerin (seller, volkanlar, toprak kaymaları, depremler) ve insan kaynaklı felaketlerin (sanayi kazaları, radyoaktivite) yol açtığı yerinden edilmelere odaklanmışlardır.

Diğer yandan, “ekonomik göçmenler”; daha iyi ekonomik fırsatlar, yaşam standartları veya eğitim gibi imkânlar arayarak gönüllü ve planlı bir şekilde göç etmektedirler. Bu kişiler, göç ettikleri varış noktasında daha yüksek yaşam standartları veya daha iyi ekonomik fırsatlar sağlama amacı gütmektedirler. Genellikle tasarruflarını ve varlıklarını taşıyarak hareket ederler ve göç ettikleri ülke, çoğunlukla daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca ekonomik göçmenler, kendi istekleri doğrultusunda hareket ettikleri için istedikleri zaman geri dönme ya da başka bir yere göç etme özgürlüğüne sahiptirler (Verme & Schuettler, 2021, s. 2). Ancak, iklim değişikliği gibi çevresel faktörlerin etkisiyle art arda gelen kurak yılların tarımsal verimi düşürmesi, kırsaldan kente göçü tetikleyebilir. Bu durum, kentlerde çöküntü bölgelerinin oluşmasına ve gıda fiyatlarının artmasına yol açarken, aynı zamanda toplumsal gerilimlerin tırmanmasına ve iç çatışmalara dönüşmesine sebep olabilir (Weinthal vd., 2015, s. 300). Böyle karmaşık göç senaryolarında, göç eden bireyler aynı anda hem çevresel göçmen hem ekonomik göçmen hem de çatışmalardan kaçan bir sığınmacı olarak değerlendirilebilir. Bu çoklu kimlik hali, çevresel değişikliklerin bireysel göç kararları üzerindeki etkisini ve bu faktörlerin diğer zorunlu göç nedenleriyle nasıl kesiştiğinin anlaşılması açısından son derece kritiktir (Nicholson, 2014, s. 155).

2016 yılında, küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen insanların sayısının yaklaşık 24 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu göç

hareketlerinin büyük bir kısmı, çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanlara aittir. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin, özellikle bu tür ülkelerdeki sosyo-ekonomik yapılar üzerinde yarattığı etkiler, yoğunlaşan göç hareketleriyle daha belirgin hale gelmektedir. İklim göçü kavramı, son yıllarda literatürde daha ayrıntılı bir şekilde tartışılmakla birlikte, bu alandaki öngörüler aslında daha eski yıllara dayanmaktadır (NRC, 2017). Çünkü iklim, çevresel etkenlerden biri olarak kabul edildiği ilk yıllardan itibaren, göç teorilerinin önemli bir parçası olmuştur.

İklim değişikliği ve çevresel faktörlerin göç araştırmalarına dâhil edilmesi başlangıçta hızlı bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bunun başlıca nedeni, geçmişte çevresel etkenlere daha az ilgi gösterilmesidir. Batı merkezli bakış açısına göre, teknolojik gelişmeler doğanın insan yaşamı üzerindeki etkilerini azaltacak ve bu nedenle çevresel etkenler ikincil düzeyde ele alınacaktır. Bu dönemde çevresel nedenlere dayalı göçler genellikle ihmal edilmiştir. Özellikle Petersen'in görüşlerine göre, çevresel faktörlerden kaynaklanan göçler, insanların çevre üzerindeki kontrolünün artmasıyla birlikte ilkel bir göç biçimi olarak değerlendirilmiştir (Akbaş, 2018, s. 5161). Ancak 21. yüzyılda çevre sorunlarının giderek daha fazla önem kazanmasıyla birlikte, iklim değişikliği göç literatüründe daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bu süreçte "iklim göçmeni" ve "iklim mültecisi" gibi kavramlar daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Göç araştırmalarındaki bu değişim, çevresel faktörlerin etkisiyle oluşan göç hareketlerini anlamaya yönelik yeni bir yaklaşımın gelişmesine neden olmuştur. Petersen'in göç üzerine geliştirdiği teoriler, göçün yalnızca çevresel faktörlere bağlı olarak açıklanamayacağını savunmuştur. Göçü tüm insanlar için doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak görmeye karşı çıkan Petersen, "Eğer her insan aynıysa, neden bazıları göç ederken diğerleri yerinde kalır?" sorusunu sorarak göçün bireysel kararlarla şekillenen karmaşık bir süreç olduğunu vurgulamıştır (Çağlayan, 2006, s. 755).

Çevresel faktörlerin göç üzerindeki etkisi, iklim değişikliğinin etkilerinin daha belirgin hale gelmesiyle birlikte artmıştır. Bu tür göçler, çölleşme, kuraklık, su kaynaklarının tükenmesi, sel ve tsunami gibi çevresel felaketler sonucu meydana gelmektedir (Mutlu vd., 2015, s. 83). İklim göçmenleri; iklim değişikliği veya çevresel bozulmalar nedeniyle yaşadığı yerden zorunlu olarak veya gönüllü olarak göç eden kişidir. Bu göç, iklim kaynaklı doğal afetler (örneğin; seller, kuraklık, fırtınalar) ya da

uzun vadeli çevresel değişiklikler sonucunda gerçekleşir ve göç edenlerin statüsü uluslararası hukukta henüz net olarak tanımlanmamıştır (IOM, 2020, s. 45).

“İklim mülteciliği” terimi ilk kez 1976 yılında L. Brown tarafından kullanılmıştır. Brown, bu kavramı; yaşamlarını tehdit eden ya da yaşam kalitelerini ciddi şekilde olumsuz etkileyen doğal veya insan kaynaklı çevresel bozulmalar nedeniyle bireylerin geçici ya da kalıcı olarak yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaları olarak tanımlamıştır (Apap, 2019, s. 3). Bates (2002, ss. 465-470), zorlayıcı koşullar altında yerinden edilen bireyler için “mülteci” teriminin kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmektedir. Ancak, bu zorlayıcı koşulların derecesi zamanla değişiklik gösterebilir. Bates, iklim mültecilerinin sınıflandırılmasında çevresel bozulmanın kaynağı, süresi ve bireylerin göç kararına yönelik niyetin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, üç ana kategori önerilmektedir: İlk olarak, doğal veya teknolojik afetler sonucu ani biçimde yerinden edilen bireyler; ikinci olarak, savaş ya da kamulaştırma gibi nedenlerle göç etmek zorunda kalan bireyler; üçüncü olarak ise, çevresel koşulların kademeli olarak kötüleşmesi nedeniyle göç eden bireyler. Bates’e göre, kademeli çevresel bozulmanın yaşandığı bölgelerde bireylerin göç kararı daha kontrollü şekilde alınmakta, bu da planlı göç hareketlerine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, çevresel bozulmanın niteliği, bireylerin göç süreçlerini anlamak ve bu süreçlere yönelik etkili politikalar geliştirmek açısından kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ani felaketler bireyleri acil göçe zorlarken, kademeli değişimler göç kararı öncesinde daha fazla değerlendirme yapılmasına imkân sağlamaktadır (Bates, 2002, ss. 465-470).

İklim göçmeni ile iklim mültecisi arasındaki temel fark, göç kararının gönüllü (voluntarist) ya da zorunlu olmasından kaynaklanmaktadır. İklim göçmeni, çevresel tehditlere karşı önleyici ve isteğe bağlı bir hareketle yer değiştirirken, iklim mültecisi çoğunlukla dışsal ve zorlayıcı koşullar nedeniyle göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, iklim göçmeninin yaşam koşullarını iyileştirme çabasını, iklim mültecisinin ise hayatta kalma ve güvenli bir yaşam alanı bulma arayışını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, “iklim mültecileri” kavramı, farklı kuruluşlar ve akademik literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Toronto Üniversitesi Munk Kamu Politikası ve Küresel İlişkiler Okulu ile GT Medya Grubu’nun ortak girişimi olan Küresel Yönetişim Projesi, iklim mültecilerini; deniz seviyesinin yükselmesi, ekstrem hava

olayları ve kuraklık-su kıtlığı gibi iklim değişikliğinin üç temel etkisi sonucunda yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Benzer şekilde, Global Encyclopedia of Political Geography adlı eserde, iklim mültecileri iklim değişikliğiyle bağlantılı çevresel felaketler nedeniyle yer değiştiren bireyler olarak tanımlanmaktadır (Terminski, 2012, s. 8).

IOM, "iklim mültecisi" terimi yerine "iklim göçmeni" kavramını tercih etmektedir. IOM, iklim göçmenlerini, çevredeki yaşam koşullarını etkileyen ani ya da kademeli çevresel değişiklikler nedeniyle, yerleşim yerlerini geçici ya da kalıcı olarak terk eden bireyler ya da gruplar olarak tanımlamaktadır. Bu tür göçler, genellikle ülke sınırları içinde yer değiştirme şeklinde gerçekleşmekte olup, yalnızca az sayıda insan çevresel sebeplerle başka ülkelere göç etmektedir ve bu hareketlilik genellikle komşu ülkelere doğru olmaktadır. IOM'a göre, iklim göçmenleri çoğunlukla kısa mesafelerde hareket etmektedir ve bu yer değiştirme süreci, özellikle toplumun marjinal grupları, tarım gibi geçim kaynakları sınırlı olan kesimler, az gelişmiş ülkeler veya ada toplulukları gibi grupları daha fazla etkilemektedir. En fazla etkilenen bireyler ise genellikle düşük hareketlilik imkânlarına sahip olan insanlardır. Ek olarak, iklim göçlerinin büyük bir kısmı iç göç olarak gerçekleşirken, dışa göçler daha sınırlı sayıda insanı kapsamaktadır (IOM, 2015, ss. 106-108; Wilcox, 2021, s. 79).

İklim değişikliği kaynaklı zorunlu yer değişimleri farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ekşi'ye göre (2016, s. 3) bu sınıflandırma üç ana başlıkta ele alınmıştır: İlk olarak, geçici yer değiştirme (temporarily displaced), ani çevresel felaketler nedeniyle yaşadığı yeri terk eden bireylerin, koşullar normale döndüğünde geri dönmelerini ifade edilmiştir. İkinci olarak, daimî yer değiştirme (permanently displaced), çevresel koşulların kalıcı biçimde yaşanmaz hâle gelmesi nedeniyle bireylerin geri dönmelerinin mümkün olmadığı durumları kapsamaktadır. Üçüncü olarak ise, bireylerin çevresel nedenlerle geçici veya kalıcı olarak daha iyi yaşam koşullarına sahip ülkelere göç etmesi yer almaktadır. Bu sınıflandırma, iklim mültecilerinin durumunu anlamaya yönelik sağlam bir temel sunmaktadır (Ekşi, 2016, s. 3).

İklim değişikliği ve çevresel felaketler nedeniyle yerinden edilen bireyler açısından bir başka önemli ayrım da göçün coğrafi boyutuyla ilgilidir. Buna göre, birincisi kendi ülkeleri içinde yer değiştirenler (Internally Displaced Persons – IDPs), ikincisi ise

ulusal sınırları aşarak başka ülkelere göç edenlerdir (Ekşi, 2016, ss. 13-19). Bu göç hareketlerinin boyutu ve karmaşıklığı, yalnızca iklim değişikliğinin doğrudan etkilerinden değil, aynı zamanda insan kaynaklı çevresel tahribatlardan da kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, yalnızca doğal felaketlerden değil, insan eliyle ortaya çıkan çevresel bozulmalardan kaynaklı kitlesel göçlerin de artmasıyla birlikte, küresel çapta daha karmaşık ve çok boyutlu bir sorun ortaya çıkmaktadır.

Kanlı ve Başköy'e göre, dünyanın ilk iklim mültecileri olarak kabul edilen Tuvalu halkı küresel ısınma nedeniyle buzulların erimesi sonucu yükselen deniz seviyesiyle yaşam alanlarının tehdit altına girmesi nedeniyle Yeni Zelanda ve Avustralya gibi çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. İklim kaynaklı göçlerin çoğunlukla düşük gelirli bölgelerde yoğunlaştığına dair yaygın algıya rağmen, gelişmiş ülkelerde yaşayan bireyler de iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalmaktadır. Deprem, sel ve kasırga gibi afetler, bu ülkelerin vatandaşlarını da iklim temelli zorunlu göç hareketlerinin öznesi haline getirebilmektedir (Kanlı & Başköy, 2018, s. 29). Bu bağlamda, iklim mültecisi kavramı yalnızca belirli coğrafyalarla sınırlı kalmayıp, iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalan herkesin potansiyel olarak bu tanımın kapsamına girebileceğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, ülkelerin coğrafi konumu, iklimsel risklerin şiddeti ve sosyoekonomik kapasite gibi değişkenler, iklim değişikliğinin göç üzerindeki etkilerini farklılaştırmaktadır. Özellikle ada devletleri, küresel iklim değişikliğinin doğrudan etkilerine en erken maruz kalan coğrafyalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, iklim değişikliğine en az katkıda bulunan düşük gelirli ülkeler, bu krizin etkilerine karşı en savunmasız durumda bulunmaktadır. Devletlerin afetlere karşı kurumsal kapasite eksiklikleri ve yetersiz müdahale mekanizmaları, bu ülkelerde yaşayan bireylerin hayatta kalabilmek adına yer değiştirme ya da zorunlu göç gibi stratejilere yönelmesine neden olmaktadır. Bu süreç, ekonomik kaynakların yetersizliği ve afetlerin özel mülkiyet üzerindeki yıkıcı etkileriyle daha da ağırlaşmakta; göç eden bireyleri maddi destek ihtiyacına bağımlı hale getirmektedir (Karagöz, 2021, ss. 47-48).

Bütün bu veriler ışığında, iklim mültecilerinin farkındalık düzeyinin artırılması ve bu bireylerin hukuki statülerinin tanınması adına uluslararası iş birliği ve politikaların güçlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu çabalar, yalnızca iklim değişikliğinin etkilerine karşı bir koruma sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda küresel ölçekte insani

sorumlulukların yerine getirilmesi adına da kritik bir rol oynamaktadır. İklim mültecilerinin farkındalık düzeyinin artırılması, bu bireylerin yaşadıkları zorlukların ve maruz kaldıkları tehditlerin daha geniş bir toplumsal kabul görmesini sağlayacaktır. Ardından, iklim mültecilerinin hukuki statülerinin tanınması, onların uluslararası düzeyde güvence altına alınması için önemli bir adım olacaktır.

1.3.5. İklim Değişikliği Nedeniyle Yer Değiştirenlerin Hukuki Statüsü

Küresel göç olgusunun giderek daha karmaşık bir hal almasıyla birlikte, yerinden edilen bireylerin hukuki statülerinin belirlenmesi ve bu kişilere yönelik koruma mekanizmalarının oluşturulması yönünde ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu düzenlemeler, göçmenlerin haklarını güvence altına almayı ve güvenliklerini sağlamayı amaçlamakta, uluslararası hukuk çerçevesinde belirli güvenceler sunmaktadır. Ancak özellikle iklim değişikliği nedeniyle göç etmek zorunda kalan bireyler, mevcut hukuki çerçeveler içerisinde açık ve tanımlı bir statüye sahip değildir. Bu durum, iklim mültecilerinin yasal olarak tanımlanması ve korunmasını günümüz uluslararası hukukunun en büyük eksikliklerinden biri haline getirmiştir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, mülteci statüsünü yalnızca savaş, çatışma ve bireysel zulüm gibi nedenlerle ülkelerinden kaçmak zorunda kalan kişilerle sınırlı tutmaktadır. Oysa günümüzde iklim değişikliği gibi insan kaynaklı çevresel tehditler de insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmaktadır. İklim değişikliği, geleneksel “zulüm” kavramını yeniden tanımlamayı gerektirecek ölçüde ciddi ve sistematik bir tehdit haline gelmiş olsa da bu durum hâlen uluslararası hukukta açıkça tanımlanmamıştır. Çoğu zaman doğaüstü ve kontrol edilemez bir fenomen olarak değerlendirilen iklim temelli felaketler, yerinden edilen bireylerin uluslararası koruma mekanizmalarından yararlanmasını zorlaştırmaktadır (Ziya, 2012, s. 238). Bu bireyler çoğunlukla yalnızca insani yardımlarla desteklenmekte, ancak uzun vadeli hukuki güvence ve statüden yoksun kalmaktadır. İklim değişikliği, çevresel felaketlerle bağlantılı olarak yeni bir zorunlu göç türü yaratmakta; ancak bu tür yerinden edilmeler, mevcut mültecilik hukukunun kapsamı dışında kaldığı için uluslararası toplum çoğu zaman kalıcı çözümler üretmek yerine geçici insani yardım programlarına yönelmektedir. Bu durum, çözüm üretme kapasitesini sınırlamakta ve bu alandaki hukuki boşluğu daha görünür kılmaktadır (McAdam, 2011, s. 46).

Yerinden edilmenin giderek daha karmaşık ve sınır aşan bir soruna dönüşmesi, söz konusu ihtiyacın ciddiyetini daha da artırmıştır. Başlangıçta bir iç mesele olarak görülen yer değiştirme olgusu, zamanla uluslararası etkiler doğuran, mültecilik ya da sığınmacılık statüsüyle ilişkilendirilebilecek ciddi insani krizlere yol açmıştır (Saraçlı, 2011, ss. 156-157). Bu bağlamda, devlet sınırları içinde yaşansa dahi büyük çaplı yerinden edilme olayları artık uluslararası hukukun müdahale alanına girmektedir. İnsan hakları hukukundaki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan “koruma sorumluluğu” (Responsibility to Protect – R2P) ilkesi, devletlerin kendi vatandaşlarına karşı yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumlarda uluslararası toplumun müdahalesini meşrulaştıran bir norm olarak öne çıkmıştır. Böylece, çevresel nedenlerle meydana gelen zorunlu göç hareketleri, devlet sınırları içerisinde gerçekleşse dahi uluslararası toplumu ilgilendiren ve müdahale gerektiren bir mesele haline gelmiştir (Yılmaz Eren, 2017, s. 49).

Bu kapsamda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), azınlık haklarının korunmasına ilişkin çok taraflı sözleşmeler ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi temel insan hakları belgeleri, ülke içi yerinden edilmiş kişilere dolaylı da olsa çeşitli koruma mekanizmaları sunabilmektedir. Uluslararası toplumun yerinden edilme konusuna aktif olarak eğilmeye başlaması ise 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında, Afrika, Güneydoğu Asya ve Orta Amerika gibi bölgelerdeki kalıcı ve yaygın yer değişimlerine çözüm arayışı ile gündeme gelmiştir. 1992 yılında, bu kişilere yönelik yardım ve koruma ihtiyacının artması üzerine Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun talebi doğrultusunda BM Genel Sekreteri tarafından “Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler” konusunda özel bir temsilci atanmıştır (Commission on Human Rights Res, 1992, s. 73). Bu göreve getirilen ilk isim olan Francis Deng, görev süresi boyunca ülke içi yerinden edilmelerin yaşandığı bölgelerde saha ziyaretleri yapmış; ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde daha etkin bir kurumsal yapı oluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, yerinden edilmiş kişilerin haklarını güvence altına alacak normatif bir çerçeve oluşturulmasına katkı sağlamıştır (Bagshaw, 2007, s. 190).

AB’nin hukuki belgelerinde, iklim mültecilerine dair doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, sivil toplum kuruluşlarının (STK) iklim mültecilerinin tanınması için yaptığı yoğun baskılar sonucu, AB Konseyi, 20 Temmuz 2001 tarihinde

Geçici Koruma Yönergesini hazırlamıştır. Bu yönergede, bölgesel şiddet ya da silahlı çatışmalar nedeniyle etkilenen, insan hakları ihlalleriyle karşılaşan bireyler yerinden edilmiş kişiler olarak kabul edilmiştir ve bu kişiler için geçici koruma sağlanabileceği belirtilmiştir. Yönergede çevresel ya da iklimsel nedenlerle yerinden edilmiş kişilerden söz edilmemiş olsa da yedinci maddede üye devletlerin geçici koruma statüsünü daha geniş bir şekilde uygulama hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır (Official Journal of the European Communities, 2001). Bu durum, iklim mültecilerinin de geçici koruma kapsamına alınmasının mümkün olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır.

İklim mültecilerini koruma amacıyla ulusal hukuklarında düzenlemeler yapan devletlerden biri olan İsveç, 2006 yılında yürürlüğe giren ve 2009 yılında bazı değişikliklere uğrayan İsveç Yabancılar Kanunu'nda, mülteci tanımının dışında "mülteci statüsü dışında başka bir şekilde korunmaya ihtiyaç duyan kişiler" (persons otherwise in need of protection) başlığını eklemiştir. Kanunun 4. bölümünün 2. maddesinde, insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkesini terk eden bireylerin yanı sıra, çevresel felaketler nedeniyle geri dönmeleri mümkün olmayan veya ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kişilere de koruma sağlandığı belirtilmiştir. Bu koruma, mülteci statüsünün dışında bir koruma türü olup, ülkesinin dışında bulunan yabancıları kapsamaktadır. Böylece İsveç, iklim değişikliği nedeniyle göç etmek zorunda kalan kişilere, mülteci statüsünden farklı bir koruma sağlamaktadır. Bir diğer örnek ise ABD'dir. ABD, ulusal hukuku çerçevesinde, doğal felaketler nedeniyle yaşam koşulları tehlikeye giren ve ülkelerine dönmeleri mümkün olmayan bireylere geçici koruma statüsü sunmaktadır. Bu koruma, özellikle sel, kuraklık ve benzeri çevresel felaketlerden etkilenen, güvenli olmayan ülkelere gelen kişilere verilmektedir. Geçici koruma süresi 6 ile 18 ay arasında değişmektedir. Ancak ABD, geçici koruma statüsünü sınırlı bir şekilde uygulamakta ve yalnızca belirli koşullarda başvuru kabul etmektedir (Ekşi, 2016, ss. 37-39).

2009 yılında kabul edilen Kampala Sözleşmesi, doğal afetler nedeniyle evlerini terk eden kişilerin korunmasını sağlamak amacıyla Afrika Birliği'ne üye ülkeleri yasal olarak sorumlu tutmaktadır. Bu sözleşme, Afrika kıtasındaki ülke içi yerinden edilme (displacement) durumlarını ele alan ve yasal bağlayıcılığı olan ilk kıtasal anlaşma olma özelliğine sahiptir. Otuz ülkenin imzaladığı bu sözleşme, iklim değişikliğinden kaynaklanan göç hareketlerini, diğer insani göç nedenleriyle eşdeğer bir önemde kabul etmektedir (Kampala Convention, 2009, ss. 17-20). Benzer şekilde, 2010 yılında Cancun

Konferansı'nda iklim değışikliğinin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla adımlar atılması gerektiği vurgulanmış ve iklim değışikliğiyle ilgili göç hareketlerinin ulusal planlara dâhil edilmesi gerektiği önerilmiştir (UNFCCC, 2010). Bu bağlamda, iklimsel faktörler nedeniyle yerinden edilen kişiler, mülteci statüsüne başvuran bireyler arasında yer almakta olup, başvurular genellikle farklı ülkelerde değerlendirilmektedir.

İklim temelli zorunlu göç hareketlerinin tanınmasına yönelik bu ulusal girişimlerin ardından, bireysel düzeyde yapılan başvurular da dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Bu çerçevede, Kiribati vatandaşı Iona Teitiota, iklim mültecisi olarak kayıtlara geçen ilk örneklerden biri olmaktadır. Pasifik Okyanusu'nda bulunan Kiribati, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle topraklarının büyük kısmı sular altında kalmaya başlamıştır. Teitiota, ülkesinin gelecekte yaşanamaz hale geleceğini öngörerek, iklim mülteci statüsü için Yeni Zelanda'ya başvurmuştur. Ancak Yeni Zelanda hükümeti, ekonomik ve çevresel nedenlerle başvuruyu reddetmiştir (Safi, 2020, ss. 526-527). Benzer bir vaka ise Avustralya'da yaşanmıştır. 2009 yılında, Kiribati vatandaşı olan bir kişi, köyünün fırtınalar ve deniz suyu baskınları nedeniyle olumsuz etkilendiğini ve başka bir yere yerleşmenin çözüm olmayacağını belirterek Avustralya hükümetine mülteci statüsü için başvurmuştur. Başvuru sırasında avukatı, karbon salımı yoluyla küresel ısınmaya neden olan ülkelerin, iklim değışikliğinin yol açtığı zararlar bakımından sorumlu tutulması ve bu zararların bir zulüm biçimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak, Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi, başvuruyu 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına uymadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme, karbon salımı yapan ülkelerin çevreye verdiği zararın gerçek olduğunu kabul etse de bunun bir zulüm unsuru sayılmadığını ve ırk, din, siyasi düşünce ya da milliyet nedeniyle bir zarar verilmediğini ifade etmiştir (Molu, 2011, ss. 225-237). Bu örnekler, iklim değışikliği nedeniyle göç eden kişilerin korunması konusunda uluslararası hukukun hala eksik olduğunu ve çevresel felaketlerin zulüm unsuru olarak kabul edilmedikçe bu kişilere yönelik korunma mekanizmalarının oluşturulmasının zorluğunu ortaya koymaktadır.

2006 yılında Maldivler Hükümeti, çeşitli ülkelerden hükümet temsilcileri, BM yetkilileri ve çevre ile insan hakları kuruluşlarının katılımıyla önemli bir konferans düzenlemiştir. Bu konferans, iklim değışikliği nedeniyle yerinden edilen kişilerin

korunması ve yerleştirilmesi ile ilgili uluslararası çözüm arayışlarını başlatan önemli bir platform olmuştur. Maldivler, deniz seviyesinin birkaç metre üzerinde bulunması ve iklim değişikliklerinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olması nedeniyle, bu sorunun ön saflarında yer almaktadır. Konferans sonucunda, Maldivler'deki ulusal güvenlik sorununun giderek daha kritik bir hale geldiği vurgulanmış ve iklim değişikliğinin neden olduğu yerinden edilme meselesinin, hayatta kalma ve ulusal güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu toplantının ardından, 2007 yılında Maldivler 'in başkenti Male'de düzenlenen bir diğer toplantıda, "İklim Değişikliğinin İnsani Boyutuna İlişkin Male Deklarasyonu" kabul edilmiştir. Deklarasyonda, iklim değişikliğinin neden olduğu göçün, sadece çevresel bir sorun olmanın ötesinde, ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınması gerektiği vurgulanmış ve bu sorunun çözülmesi için uluslararası bir hareket başlatılması gerektiği belirtilmiştir. 2008 yılında ise Maldivler, bütçesinin bir kısmını iklim değişikliğinin etkilerinden korunmak amacıyla "yeni bir devlet inşa etme" hedefiyle ayıracağını açıklamıştır (Ekşi, 2016, s. 19).

İKİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YERİNDEN EDİLME: İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. İklim Kriziyle Mücadelede Uluslararası Anlaşmalar: Haklar, Kayıplar, Sorumluluklar ve Tazminler

İklim kriziyle mücadele, sadece çevresel bir sorun olmanın ötesinde, ciddi bir adalet sorunu olarak da ele alınmaktadır. Uluslararası iklim anlaşmaları, genellikle iklim adaletini ve gelişmiş ülkelerin sorumluluğunu vurgulamaktadır. Bu anlaşmalar, iklim değişikliğinin en fazla etkilediği ancak en az sorumluluğu taşıyan gelişmekte olan ülkelerin hem zararlarını telafi edebilmeleri hem de iklim değişikliğiyle mücadele edebilmeleri için tazminat talep etmelerini öngörmektedir. Bu bağlamda, kayıplar ve zararlar, iklim değişikliğinin geri döndürülemez etkilerinden kaynaklanan çevresel, sosyal ve ekonomik kayıpların karşılanması için tazminat mekanizmaları oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

2.1.1. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Devletlerin iklim değişikliği konusunda somut adımlar atma çabaları esas olarak 1990'lı yılların başına dayansa da bu alandaki ilk önemli girişim 1979 yılında düzenlenen Dünya İklim Konferansı ile başlamıştır. Bu konferansı, 1988 yılında Hükümetlerarası IPCC'nin kurulması izlemiştir. Söz konusu gelişmeler, iklim değişikliğiyle mücadelede daha somut ve etkili politikaların oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimi'nden bu yana artan sera gazı emisyonları, atmosferdeki yoğunluklarının kritik seviyelere ulaşmasıyla birlikte çevresel etkileri derinleştirmiş ve hükümetleri daha kararlı önlemler almaya zorlamıştır (Coşkun Yağan, 2021, s. 58).

İklim değışikliğıyle ilgili toplumsal ve politik farkındalık zamanla önemli ölçüde artmış, bu da birçok uluslararası iş birliğı ve anlaşmanın temelini oluşturmuştur. BM başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, iklim değışikliğini yalnızca çevresel değil, aynı zamanda küresel ölçekte sosyal ve ekonomik etkiler yaratan çok boyutlu bir tehdit olarak kabul etmiştir (Bodansky, 2001, s. 30). 1960'lı ve 1970'li yıllarda yapılan bilimsel araştırmalar, sera gazlarındaki artışın küresel ısınmaya etkilerini ortaya koymuş; bu durum, devletler ve uluslararası örgütlerin konuya yönelik ilgisini artırmıştır (Weart, 2008, s. 9). Bu süreçte, çevre sorunları sınır aşan özellikleri nedeniyle yalnızca ulusal değil, uluslararası düzeyde de ele alınması gereken küresel meseleler olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, çevresel sorunların uluslararası kamuoyunun gündemine taşınmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (United Nations, 1972, ss. 3-5).

BM'nin iklim değışikliğıyle mücadeledeki öncü rolü, çevre konularının uluslararası alanda ciddiyetle ele alınmaya başlandığı 1972 Stockholm Konferansı'na kadar uzanmaktadır. Bu konferans, çevre kirliliğı ve iklim değışikliğı gibi küresel çevresel sorunlara dair devletlerin ilk resmî açıklamalarda bulunduğu, çevre koruma yükümlölüklerinin uluslararası düzeyde tartışıldığı önemli bir dönüm noktasıdır (United Nations, 1972, ss. 3-5). Konferans sonucunda yayımlanan Stockholm Bildirgesi, çevreye zarar veren insan faaliyetlerinin sınır ötesi etkiler yarattığını kabul etmiş ve ülkelerin çevresel sorumluluklarını küresel bir perspektifle üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu gelişmelerle birlikte BM, çevresel sorunların çözümünde yalnızca bir koordinasyon kurumu olmanın ötesine geçerek, iklim değışikliğı başta olmak üzere çevre politikalarının şekillendirilmesinde lider bir aktör haline gelmiştir (Ivanova, 2010, s. 45).

İklim değışikliğıyle ilgili bilimsel ve politik tartışmalar, özellikle 1980'li yıllarda hız kazanmıştır. Bu süreçte, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) gibi kuruluşların düzenlediğı konferanslar, iklim değışikliğinin uluslararası gündeme taşınmasında önemli rol oynamıştır (Agrawala, 1998, s. 630). Bu çalışmaların sonucunda, 1988 yılında UNEP ve WMO iş birliğıyle IPCC kurulmuş ve bu yapı, iklim değışikliğinin insan faaliyetleriyle bağlantısını bilimsel temellere oturtarak küresel mücadelenin zeminini hazırlamıştır. Aynı yıl BM Genel Kurulu, iklimin korunmasına yönelik acil önlemler alınması gerektiğini belirten kararlar almış; bu kararlar, devletler arası iş birliğini güçlendirme yönünde uluslararası bir

çerçevenin şekillenmesine katkı sağlamıştır (UN General Assembly, 1988). Bu gelişmeler, ilerleyen yıllarda iklim rejiminin hukuki altyapısını oluşturacak olan müzakerelerin önünü açmıştır.

Bu uluslararası çabaların bir yansıması olarak, BMİDÇS 1992 yılında imzaya açılmış ve 1994 yılında 188 ülke ve AB tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, iklim değişikliğiyle mücadeledeki ilk kapsamlı uluslararası anlaşma olarak kabul edilmekte ve dünya çapında iklim değişikliği ile mücadele için bir çerçeve oluşturmuştur (Çetintaş & Türköz, 2017, s. 151).

Sözleşme, tüm iklim görüşmelerinin temel metni olarak öne çıkması ve insan kaynaklı sera gazlarının çeşitli sektörlerde (enerji, sanayi, ulaştırma, tarım, atık, ormancılık ve arazi kullanımı) azaltılması gereken alanları belirlemesi nedeniyle diğer uluslararası çevre sözleşmelerinden ayrılmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliğinin etkilerini daha net bir şekilde tanımlayarak olayların görülmesine katkıda bulunmasıyla da öne çıkmaktadır. Bu özellikleriyle, BMİDÇS uluslararası çevre sözleşmeleri arasında en çok konuşulan ve dikkat çeken bir niteliğe sahip olmuştur (ÇOB, 2008, ss. 4-5).

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne, 2004 yılı itibariyle Türkiye de dâhil olmak üzere 186 ülke ve AB taraf olunmuştur. Sözleşme'nin temel hedefi, atmosferde biriken sera gazlarının bir düzeyde durdurularak, insan etkisinin iklim sistemine olan potansiyel tehlikelerini engellemektir. Sözleşme, küresel ısınmayı tetikleyen sera gazı emisyonlarını azaltma stratejilerini belirlemek ve bu yönde üye ülkelerin yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur (Türkeş, 2001, ss. 14-29).

BMİDÇS'nin temel ilkeleri, iklim sisteminin tüm insanlık adına korunması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Sözleşme, “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ilkesini esas alarak, tüm ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadelede sorumluluk taşıdığını kabul etmekle birlikte, gelişmiş ülkelerin tarihsel emisyonlardan dolayı daha büyük yükümlülüklerle sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma öncelikleri göz önünde bulundurularak, bu ülkelerin özel koşullarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Sözleşmede, çevresel koşulların iklim değişikliğine uyum sağlaması, tarımsal üretimin zarar görmemesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ulusal ve bölgesel kalkınma öncelikleri ile özel koşullar dikkate alınarak,

lkelerden sera gazı salımlarını drmeleri, iklim değişikliğinin etkilerini engellemeleri ve bu etkileri azaltmaları beklenen yükümlülükler arasındadır (Trke, 2001, ss. 22-23).

Ortak fakat farklılatırılmı sorumluluk ilkesi, Sanayi Devrimi'nden sonra gelimi ülkelerin sera gazlarını atmosfere diğer ülkelerden daha çok salmalarından ötürü daha fazla sorumluluk almaları gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu ilkeye uygun olarak, BMİDÇS lkeleri farklı ykmllklere göre üç gruba ayırmıştır. Bu erevede, BMİDÇS iki eke sahiptir. Ek I'de OECD yesi ülkeler, pazar ekonomisine geçmiş ve eski Sovyet lkeleri ile bazı Orta ve Doğu Avrupa lkeleri ve Türkiye olmak üzere toplam 42 ülke bulunmaktadır. Ek II'de ise sadece Ek I listesindeki OECD yesi ülkeleri yer almaktadır (Köse, 2018, s. 60; Karakaya, 2016, s. 8).

Sözleşme kapsamında, gelişmekte olan ülkelerden emisyon indirimiyle ilgili herhangi bir yükümlülük talep edilmemekte; bunun yerine, sanayilemi ülkeler arasında bir ayırım yapılarak, pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler için özel önlemler öngörülmektedir. Sözleşme'nin Ek I listesinde sıralanan, OECD yesi ülkeler ve günümüzde pazar ekonomisine geçiş sürecinde bulunan eski Doğu bloğu yeleri, sera gazı emisyonlarını 1990 düzeyine çekmek için "gereken çabayı" göstermekle yükümlü tutulmuşlardır. Yalnızca OECD yelerinin yer aldığı Ek II'de bulunan ülkeler ise sera gazı emisyonlarını azaltmanın yanı sıra, Ek I ve Ek II'de yer almayan gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliğini nleme konusunda finansal ve teknolojik destek sağlamakla sorumlu kılınmılardır (Demir, 2022, s. 165).

Ek-I taraf ülkeler, belirli yükümlülükler üstlenmiş devletlerden oluşmaktadır. Bu lkeler, BMİDÇS'ne taraf olduklarında, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını sınırlamak, sera gazı yutaklarını korumak ve artırmak gibi sorumlulukları üstlenmişlerdir. Bu lkeler, 2000 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesine indirmeyi hedefleyecek şekilde yükümlü tutulmuşlardır. Bu kapsamda, BMİDÇS'nin Ek-I listesinde yer alırlar Bu listede; AB, Belçika, İngiltere, İtalya, Norveç, Almanya, Danimarka, İrlanda, İzlanda, Portekiz, ABD, Finlandiya, İspanya, Japonya, Yeni Zelanda, Avustralya, Fransa, İsveç, Lüksemburg, Yunanistan, Avusturya, Hollanda, İsviçre, Kanada ve Türkiye gibi ülkeler yer almaktadır. Ayrıca, Pazar Ekonomisine Geçiş Sürecinde Olan lkeler (PEGS) olarak adlandırılan Rusya Federasyonu, ek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Beyaz Rusya, Litvanya, Slovenya,

Ukrayna, Polonya, Romanya, Letonya, Slovakya, Bulgaristan, Estonya ve Macaristan da bu listede bulunmaktadır (Ateş, 2008, s. 48).

Ek-II taraf ülkeleri, temelde teknoloji transferi ve mali destek sağlama yükümlülüğü altındadırlar. Bu ülkeler, BMİDÇS Ek-II'de listelenmiştir. Bu kapsamda, AB, Belçika, İngiltere, İtalya, Norveç, İsveç, Almanya, Danimarka, İrlanda, İzlanda, Portekiz, ABD, Finlandiya, İspanya, Japonya, Yeni Zelanda, Avustralya, Fransa, Lüksemburg, Yunanistan, Avusturya, Hollanda, İsviçre ve Kanada gibi ülkeler bu grupta yer almaktadır (Mazı, 2003, ss. 65-66).

Üçüncü grup, Ek-I dışındaki ülkeleri içermektedir. Bu ülkeler, sera gazı emisyonlarını azaltma, araştırma ve teknoloji alanlarında iş birliği yapma ve sera gazı yutaklarını koruma konusunda herhangi bir yükümlülük taşımamaktadır. Bu grupta, OECD üyelerinden Meksika ve Güney Kore, AB üyesi olan Kıbrıs, ayrıca Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika, Singapur gibi yüksek emisyonlu ülkelerle birlikte toplamda 153 ülke bulunmaktadır. Bu durum, iklim değişikliği müzakerelerinde farklı ülkeler arasında sorumlulukların ve yükümlülüklerin dağılımında önemli bir tartışma yaratmaktadır (Arı, 210, s. 14).

Bu anlayış, iklim adaletini sağlamak amacıyla mali, teknolojik ve kapasite geliştirme desteğiyle birlikte, "kayıp ve zarar" mekanizmasının da eklenmesiyle kapsamını genişletmiştir. Rawls'un Halkların Yasası adlı eserinde yer alan yardımlaşma yükümlülüğüne atıfta bulunan bu mekanizma, iklim değişikliğinden kaynaklanan zararların, emisyonların büyük oranda azaltılmasına rağmen kaçınılmaz hale geleceğini kabul etmektedir. Bu nedenle, kırılgan ülkeler ve toplumlar için iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle başa çıkabilme yolları bulunmalı ve bu zararların telafi edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Rawls, 2006, s. 38).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve BMİDÇS, insanlık refahının korunmasını temel bir hedef olarak benimsemiş ve bu hedef doğrultusunda birçok ilke geliştirilmiştir. Ancak, iklim değişikliğinin etkileri, yaşam hakkı, sağlık hakkı, suya erişim ve diğer temel insan hakları gibi konularda ciddi tehditler oluşturmakta, bu da ilgili belgelerin amaçlarına ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, insanlık onuru (human dignity) kavramı, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek adına önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Örneğin, Paris İklim

Anlaşması gibi uluslararası sözleşmelerde, insanlık onuru temel bir ilke olarak kabul edilmiştir. 2007 yılında Küçük Ada Devletleri'nin kabul ettiği Malé Bildirgesi, iklim değişikliğinin insan hakları üzerinde giderek daha belirgin etkiler yaratacağına dikkat çekmiş ve BMİDÇS Taraflar Konferansı'nda, iklim değişikliğiyle mücadelenin insan hakları sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır (UNEP, 2015, s. 12).

Bu genel çerçeve, iklim değişikliğinin sadece çevresel değil, aynı zamanda insan hakları açısından da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, hassas grupların haklarının korunmasına yönelik daha güçlü insan hakları temelli yaklaşımlar geliştirilmesi önemlidir. Zira iklim değişikliği ile mücadele için geliştirilecek politikaların insan hakları temelli olması, yalnızca çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda toplumsal adaleti de sağlayacaktır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, devletlerin iklim değişikliği ile mücadele ederken uluslararası insan hakları sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Duyck & Lador, 2016, s. 9). Bu perspektif hem çevreyi hem de toplumsal yapıların dayanıklılığını güçlendirecek, aynı zamanda adalet ve eşitliği teşvik edecektir.

2.1.2. Kyoto Protokolü

İklim değişikliğiyle mücadelede uygulamaya yönelik somut adımlar ise, BMİDÇS'nin hayata geçirilmesine yönelik bir mekanizma olarak geliştirilen Kyoto Protokolü ile atılmıştır. BMİDÇS'nin 7. maddesi, bu doğrultuda bir protokol hazırlanmasını öngörmüş; bu çerçevede 1995 yılında Berlin'de düzenlenen 1. Taraflar Konferansı (COP1) sonucunda, gelecekteki emisyon azaltımlarına dair daha bağlayıcı düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmıştır (UNFCCC, 1995, s. 4). Bu sürecin devamında, 1997 yılında Kyoto'da gerçekleştirilen 3. Taraflar Konferansı'nda (COP3) Kyoto Protokolü kabul edilmiştir. Protokol, özellikle gelişmiş ülkeler için bağlayıcı emisyon azaltım hedefleri belirleyerek, küresel iklim değişikliğiyle mücadelede ilk somut ve hukuki olarak bağlayıcı adımı temsil etmiştir (UNFCCC, 1997, s. 5). 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, uluslararası çabalar açısından önemli bir dönüm noktası olmuş ve iklim rejiminin gelişiminde temel bir kilometre taşı olarak değerlendirilmiştir (UNFCCC, 2005; Bodansky, 2010, s. 5).

Kyoto Protokolü'nün ana hedefi, atmosferdeki sera gazı birikimlerinin, iklim sistemi üzerinde tehlikeli düzeyde insan kaynaklı etkiler yaratmadan tutulmasını

sağlamaktır (UNFCCC, 1998, s. 2). Protokol, küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede atılan ilk önemli adımlardan biri olup, geniş bir uluslararası katılım ve iş birliğiyle gerçekleştirilmesi açısından büyük bir anlam taşımaktadır.

Kyoto Protokolü, 2000 sonrası dönemde sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik bağlayıcı yükümlülükler getiren ilk uluslararası anlaşma olarak, BMİDÇS'den daha katı yaptırımlar ve uygulama mekanizmaları içermektedir. Bu yönüyle, BMİDÇS'nin tamamlayıcısı olmakla birlikte ondan ayrılan, daha sıkı denetim ve yükümlülük esaslarına dayalı bir yapıya sahiptir (Sözeri, 2007, s. 1). Ayrıca, Kyoto Protokolü, taraf devletlerin ulusal onay sürecini zorunlu kılması bakımından da BMİDÇS'den farklılaşmaktadır. Ancak protokolün önemli bir eksikliği, temel kuralların belirlenmiş olmasına rağmen, bu kuralların uygulamaya nasıl geçirileceğine dair ayrıntılı mekanizmaların yetersiz bırakılmış olmasıdır (Akyel, 2009, s. 142).

Her ne kadar Kyoto Protokolü daha somut yükümlülükler öngörse de BMİDÇS ile aynı temel hedefleri ve yapısal unsurları paylaşmaktadır. Söz konusu protokol, ülkeleri yine Ek-I, Ek-II ve Ek-I dışı taraflar olmak üzere üç kategoriye ayırmakta; ayrıca BMİDÇS'ye bağlı yardımcı organlar ve ortak sekretarya ile çalışmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, taraflar arası toplantılar başlangıçta COP (Taraflar Konferansı) olarak adlandırılmış, Montreal Protokolü sonrası ise MOP (Taraflar Toplantısı) adını almıştır (Akyel, 2009, ss. 144-145).

Kyoto Protokolü'nün en önemli farklarından biri, yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkeler için öngördüğü katı yaptırımlardır. Bu yaptırımlar kapsamında, yükümlülüklerini ihlal eden taraflara yönelik aşağıdaki önlemler uygulanmaktadır:

- Emisyon azaltım hedefini tutturamayan ülkeler, ikinci taahhüt döneminde yalnızca aşımı telafi etmekle kalmayıp, bu miktarın %30 fazlası kadar bir azaltım yapmakla yükümlü kılınmaktadır.
- Taraf ülkeler, Kyoto yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla uyguladıkları projeleri değerlendirmek ve uygunluğunu sağlamak adına ayrıntılı bir eylem planı geliştirmek zorundadır.
- Söz konusu yaptırımlar, yalnızca Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkeler arasında uygulanmakta; protokole taraf olmayan devletlere bu yaptırımlar yöneltilmemektedir (Şirin vd., 2010, s. 9).

Bununla birlikte, Kyoto Protokolü, BMİDÇS gibi, küresel ölçekte sera gazı emisyonlarının azaltılmasında hedeflenen başarıya ulaşamamıştır. Örneğin, 2008 yılı itibariyle, CO₂ emisyonu, 1990 seviyesinin oldukça üzerine çıkmıştır. Mevcut önlemler yeterli olmazsa, önümüzdeki 25 yıl içinde bu emisyonların 1990 seviyesinin %60 üzerine çıkabileceği öngörülmektedir. Bu artıştan özellikle ABD, Çin, Rusya, Brezilya ve Hindistan gibi yüksek nüfuslu ve geniş yüz ölçümüne sahip ülkeler sorumlu tutulmaktadır (Ünlü, 2008, s. 31).

Kyoto Protokolü'ne göre, Ek-I ülkeleri 2008–2012 yıllarını kapsayan taahhüt döneminde, Ek-A'da belirtilen altı ana sera gazının emisyonlarını 1990 yılı seviyesinin en az %5 altına düşürmeyi kabul etmiştir. Bu bağlayıcı azaltım hedefleri, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve geçmiş salım oranlarına göre farklılık göstermiştir. Örneğin, AB %8, ABD %7 ve Japonya %6 oranında emisyon azaltımı yapmayı taahhüt ederken; Avustralya ve Yeni Zelanda, 1990 seviyelerinin biraz üzerinde salım yapma hakkına sahip olmuştur (UNFCCC, 1998, ss. 4-5). Öte yandan, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler, tarihsel sorumlulukları düşük olduğu gerekçesiyle bu yükümlülüklerden muaf tutulmuştur. Ancak bu durum, küresel emisyonların büyük bir kısmını oluşturan ülkelerin protokol kapsamında bağlayıcı hedeflere dahil edilmemesi nedeniyle çeşitli eleştirilere yol açmıştır (Bodansky, 2010, s. 236; Winkler vd., 2002, s. 75).

Kyoto Protokolü'nün 2. maddesi, Ek-I ülkelerinin taahhütlerini ulusal koşullarına uygun şekilde yerine getirirken alması gereken önlemleri ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Bu önlemler arasında enerji verimliliğinin artırılması, yutakların korunması, sürdürülebilir orman yönetimi, yenilenebilir enerji ve çevre dostu teknolojilerin teşviki, piyasa uyumsuzluklarının azaltılması, emisyon azaltımına yönelik reformların desteklenmesi ve metan gazı salımlarının sınırlandırılması yer almaktadır (Yıldız Karakoç, 2018, s. 414).

Sanayileşmiş ülkeler, iklim değişikliğinin temel sebeplerinden biri olarak yüksek sera gazı emisyonlarıyla tanınmaktadır. Endüstriyel Devrimle birlikte, özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılda bu ülkeler büyük miktarda sera gazı salmıştır. Bu emisyonlar, atmosferde uzun vadeli etkiler yaratarak küresel sıcaklıkların önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. ABD ve Avrupa ülkeleri, endüstriyel devrimden bu yana atmosferdeki CO₂ seviyelerinin artışında merkezi bir rol oynamıştır (Roberts & Parks,

2007, ss. 332-334). Tarihsel sorumluluk anlayışı, bu ülkelerin iklim değişikliğine katkıda bulunmuş olmaları nedeniyle, bugünkü iklim değişikliğinin çözümünde daha fazla sorumluluk taşımaları gerektiğini savunmaktadır (Shue, 1999, s. 538). Günümüzde sera gazı emisyonlarının büyük bir kısmı hâlâ sanayileşmiş, yani gelişmiş ülkelere kaynaklanmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadelede gelişmiş ülkelerin hem tarihsel hem de mevcut sorumluluklarını açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu ülkeler, uzun süredir devam eden sanayileşme süreçleri boyunca atmosferde yüksek düzeyde karbon birikimine yol açmışlardır. Bu nedenle, iklim değişikliğine karşı geliştirilen küresel politikaların adil ve etkili olabilmesi için gelişmiş ülkelerin daha büyük bir sorumluluk üstlenmeleri gerektiği ileri sürülmektedir (IPCC, 2014, s. 4).

Kyoto Protokolü gibi uluslararası anlaşmalar, gelişmekte olan ülkelere bağlayıcı emisyon azaltım yükümlülükleri getirmemiştir. Bu durum, söz konusu ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sürdürebilmeleri adına daha yüksek sera gazı emisyonuna geçici olarak izin verilmesi anlamına gelmektedir (Rajamani, 2000, s. 122). Ancak bu ayrım, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası toplumun daha adil ve kapsayıcı bir yük paylaşımı oluşturması gerektiğini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin küresel emisyonlar üzerindeki tarihsel katkısı, yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Zira tarihsel olarak en fazla sera gazı salımına neden olan aktörlerin gelişmiş ülkeler olması, iklim adaleti ve iklim etiği tartışmalarında belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, mevcut emisyon düzeyi yüksek ülkeler ile tarihsel sorumluluğa sahip ülkeler arasındaki farklılıklar, sorumluluğun nasıl paylaşılması sorununu gündeme getirmektedir (Caney, 2010, ss. 77-78).

Kyoto Protokolü, iklim değişikliğinin yol açtığı maliyet ve faydaların adil bir şekilde paylaşılması konusunda birçok çevreci tarafından yetersiz bulunmuştur. Emisyon düzeylerinin düşük olması ve tarihsel sorumluluklarının sınırlı görülmesi nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler Kyoto Protokolü kapsamında CO₂ emisyonlarını azaltmaya yönelik yasal olarak bağlayıcı bir yükümlülük altına girmemiştir (Kulkarni, 2003, s. 262). Ancak, gelişmiş ülkeler arasında yapılan emisyon indirim dağılımı da adaletli değildir. Küresel iklim değişikliği yönetim sisteminde adaletli bir dağıtım geliştirilememiştir. Örneğin, Avustralya'ya %8 artış tanınırken, Japonya'nın %6 indirim zorlanması adaletli bir temeli yoktur. ABD ise gelişmekte olan ülkelerin bağlayıcı yükümlülükler girmemesi nedeniyle Kyoto Protokolü'nü adaletsiz bulmuş ve 2001 yılında protokolden

çekilmiştir. Oysa ortalama bir ABD vatandaşı, 8 Çinli ve 20 Hintli kadar CO₂ salmaktadır (Parks & Roberts, 2006, s. 338). Bağlayıcı emisyon sınırlaması altına giren devlet sayısı, IPCC'nin tavsiyelerine göre son derece az olmuştur. IPCC'ye göre, atmosferde sera gazları birikimini dengelemek için CO₂ emisyonlarında derhal %50- %70 oranında bir indirim yapılması gerekmektedir (Bachram, 2004, s. 2). Ancak Kyoto Protokolü'nde emisyon azaltma dağıtımı, objektif kriterlere dayalı değil, müzakerelerle belirlenmiştir ve bu durum, Kyoto Protokolü'nün gelecekteki nesilleri koruma amacını da yetersiz kılmaktadır (Gardiner, 200, s. 24).

İklim değişikliğiyle mücadele ve uyum sürecini ekonomik maliyetinin oldukça yüksek olduğu öngörülmektedir. Sera gazlarının azaltılması veya küresel iklim değişikliğine uyum sağlanması yönündeki politikaların küresel gayri safi milli hasılanın 21. yüzyılın ilk yarısında %1,5- %2,5'ine, ikinci yarısında ise %3'üne mal olacağı ifade edilmektedir (Hadjilambrinos, 1999, s. 522). Bu maliyetlerin ülkeler arasında farklılık göstermesi, özellikle ABD gibi yüksek emisyonlu ekonomilerde çeşitli siyasal ve ekonomik tartışmalara yol açmaktadır. Nitekim ABD'nin Kyoto Protokolü'nü onaylamama gerekçelerinden birisi CO₂ emisyonlarını azaltmaya yönelik yükümlülüklerin ulusal ekonomiye zarar vereceği yönündeki endişeleri olmuştur (Parks & Roberts, 2006, s. 338).

Emisyon azaltımının maliyetsiz olması durumunda, iklim değişikliğiyle mücadele süreci daha kolay ilerleyebilirdi. Ancak iklim değişikliği, fosil yakıtlara dayalı bir ekonomik sistemin parçası olduğundan, küresel ekonomi büyük bir zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim ekonomik büyüme, atmosferdeki sera gazı birikiminin yaklaşık %65'inden sorumlu tutulmaktadır (Rosales, 2008, s. 1411). Bu bağlamda, iklim değişikliğiyle mücadelede rasyonel ekonomik politikalar belirlemek diğer bir deyişle ekonomik çıkarlar ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi sağlamak oldukça zor olmuştur. Bu nedenle, iklim değişikliğini sadece ekonomik bir sorun olarak değil, aynı zamanda etik bir mesele olarak görmek önemlidir (Schneider, 2006, s. 635).

ABD'nin, Kyoto Protokolü'nün yüksek maliyetlerini ve adaletsizliğini gerekçe göstererek çekilmesi, küresel emisyon azaltma çabalarının etkinliğini zayıflatmıştır. Kyoto Protokolü'nün sınırlı fayda sağladığı ve uygulama maliyetlerinin yüksek olduğu yönündeki görüş geniş ölçüde dile getirilmektedir (Page, 2007, s. 1). Protokol, adil bir

iklim değişikliği rejimi kurmaktan ziyade, ekonomik verimliliği önceleyen bir yaklaşım benimsemiştir. Bu piyasa temelli yönetişim modelinde, sosyal adalet ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi değerler genellikle göz ardı edilmiştir. Bu durum, Kyoto'nun uygulanmasının iklim adaletsizliğini artırıcı bir rol oynayabileceği yönündeki eleştirileri güçlendirmektedir (Byrne vd., 2002, s. 17).

Diğer yandan, en etkili emisyon azaltım politikalarının dahi, iklim değişikliğini tamamen önlemesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, azaltım stratejilerinin yanı sıra adaptasyon politikalarının da devreye girmesi gerekmektedir (Paavola, 2008, s. 652). Bu bağlamda, Kyoto'nun ilk aşamasının sona ermesinin ardından, Kyoto'daki azaltım stratejilerinin nasıl güçlendirileceği, emisyon hak ve yükümlölüklerinin nasıl dağılacağı, iklim değişikliğinin maliyetlerinin paylaşımının nasıl olacağı gibi sorular tartışılmıştır. Nitekim bu sorular, gelecekte adil bir çözüm arayışında insanlığın karşılaştığı önemli etik sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Meyer & Roser, 2006, s. 226).

2.1.3. Kyoto Protokolü'nden Paris İklim Anlaşması'na Giden Süreç

Kyoto Protokolü'nden Paris İklim Anlaşması'na kadar olan süreçte iklim değişikliğiyle mücadelede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu dönemde, iklim değişikliğinden doğrudan etkilenen ölkeler ve topluluklar için zararların giderilmesi ve destek sağlanması konularında çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Kyoto Protokolü (1997) ile başlayan bu süreç, sanayileşmiş ölkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmalarını ve finansal ile teknik destek sağlamalarını hedeflemiştir. Ancak, bu dönemde iklim değişikliği nedeniyle meydana gelen zararın doğrudan tazmin edilmesine yönelik kapsamlı bir mekanizma oluşturulmamıştır. Protokol, gelişmekte olan ölkelere teknoloji transferi ve kapasite geliştirme desteği sunmayı hedeflemiş, fakat zararın finansal olarak tazmin edilmesine dair somut bir mekanizma getirilmemiştir (UNFCCC, 1997, ss. 7-8).

2001 yılında Marakeş'te gerçekteştirilen COP7 toplantısı, iklim değişikliğinin getirdiği zarar ve kayıplara yönelik ilk kapsamlı tartışmaların yapıldığı önemli bir forum olmuştur. Bu toplantıda, "zarar ve kayıp" kavramı uluslararası müzakerelerde belirgin bir şekilde gündeme gelmiş ve bu konudaki ilk adımlar atılmıştır. Özellikle gelişmekte olan ölkelerin ve küçük ada devletlerinin, iklim değişikliğinden kaynaklanan doğal afetler ve deniz seviyesi yükselmesi gibi zararlarla başa çıkma stratejileri ele alınmıştır (Aos, 2002,

s. 35). Ancak, COP7 toplantısında bu konularda somut bir tazminat mekanizması veya uygulamaya yönelik düzenlemeler oluşturulamamıştır (Bodansky, 2010, s. 238).

Kopenhag'daki COP15 (2009) toplantısında, iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenen ülkelere finansal yardım sağlanması amacıyla önemli bir taahhüt gerçekleştirilmiştir. Gelişmiş ülkeler, 2020 yılına kadar yıllık 100 milyar ABD doları tutarında bir finansal destek sağlamayı taahhüt etmiştir. Bu fon, özellikle iklim değişikliğinden en çok zarar gören ülkelere yönlendirilmesi hedeflenen bir destek mekanizması olarak belirlenmiştir (Bodansky, 2010, s. 120). Ancak, fonun nasıl toplanacağı, yönetileceği ve dağıtılacağı konularında net bir çerçeve oluşturulamamış, bazı gelişmiş ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirmedikleri ve yeterli şeffaflık sağlamadıkları yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir (Roberts & Parks, 2007, s. 67).

Paris İklim Anlaşması'nın kabul edildiği COP21 (2015) toplantısı, bu süreçte önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Toplantıda, 2013 yılında kurulan Zarar ve Kayıp Mekanizması güçlendirilmiş ve iklim değişikliği kaynaklı zararların izlenmesi ve değerlendirilmesi için daha sağlam bir çerçeve sunulmuştur (UNFCCC, 2015, s. 12). Bu mekanizma, iklim değişikliğinin etkilerine karşı savunmasız olan ülkelerin zararları ve kayıplarını daha iyi yönetebilmeleri için tasarlanmıştır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin zararın hafifletilmesine yönelik finansal katkılar yapmasını ve bilimsel ile teknik bilgi sağlayarak ülkelerin bu etkilerle başa çıkma kapasitelerini artırmayı amaçlamaktadır (Linnerooth-Bayer vd., 2019, s. 45). Nitekim Paris İklim Anlaşması çerçevesinde Yeşil İklim Fonu (GCF) ve Uyum Destekleme Mekanizması gibi finansal araçlar da oluşturulmuştur. GCF, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele kapasitesini artırmalarına yönelik finansal destek sağlamaktadır ve düşük karbonlu projeleri desteklemeyi hedeflemektedir (Buchner vd., 2015, s. 22). Uyum Destekleme Mekanizması ise, bu ülkelerin iklim değişikliği etkilerine uyum sağlama kapasitesini artırmak amacıyla teknik ve finansal yardım sunmaktadır (Schwerdtle, 2016, s. 15)⁶.

Kyoto Protokolü'nden Paris İklim Anlaşması'na kadar olan süreçte iklim değişikliğiyle mücadelede, finansal ve teknik mekanizmaların etkinliği konusunda

---

⁶ Bu finansal mekanizmaların etkinliği konusunda bazı tartışmalar bulunmaktadır; fonların dağıtımı, yönetimi ve şeffaflığı konularındaki belirsizlikler, bu araçların etkili bir şekilde uygulanmasını zorlaştırabilmektedir. Dolayısıyla, bu mekanizmaların hedeflerine ulaşabilmesi için sürekli izleme ve değerlendirme süreçlerinin uygulanması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir (Carter & Schuster, 2018, s. 30).

yaşanan zorluklar, bu mekanizmaların daha etkili ve şeffaf bir şekilde işletilmesini, finansal katkıların adil bir şekilde dağıtılmasını ve uzun vadeli taahhütlerin desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşım, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle başa çıkma kapasitesini artırarak, en çok zararı gören ülkelere etkili destek sağlamayı mümkün kılacaktır.

2.1.4. Paris Anlaşması

Paris Zirvesi, 12 Aralık 2015'te gerçekleştirilen ve Kyoto Protokolü'nün sona erdiği 2020 yılından sonrasını kapsayan bir anlaşma hedefleyen önemli bir etkinliktir. Bu zirvede, BMİDÇS'ne taraf devletler Paris Anlaşması'nı oybirliğiyle kabul etmiş, anlaşma küresel ısınmayı belirli bir seviyede sınırlamak ve iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Katılımcı devletler, sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerinde bulunmuş ve bu anlaşma, dünya genelinde iklim değişikliğiyle mücadelede kritik bir adım olarak kabul edilmiştir (Bozoğlu, 2019, s. 69).

2012 yılında Doha'da alınan bir kararla Kyoto Protokolü'nün geçerliliği 2020 yılına kadar uzatılmış, bu da Paris Anlaşması'nın imzalanmasından önce gerçekleşmiştir. Ayrıca, IPCC'nin Beşinci Değerlendirme Raporu 2013'te yayımlanmış ve küresel ısınma ile iklim değişikliğinin %95 oranında insan kaynaklı olduğu doğrulanmıştır (IPCC, 2013, ss. 14-15). Bu rapor, Varşova'da düzenlenen COP19 toplantısında GCF'nin oluşturulmasına zemin hazırlamış, gelişmekte olan ülkeler için finansman desteği sağlanması amacıyla adımlar atılmıştır. Paris Anlaşması'nın müzakerelerine ise 2014'te Lima'da gerçekleştirilen COP20 toplantıları hazırlık olmuştur (Kıvılcım, 2013, ss. 36-37).

Paris Anlaşması, uzun vadeli küresel sıcaklık hedefi olarak, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin en fazla 2 °C üzerinde tutmayı ve tercihen 1,5 °C ile sınırlamayı amaçlamaktadır. Bu hedefin, iklim değişikliğinin yıkıcı, geri döndürülemez ve olumsuz etkilerini önemli ölçüde azaltılabileceği öngörülmektedir. Anlaşma kapsamında, küresel sera gazı emisyonlarının en kısa sürede azaltılması ve 21. yüzyılın ortalarında net sıfır emisyon düzeyine ulaşılması hedeflenmektedir (Paris Anlaşması, 2015). Küresel ısınmanın 1,5 °C'nin altında tutulabilmesi için, emisyonların 2030 yılına kadar yaklaşık %50 oranında azaltılması gerekmektedir. Bu azaltım hedefi, ülkelerin kendi Ulusal Katkı Beyanları (Nationally Determined Contributions - NDC) doğrultusunda şekillenmektedir. Söz konusu beyanlarda, her ülke belirli bir zaman dilimi

içerisinde sera gazı salımlarını ne ölçüde düşüreceğini ve bu doğrultuda hangi politikaları uygulayacağını taahhüt etmektedir (Schleussner, 2022).

Gelişmekte olan ülkeler için de ulusal katkıların zamanla artması beklenirken, Paris Anlaşması, ülkelerin ulusal koşullarını dikkate alan esnek taahhüt mekanizmaları öngörmektedir. Kyoto Protokolü'nün aksine, üstten belirlenen bir emisyon azaltma hedefi getirilmemiş olup bunun yerine ülkelerin kendi belirledikleri ulusal katkı beyanlarının (Nationally Determined Contributions/NDC) beş yıllık periyotlarla gözden geçirilmesi planlanmıştır. Anlaşma, tarafların sera gazı emisyonlarının küresel zirve seviyelerine en kısa sürede ulaşmasını hedeflemektedir. Örneğin, Çin 2030'da emisyonlarını zirveye çıkaracağını açıklamıştır, bu da sonraki yıllarda emisyonların düşmesi veya en azından artışının durması anlamına gelmektedir (UNFCCC, 2015, s. 3).

Finansman konusunda bazı adımlar atılsa da bu mekanizmaların etkinliği konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır. Uyum Fonu'nun Paris Anlaşması kapsamında kabul edilmesine rağmen, finansman konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Ayrıca, Paris Kural Kitabı'nın oluşturulması ve anlaşmanın tüm bileşenlerinin nasıl entegre edileceğine dair bir zaman çizelgesi belirlenmiş olsa da bu adımlar henüz hayata geçirilememiştir (Dembroff, 2020, s. 325).

Paris Anlaşması uzun süren bir güç mücadelesinin sonucudur. Bu süreç, özellikle gelişmekte olan ülkelerin uluslararası çevre politikalarını 1970'lerden itibaren hakkaniyet ve kalkınma hakları temaları etrafında şekillendirmeye başlamasıyla ivme kazanmıştır. İklim politikaları, bu mücadelenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, iklim müzakereleri çevreyle ilgili diğer görüşmelerden farklı olarak çok daha geniş bir katılımcı yelpazesıyla şekillenmiştir. Bu süreçte, sivil toplum, akademi, çevre kuruluşları, gençlik grupları, yerli halklar ve kadın örgütleri gibi çeşitli aktörler etkin bir şekilde rol almıştır. Resmi müzakerelere katılım genellikle sınırlı olsa da dışarıdan müdahil olan gözlemciler ve iklim politikaları üzerine çalışan profesyonel iklim aktivistleri, 2015'te Paris'te yapılan görüşmelerde 30 bine kadar çıkmış ve dışarıdan sağladıkları etkilerle müzakerelerin yönünü önemli ölçüde etkilemişlerdir. Bu durum, iklim müzakerelerinin yalnızca hükümetlerin değil, aynı zamanda geniş bir toplumsal katılımın ve baskının ürünü olduğunu göstermektedir (Hadden, 2015, ss. 183-189).

Paris Anlaşması, çevresel, sosyal ve ekonomik hakları bir arada gözeten çok boyutlu yapısı ile sadece gelişmiş ülkelerin değil, özellikle gelişmekte olan ülkelerin çabalarıyla şekillenmiştir. En az gelişmiş ülkeler, küçük ada devletleri ve özellikle Pasifik ada ülkeleri, anlaşma sürecinde kritik roller üstlenmiş ve iklim değişikliğinden en fazla etkilenen kesimler olarak seslerini güçlü bir şekilde duyurmuşlardır. Bu ülkelerin temsilcileri, küresel sıcaklık artışının 1,5°C ile sınırlandırılması hedefinin anlaşma metnine dâhil edilmesini sağlayarak, Paris Anlaşması'nın en önemli unsurlarından birine doğrudan katkı sağlamışlardır. Bu kararlı mücadelenin yanı sıra, toplumsal adalet, eşitlik ve küresel dayanışma ilkelerinin anlaşmanın temel yapısına entegre edilmesine de olanak tanımıştır (Roberts & Park, 2019, ss. 5-12).

Paris Anlaşması'nın yalnızca çevresel bir belge olmanın ötesine geçerek hak temelli bir yaklaşımı benimsemesi dikkat çekicidir. Anlaşmanın giriş bölümünde, “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesi temel alınarak, en az gelişmiş ülkelerin özel durumları, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve adalet ilkeleri ön plana çıkarılmıştır. Bu yaklaşım, iklim değişikliğiyle mücadelede yalnızca karbon emisyonlarını azaltmanın yeterli olmayacağını; aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi ve kırılgan grupların korunması gibi sosyal boyutların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Paris Anlaşması, doğa ile insan arasındaki ilişkiye de yeni bir perspektif getirmektedir. Anlaşma, yalnızca ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasını değil, aynı zamanda Toprak Ana olarak tanımlanan doğanın haklarının da tanınmasını amaçlamaktadır. Bu, çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın ancak doğayı bir özne olarak kabul etmekle mümkün olacağına dair güçlü bir mesajdır (Klein, 2014, ss. 12-15). Ayrıca, anlaşma, insan hakları ile çevresel adaletin kesişiminde yer alan önemli sorunları ele almakta; küresel ısınmanın sağlık üzerindeki etkileri, kadınların, çocukların, yerli halkların, göçmenlerin ve diğer hassas toplulukların korunması gereğini vurgulamaktadır (Costello vd., 2009, ss. 1700-1705).

Anlaşma'nın giriş bölümünde yer alan 11. paragraf, tarafların iklim değişikliğiyle mücadele ederken insan hakları, sağlık hakkı, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi gibi temel hakları göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmektedir. Bu paragraf, iklim değişikliğiyle mücadelede yalnızca çevresel faktörlerin değil, aynı zamanda toplumsal faktörlerin de büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, iklim eylemlerinin yerel halkların, yerli toplulukların, göçmenlerin ve diğer

hassas grupların haklarına saygılı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu vurgular, Paris Anlaşması'nın yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda toplumsal sürdürülebilirlik arayışında olduğunu göstermektedir (Paris Anlaşması, 2011).

Anlaşma'da yer alan bir diğer kritik madde ise 14. paragrafta yer almaktadır. Bu paragraf, halk katılımının önemine dikkat çekmektedir. İklim değişikliğiyle mücadelede karar alma süreçlerinin, yerel halkın, kadınların, yerli toplulukların ve göçmenlerin haklarına saygı göstererek, halkın katılımına açık olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu vurgular, iklim politikalarının halkın geniş katılımıyla şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır ve yerel düzeyde kararların, özellikle de en hassas toplulukların haklarının gözetilerek alınması gerektiğini belirtmektedir. 14. madde, iklim eylemi ve uyum stratejilerinde bu ilkelerin uygulanmasını zorunlu kılmakta, böylece daha adil ve kapsayıcı bir iklim mücadelesine olanak tanımaktadır (Paris Anlaşması, 2015).

Her iki madde de Paris Anlaşması'nın hak temelli yaklaşımının temel taşlarını oluşturmaktadır ve anlaşmanın, çevresel adaletin yanı sıra sosyal adaleti de savunan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu maddeler, iklim değişikliğiyle mücadelede daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşımı teşvik etmektedir, özellikle en savunmasız grupların haklarının korunmasına yönelik önemli bir temel oluşturmuştur (Klein, 2014, s. 130).

Paris Anlaşması, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini dikkate alarak, sağlık hakkını önemli bir konu olarak ele almaktadır. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri, sadece sıklığı ve şiddeti artan sıcak hava dalgalarından kaynaklanan doğrudan mortalite ve morbidite ile sınırlı değildir. Küresel ısınma nedeniyle, kasırga, tayfun, aşırı yağışlar, fırtınalar ve kıyı taşkınları gibi meteorolojik afetlerin sağlık üzerindeki etkileri giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu afetler, doğrudan sağlık sorunlarına yol açmanın yanı sıra, su kirliliği gibi dolaylı sağlık tehditleri, vektörle yayılan hastalıkların artışı ve bu hastalıkların coğrafi dağılımındaki değişim gibi geniş bir yelpazede sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Şahin, 2019, ss. 69-72). Özellikle, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yerli halkların sağlık hakları ve diğer hassas grupların sağlık ihtiyaçları ile iç içe geçmektedir. Paris Anlaşması, bu etkilerin yönetilmesinde sağlık hakkının önceliklendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, sadece çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda

toplumsal adaleti de dikkate almakta ve küresel sağlık tehditlerine karşı dayanıklı bir toplum yapısının inşa edilmesini amaçlamaktadır (Dietzel, 2017, ss.1452-1457). Anlaşma, doğrudan ve dolaylı sağlık etkilerinin yanı sıra, gelecekteki kuşakların sağlıklı bir gezegende yaşama hakkının korunması gerekliliğini de vurgulamaktadır. Bu, Lancet Sağlık ve İklim Komisyonu tarafından “21. yüzyılın en büyük küresel sağlık tehdidi” olarak tanımlanan iklim değişikliğine karşı daha etkili politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır (Costello vd., 2009, ss. 1700-1705). Paris Anlaşması, bu bağlamda, daha geniş bir insan hakları çerçevesinde, sağlık hakkı da dâhil olmak üzere, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanmasına yönelik politikaların geliştirilmesini teşvik etmektedir.

2.2. İklim Krizine Hak Temelli Yaklaşım

İklim değişikliği, ekosistem dengesinin bozulmasına ve küresel ölçekte geniş çaplı etkiler yaratmasına yol açan ciddi bir çevre sorunudur. Ancak bu kriz yalnızca çevresel boyutlarla sınırlı kalmamaktadır; aynı zamanda insan yaşamını doğrudan ve dolaylı şekilde etkileyen, sosyo-ekonomik ve kültürel yönleri de bulunan bir olgudur. İnsanlar, iklim değişikliğinin hem failleri hem de mağdurlarıdır. Bu çerçevede, bireyler ve topluluklar, yalnızca bu krizin sorumluluğuna sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda en çok etkilenen gruplar arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin küresel ölçekteki etkileri, tüm insanları bu sorunun içinde yer alan ve çözüm süreçlerine katkı sağlamakla yükümlü olan paydaşlar hâline getirmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun olmanın ötesinde, küresel adalet, eşitlik ve sürdürülebilir kalkınma gibi toplumsal sorumlulukları da gündeme getiren çok boyutlu bir meydan okumadır. Ancak her birey ve ülkenin bu krizdeki payı farklıdır ve etkilenme şekilleri de değişiklik göstermektedir. Özellikle savunmasız gruplar, düşük gelirli topluluklar ve gelişmemiş bölgelerde yaşayan insanlar, iklim değişikliğinin etkilerini daha ağır bir şekilde hissetmektedir. Bu nedenle, iklim değişikliğinin çevresel yıkımından bahsederken, bireylerin ve toplulukların hakları üzerindeki tehditler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda Hak Temelli Yaklaşım (Human Rights-Based Approach/ HRBA), iklim değişikliğini yalnızca çevresel bir tehdit olarak görmek yerine, bu değişikliklerin insan hakları üzerindeki etkilerini ön plana çıkarmaktadır. HRBA, iklim değişikliğinin çevresel sonuçlarının, yaşam hakkı, sağlık hakkı, su hakkı ve gıda hakkı gibi temel insan hakları üzerindeki etkileriyle birlikte değerlendirilmesini savunmaktadır. İklim değişikliği, çevresel bozulmaların yanı sıra, yaşam hakkı, sağlık hakkı ve gıda hakkı gibi

haklar üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır (OHCHR, 2006). Bu yaklaşımda, temel hakları koruma ve bu hakların ihlallerini önleme amacı güdülmelidir.

2.3. İklim Krizinin Etkileri, İnsan Hakları ve Yerinden Edilme: Çok Boyutlu Kırılğanlıklar

İklim krizinin etkilerinin giderek daha belirgin hale gelmesiyle birlikte, objektif ve bilimsel verilere dayalı bilgi sağlamak amacıyla kurulan IPCC, iklim değişikliğinin temel sebeplerinin insan faaliyetlerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Panel, düzenli olarak yayınladığı raporların en sonuncusunda, insan kaynaklı iklim değişikliğinin doğaya ve insanlara yönelik yaygın olumsuz etkiler yarattığını, bunun sonucunda ciddi kayıplar ve zararlara yol açtığını vurgulamaktadır. Bazı uyum çabalarının kırılğanlıkları artırmasına karşın, söz konusu değişikliklerin bir kısmı, uyum sağlama kapasitesinin ötesine geçmiş ve geri dönüşü olmayan etkiler doğurmuştur. Özellikle en savunmasız toplulukların ve bölgelerin bu olumsuz etkilerden orantısız şekilde etkilendiği belirtilmiştir (IPCC, 2022, s. 9).

Hak temelli yaklaşımların meseleye dâhil olamamasının nedeni, iklim değişikliğinin disiplinler arası bir süreç izlemesidir. İlk başta sadece meteorolojinin alanına giren iklim değişikliği, zamanla fen bilimleri ile de bağlantılı hale gelmiş ve sosyal bilimlerin de tartışma konusu olmuştur. Ancak, iklim değişikliği genellikle ekonomik tartışmaların bir parçası olarak, refah temelli çözümlerle ele alınmıştır. Hak temelli yaklaşımlar açısından önemli bir sorun, devletlerin uluslararası anlaşmalara taraf olmalarına rağmen uygulama aşamasında yaşanan sıkıntılardır. Bununla birlikte, süreçleri yönlendirecek operasyonel bir çerçevenin eksikliği, farklı algılamalara yol açmakta ve yapılacaklar konusunda uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bu yaklaşıma dayalı bir kapasite geliştirebilmek, zaman, uzmanlık, bilgi ve finansal kaynak gerektirdiği için oldukça zor bir seçenek olarak görülmektedir (Ilık Bilben, 2018, s. 22). Bununla birlikte, hak temelli yaklaşımlar, kültürel ve yerel değerlerle birleştğinde özgün ve başarılı örnekler sunabilmektedir. Bhutan, Ekvador ve Bolivya Anayasaları, bu yaklaşımların potansiyelini gösteren önemli örneklerdir (Özlüer vd., 2013, ss. 105-109). Konunun özünde insan haklarına ilişkin boyutun bulunduğunu göz ardı etmemek, çözüm arayışlarının etkin ve kalıcı olması için önemlidir. Zira iklim değişikliği, birçok insanın temel haklarını ihlal etmekte; bu hakların tehdit altına girmesiyle mücadele süreci oldukça yavaş ilerlemektedir. "Kirlenmemiş hava" ve "kirlenmemiş su" gibi çevresel

haklar, insanların temel hakları arasında yer almakta ve iklim değışikliğı bu hakları ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu bağlamda, iklim adaletinin nasıl sağlanacağı ve bu hakların korunmasına yönelik görevlerin nasıl tahsis edileceğı araştırılmalıdır (Bell, 2010, s. 476).

Uluslararası insan hakları hukuku ve küresel insan hakları rejimi, tüm paydaşların, özellikle savunmasız toplulukların çözüm süreçlerine ve iklim politikası belirleme aşamalarına tam katılımını sağlamalıdır (Huntjens & Zhang, 2016, s. 23). Reese (2015, ss. 4-5), çevresel adalet ilkeleri etrafında bir toplumun ortak bir insan kimliğı anlayışına dayalı bir zemin bulmanın önemini vurgulamaktadır. Bu, ahlaki açıdan doğru ya da yanlış olan konulara dair anlaşmazlıkları aşmak ve çevresel adalet için toplumsal olarak paylaşılan görüşler oluşturmak adına bir temel teşkil edebilir.

İklim değışikliğı, insanlığın geleceğı ve gelecek kuşakların barış içinde yaşamaları açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu açıdan, iklim değışikliğinin bir eko-kıyım türü olarak kabul edilmesi gerektiğı ve eko-kıyımın uluslararası hukukta barışa karşı işlenmiş bir suç olarak tanımlanması gerektiğı görüşleri giderek daha fazla dile getirilmektedir (Huntjens & Zhang, 2016, s. 22). Eko-kıyımın kabulü, iklim değışikliğıyle ilgili eylemsizliğe bir çözüm olabilir; bu kabul, en azından ihlal edilen hakların korunması adına bir mekanizma sağlayarak devletler, bireyler ve şirketler için yaptırımlar getirerek iklim adaletinin sağlanmasına katkı sunabilir. Bununla birlikte, mevcut ve geçerli olan Paris Anlaşması'na taraf olan hükümetler, taahhütlerini yerine getirmezlerse, vatandaşlarının nasıl tepki vereceğı büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, Caney'in (2016, s. 24) toplumlara yönelik somut eylem planlarının çizilmesi gerektiğı vurgusu da son derece anlamlıdır.

COP boyunca, iklim değışikliğinin etkileri ve bu küresel yükün uluslararası adil bir şekilde paylaşılması tartışılmıştır; ancak bu süreçte, iklim adaletinin sağlanması noktasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eylemsizlikleri, yardımların niteliğı ve kapsamındaki belirsizlikler dikkat çekici bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Çeşitli devlet partilerinin, hafifletme çabalarına ya da adaptasyon yardımlarına ne kadar katkıda bulunması gerektiğı konusunda zengin bir akademik literatür bulunmakla birlikte, BMİDÇS gibi politika geliştirme organlarının işleyişi ve iklim adaletinin pratikte nasıl gerçekleştirileceğı konusunda yapılan analizler oldukça sınırlıdır (Vanderheiden, 2016, s. 27).

İklim değışikliğı bağlamında, hak temelli yaklaşım, en çok etkilenen grupların, yani özellikle yerel toplulukların, STK ve genel halkın, iklim değışikliğine uyum ve hafifletme stratejilerine katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Katılım ilkesi, etkilenen bireylerin ve toplulukların, bu önlemler ve projelere ayırım gözetmeksizin katılım göstermeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın etkinliğinin sağlanabilmesi, kapsayıcı ve anlamlı katılımın temin edilmesine bağlıdır; aksi takdirde, sınırlı katılım insan hakları ihlallerine yol açabilir (OHCHR, 2010, s. 12). Paris Anlaşması, yukarıda da belirtildiğı üzere, iklim değışikliğiyle ilgili halkın katılımı ve bilgiye erişim haklarını garanti altına almış, devletleri bu konuda iş birliği yapmaya teşvik etmiştir (The Paris Agreement, 2015).

Bu çerçevede, iklim değışikliğine hak temelli bir yaklaşım geliştirmek, yalnızca çevresel etkilerle değil, aynı zamanda bu etkilerin neden olduğu toplumsal sonuçlarla da ilgilenmeyi gerektirmektedir. İklim krizinin neden olduğu olumsuzluklar, yaşam alanlarının ve geçim kaynaklarının kaybı, su ve gıda güvencesizliği, sağlık sorunları gibi temel haklara erişimi tehdit etmekte ve bu durum, özellikle kırılgan gruplar için yerinden edilmelere neden olmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, iklim değışikliğinin etkileri hak temelli bir çerçevede ele alınmakta; bu etkilerin bireylerin ve toplulukların temel haklarına yönelik önemli ihlaller meydana getirdiğı ve aynı zamanda söz konusu kesimlerin yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmalarına yol açan faktörler olarak işlev gördüğü vurgulanmaktadır.

2.3.1. Buzulların Erimesi ve Deniz Seviyesinin Yükselmesi

Küresel deniz seviyesi yükselmeleri, büyük ölçüde küresel ortalama sıcaklık artışıyla ilişkilidir. Okyanuslarda meydana gelen termal genişleme ve dağlardaki buzulların erimesi, deniz seviyesindeki yükselmenin önemli sebeplerindendir. Ayrıca, yüzey ve yeraltı suyu birikimindeki değışiklikler de deniz seviyesi değışimlerine yol açmıştır (Türkeş vd., 2000, s. 10).

Geçmişte, özellikle Pleyistosen buzul dönemi gibi zaman dilimlerinde deniz seviyesi büyük değışimlere uğramıştır. Günz, Mindel, Riss ve Würm buzul dönemlerinde deniz seviyesi sırasıyla 20, 90, 110 ve 100 m düşmüştür. Bu buzul dönemlerinde deniz seviyesindeki büyük düşüşler, coğrafyada önemli jeomorfolojik değışimlere neden olmuş; örneğin, Karadeniz bir göl haline gelmiş, Basra Körfezi karaya dönüşmüş ve bazı

adalar birleşmiştir. Bu tür değişimler, iklim değişikliklerinin kıyı çizgilerinde ve jeomorfolojideki etkilerini açıkça göstermektedir (Ward, 2014, s. 128; Erinç, 2015, s. 47).

Deniz seviyesindeki yükselme, kıyı bölgelerinde önemli tehditlere yol açan iklim değişikliğiyle bağlantılı ciddi bir sorun haline gelmiştir. Küresel ölçekte, Bangladeş, Maldivler ve Vanuatu gibi ada ülkeleri ve deltalarla çevrili bölgeler, deniz seviyesi yükselmesi nedeniyle büyük tehditlerle karşı karşıyadır (McGranahan vd., 2007, s. 23).

IPCC raporlarına göre, deniz seviyesindeki artışın, kıyı kesimlerinde daha sık ve daha şiddetli sellere neden olacağı öngörülmektedir. Küresel iklim modelleri, 2100 yılına kadar aşırı deniz seviyesi olaylarının, hangi emisyon senaryosu gerçekleşirse gerçekleşsin her yıl yaşanan olağan olaylar haline geleceğini göstermektedir (Abadie vd., 2020, s. 094015). Bu artış yalnızca su seviyesinin yükselmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda okyanusların ısınması ve büyük buzulların erimesi gibi faktörlerle de hızlanmaktadır. Küresel sıcaklık artışının 5°C'ye ulaşması durumunda, deniz seviyesindeki artış 178 cm'ye kadar çıkabilir. Bazı tahminler, buzul erimesi ve termal genleşme göz önüne alındığında, deniz seviyesinin 2100 yılına kadar 2 m'yi aşabileceğini öngörmektedir (Bamber vd., 2019, ss. 11191-11196). Bu artış, kıyı bölgelerinde büyük yaşam alanı kayıplarına, yerinden edilmelere ve kitlesel göçlere neden olabilir. Her 1 m'lik deniz seviyesi artışı, kıyıdan 100 m'ye kadar olan alanları su altında bırakacak ve bu da milyonlarca insanın yerinden edilmesine yol açacaktır (Kurnaz, 2019, ss. 24-35).

Deniz seviyesinin yükselmesi, özellikle kıyı bölgelerinde yaşayan topluluklar için doğrudan mülkiyet haklarını tehdit eden ciddi bir durumdur. Kıyı alanlarının su altında kalması, buralarda yaşayan bireylerin sahip oldukları evlerini, tarım arazilerini ve diğer mülklerini kaybetmelerine yol açabilir. Bu durum, mülkiyet haklarının ihlali anlamına gelmektedir, çünkü birçok kişi, yaşam alanlarının ve ekonomik varlıklarının su baskınları veya erozyon nedeniyle yok olmasından dolayı, sahip oldukları mülklerini kaybetmiş olmaktadır. Yerinden edilme durumları, toplulukların geçim kaynaklarının yok olması ve bu bireylerin yeniden yerleşim yerlerine yönlendirilmesi süreciyle birlikte, mülkiyet hakkının daha da karmaşık hale gelmesine yol açmaktadır. Ayrıca, bu topluluklar yerinden edildiklerinde, mülkiyet haklarının yeniden tanınması veya tazmin edilmesi de büyük bir sorun olabilir. Mülkiyet hakkı sadece bireysel bir hak olarak değil, aynı zamanda insanların ekonomik güvence ve yaşam koşullarına erişimini sağlayan bir temel

hak olarak da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, deniz seviyesinin yükselmesi, insanlara ait toprakların, evlerin ve yaşam alanlarının kaybı, bir dizi başka hakkın da ihlaline yol açabilir. Bu süreç, özellikle düşük gelirli topluluklar ve savunmasız gruplar için daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle mülkiyet hakkının korunması, deniz seviyesinin yükselmesinin getirdiği zorluklarla başa çıkmak için kritik bir unsur olmuştur (Evans & Price, 2009, s. 114).

Küresel ısınmanın etkisiyle deniz seviyesi yükselirken, küçük ada devletleri gibi ülkeler büyük tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Tuvalu gibi ülkeler, topraklarının sular altında kalması nedeniyle varlıklarını sürdürmek için dijital çözüm arayışına girmiştir. Tuvalu, kendi tarihini Metaverse'e aktararak sanal bir devlet oluşturmayı planlamıştır, bu da egemenlik haklarının korunması için yenilikçi bir yaklaşım olmuştur. Bu durum, göç ve insan hakları ihlalleriyle birleşerek, kıyı topluluklarının yaşamsal zorluklar yaşamasına yol açmaktadır. Deniz seviyesinin yükselmesi, başta devletlerin egemenlik hakları olmak üzere çeşitli hakları tehdit etmektedir. Küresel ısınmanın neden olduğu deniz seviyesi artışı, özellikle kıyı bölgelerinde yaşayan toplulukları risk altına almaktadır. Bu durum, kıyı devletlerinin kara sınırlarının kaybına ve egemenlik haklarının ihlaline neden olabilir. Ayrıca, deniz seviyesi yükselmesi, deniz kenarındaki toplulukların yaşam alanlarını kaybetmelerine ve göç etmelerine yol açarak yaşam hakkını doğrudan tehdit etmektedir. Küresel ısınma nedeniyle sular altında kalan bölgelerdeki yerel halkın yaşadıkları toprakları kaybetmesi ve yerinden edilmesi, onları çeşitli insan hakları ihlallerine maruz bırakmaktadır (McAdam, 2011, s. 80).

Deniz seviyesindeki yükselmenin en çok etkileyeceği yerlerden birisi olan mercan adaları, iklim değişikliğine karşı yüksek kırılganlık göstermektedir. Ortalama sıcaklık artışının 2 °C düzeyine ulaşması, yağış rejimlerini değiştirerek deniz seviyesini yükseltecek; bu durum, kıyı alanlarının sular altında kalmasına ve gıda üretiminin olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Uzun vadede ise bu adaların bazılarının tamamen suya gömülmesi riski söz konusu olabilecektir. Başka bir ifadeyle, bu adalarda yaşayan topluluklar için sığınabilecek yeterli kara alanının bulunmaması, onları iklim kaynaklı zorunlu göç riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda mercan adalarının uyum kapasitesinin sınırlı olduğu, göç dışında alternatiflerin giderek azaldığı görülmektedir. Bu topluluklar, içinde bulundukları ekosistem bağlamında sağlık hakkı, gıda güvenliği gibi temel insan haklarının ihlali açısından daha da kırılgan hale gelmektedir. Bu tehditlerin

önlenmesi için, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik yeni bir odaklanmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Barnett, 2010, ss. 257-271).

Kıyı bölgelerinde yaşayan, düşük gelirli ve savunmasız topluluklar, deniz seviyesindeki yükselmenin olumsuz etkilerinden en çok etkilenen gruplar arasında yer almaktadır. Kıyı şehirlerinde yaşayan insanlar, deniz seviyesindeki artışla birlikte ciddi ekonomik, toplumsal ve çevresel mağduriyetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, yalnızca altyapı maliyetlerinin artmasına değil, aynı zamanda su kaynaklarının tuzlanması gibi ciddi sorunlara da yol açmaktadır. Tuzlu suyun tatlı su kaynaklarına karışması, suya erişim hakkını tehdit etmekte ve içme suyu temini ile tarımsal sulama gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını zorlaştırmaktadır (Nicholls & Cazenave, 2010, ss. 1517-1520).

Deniz seviyesindeki yükselme, artan sel felaketleri ve kıyı erozyonu gibi olgular, yaşam hakkı ve barınma hakkı gibi temel insan haklarının ihlaline yol açmaktadır. Kıyı bölgelerinde toprak çökmesi ve erozyon gibi süreçler, yerinden edilmelere neden olmakta ve insanların göç etmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, özellikle kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılar gibi savunmasız grupların yaşam hakkını doğrudan tehdit etmektedir. Bu gruplar, göçün zorlukları ve travmalarıyla birleşerek sosyal ve psikolojik açıdan da olumsuz etkilenmektedir (UNHCR, 2015, ss. 12-15; Piguet, 2013, ss. 66-70).

2.3.2. Yaygın Açlık, Gıda Güvensizliği ve Tarım Üretiminin Düşmesi

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, tarımda köklü değişikliklere yol açarak verimliliği olumsuz etkilemekte ve dünya gıda arzını zorlamaktadır. FAO'nun 2023 yılı raporuna göre, dünya genelinde 700 milyondan fazla insan gıda güvensizliğiyle mücadele etmektedir. Gıda hakkı, her bireyin yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya erişim hakkına sahip olması gerektiğini ifade ederken, bu sorunlar özellikle Orta, Güney ve Doğu Afrika bölgelerinde, nüfusun büyük bir kısmı yetersiz ve sağlıklı beslenme sorunları yaşamaktadır. Bu durum, gıda sistemlerinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir çözümler için acil önlemler gerektirmektedir (FAO, 2023, s. 15).

İklim değişikliği, tarımsal üretimi olumsuz etkileyerek gıda güvenliği ve temel insan hakkı olarak kabul edilen “gıda hakkı” üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. IPCC raporları, uygun uyum önlemleri alınmadığı takdirde, küresel sıcaklık artışının özellikle tropikal ve ılıman iklim bölgelerinde buğday, pirinç ve mısır üretiminde önemli

azalmalar meydana getireceğini ortaya koymaktadır. Sıcaklık artışının 4 derece ve üzerine çıkması halinde, artan gıda talebiyle birlikte hem bölgesel hem de küresel ölçekte gıda güvenliğinin büyük bir risk altında olacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, küresel ısınmanın balıkçılık ve diğer ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğini zorlaştıracığı; ayrıca, yüzey ve yer altı su kaynaklarının azalmasının sektörler arasında su rekabetini artırmasının muhtemel olduğu raporda vurgulanmaktadır (IPCC, 2014, ss. 488-489).

2023 yılı itibarıyla, dünya genelinde yaklaşık 3 milyar insan geçimini hâlâ tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır ve bu bireylerin büyük çoğunluğu, özellikle Afrika ve Asya'daki düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (FAO, 2023, s. 9). Bu gerçeklik, iklim değişikliğinin insan refahı üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Küçük ölçekli üretim yapan çiftçiler; değişen yağış rejimleri, sıcaklık artışları ve artan doğal afet riski karşısında savunmasız bir konumda yer almakta, bu durum hem tarımsal üretimi hem de kırsal geçim kaynaklarını tehdit etmektedir. Ayrıca, küresel yoksulluğun yaklaşık %75'inin hâlâ kırsal alanlarda yoğunlaşması (World Bank, 2022, s. 5), iklim değişikliğinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal etkiler yarattığını da göstermektedir. FAO'ya göre, 2007–2022 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen tarımsal kayıpların yaklaşık %23'ü kuraklık, sel ve kasırga gibi iklim kaynaklı doğal afetlerden kaynaklanmış ve bu kayıplar en çok kırılgan kırsal toplulukları etkilemiştir (FAO, 2023, s. 28). Bu tehditler yalnızca kırsal alanları değil, aynı zamanda düşük ve orta gelirli ülkelerdeki şehirleri de etkileyerek yeni yoksulluk odaklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Nitekim 21. yüzyılda iklim değişikliğinin, yoksullukla mücadele çabalarını zorlaştıracığı; gıda güvenliğini tehdit ederek, mevcut yoksulluk döngülerini derinleştirip yeni açlık ve eşitsizlik alanları yaratacağı öngörülmektedir.

İklim değişikliği senaryoları arasında artan sıcaklıkların mahsul verimi üzerinde karmaşık etkileri olmasına rağmen, genel olarak birçok mahsulün verimini ve kalitesini düşürdüğü gözlemlenmiştir. Yağışlardaki artış, topraktaki nem seviyelerini artırarak yarı kurak ve diğer su altı alanlarına fayda sağlayabilir; ancak aşırı yağışlar mevcut sorunları daha da şiddetlendirebilmektedir (Peterson vd., 2002, ss. 626-629). Özellikle, C3 tipi bitkiler (pirinç ve buğday gibi, düşük sıcaklık ve yüksek CO₂ konsantrasyonuna ihtiyaç duyan bitkiler) bu artıştan fayda sağlayabilirken, C4 bitkiler (mısır ve şeker kamışı gibi, yüksek sıcaklık ve düşük CO₂ konsantrasyonu gerektiren bitkiler) olumsuz etkilenebilir.

Bu durum, özellikle Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerde tarımsal üretimi etkileyebilir (Doğan & Tüzer, 2011, s. 26). Atmosferdeki yüksek CO₂ konsantrasyonunun bitki çeşitliliğini artırdığı kabul edilse de bu durumun olumlu veya olumsuz etkileri konusundaki tartışmalar devam etmektedir (Poulter vd., 2013, ss. 32-43). Sıcaklık artışı, ürün verimini düşürürken, yağış artışları bu etkiyi azaltabilir veya dengeleyebilir. Ayrıca, ürün verimlerindeki değişim, iklim değişikliğinin dolaylı etkilerinin bir sonucu olabilir (Burke & Emerick, 2016, s. 119).

Tarımsal verimlilik, bitki türünün genetik özellikleri ve çevresel faktörlerin bir etkileşimi olarak belirlenmektedir. Tarım sektörü, iklim değişikliğine karşı oldukça savunmasızdır; çünkü sıcaklık ve yağıştaki her değişiklik doğrudan bitki büyümesini ve verimliliği etkilemektedir. Bu etkiler bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. İklim değişikliği nedeniyle tarımsal üretim potansiyelinde yaşanacak değişikliklerin, 2080 yılına kadar gelişmekte olan ülkelerde tahıl ithalatını %10-40 oranında artıracığı ve küresel ticaret akışını etkileyeceği öngörülmektedir (Huang vd., 2010, s. 124). Yağış ve sıcaklıkta meydana gelen yıllık veya mevsimsel değişimler, toprak nemini ve ürün verimini olumsuz etkileyebilir (Elmassah & Omran, 2014, s. 17). Bu bağlamda, gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için tarımsal verimliliği artırmak ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmek gerekmektedir. Ayrıca, tarım sektöründe değişen iklim koşullarına uyum sağlayabilmek ve gıda güvenliğini temin etmek adına hükümetlerin tarım politikalarını gözden geçirmesi, uygun stratejiler geliştirmesi önemlidir.

İklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkileri yalnızca verim kaybıyla sınırlı kalmamaktadır. Yükselen sıcaklık değerleri, tarımsal ürünlerin büyüme hızını azaltmakta ve bu da hem rekolteyi hem de kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Dünya genelinde birçok temel gıda ürünüde üretim düşüşleri yaşanırken (Ito vd., 2018, s. 597), yabancı ot istilası, artan yanıklıklar ve organik maddelerin hızla ayrışması nedeniyle toprak verimliliği de azalmaktadır. Ayrıca, aşırı kuraklık koşulları, toprak sağlığını olumsuz etkileyerek besin maddelerinin hareketini engellemektedir ve toprakta tuz birikmesine neden olmaktadır (Arora, 2019, ss. 95-96). Bu durum, uzun vadede toprakların çoraklaşmasına ve çiftçilerin bu alanları terk etmelerine yol açabilir. Küresel tarımsal üretim projeksiyonlarına göre, gelişmekte olan ülkelerin sıcaklık artışlarından olumsuz yönde etkileneneceği öngörülmektedir. Diğer yandan, AB ülkeleri ve ABD'nin 2°C'ye kadar olan sıcaklık artışlarından olumlu etkilenmeleri beklenmektedir. Ancak, 2°C'yi aşan

ortalama sıcaklık artışlarının, AB ülkeleri için de olumsuz sonuçlara yol açabileceği tahmin edilmektedir. Yapılan ölçümler, 2080 yılına kadar 2,5°C'lik sıcaklık artışının, yaklaşık 50 milyon insan için açlık riski oluşturabileceğini ortaya koymaktadır (EC-DGE, 2005, s. 9).

Yüksek sıcaklık artışlarıyla birlikte, belirli tarım ürünlerinin yetiştiği alanların kuzeye ve daha yüksek enlemlere doğru genişlemesi beklenmektedir. Kuzey enlemlerde konumlanmış ülkeler, örneğin Kanada ve Rusya, küresel ısınma sonucunda genişleyen tarım alanlarına sahip olma potansiyeline sahip olabilirler. Bununla birlikte, bu ülkelerde iklim şartları iyileşse bile, toprak koşullarının yoğun tarım için uygun olup olmadığı konusunda bazı şüpheler ortaya çıkmaktadır (UNEP, 2006, ss. 62-63).

Öte yandan, artan sıcaklıkların sağladığı daha elverişli iklim koşulları ve buna bağlı olarak yükselen tarımsal üretim, yüksek enlemlerdeki ülkelerde tarım alanlarını genişletebilir. Ancak, bu durumun tropikal bölgelerdeki gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği ileri sürülmektedir. Tropikal bölgelerdeki bu ülkeler, iklim değişikliğinin neden olduğu tarımsal verimlilik sorunları ve gıda güvenliği zorlukları nedeniyle ekonomik sıkıntılar yaşayabilirler. Özellikle, Filipinler'de pirinç üretiminin sıcaklık artışından olumsuz şekilde etkileneceği öngörülmektedir. Sıcaklık değerlerindeki her 1°C'lik artışın, pirinç üretiminde %10'luk bir düşüşe neden olması beklenmektedir (Akalın, 2014, ss. 102-103). Bu durum, insanların gıda güvenliği hakkını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Gıda üretimindeki azalma, özellikle düşük gelirli ve tarıma dayalı ekonomilerdeki topluluklar için beslenme yetersizliklerine yol açabilir. Ayrıca, bu etkiler ekonomik hakları da zedeleyebilir, çünkü tarıma dayalı geçim kaynakları olan aileler gelir kaybı yaşayabilir ve ekonomik baskılar artabilir.

İklim değişikliğinin gıda güvenliği üzerindeki etkileri, özellikle çocuklar üzerinde daha görünür hale gelmektedir. Açlık ve gıda güvencesizliğiyle mücadele eden bölgelerde çocuklar, bu krizin en doğrudan mağdurlarını oluşturmaktadır. Yetersiz beslenme, çocukların büyüme ve gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkilerken, sağlık problemleri ve eğitimde geri kalmalar da bu tabloyu daha da ağırlaştırmaktadır (FAO & UNICEF, 2021, s. 17). İklim temelli afetler nedeniyle yoksulluk artarken, hane gelirlerindeki azalma çocuk işçiliğini artırmakta ve çocukların eğitim haklarına erişimi

kısıtlanmaktadır. UNICEF'in 2023 tarihli raporuna göre, Doğu ve Güney Afrika'da 45 milyon çocuk iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle ciddi risk altındadır. Bu riskler arasında yetersiz beslenme, eğitime erişimde azalma ve sağlık sorunları yer almaktadır (UNICEF, 2023, s. 3).

Bu tehdidin en yoğun hissedileceği bölgeler hem sosyoekonomik açıdan kırılgan hem de iklimsel risklere karşı yüksek hassasiyet taşıyan coğrafyalardır. Sahraaltı Afrika, Güney Asya, Güneydoğu Asya ve bazı Latin Amerika ülkeleri, mevcut tarımsal yapıları, düşük adaptasyon kapasiteleri ve sınırlı kaynakları nedeniyle iklim değişikliğine karşı en savunmasız bölgeler arasında yer almaktadır. Artan sıcaklıklar ve değişen yağış rejimleri, tarım arazilerinin verimliliğini azaltmakta; otlak alanlar ve su kaynakları üzerindeki baskı da sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Ayrıca, deniz sıcaklıklarının yükselmesi deniz ürünleri üretimini sekteye uğratmakta; zararlılar ve bitki hastalıkları ise daha yaygın hâle gelerek tarımsal üretim üzerinde ek baskılar yaratmaktadır (Akt. Güran, 2024, s. 207).

İklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkileri, somut olaylarla da açık şekilde ortaya konmuştur. Örneğin, Doğu Afrika'da 1996–2003 yılları arasında El Nino etkisiyle yaşanan aşırı yağışlar ve sel felaketleri, bölgedeki tarımsal üretimi büyük ölçüde sekteye uğratmıştır (Muluneh, 2021, s. 18). Bu tür olaylar, iklim değişikliğinin gıda arzı üzerindeki doğrudan ve yıkıcı etkilerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Küresel ölçekte yapılan projeksiyonlar, iklim değişikliğinin gelecekte gıda güvenliği üzerinde yaratacağı etkileri daha da netleştirmektedir. 2060 yılına kadar tahıl üretiminde %1 ila %7 oranında azalma, 2050 yılı itibarıyla ise tarım alanlarının %22'sinin iklim değişikliğinden olumsuz etkileneceği öngörülmektedir (Campbell vd., 2011, s. 56). Ayrıca, birçok ülkede ürün verimliliğinin 2050'ye kadar %15 ila %30 oranında düşmesi beklenmektedir (PMSEIC, 2010, s. 67). Bu azalmalar, özellikle hâlihazırda gıda güvencesizliği yaşayan bölgelerde açlık riskini ciddi biçimde artıracaktır. Nitekim tahminler, 2080 yılına kadar 5 ila 170 milyon insanın daha açlık riskiyle karşı karşıya kalabileceğini ortaya koymaktadır (Schmidhuber & Tubiello, 2016, ss. 10-13).

Daha da dikkat çekici olan ise, bu etkilerin bölgesel olarak çok daha şiddetli olacağı yönündeki bulgulardır. Özellikle Sahraaltı Afrika'da tarımsal üretimin 2030 yılına kadar %50'ye, tarımsal gelirlerin ise 2100 yılına kadar %90'a kadar azalması beklenmektedir (Boko vd., 2007, ss. 435-450). Bu bölgelerde tarımın büyük ölçüde

yağmura dayalı olması, iklim dalgalanmalarına karşı duyarlılığı artırmaktadır (Adhikari vd., 2015, s. 118). Benzer şekilde, Asya kıtasında da 2080 yılına kadar tarımsal üretimin %4 oranında azalması öngörülmektedir (Pickson & Boateng, 2022, s. 4387). Bu gelişmeler sadece üretim hacmini değil, aynı zamanda gıda fiyatlarını da doğrudan etkileyerek tüketici maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Gıda ithalatına yüksek düzeyde bağımlı olan düşük gelirli ülkeler açısından bu durum, gıdaya erişimi daha da güçleştirmekte; mevcut yetersiz beslenme sorunlarını derinleştirmektedir (Nathaniel vd., 2021, s. 11).

Yerinden edilme açısından değerlendirildiğinde; iklim krizi, tarımsal üretimi olumsuz etkileyerek temel insan hakkı olan gıdaya erişimi tehdit ederek ve özellikle kırılgan topluluklarda yoksulluğu derinleştirerek yerinden edilme riskini artırmaktadır. Artan sıcaklık ve değişken yağışlar, verim kaybı ve gıda güvencesizliğine yol açarken, ekonomik zorluklar kırsal kesimlerde geçim kaynaklarını yok etmektedir. Bu durum, iklim kaynaklı zorunlu göçlerin artmasına zemin hazırlamakta, özellikle Sahraaltı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'da toplumsal sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Diğer yandan, önümüzdeki yıllarda iklim değişikliğinin nüfus hareketliliğinde belirgin artışlara neden olması, bu süreçte göç yollarının yapısı, yerleşim ve yeniden yerleştirme alanlarında gıda güvensizliğinin derinleşmesine zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla, iklim değişikliği, gıda güvenliği ve göç olguları arasındaki mevcut kesişimsel alanların kapsamlı biçimde ele alınması gerekmektedir (McMichael, 2013, s. 291). Aksi takdirde iklim krizi, hem gıda hakkını gasp edecek hem de kitlesel yerinden edilmeleri tetikleyecektir.

2.3.3. Su Kaynaklarının Azalması

İklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma literatürde bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük kısmı, iklim değişikliğinin bölgesel etkilerine odaklanmaktadır (Piao vd., 2010, s. 45). Ancak, IPCC 2022 raporunda, su kaynakları üzerindeki etkiler daha geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Rapora göre, dünya nüfusunun yaklaşık yarısı, yani 8 milyar insan, yılın en az bir bölümünde iklimsel ya da iklimsel olmayan nedenlerle ciddi su sıkıntısı yaşayacaktır. 1970'lerden günümüze kadar, tüm afetlerin %44'ü taşkınlarla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, iklim değişikliğine uyum sağlama çalışmalarının %60'ı su kaynaklı zararlarla ilgilidir. İklim değişikliği

nedeniyle hidrolojik döngüdeki değişiklikler, su sıkıntılarını daha da derinleştirip, sosyoekonomik faktörlerle birleşerek bu sorunu daha karmaşık hale getirmektedir (Aydın & Şahin, 2023, s. 17).

Geçmişte su kıtlığı, su kaynaklarının yanlış yerlerde ve yanlış biçimlerde bulunmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmaktaydı. Örneğin, Kuzey Kutbu ve Antarktika gibi bölgelerdeki donmuş su ya da okyanuslardaki tuzlu su, insanların kullanımına uygun olmadığı için suyun yetersizliği bu şekilde açıklanmaktaydı. Ancak, bilimsel bilgi birikimi ve teknolojik gelişmelerle birlikte bu görüş geçerliliğini yitirmiştir. Günümüzde su krizlerinin temelinde suyun yanlış yerlerde veya biçimlerde bulunması değil, suyun etkin yönetilmesi, artırılması ve daha verimli kullanılmasına dair sorunlar olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede, suya erişim sorunları yalnızca doğal kaynakların fiziki ve coğrafi dağılımına bağlı değil, aynı zamanda tarım politikalarının, sanayileşmenin ve şehirleşmenin yani genel anlamda insan faaliyetleriyle de yakından ilişkilidir (Sav, 2007, s. 343). Nitekim su kaynaklarının azalmasının en büyük sebeplerinden biri çevresel bozulma ve yanlış tarım politikalarıdır. Ormanların tahrip edilmesi, bitki örtüsünün kaybolması ve yer altı su kaynaklarının kirlenmesi, su kaynaklarının azalmasına yol açmaktadır. Bu durum, tarımsal verimliliği düşürmekte, erozyonu artırmakta ve çölleşmeyi hızlandırmaktadır (FAO, 2017, s. 12). Ayrıca, iklim değişikliğinin etkileri, kar örtüsünün azalması ve düzensiz kar erimesi gibi sorunlarla, su kaynaklarının yönetimini daha da karmaşık hale getirmektedir.

Dünya genelinde kişi başına düşen su tüketimi yılda yaklaşık 800 m³'tür. Ancak, 1,3 milyar insan, yani dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri, temiz suya erişimden yoksundur. Bu durum, yaklaşık 2 milyar insanın yeterli ve sağlıklı yaşam koşullarına sahip olamaması anlamına gelmektedir. Su kıtlığı, özellikle Ortadoğu ve Afrika'daki birçok ülkenin ortak sorunudur ve bu ülkeler, su kıtlığı çeken veya su stresi yaşayan bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır (WHO, 2017, s. 12). İklim değişikliği ve nüfus artışı, su kaynaklarına olan talebi artırarak bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Nüfus artışı ve ekonomik büyümenin etkisiyle su talebindeki artışlar sonucunda, 2025 yılı itibarıyla su sıkıntısı çeken kişi sayısının 5 milyara ulaşabileceği tahmin edilmektedir (UN, 2018, s. 45). Bu durum, iklim değişikliğinin etkileri göz önüne alındığında daha da belirgin hale gelecektir. İklim değişikliği olmasa bile, yalnızca nüfus artışı ve ekonomik gelişmeler nedeniyle, su sıkıntısının yaşandığı bölge sayısının 2025'e kadar iki katına çıkması

beklenmektedir (UNU, 2019, s. 10). Su kaynaklarının azalma riski, insanların temel yaşam koşullarını doğrudan tehdit etmektedir.

İklim değişikliğinin etkisiyle, su zengini olarak bilinen birçok ülke zaman içinde su fakiri ülkeler kategorisine dâhil olma eğilimindedir. Su kaynaklarının giderek kuruması, susuzluk tehdidini artırmaktadır. Su kaynağı sıkıntısının çeşitli göstergeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, kişi başına düşen mevcut su miktarıdır ve potansiyel olarak kullanılabilir su hacmi ile çekilen su miktarı arasındaki oranı içermektedir. Çekilen su miktarı, toplam yenilenebilir kaynakların %20'sini aştığında, su sıkıntısı kalkınmayı sınırlayan bir faktör haline gelmektedir. Eğer çekilen su miktarı bu miktarın %40'ını aşarsa, büyük bir sıkıntı söz konusu olmaktadır. Aynı şekilde, bir ülke veya bölge kişi başına yılda 1700 m³'ten az su miktarına sahipse, su sıkıntısı sorunu ortaya çıkabilir. Bir ülkenin su zengini kabul edilebilmesi için yılda ortalama kişi başına 10.000 m³ su potansiyeline sahip olması gerekmektedir. Su potansiyeli 1000 m³'ten az olan ülkeler su fakiri olarak kabul edilmektedir (Atalık, 2006, ss. 18-21).

Yukarıda belirtildiği üzere, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerinde küresel ölçekte baskı oluşturmaları ve birçok ülkeyi su kıtlığıyla karşı karşıya bırakması beklenmektedir. Örneğin, Avustralya, su kaynakları açısından tarihsel olarak zengin bir ülke olmasına rağmen, son yıllarda ciddi kuraklıklar ve su tüketiminin artması sonucu su sıkıntısı yaşamaya başlamıştır. Özellikle Murray-Darling Havzası gibi büyük su kaynaklarındaki su seviyelerinin düşmesi, ülkenin su potansiyelini tehdit etmektedir. Avustralya, bu durum nedeniyle su kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmekte zorlanmaktadır (Murray-Darling Basin Authority, 2015). Keza, İspanya, geleneksel olarak su kaynakları açısından zengin bir ülke olarak kabul edilse de artan sıcaklıklar ve azalan yağışlar nedeniyle su sıkıntısı çekmektedir. Özellikle güneydeki tarım bölgeleri, aşırı sulama ve su tüketimi ile su kaynaklarını hızla tükenmektedir. İspanya'nın kişi başına düşen su miktarı azalmaktadır ve bu da su sıkıntısını artırmaktadır (Yönten, 2007, s. 170).

İklim değişikliğinin etkileri, özellikle yoksul halkın yaşam koşullarını zorlaştırmakta ve temiz suya erişimi tehdit etmektedir. Başta azgelişmiş ve gelişmekte olan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri olmak üzere, tarımsal üretim ve gıda güvenliği, iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri nedeniyle ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya genelinde bir milyardan fazla insan, temel besin kaynaklarına kolay

ve istikrarlı bir şekilde erişememekte ve bu durum, yetersiz beslenmeye yol açmaktadır (FAO, 2009, s. 61). Bu bağlamda, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkilerinin giderek daha belirgin hale gelmesi, gelecekteki yoksulluk sorunlarını daha da derinleştirecektir.

Su kaynaklarının azalması, bir yandan tarımsal üretimi doğrudan etkileyerek gıda arzında azalmaya yol açmakta; diğer yandan suyla bulaşan hastalıkların yaygınlaşmasına neden olarak halk sağlığını riske sokmaktadır (IPCC, 2022, s. 15). Kuraklık ve su kaynaklarındaki azalma nedeniyle düşen tarımsal verimlilik, gıda fiyatlarının artmasına yol açmakta; bu da toplum genelinde ekonomik baskı, sosyal huzursuzluklar ve göç hareketleri gibi sonuçlar doğurmaktadır (World Bank Group, 2016, s. 6).

Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul çiftçiler, su kaynaklarının azalması ve iklim değişikliğinin diğer olumsuz etkilerine karşı oldukça savunmasızdır. Coğrafi olarak su kaynaklarının azalmasına açık bölgelerde yaşamaları, düşük gelir seviyeleri, tarım sektörüne olan bağımlılıkları ve alternatif geçim kaynaklarına sahip olmamaları, bu hassas grupların su sıkıntısından daha fazla etkilenmelerine neden olmaktadır. Özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde yaşayan çiftçiler, su kıtlığı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle sıcaklık artışlarının su kaynakları üzerinde olumsuz etkiler yaratması, bu bölgelerdeki tarımsal verimliliği daha da zorlaştırabilir. Su kaynaklarının azalması, sulama imkânlarını kısıtlayarak, tarımda verim düşüşlerine neden olabilir ve çiftçilerin geçimlerini daha da tehdit edebilir.

Sıcaklık seviyelerinde meydana gelen her artış, mevcut su kaynakları üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır. Nitekim 2°C'lik bir sıcaklık artışıyla 800 milyon ila 3 milyar insanın; 4°C'lik bir artışla ise yaklaşık 4 milyar insanın su kıtlığı yaşayabileceği tahmin edilmektedir (IPCC, 2022, s. 30). Bu kıtlık, özellikle çocuklar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Suya erişimin kısıtlı olduğu bölgelerde, temiz su eksikliği ve hijyen koşullarının yetersizliği nedeniyle her gün beş yaş altındaki 700'den fazla çocuk, ishal gibi önlenabilir hastalıklardan hayatını kaybetmektedir. UNICEF'in 2022 raporuna göre ise 2040 yılına kadar her dört çocukta birinin yüksek su stresi yaşanan bölgelerde yaşamaları beklenmektedir (UNICEF, 2022, s. 20). Su kaynaklarının azalması ve bu durumun doğurduğu sonuçlar, toplumun en kırılgan kesimlerinden olan kadınlar, çocuklar ve diğer dezavantajlı gruplar üzerinde orantısız biçimde etkili olmaktadır.

Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan, ekonomik olarak dezavantajlı ve istihdamda yer almayan kadınlar, iklim değişikliği karşısında çok boyutlu bir kırılganlıkla karşı karşıya kalmaktadır. Artan gıda fiyatları, kadınların aileleri için yeterli ve dengeli besin temin etmesini zorlaştırırken; azalan su kaynakları, hane içi su sağlama yükünü de büyük ölçüde kadınların omuzlarına yüklemektedir. Bu durum, kadınların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını tehdit etmekte; toplumsal yaşama katılım ve fırsat eşitliği önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır (UN Women, 2020, ss. 35-37).

Bu olumsuz etkiler, su kaynaklarının giderek azalması ve bozulmasıyla birlikte toplumsal hareketlilikte, özellikle göç dinamiklerinde de belirgin bir artışa yol açmaktadır. Su kaynaklarının bozulması, göçü hem bir uyum stratejisi hem de zorunlu bir çıkış yolu haline getirmektedir. Su kıtlığı ve suyla ilgili çatışmalar, özellikle Orta Doğu, Güney Asya ve Kuzey Afrika gibi kurak ve düşük-orta gelirli bölgelerde göçü artırmakta; bireyler geçim kaynaklarını korumak için daha yaşanabilir bölgelere yönelmektedir. Ancak bu göçler çoğunlukla gönüllülükten ziyade son çare olarak ortaya çıkmakta ve hem göç veren hem de göç alan yerlerde su sistemlerinin kırılganlığını derinleştirmektedir. Göç kararları sadece su kaynaklarındaki değişikliklerden değil, demografik yapı, ekonomik olanaklar ve sosyo-politik koşullar gibi çok boyutlu çevresel ve sosyoekonomik etkenlerden de etkilenmektedir. İklim değişikliğinin yol açtığı su baskıları, tarımsal üretimden insan sağlığına kadar çeşitli alanlarda kırılgan toplulukları savunmasız bırakmakta ve zorunlu göçleri tetiklemektedir. Artan nüfus ve değişen su kullanım biçimleri, tarımsal üretimi, halk sağlığını ve toplumsal istikrarı tehdit ederek göç hareketlerini daha da hızlandırmaktadır. Bu nedenle, suya bağlı göç olgusu, çok boyutlu riskler içeren karmaşık bir adaptasyon mekanizması olarak ele alınmalı; bu dinamiklerin kapsamlı analizine dayanarak kırılgan bölgeler için hedefli ve entegre politikalar geliştirilmelidir (Tinazzi, 2024, ss. 70-75; Xu & Famiglietti, 2023, ss. 3-4).

2.3.4. İnsan Sağlığı

Sıcaklık değerlerinin yükselmesi ve yağış rejimindeki değişiklikler, sadece sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin sıklığını ve şiddetini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda insan sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Küresel iklim değişikliği, bu tür çevresel değişikliklerin yanı sıra doğrudan ve dolaylı sağlık etkilerini de beraberinde getirmektedir (Haines vd. 2005, s. 585). Bu etkiler arasında öne çıkan bir husus, bireylerin

sağlıksız ve yetersiz beslenmeye maruz kalmasıdır. Artan sıcaklıklar, tarım verimliliğini etkileyerek gıda üretimini azaltabilir ve böylece beslenme alışkanlıklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle düşük gelir seviyelerine sahip olan kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan insanlar, bu durumdan daha fazla etkilenebilir; ishal, sıtma gibi hastalıklara karşı daha savunmasız hale gelebilirler. İklim değişikliği aynı zamanda bulaşıcı hastalıkların yayılma riskini artırabilir. Örneğin, humma hastalığı, artan sıcaklıkla ilişkilendirilen bir hastalık olup, iklim değişikliğinin etkisiyle daha fazla ortaya çıkabilir. WMO'nün raporunda, iklim değişikliği ile ilişkilendirilen diğer hastalıklar arasında kuş gribi, kene, ebola, verem ve uyku hastalıkları gibi potansiyel artış gösteren hastalıklar bulunmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğiyle mücadele etmek, sadece çevresel değil, aynı zamanda toplum sağlığı açısından da kritik bir öneme sahiptir (Patz vd., 2005, s. 310).

İklim değişikliği, bulaşıcı hastalıkların insidansı ile doğrudan ilişkili olup, bu durum giderek büyüyen bir halk sağlığı sorunu haline gelmektedir (Watts vd., 2021, s. 140). Nagata ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, yoğun yağışların HIV bulaşma olasılığını artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Lesotho bölgesinde yapılan bir diğer araştırma, son iki yıl içinde yaşanan kuraklığın, kırsal bölgelerdeki ergen kızlar arasında HIV prevalansının arttığını ortaya koymuştur. Bu artışın, kuraklık nedeniyle zor durumda kalan kırsal alanlardaki kadınların, erken yaşta ve ticari amaçlı cinsel ilişkilere girme gibi yüksek riskli davranışlara daha yatkın olmalarından kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, eğitim seviyelerinin düşük olması ve gıda güvensizliği nedeniyle yaşanan dış göçün, HIV prevalansı üzerinde önemli bir etkisi olabileceği ifade edilmiştir (Nagata vd., 2022, ss. 7-8).

Sıcak hava dalgaları, hava kirliliği ve su kirliliği gibi faktörler, özellikle savunmasız bireylerin, yaşlıların, çocukların ve düşük gelirli toplumların sağlıklarını tehdit etmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesine göre, "her birey, sağlıklı bir yaşam sürme hakkına sahiptir" ve bu hak, sadece sağlık hizmetlerine erişimle sınırlı değildir; aynı zamanda temiz hava, su, gıda ve barınma gibi temel yaşam koşullarına da erişimi kapsamaktadır (UNHRC, 2000, ss. 4-5). Bu bağlamda, iklim değişikliği ve çevresel bozulmalar, sağlık hakkının ihlaline neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

2003 yılında Güney ve Batı Avrupa'da meydana gelen sıcak hava dalgası, 20.000'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu trajik olayda, yaşlı nüfus büyük bir oranı oluşturmuş, ancak hamileler ve çocuklar gibi diğer kırılgan gruplar da ciddi şekilde etkilenmiştir. İklim değişikliği ile birlikte sıcaklık artışının devam etmesi durumunda, benzer sıcak hava dalgalarının daha sık ve etkili olması beklenmektedir. Bu durumda, sıcak hava dalgalarının neden olduğu ölümlerin artma olasılığı yüksektir. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin bir diğer etkisi olarak, ılıman kışların daha sık görülmesi beklenmektedir. Bu durum, soğuk hava nedeniyle kaybedilen yaşamların azalmasına neden olabilir. Özellikle Avrupa'nın kuzey enlemlerinde, çok soğuk kışların azalması beklenmektedir, bu da soğukla ilişkili ölümlerin azalma eğiliminde olabileceği anlamına gelmektedir (EC-DGE, 2005, s. 8).

İklim krizine duyarlı olan bir diğer grup ise yaşlılardır. Fransa'da yapılan bir araştırma, 65 yaş ve üzeri bireyler arasında sıcak hava dalgası sırasında ölüm riskinin, özellikle yatağa bağımlı olanlar, kalp-damar veya nörolojik sorunları bulunanlar, yalıtımsız eski binalarda ikamet edenler ve yatak odası doğrudan çatı altında olanlar arasında daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Guo vd., 2012, s. 830).

İspanya'nın Katalonya bölgesinde 1983 ile 2006 yılları arasındaki sıcak günlerle 503.389 ölüm arasındaki ilişki incelendiğinde, kalp-damar ve solunum hastalıkları, zihinsel ve sinir sistemi bozuklukları, enfeksiyonlar, sindirim sistemi hastalıkları, diyabet ve intihar gibi dışsal faktörlerin bu ilişkiyi artırdığı gözlemlenmiştir (Basagana vd., 2011, s. 768). Sıcak hava dalgalarının uzun süreli etkileri, solunum sistemi sorunlarının artmasına yol açmaktadır (Li vd., 2016, s. 885). Ayrıca, sıcak hava dalgaları sadece yetişkinleri değil, aynı zamanda fizyolojik olarak daha hassas olan yenidoğanlar ve çocuklar üzerinde de olumsuz sağlık etkileri yaratabilmektedir (Basagana vd., 2011, s. 769). Bu bulgular, aşırı sıcakların, özellikle savunmasız gruplar üzerinde büyük sağlık tehditleri oluşturduğunu ve bu tür çevresel değişimlerin halk sağlığı üzerindeki ciddi etkilerini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu örnekler, su ve hava koşullarına erişim ile bağlantılı olarak insanların sağlıklı yaşam haklarının ihlal edildiğini ve özellikle sağlık, barınma ve yaşam kalitesi gibi temel insan haklarından yoksun kalan grupların daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu tür sağlık riskleri, çevresel faktörlerin, özellikle de iklim değişikliğinin, insan hakları üzerinde doğrudan etkisi olduğunun altını çizmektedir.

İklim değışikliğinin, fiziksel sağlık üzerindeki etkilerinin yanı sıra psikolojik sağlık üzerinde de ciddi olumsuz sonuçlar doğurabileceği dşnlmelidir. Depresyon, anksiyete, antisosyal davranışlar ve intihar gibi sorunlar, iklim değışikliğinin dolaylı etkileri arasında yer alabilir. İklim kaynaklı afetler ve çevresel değışiklikler, sadece çevresel değil, aynı zamanda bireylerin ruhsal sağlıkları üzerinde de büyük bir stres kaynağı oluşturabilir. Bu durum, stres, depresyon ve kaygı gibi zihinsel sağlık sorunlarına yol açarak, yaşam kalitesini ciddi şekilde etkileyebilir. Bu tür stresli süreçler, insanların günlük yaşam alışkanlıklarını değiştirebilir, örneğin uyku düzeninde bozulmalar veya sağlıksız beslenme alışkanlıkları gelişebilir ve dolayısıyla fiziksel sağlık da olumsuz yönde etkilenebilir (Clayton vd., 2017, ss. 13-14).

İklim krizi nedeniyle yerinden edilme olgusu giderek daha çok görülen bir durum olmuştur. Bu zorunlu göç süreçlerinin, özellikle çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde önemli etkiler doğurduğu gözlemlenmektedir. Öncelikle göç eden çocuklar büyük bir psikolojik yk altındadır. Kendi istek ve iradeleri dışında göç eden bu çocuklar, yaşadıkları zorluklarla başa çıkmakta güçlük çekebilir ve bu süreç, ruhsal problemlerle kendini gösterebilir. G süreci, aile içi şiddet, maddi zorluklar, eğitim ve iş bulma problemleri, barınma sıkıntıları gibi birçok stres kaynağını beraberinde getirmektedir. Bu durumlar, çocukların psikolojik sağlıklarını tehdit etmekte ve depresyon, anksiyete, suç eğilimleri, gelişim gerilikleri, zgven eksikliği gibi sorunlara yol açabilir. Ayrıca, göçmen çocukların topluma uyum sağlamaları, bu yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle zorlaşmıştır. Eğer bu çocukların karşılaştıkları zorluklara zamanında müdahale edilmezse, ilerleyen dönemde toplumsal yaşama uyum sağlamaları ve potansiyellerini en iyi şekilde kullanmaları engellenebilir (Aydın vd., 2017, s. 8). Çocukların psikolojik sağlığı, göç ettikleri yaş grubu, ailenin g sürecine verdiği tepki ve ailenin sosyoekonomik durumu ile doğrudan ilişkilidir. Göçmen ocuklara ve ailelerine sunulacak hizmetlerin, bu faktörler göz önünde bulundurularak tasarlanması gerektiği açıktır. Ayrıca, göçmen ailelerin temel ihtiyaçlarının iyileştirilmesi, kültürel uyum ve çeşitliliği destekleyecek rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi, düzenli psikolojik sağlık taramaları yapılması ve risk altındaki bireylerin sağlık hizmetlerine yönlendirilmesi, çocukların psikolojik sağlıklarını korumak ve toplumsal uyumlarını artırmak için büyük önem taşımaktadır (zdemir & Budak, 2017, s. 218).

2.3.5. Kuraklık ve Çölleşme

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD), çölleşmeyi, iklim değişikliği ve insan aktivitelerinin yol açtığı biyolojik, fiziksel, kültürel, ekonomik ve sosyal etkiler neticesinde, kurak ve yağış miktarının düşük olduğu bölgelerdeki toprak bozulması olarak tanımlamaktadır. İklim değişikliği, ani hava olaylarının sıklığını artırmakta, bu durum ise kurak bölgelerin daha da kuraklaşmasına sebep olmaktadır (Demir, 2009, s. 45).

Gelecekte, Akdeniz havzası, Afrika ve orta enlemler gibi bölgeler, kuraklık ve çölleşmeden en çok etkilenecek alanlar arasında yer almaktadır. Bu bölgelere özgü kuraklık, normalde daha az yağışın düşmesi sonucu araziler ve su kaynakları üzerinde olumsuz etkiler yaratarak hidrolojik dengeyi bozan bir doğa olayıdır (Sırdaş, 2002, ss. 95-103). Başlangıçta doğal bir olay olarak kabul edilen kuraklık, iklim değişikliğinin neden olduğu artan sıcaklıklar ve azalan yağışlar nedeniyle, günümüzde daha sık ve şiddetli şekilde ortaya çıkan bir çevresel kriz haline gelmiştir. Özellikle yüksek sıcaklıklar ve sürekli kuraklık koşulları, bu durumu bir afet türüne dönüştürmekte ve kuraklık, dünya genelinde meydana gelen toplam 28 meteorolojik afet türü arasında en önemli ve etkili afetlerden biri olarak kabul edilmektedir (Kadioğlu, 2001, s. 19). Kuraklık ve çölleşme, sadece çevresel bir sorun olmaktan çıkarak, iklim değişikliğinin etkileriyle hızla büyüyen, tarımsal üretimi tehdit eden, su kaynaklarını kirleten ve biyolojik çeşitliliği yok eden bir küresel kriz haline gelmektedir.

Dünyadaki kara alanlarının yaklaşık %30'unu çöller kaplamaktadır ve bu çöl alanlarının %28'i yarı kurak bölgelerden oluşmaktadır. Bu bölgelerde yıllık yağış miktarı genellikle 250 mm'nin altında olup, bu düşük yağış oranı bitki örtüsünün gelişimini kısıtlamakta ve çölleşmeye neden olmaktadır (Kapluhan, 2013, s. 490). Dünyadaki en büyük çöl, Afrika kıtasında yer alan Sahra Çölü'dür. Bunun dışında, dünya genelinde on dokuz büyük çöl daha bulunmaktadır. Ancak asıl sorun, mevcut çöl alanlarının varlığından çok, iklim değişikliği nedeniyle yeni çöl alanlarının oluşmaya başlamasıdır. Çölleşmenin en büyük etkisi, tarıma elverişli, biyolojik ve ekonomik açıdan verimli arazilerin bu özelliklerini kaybederek, kullanılamaz hale gelmesidir (Şahin & Kurnaz, 2014, s. 8).

Dünya çapında 170'ten fazla ülke, çölleşme ve kuraklık gibi çevresel sorunlarla karşı karşıyadır ve bu sayı her geçen yıl artmaktadır. BM'ye göre, iklim değişikliği nedeniyle oluşan çölleşme ve kuraklık, küresel ekonomi üzerinde büyük bir tehdit oluşturmakta olup, 2050 yılına kadar bu olumsuz etkilerin dünya ekonomisine 23 trilyon dolara kadar zarar vereceği öngörülmektedir (Demirbaş & Aydın, 2020, s. 169). İklim değişikliğinin etkisiyle meydana gelen çölleşme, her yıl ortalama 12 milyon hektar alanda toprak kaybına yol açmaktadır. Bu kayıplar, gıda üretiminin azalmasına, kıtlıkların artmasına ve toplumsal çatışmaların yükselmesine neden olmakta, bunun sonucunda yaklaşık 1,5 milyar insan yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmaktadır (Türkeş, 2012, s. 24). Diğer bir deyişle, kuraklık ve çölleşme gibi iklim değişikliğinin doğrudan etkileri, suya, gıdaya ve yaşam alanına erişim hakkına tehdit oluşturarak zorunlu göç hareketlerini tetiklemektedir. Örneğin; 1980'lerde Mali'de meydana gelen uzun süreli kuraklık, Faguibine Gölü'nün 2006 yılında tamamen kurummasına yol açmış ve bu durum yaklaşık 100.000 kişinin göç etmesine sebep olmuştur. Azalan su kaynakları ve artan gerilimler, Touareg İsyanı'na zemin hazırlayarak 300.000 mülteci ve yerinden edilmiş insanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (IOM, 2009, s. 106). Gana'da yapılan bir araştırmaya göre, yağış düzensizlikleri ve kuraklık nedeniyle, katılımcıların %54'ü önümüzdeki 5 yıl içinde göç etme niyetinde olduklarını belirtmişlerdir. Çalışma, kırsal alanlarda yaşanan kuraklığın, özellikle kırdan kıra yapılan göçlerin benzer gıda sorunları ve geçim sıkıntıları yaratacağı için tercih edilmediğini, bunun yerine kırsal alanlardan kentsel bölgelere göçün daha mantıklı bir seçenek olarak görüldüğünü göstermektedir (Abu, 2014, s. 360). İklim değişikliği nedeniyle yağışların azalması, bölgedeki tarımsal verimliliği olumsuz etkileyerek gıda güvensizliğine ve ekonomik zorluklara yol açmaktadır. Bu durum, kalabalık hane halkları için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Hillmann, 2015, s. 218).

Su kaynaklarının azalması, tarımsal üretimin düşmesi ve toprakların verimsizleşmesi nedeniyle kırsalda yaşayan birçok ailenin geçim kaynaklarını kaybetmesi, aile bireylerini alternatif gelir kaynakları aramaya itmektedir. Örneğin, Batı Sudan'da kuraklık dönemlerinde bazı aileler, hayatta kalabilmek için yetişkin erkek bireylerinden bir ya da birkaçını başkent Hartum'a göndermekte; burada bu bireyler, buldukları ücretli işler sayesinde ailelerine maddi destek sağlamaya çalışmaktadır (Brown, 2010, s. 46). Benzer bir eğilim Batı Afrika ve Sahel bölgesinde de gözlemlenmektedir. Burada yalnızca erkekler değil, eğitimli kadınlar da geçim amacıyla

büyük şehirlere ya da Avrupa'ya göç etmektedir. Bu göç hareketleri bazen kısa süreli olabilse de çoğu durumda kalıcı hâle gelebilmektedir.

2.3.6. Aşırı Hava Olayları

Aşırı hava olayları, iklim değişikliği nedeniyle daha sık ve şiddetli hale gelen, çevresel koşullarda meydana gelen radikal değişikliklerdir. Bu olaylar fırtınalar, kasırgalar, seller, kuraklık, sıcak hava dalgaları ve diğer anormal iklim koşullarını içermektedir. Aşırı hava olayları yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda insanlar ve ekosistemler üzerinde de kalıcı etkiler yaratmaktadır. İklim değişikliğinin bir sonucu olarak, bu tür olaylar daha belirgin hale gelmiş ve çeşitli alanlarda daha yıkıcı etkiler yaratmıştır (IPCC, 2021, ss. 17-20).

Özellikle Karayip havzası gibi tropikal bölgelerde görülen kasırgalar, geniş çaplı yerinden edilmelere yol açmaktadır. 1998'deki Mitch Kasırgası yaklaşık 2 milyon insanın yerinden olmasına sebep olmuş, 2005'teki Katrina Kasırgası ise yalnızca Teksas'ta 150.000 kişilik bir göç dalgası yaratmıştır (McLeman & Hunter, 2010, s. 452). Bu tür felaketler, afet sonrası toplumsal eşitsizlikleri daha görünür hâle getirmektedir. Örneğin, New Orleans'ta Katrina sonrası yoksul siyahi nüfusun şehirden ayrılamadığı, ayrılanların ise çoğunlukla beyazlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Andrew Kasırgası (1994) sonrasında Florida'da yapılan bir araştırma da benzer şekilde, zengin bölgelerde yaşayanların daha yüksek oranla göç ettiğini ortaya koymuştur (Faist & Schade, 2013, s. 32). Benzer örnekler farklı coğrafyalarda da görülmektedir. Alaska'da 2007 yılında yaşanan bir fırtınanın ardından 250 kişi yer değiştirmiş ve hükümet bu süreç için fon ayırmaya başlamıştır (Afifi & Jäger, 2010, s. 93).

Filipinler'deki Haiyan Tayfunu ise yaklaşık 4,1 milyon kişiyi yerinden etmiş, ancak yalnızca %2'si resmi tahliye merkezlerine yerleştirilebilmiştir (Gemenne vd., 2014, s. 18). Tacloban gibi kentlerde tahliye süreçlerinin yetersizliği, felaketin ardından kitlesel göçlere neden olmuş, yalnızca bu şehirden günlük ortalama 10.000 kişi ayrılmıştır (Gemenne vd., 2014, s. 19). Filipinler'de daha önce yaşanan Durian Tayfunu da 100.000'den fazla kişinin tahliye merkezlerine sığınmasına neden olmuştur (IOM, 2009b, s. 250). Afrika kıtasında ise Madagaskar, art arda meydana gelen siklonlar sonucu 340.000 kişinin yerinden edilmesiyle bu tehdidin en açık örneklerinden biri olmuştur (IOM, 2009b, s. 99).

İklim değişikliğinin bir diğer sonucu olan aşırı yağışlar ve seller, özellikle tarımsal üretim ve geçim kaynakları açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu felaketler altyapı sistemlerini çökertmekte, ekonomik zorlukları derinleştirmekte ve hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Yapılan bir araştırma, seller nedeniyle hane halklarının %10'unun göç ettiğini ve bu göçlerin %57'sinin doğrudan sel kaynaklı olduğunu göstermiştir (Oudry, 2016, s. 36). Asya-Pasifik bölgesi bu durumdan en çok etkilenen bölgelerden biri olmuştur. 2010-2011 yıllarında yalnızca bu bölgede 42 milyon insan çevresel felaketler nedeniyle yerinden edilmiştir (ADB, 2012, s. 2). Çin'in Hunan bölgesinde 2017'de yaşanan seller de 1,6 milyon insanın evlerinden ayrılmasına neden olmuştur (IDMC, 2018, s. 28).

Tayland ve Maldivler gibi ülkelerde iklim değişikliğinin etkileri daha da belirgin hâle gelmiştir. Tayland'da kuraklıklar ve sel felaketleri kırsal kesimde ciddi göç dinamikleri yaratmıştır (Sakdapolrak, 2014, s. 6). Maldivler'de ise deniz seviyesindeki yükselme, siklonlar ve kıyı erozyonu, ülke içi göçleri artırmış; yapılan bir araştırmada göç edenlerin büyük çoğunluğu bu değişimi zorunlu ya da kısmen zorunlu olarak nitelendirmiştir (IOM, 2017, ss. 27-29).

Artan seller, tarıma elverişli alanların kaybına yol açarak kırsaldan kente zorunlu göçü tetiklemiştir. Mortreux ve Adams (2015), Bangladeş'te kırsaldan kente gerçekleşen göçlerin yaklaşık üçte birinin, sel nedeniyle kaybedilen ekilebilir arazilerle doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Kırsal geçim kaynaklarının yok olmasıyla birlikte, insanlar şehirlerde daha güvenli yaşam koşulları ve istihdam olanakları arayışına yönelmiş, ancak bu süreçte yeni sosyal ve ekonomik zorluklarla da karşılaşmışlardır. Kentlere yönelen bu zorunlu göç hareketleri, özellikle az gelişmiş ülkelerde kadınları daha kırılgan hale getirmektedir. Tarım sektöründe yoğun olarak çalışan ve hane içi gıda temininden sorumlu olan kadınlar hem geçim kaynaklarını kaybetmekte hem de yeni yaşam alanlarında barınma, sağlık ve güvenlik gibi temel haklara erişimde ciddi engellerle karşılaşmaktadır (Serdeczny vd., 2017, ss. 1585-1570). Bu durum, kadınların iklim değişikliği kaynaklı afetlerden orantısız şekilde etkilenmesine ve sosyal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine neden olmaktadır.

Aşırı hava olayları yalnızca yerinden edilmelere neden olmakla kalmayıp, doğrudan yaşam hakkını da tehdit etmektedir. Bangladeş'te seller on binlerce kişinin ölümüne yol açmış, Venezuela'da toprak kaymaları sonucu 30.000 kişi hayatını

kaybetmiştir. 2003 yılındaki Batı Avrupa sıcak hava dalgası ise kardiyovasküler ve solunum rahatsızlıklarına bağlı ölümleri artırmıştır. Bu bağlamda, Simon Caney gibi düşünürler, antropojenik iklim değişikliğinin insan haklarını özellikle yaşam, sağlık ve barınma haklarını ihlal ettiğini savunmaktadır (Caney, 2010, ss. 77–78). Bu olaylar, gelişmekte olan ülkelerde daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. Hızlı nüfus artışı, düzensiz kentleşme ve çevresel bozulma, bu ülkelerde doğal afetlere karşı kırılganlığı artırmakta; her yıl 140.000 kişi yaşamını yitirmekte, 100 milyondan fazla insan ise fiziksel ve psikososyal etkilerle karşı karşıya kalmaktadır (IFRC, 1998, ss. 20-22; WHO, 2003, ss. 40-42).

Aşırı hava olaylarının etkileri, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlarla birleştiğinde daha da yıkıcı hale gelmektedir. Afetler karşısında bireylerin hayatta kalma kapasiteleri yalnızca fiziksel güce değil, aynı zamanda toplumsal konumlarına ve sahip oldukları imkânlarla da bağlıdır. Oxfam International'ın (2005) raporuna göre, sel gibi ani gelişen afetlerde kadınlar ve çocuklar, dalgalara karşı direnç gösteremedikleri için daha yüksek oranda hayatlarını kaybetmektedir. Bu kırılganlık durumu yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel eşitsizliklerden de kaynaklanmaktadır.

Ikeda'nın (1995, ss. 46-50) Bangladeş'te yaptığı çalışmaya göre, kız çocukları erkek çocuklara kıyasla %20 oranında daha az kalori almakta, eğitim ve sağlık gibi temel haklara daha sınırlı erişim sağlamakta ve erken yaşlardan itibaren ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu durum, afet zamanlarında kadınların ve kız çocuklarının hem fiziksel hem de zihinsel olarak dezavantajlı bir konuma düşmesine yol açmaktadır. Öte yandan, afet anında hayatta kalmak sadece fizyolojik kapasiteyle değil, aynı zamanda öğrenilmiş becerilerle de ilişkilidir. Neumayer ve Plümper (2007), afetlerden korunmayı sağlayan yüzme, tırmanma gibi becerilerin genellikle erkek çocuklara öğretilildiğini; kız çocukların ise ev içi rollerle sınırlandırıldığını vurgulamaktadır (Neumayer & Plümper, 2007, s. 558). Nitekim 2004 yılında Güney ve Güneydoğu Asya'da meydana gelen tsunami sırasında Sri Lanka'da birçok erkek ağaca tırmanarak hayatta kalmayı başarırken, bu becerilere sahip olmayan kadın ve kız çocuklarının hayatlarını kaybettikleri görülmüştür (Oxfam International, 2005). Ayrıca, toplumsal normların ve kültürel rollerin kadınlar üzerindeki etkisi, afetlere karşı savunmasızlığı daha da artırmaktadır.

Ikeda (1995, s. 49), Bangladeş'teki kasırga örneğinde, kadınların sadece fiziksel değil, sosyal nedenlerle de tehlike anında hareket edemediklerini ortaya koymuştur.

Benzer şekilde, Rasheda Begum (1993, ss. 34-36), kadınların çocuklarını ve evdeki eşyaları koruma sorumluluğu nedeniyle afet sırasında evlerini terk edemediklerini ve bu nedenle yaşamlarını yitirdiklerini vurgulamaktadır. Bu örnekler, afetlerin var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl derinleştirdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler, doğal felaketlere karşı koyabilecek yeterli altyapıya ve donanımına sahip değildir. Özellikle yoksul kesimler, dayanıksız yapılar ve barakalarda yaşamak zorunda kaldıkları için sık yaşanan sel gibi felaketlerden daha fazla etkilenmektedir. Yoksul halklar, barınmak için genellikle riskli ve savunmasız bölgelerde yerleşim alanları kurmuşlardır ve bu topraklar, felaketlere karşı daha duyarlı olmuştur. Zengin bölgelerdeki insanlar ise, bu tür felaketlerden daha az etkilenmektedirler çünkü daha iyi altyapıya, sağlıklı yaşam alanlarına ve destek sistemlerine sahiptirler. Bu durum, toplumsal eşitsizliğin daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Yoksulluk, çevresel felaketlere karşı daha savunmasız olmada önemli bir faktör olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde, yüksek yoksulluk oranları ve zayıf altyapı, doğal felaketlere karşı toplumsal kırılganlığı artıran faktörlerdendir. Bu bölgelerde sel gibi olaylar, insanların yaşamlarını doğrudan etkilemekte, geçim kaynaklarını yok etmekte ve yerinden edilmelere yol açmaktadır (WHO, 2003, s. 9; Wisner vd., 2004).

2.4. Vaka İncelemeleri: İklim Krizinin Yerinden Edilme ve Hak Kayıpları Üzerindeki Somut Örnekleri

İklim değişikliğinin yerinden edilme üzerindeki etkilerini kavramsal düzeyde tartışmak önemli olmakla birlikte, bu olgunun sahadaki yansımalarını somutlaştırmak açısından vaka incelemeleri kritik bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda seçilen örnek vakalar, iklim krizinin farklı coğrafyalarda ve çeşitli biçimlerde nasıl ortaya çıktığını, kırılgan gruplar üzerindeki etkilerini ve buna bağlı gelişen hak kayıplarını gözler önüne sermektedir. Darfur ve Suriye gibi örneklerde kuraklık temelli yerinden edilme süreçleri, aynı zamanda sosyo-politik çatışmaları tetiklemiş; Bangladeş örneğinde ise yoğun muson yağışları ve sel felaketleri gibi aşırı hava olayları, geniş çaplı iç göçe yol açmıştır. Tuvalu gibi küçük ada devletlerinde deniz seviyesindeki artış doğrudan toprak kaybına ve ulusal varoluş krizine sebep olmaktadır. Öte yandan, Arktik bölgesi, Himalayalar ve And Dağları gibi yüksek enlemlili ya da yüksek rakımlı bölgelerde buzulların hızla erimesi, yalnızca deniz seviyesini yükseltmekle kalmamakta, aynı zamanda buzul sularına bağımlı olan toplulukların geçim kaynaklarını da tehdit etmektedir. Bu durum, özellikle tarım ve

içme suyu açısından buzul erimesine bağımlı olan toplulukların göç etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Bu vakaların seçimi, farklı iklimsel olay türlerinin (kuraklık, aşırı yağış, deniz seviyesi yükselmesi, buzul erimesi), farklı sosyo-ekonomik bağlamlarda nasıl yerinden edilme süreçlerine ve temel hak ihlallerine neden olduğunu karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmeye olanak sağlamaktadır. Böylece, iklim adaletsizliğinin mekânsal boyutu daha görünür hale getirilmekte ve küresel eşitsizlikler çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

2.4.1. Darfur: Ekolojik Kriz, Çatışma ve Yerinden Edilme

Sudan Cumhuriyeti'nin en batısında bulunan Darfur, yaklaşık 508,000 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Bu bölge, kuzeyinde kurak çöllerden, güneyinde ise yıllık ortalama 900 mm yağış alan ormanlık alanlara kadar değişen çeşitli iklim bölgeleriyle çevrilidir. Darfur'un orta kesimlerinde yıllık yağış miktarı genellikle 500-1000 mm arasındadır. Bölgede bulunan volkanik Cebel Marra Dağı yaklaşık 3000 metre yüksekliğindedir ve en fazla yağış bu bölgede gerçekleşmekte, bu nedenle tarımsal verimlilik oldukça yüksek olmaktadır (İbrahim, 2006, s. 7).

Darfur, günümüzde büyük bir yoksulluk içinde olan bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgedeki yoksulluğun artışı, altyapı eksiklikleri, sermaye erişiminin sınırlı olması ve ekosistemdeki bozulmaların bir sonucu olarak çatışmalar daha da şiddetlenmektedir. İklim değişikliği, bölgedeki bu kırılganlıkları daha da kritiklemektedir (IPCC, 2007, s. 65). Sudan'da kuraklık, yaklaşık 12 milyon hektar büyüklüğündeki, yağmurla beslenen tarımsal alanları tehdit etmektedir. 1971 ile 2002 yılları arasında, kuraklık 10 milyondan fazla insanı etkileyerek ciddi bir krize yol açmıştır. Özellikle 2000 yılında yaşanan kuraklık, gıda stoklarını büyük ölçüde azaltmış ve gıda fiyatlarını üç kat artırarak ekonomik zorlukları daha da artırmıştır (Akt. Efşan & Yılmaz, 2023, s. 388).

1970'lerde, küresel çevre sorunları ve kaynak yetersizlikleri endişeleri, Sudan'da Arap ve Afrikalı gruplar arasında çatışmaları körüklemek için kullanılmıştır. Yerel halkların zorla yerinden edilmesi, kalkınma projeleri adına gerçekleştirilen bu tahliyeler, Sudan'da iç savaş ve kıtlık krizlerine yol açmıştır (Verhoeven, 2011, s. 692). Bu iç savaşlardan en büyüğü, Darfur Krizi olarak bilinen ve büyük bir insani felakete sebep olan çatışma olmaktadır.

Darfur, çoğunlukla çiftçiler ve göçebelerin yaşadığı bir bölgedir. Yaklaşık olarak 6 milyon insan, 100 farklı kabileye ait olarak Darfur'da yaşamaktadır. Azalan yağış miktarları ve artan kuraklık, kaynak kısıtlılığıyla birlikte binlerce insanı etkilemektedir. Bu olumsuz koşullar, birçok insanın ölümüne ve göç etmesine neden olmuştur. Darfur'un nüfusu, 20. yüzyılın başlarında 1 milyondan azken, günümüzde 6 ila 7 milyona ulaşmıştır. Bölgedeki demografik artış, 1960'ların sonlarında yağış miktarının azalmasıyla birlikte kaynak arayışındaki rekabeti artırmıştır. Kısıtlı kaynaklar, artan nüfusu doyurmada yetersiz kalmış ve bölgede ölümcül olaylara neden olmuştur (Sachs, 2008, ss. 248-249).

Darfur'da yaşayan insanlar, birçok krizden etkilenmiştir. Bu krizler arasında siyasi ve etnik çatışmalar, kabile ve klan farklılıkları, yönetimle ilgili sorunlar, ekonomik sıkıntılar ve yağış miktarının azalması bulunmaktadır. Bu sorunlar arasında en dikkat çeken yağış miktarının azalması olmuştur. Azalan yağışların, kaynakların kıtlaşmasına, yarı çöl olan bölgelerin giderek çölleşmesine ve kuraklaşmasına neden olacağı tahmin edilmektedir. Etnik karmaşıklığın olduğu bir bölgede, çatışma ve soykırım gibi tehlikelerle karşı karşıya kalma ihtimali vardır. İlgili bölgede çatışmaların ilk olarak 1998 ve 1999 yıllarında görüldüğü belirtilmektedir. Bu yıllarda yaşayan Araplar, göçebe geleneği gereği bölgede güneye doğru göç etmeye başladıklarında bu durum ortaya çıkmıştır (Keskin, 2009, s. 68).

Darfur, geçmişte uzun süreli yağışlardan zarar görmüş bir bölge olarak bilinmektedir. 1970'ler ve 1980'ler boyunca yaşanan kuraklık, bölgeyi olumsuz etkilenmiştir ve 1990'larda yağış miktarı önemli ölçüde azalmıştır, bunun sonucunda taşkınlar yaşanmıştır. 1984-1985 yıllarında Darfur'da açlıktan kaynaklı ölümler meydana gelmiştir (Mazo, 2010, ss. 66-67). Bölgedeki uygulamalar, geçmişte kabileler arasında kaynak paylaşımı konusunda bir uzlaşma sağlandığını ve kabilelerin kendi aralarında esnek geçim stratejileri benimsemeye çalıştığını göstermektedir (De Waal, 2005, ss. 233-234).

Darfur'da meydana gelen çatışmaların çevresel süreçlerle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu çatışmalar bölgesel boyutta incelendiğinde, toprak ve su kaynaklarına yönelik kısıtlamaların etkisi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, su ve toprak, yaşamın devamı için gerekli kaynakları sağlamak ve ekonomik güçlenme açısından büyük öneme sahip olmuştur. Çatışmalara ulusal düzeyde bakıldığında ise, doğal kaynakların

kontrolünü sağlama ve çevresel yönetim konularına odaklanma gibi önemli konulara vurgu yapıldığı görülmektedir (Mutlu, 2015, s. 93).

BM verilerine göre, Darfur'dan yerinden edilen kişi sayısı 2.7 milyonun üzerindedir. Bu kişilerin bir kısmı, Sudan içindeki diğer bölgelere sığınmışken, bazıları komşu ülkelere, özellikle Çad'a ve Güney Sudan'a göç etmiştir. Bu göçler hem çatışma hem de iklim kaynaklı faktörlerin birleşimiyle ortaya çıkmıştır. Kuraklık ve çevresel değişiklikler, yerel topluluklar arasında kaynakların paylaşımı konusunda gerilimleri artırmış, bu da çatışmalara yol açarak göç dalgalarını tetiklemiştir (UNHCR, 2024, s. 12).

UNEP (2007) raporunda, arazi bozulumu, çölleşme ve çatışma arasındaki güçlü bağlantıya dikkat çekilmektedir. Raporda, Darfur ekolojik tahribatlardan etkilenen ve bu bozulmaların sosyal yapıyı da olumsuz yönde etkilediği bir bölge olarak tanımlanmıştır. Darfur, ekosistem çöküşünün sosyal yaşam üzerindeki yıkıcı etkilerinin bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Darfur, Sudan'ın ekilebilir arazilerinin yaklaşık %9'unu kapsarken, ülke genelinde karasal tarım için uygun olan toprakların %12,6'sını içermektedir. Darfur'da mısır, temel besin maddelerinden biri olup, bu ürün yağışa dayalı tarım gerektirmektedir. Ancak artan kuraklık, verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, geleneksel yağış rejimlerine dayalı yapılan tarımsal üretimde de verim düşüklüğü gözlemlenmektedir (Siddig vd., 2018, s. 3).

Darfur'daki insani krizin temelinde, eşit olmayan kaynak dağılımı ve iklim değişikliğinin birlikte yarattığı yapısal sorunların olduğuna işaret edenler bulunmaktadır. Sudan'ın 1956 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından sonra, yönetimin etnik grupları Arap-Müslüman kimliği altında birleştirme politikaları, bölgedeki hizmet adaletsizliğine karşı çeşitli sivil toplum hareketlerinin doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Kızıl Alev, Sünni Hareketi, Darfur Kalkınma Cephesi ve Batı Sudan Halk Teşkilatı gibi gruplar etkinlik göstermiştir (Bayram, 2017, s. 232). Hükümete yakın aktörler, çatışmaların temel nedenini iklim değişikliği ile açıklamaya çalışarak iklim değişikliği ile ülkedeki çatışmalar arasında bir bağ kurmaya çalışmışlardır ve hükümet yanlısı medya da bu görüşü desteklemiştir (Verhoeven, 2011, s. 695). Ancak bu açıklama adaletsiz kaynak dağılımı, çevresel bozulma ve sosyal dışlanma gibi etkenleri arka plana itmiştir.

Hükümete yakın olan Cancevidler gibi kabileler, ülkenin güvenliğini sağlamak için hükümetin yanında yer almış, ancak buna karşı muhalif kabilelerin hükümete karşı

düşmanlık beslemelerine neden olmuşlardır. Bu kabileler, kendilerine sağlanan ayrıcalıklı konumları zaman zaman kendi çıkarlarına yönelik kötüye kullanarak arazi anlaşmazlıklarını kendi lehlerine çözmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte, muhalif güçleri silah gücüyle tehdit etmiş ve caydırmışlardır. Bu süreçte şiddetli kuraklık, çölleşme, toprak verimliliğinin düşmesi ve su kaynaklarına erişimde yaşanan kısıtlamalar, toplumsal gerilimle birleşerek zorunlu göç hareketlerini tetiklemiştir. 2003-2004 yılları arasında yaşanan bu kriz sırasında, 1.290.000 kişi yerinden edilmiş, 12.248 kişi yaşamını yitirmiş ve 1078 köy yakılmıştır (Arpa, 2011, s. 112). Natsios'a (2008, s. 79) göre ise, toplamda 2700 köy kapanmış, 250.000 Sudanlı hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 2 milyon kişi mülteci kamplarına sığınmak zorunda kalmıştır. Bu tablo, yalnızca güvenlik hakkının değil, aynı zamanda sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının da ciddi biçimde ihlal edildiğini göstermektedir. Çevresel bozulma ve iklimsel etkenler, Darfur halkının yaşam alanlarını tehdit etmiş ve temel insani haklara erişimlerini engellemiştir. İnsanlar, sadece temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmekle kalmamış, aynı zamanda yerinden edilme, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği ve eğitim olanaklarının azalması gibi insan hakları ihlalleriyle de karşılaşmıştır.

2.4.2. Tuvalu: Deniz Seviyesinin Yükselmesi ve Yok Oluş

Tuvalu, Güney Pasifik Okyanusu'nda dokuz adadan oluşan bir ada ülkesidir. Günümüzde, Tuvalu'nun en önemli sorunlarından biri iklim değişikliği ve deniz seviyesinin yükselmesidir. Bu durum, ülkenin varlığını tehdit eden ciddi bir tehlike oluşturmakta ve nüfusun yerinden edilmesine yol açmaktadır. Tuvalu halkı, iklim değişikliği nedeniyle karşılaştıkları zorlukları aşmak için uluslararası destek arayışındadır. Bu bağlamda, iklim mülteciliği ve çevresel faktörlerin göç üzerindeki etkileri, Tuvalu'nun geleceği açısından büyük önem taşımaktadır (Akt. Önen, 2022, s. 19).

Tuvalu adaları deniz seviyesinden 4 ile 5 m arasında yüksekliğe sahiptir. Ülkenin deniz seviyesinden en yüksek noktası 4,6 m'dir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere Tuvalu, deniz seviyesinin yükselmesinden etkilenecek olan ilk ülkelerden biri olmaktadır. Ülkede nehir bulunmaması nedeniyle tatlı su kaynakları yağmur toplama ve kuyulardan sağlanmaktadır. Topraklar gözeneklidir ve bu nedenle tarım sınırlıdır. Başlıca tarım ürünleri arasında Hindistan cevizi, taro ve muz yer almaktadır. Gıda ihtiyacını karşılamak için domuz ve tavuk yetiştirilmekte, ayrıca deniz kuşları, balık ve kabuklu deniz ürünleri

avlanmaktadır. Ancak, sınırlı tarım alanlarının sular altında kalması ve deniz ürünlerinin azalmasıyla birlikte adalar giderek gıda ithal etmek zorunda kalmaktadır (Campbell, vd., 2016, ss. 21-28). Nüfusun %64,8'i kentsel alanlarda yaşamaktadır. Ülkenin karasal alanının %13,2'si koruma altındadır. Tuvalu, Asya Pasifik Bölgesi'nde güvenlik açığı bileşenleri açısından 35 ülkeden 34'üncü sıradadır, bu endeks iklim değişikliğine bağlı savunmasızlığı da dikkate almaktadır (Lewis 1989, ss. 269-274; Milan, 2016).

Tuvalu, 1980'lerden beri artan fırtınalar ve sel baskınlarıyla mücadele etmektedir. Bu olaylar, yükselen deniz seviyesi ile birlikte ülkede çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Deniz seviyesinin yükselmesi, toprağın deniz suyuyla temas etmesi ve aşırı tuzlanma sonucu kuraklık, temiz su kaynaklarının azalması, yetersiz beslenme ve hastalıkların yaygınlaşması gibi temel yaşamsal sorunları artırmaktadır (Fisher, 2011, s. 3).

Tuvalu İklim Değişikliği Modeli'ne göre, 2055 yılına kadar Tuvalu'dan göç eden kişi sayısında %87'lik bir artış beklenmektedir. Göç modeline göre, Tuvalulular iş, eğitim, sağlık gibi nedenlerle göç etmektedirler. İş, eğitim ve sağlık nedeniyle göç edenlerin hareketleri sabitken, iklim değişikliği nedeniyle göç edenlerin sayısı zamanla artmaktadır ve çevre zarar gördükçe bu artış ivme kazanmaktadır (Campbell, vd., 2016, s. 60).

Suların yükselmesi ve gelgitlerin artmasıyla birlikte birçok alan sular altında kalmıştır, bu da ülkedeki tarım arazilerinin işlenemez hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, sulardaki mercanlar ada topraklarına ulaşmış ve ulaşım sorunlarına neden olmuştur; örneğin havaalanı ve liman yolları gibi alanlar etkilenmiştir. Pasifik'ten gelen dalgalar, mahalleleri ve yolları sular altında bırakarak birçok kişinin evlerini kullanılamaz hale getirmiştir. Adadaki halk, resiflerin zarar görmesi durumunda balık avlarının azalacağından endişe etmektedir çünkü ülke ekonomisi balıkçılığa dayanmaktadır. Ekim yapılan toprakların sular altında kalması nedeniyle topraktaki tuz oranı artmış ve tarım yapılamayan alanların sayısı artmıştır. Taşan sular ayrıca Hindistan cevizi, taro gibi tropik ağaçların yok olmasına neden olmuştur. Bu durum, adanın temel gıdalarını ithal etmek zorunda kalmasına yol açmıştır. Ayrıca, okyanus sularının yükselmesiyle yeraltı suları kirlendiğinden ada yağmur suyuna bağımlı hale gelmiştir, ancak bu durum ironik olarak kuraklık yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Yağmurun yetersiz olduğu durumlarda, insanlar bahçelerine ekim yapmakta zorlanmaktadır. Diğer yandan, hala sağlam olan muz gibi tropik ağaçlarda dahi verimsiz hava koşulları nedeniyle meyveler olgunlaşmamaktadır.

Bu durum, nüfusun yeterli yiyecek bulmakta zorlanmasına ve sağlık sorunları yaşamasına neden olmaktadır (Roy, 2019).

Atmosferdeki sıcaklık artışına bağlı olarak deniz seviyesindeki artışla beraber, Tuvalu'nun yaşanılmaz bir hale geleceği ve 2050 yılında haritadan silineceği açıklamaları yapılmaktadır (Farbotko, 2012, s. 130). Tuvalu kentinde yaşayan insanların birçoğu, yaşamlarını tehdit eden zorlayıcı koşullar nedeniyle Fiji, Yeni Zelanda ve diğer komşu ada devletlerine göç etmeye başlamıştır (Önen, 2022, s. 15). Tuvalu halkı, kültürlerine bağlı olarak gündelik yaşamlarını sürdüren bir topluluktur ve ülkelerini terk etmeleri oldukça dikkat çekicidir. Ancak, yaşadıkları zorlu koşullar nedeniyle bu insanlar, artık devam ettirebilecekleri bir yaşamı sürdürememekte ve ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Tuvalu halkının hayatta kalabilmeleri için, gelecek nesillere aktaracakları tüm evrensel haklarını gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, Tuvalu halkı, uluslararası sözleşmelerde ve anayasalarda belirtilen en temel haklardan mahrum kalmaktadır (Biter, 2018, s. 291).

Tuvalu'da iklim değişikliğinin halk sağlığına olan etkileri giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu etkilerden biri, mercanların ölümünden kaynaklanan ve deniz suyunun ısınması ile beslenen balıklarda biriken toksinlerden dolayı ortaya çıkan Ciguatera zehirlenmesidir. Bu zehirlenme, balıkların insanların tüketimine sunulmasıyla, ateş, kusma, ishal gibi semptomlar yaratmakta ve ciddi zehirlenmelere yol açabilmektedir. Tuvalu'nun sağlık yetkililerine göre, bu zehirlenme vakaları son yıllarda artmakta ve her hafta on kişiye kadar Ciguatera vakası görülmektedir. Ayrıca, hastanelerde iklim değişikliği ile bağlantılı hastalıkların artışı üzerine özel bir bölüm kurulmuştur. Değişen hava koşullarıyla birlikte, mantar hastalıkları, sıcak çarpması, dang humması ve göz yangıları gibi hastalıklar da gündeme gelmiştir. Tuvalu halkının ise, iklim değişikliğini genellikle evlerinin ve yaşam alanlarının geleceği üzerine düşünürken, sağlık üzerindeki etkilerini henüz tam olarak fark etmedikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, halkın barınma hakkını doğrudan tehdit etmektedir; çünkü yükselen deniz seviyeleri ve artan çevresel bozulmalar, insanların güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini giderek daha zor hale getirmektedir (Roy, 2019).

Ayrıca, Tuvalu halkı arasında, özellikle su kaynaklarının azalması ve tarıma dayalı gıda üretiminin azalması nedeniyle diyabet ve böbrek yetmezliği gibi sağlık sorunları da sıklıkla görülmektedir (Pacific Community, 2007). Birçok yaşlı kişi, iklim

değişikliğine dair bilimsel uyarılara inanmadığını ifade ederken, son yıllarda denizin hareketlerindeki düzensizliklerin ve havadaki hızlı değişimlerin onları bilimin gerçekliğine ikna ettiğini belirtmektedir. Bu durum, Tuvalu halkının, yükselen deniz seviyesinin adayı tamamen yutacağı ve vatansız kalacakları korkusunu yaşamasına neden olmaktadır. Bu korku, halkın kendini yönetme hakkını tehdit etmekte, çünkü halk, kendi toprakları ve yaşamları üzerinde kontrol sahibi olma konusunda giderek daha fazla zorluk çekmektedir. 2019 yılında Tuvalu hükümeti, dokuz adadan ikisinin toprak erozyonu ve deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle kullanılmaz hale geldiğini açıklamıştır. Buradaki halk ise, gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğine neden olduğunu ve kendi hayatlarını görmezden geldiklerini ifade etmektedir. Bu durum, halkın kültürel haklarını ve kimliklerini de tehdit etmektedir, çünkü yaşam alanları yok oldukça, kültürel pratikler ve gelenekler de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Roy, 2019).

Tuvalu'da sular altında kalmaya başlayan adaların bazılarının boyut olarak büyüdüğü de dikkat çekici bir durumdur. 2018 yılında yapılan bir araştırma, adaların büyümesinin aslında deniz seviyesinin yükselmesiyle mercan kayalarının şekil değiştirerek bu durumu oluşturduğunu göstermektedir. Ancak bu genişlemenin halk için fayda sağlamadığı, çünkü adaların tarım arazilerinin ve tatlı su kaynaklarının yetersiz kaldığı belirtilmektedir (Kench, vd., 2018, ss. 2-5). Bu durum, halkın temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmalarına yol açmakta ve gelecek kuşakların yaşam hakkını da tehlikeye atmaktadır, çünkü nesiller boyu süren tarım ve su kaynaklarına dayalı yaşam biçimi, hızla yok olmaktadır (Campbell, vd., 2016, s. 11).

Bu çevresel bozulmalar nedeniyle, Tuvalu halkı, başta genç nüfus olmak üzere, göç etmeye başlamıştır. Tuvalu hükümetinin resmi politikası adada kalmak olsa da halk, bir gün göç etmekten başka seçeneği kalmayacağı konusunda endişelidir. Göç gibi zorunlu çözümler halkın kendi topraklarında ve geleneksel yaşam biçimlerinde kararlar alabilme yetilerini kısıtlamaktadır (Moberg, 2009, s. 1109). Bu bağlamda, Tuvalu hükümeti, göç etmek isteyen vatandaşları için Avustralya ile görüşmeler yapmış olsa da bu girişim başarılı olamamıştır. Yeni Zelanda ise, 18-45 yaş arası, çalışabilecek durumdaki ve İngilizce bilen Tuvalu vatandaşlarına sınırlı bir göçmen kabulü anlaşması yapmıştır (Zetter, 2009, ss. 415-416). Ancak, bu anlaşma, çoğunlukla iş gücü göçünü teşvik etmekte olup, iklim mültecilerine gerçek anlamda sığınma hakkı sağlamamaktadır.

2.4.3. Suriye: Kuraklık, İklim Baskısı ve Zorunlu Göç

Suriye uzun yıllardır devam eden iklim baskıları ve kuraklık gibi çevresel tehditlerin, toplumsal ve ekonomik yapıyı sarsarak göç süreçlerini hızlandırdığı çarpıcı örneklerden biridir. Özellikle 2006-2009 yılları arasında Suriye'nin doğu kesimlerinde yaşanan kuraklık, bölgedeki yaşam koşullarını ciddi şekilde etkilemiştir. Yapılan araştırmalara göre, kuraklık Suriye'nin doğusunda yaklaşık 1,3 milyon kişiyi doğrudan etkilemiş; bu süreçte yaklaşık 800.000 kişi temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakta büyük zorluk yaşamıştır. Özellikle doğu ve kuzeydoğu bölgelerinde yaşanan bu sosyo-ekonomik çöküş, kırsal alanlardan büyük kent merkezlerine doğru yoğun bir iç göç dalgasını tetiklemiştir (Gleick, 2014, s. 334). Çevresel krizlerin sosyal kırılganlıkları artırdığı bu süreç, Suriye'nin savunmasız ekosisteminde iklim değişikliğinin göç üzerinde rolüne dair yorumları artırmıştır.

BM tarafından yapılan değerlendirmelere göre, söz konusu kuraklık sürecinden toplamda 2 ila 3 milyon arasında insan etkilenmiştir (Femia & Caitlin, 2013, s. 25). Bu kitlesel hareketlilik, yalnızca demografik yapıyı değil, aynı zamanda göç edilen kentlerdeki toplumsal dengeleri de derinden sarsmıştır. Özellikle büyük şehirlerde göçmen nüfusun artışı, sosyal hizmetlere erişimde sıkıntılara yol açmış, aynı zamanda ekonomik rekabeti ve işsizlik oranlarını da artırmıştır. Bu durum, göç eden kitleler arasında hükümete yönelik hoşnutsuzlukları besleyerek, ilerleyen süreçte toplumsal huzursuzlukların ve protestoların altyapısını oluşturmuştur.

2006-2010 yılları arasında Suriye'de yaşanan kuraklık, özellikle Bereketli Hilal bölgesinde etkisini yoğun biçimde hissettirmiştir. Bu süreç, tarihin en şiddetli kuraklık dönemlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Yağışların azalması ve sıcaklıkların artması, tarımsal üretimi durma noktasına getirmiştir. Yapılan araştırmalar, bu kuraklığın yalnızca doğal bir döngü değil, iklim değişikliğine bağlı uzun vadeli bir eğilimin sonucu olduğunu ortaya koymuştur (Ide, 2018, s. 350). Özellikle kuzeydoğu Suriye'deki kırsal bölgelerde yaşam koşulları neredeyse tamamen ortadan kalkmış, su kaynaklarının azalması nedeniyle tarım ve hayvancılık faaliyetleri büyük zarar görmüştür.

Suriye'de tarımsal alanların %70'inin yağmur suyuna bağlı olması, ülkenin kırılganlığını daha da artırmaktadır. Küresel sıcaklıkların 2 derece artması hâlinde tarımsal üretimde ciddi düşüşlerin yaşanması beklenmektedir. Bu senaryoya göre,

önümüzdeki 50 yıl içinde üretim kapasitesindeki azalma ve eş zamanlı olarak nüfus artışı, ülkede gıda krizini kaçınılmaz kılacaktır (Karasu, 2017, s. 84). Bu bağlamda, suya erişim, gıda güvenliği ve geçim kaynaklarının sürdürülebilirliği, yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda insan hakları sorunu hâline gelmiştir.

Kuraklığın en yoğun hissedildiği dönemde, kuzeydoğu iller olan Rakka, Haseke ve Deyrizor'da geçim kaynakları tamamen zarar görmüş ve kırsaldaki birçok aile, ülke içinde batıya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Yapılan araştırmalar, 2010-2011 yıllarında uzun süren kuraklık nedeniyle yaklaşık bir milyon kişinin batıdaki daha büyük şehirlere göç ettiğini göstermektedir. Bu iç göçler, 2011 yılında patlak veren protestoların toplumsal zeminini oluşturmuş ve kuraklık ile göç arasında nedensel bir bağ kurulmuştur (Ash & Obradovich, 2020, ss. 18-25). Bu göç dalgası, şehirlerde altyapı, iş gücü ve sosyal hizmetler üzerinde baskı oluşturmuş; gıda güvenliğine dair sorunlar büyümüş ve bu durum zamanla rejim karşıtı protestoları körüklemiştir. Süreç, barışçıl gösterilerden silahlı çatışmalara, ardından da tam ölçekli bir iç savaşa dönüşmüştür. 2011-2013 yılları arasında 100 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, 9 milyondan fazla kişi evini terk etmek zorunda kalmış ve 2,5 milyondan fazla Suriyeli komşu ülkelere sığınmak için başvurmuştur. Toplamda 6,5 milyondan fazla kişi yerinden edilmiş, bu da ülke nüfusunun yaklaşık %40'ına denk gelmektedir (GAR, 2015, ss. 58-65).

Suriye örneği, iklim temelli çevresel krizlerin yalnızca doğrudan ekonomik zararlarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda sosyal yapıyı dönüştüren, devlet ile birey arasındaki ilişkiyi koparan ve insan hakları ihlallerine zemin hazırlayan yapısal dönüşümlere yol açtığını göstermektedir. Bu bağlamda, çevresel krizler ile göç arasındaki ilişkiyi anlamak, yalnızca bir ekolojik analiz değil aynı zamanda insan hakları ve sosyal adalet perspektifinden değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Benzer dinamikler, Afrika'daki iç göç hareketlerinde de gözlemlenmektedir. Artan şehirleşme, çevresel bozulma, su kaynaklarının tükenmesi ve iklim değişikliği, göçün temel nedenleri arasında yer almaktadır (IDMC, 2017). Özellikle kırsal bölgelerde yavaş gelişen ama derin etkiler bırakan çevresel yıkımlar, insanları yerinden etmeye zorlamakta; buna karşın ekonomik kısıtlılıklar nedeniyle uzun mesafeli göçler mümkün olamamaktadır. Ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için ayırmak zorunda kaldıkları kaynaklar arttıkça, göç ettikleri mesafe kısalmış; böylece iç göç daha baskın bir model

hâline gelmiştir. Bu durum hem Suriye’de hem de benzer koşullardaki ülkelerde, göçün yalnızca bir yer değişikliği değil, aynı zamanda bir hak kaybı ve hayatta kalma mücadelesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla, Suriye’deki iç savaşların yanı sıra iklim değişikliği nedeniyle yaşanan kuraklık, ülkenin ekonomik yapısını bozan ve kırılgan hale getiren önemli bir faktördür. Ülke ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayandığı için, kuraklık ve su kaynaklarının tükenmesi sonucu ekonomik gerileme yaşanmaktadır. Bu durum, halkın yaşam koşullarını zorlaştırarak, daha güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam arayışıyla, insanların göç etmelerine neden olmaktadır. Bu koşullar, gıda güvenliği, suya erişim ve sağlık hakkı gibi temel hakların ciddi şekilde tehdit altına girmesine yol açmaktadır.

2.4.4. Bangladeş: Aşırı Hava Olayları, Kentlere Göç ve Sosyo-Ekonomik Kırılganlık

Bengal Körfezi, Bangladeş için tropikal siklonlar nedeniyle sık sık büyük felaketlerin yaşandığı kritik bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Ülkenin Bengal Körfezi’ne bakan üçgen biçimli kıyı yapısı, bölgeyi şiddetli ve sık yaşanan fırtınalar ve dalgalara karşı son derece hassas hale getirmektedir. Bu nedenle Bangladeş, her yıl tropikal siklonlardan etkilenmekte; yaklaşık her üç yılda bir yaşanan şiddetli siklonlar ise ağır can ve mal kayıplarına neden olmaktadır (MoEF, 2008, s. 10). 1887-2017 yılları arasında 50’si şiddetli olmak üzere toplamda 157 tropikal siklon, büyük yıkımlara sebep olmuştur. Özellikle 2007-2017 yılları arasındaki on yıllık süreçte 9 şiddetli siklon yaşanmış; 2007 yılında Sidr ve 2009 yılında Aila siklonları, geniş çaplı insani krizlere ve ciddi kayıplara neden olmuştur. Bangladeş, tarihte kaydedilen en ölümcül 10 tropikal siklondan 6’sının gerçekleştiği ülke olarak, iklim kaynaklı afetlere karşı yüksek düzeyde kırılgan bir yapı sergilemektedir. Nitekim 1980-2000 yılları arasında dünya genelinde tropikal siklonlar nedeniyle hayatını kaybeden yaklaşık 250.000 kişinin %60’ı Bangladeş’te meydana gelen afetlerde yaşamını yitirmiştir (Shamsuddoha & Chowdhury, 2007, s. 17).

Bangladeş’teki tropikal siklonlara karşı savunmasız nüfus oldukça büyüktür. Afet Yönetimi Bölümü’ne göre, 27 milyon kişi, yüksek riskli kıyı bölgelerinde yaşadıkları için bu tür felaketlere karşı büyük bir kırılganlık göstermektedir. UNDP, Bangladeş’i tropikal siklonlara en çok maruz kalan ve en kırılgan ülke olarak tanımlamaktadır (MoEF, 2008,

s. 4). Ülkenin kıyı bölgelerinin aşırı kırılganlığı ve yoğun nüfusu, burayı "ölüm tuzağı" olarak nitelendirmektedir (MoEF, 2008, s. 17).

Son 25 yılda Bangladeş, şiddetli aşırı hava olayları ve doğal afetlerle karşı karşıya kalmıştır. IOM (2010) raporuna göre, altı büyük sel, yaklaşık 45 milyon insanın yerinden edilmesine neden olmuştur (Akt. Khatun, 2013, s. 65). 1998'deki büyük seller, ülkenin %61'lik alanını sular altında bırakmış ve milyonlarca insanı evsiz bırakmıştır. 2007'de Sidr Kasırgası, 650.000 kişiyi yerinden ederken, 2009'da Bijli ve Aila kasırgaları ise 862.000 kişiyi evlerinden etmiştir (Mortreux & Adams, 2015, s. 9).

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak, gelgit ve fırtına dalgalarının yol açtığı taşkınlar, Bangladeş'te büyük bir yer değiştirme sürecine yol açmaktadır. Bu tür olaylar, sel suları altındaki alanların genişlemesiyle birlikte, insanların yaşam alanlarını terk etmelerine sebep olmaktadır. Örneğin, Siklon Sidr nedeniyle yaklaşık 1500 km²'lik bir alan sel suları altında kalmış ve 5 metreye kadar ulaşan gelgit dalgaları ile bazı bölgelerde 10 metreyi bulan fırtına dalgaları büyük hasarlara yol açmıştır (Nihal, 2013, s. 26). Bu durum, 1.563.877 konutun tamamen, 955.065 konutun ise kısmi olarak hasar görmesine yol açmıştır (MoFDM, 2008, s. 17).

Hasarın başlıca nedeni, kırsal kesimdeki yoksul insanların geleneksel yapılarda yaşamaları olmuştur. Bu yapılar, mühendislik hizmetleri ve dayanıklı malzemeler kullanılmadan inşa edilmiştir ve bu da fırtına ve gelgit dalgalarının etkisiyle büyük ölçüde tahrip olmalarına yol açmıştır. Bangladeş'in kırsal bölgelerinde, evlerin %72'sinin geleneksel olarak yapıldığı ve evlerin %81'inin köylerde bulunduğu göz önüne alındığında, bu yapılar büyük bir savunmasızlık oluşturmaktadır (Bangladesh Gazette, 2017, s. 7953). Geleneksel tasarımlar ve mühendislik hizmetlerinin eksikliği, kıyı bölgelerinde yaşayan halkı bu felaketlere karşı daha da kırılgan hale getirmektedir (Seraj & Ahmed, 2004, s. 5). Bu durum, temel hakların ihlaline yol açmaktadır, öncelikle barınma hakkı ciddi şekilde ihlal edilmektedir. Geleneksel evlerin tahrip olması, ailelerin güvenli ve sağlam bir barınaktan mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Yerinden edilme, geçim kaynaklarının kaybına, yaşam standartlarının düşmesine ve yoksulluğun derinleşmesine yol açmaktadır.

Bangladeş'in kıyı bölgelerinde yaşanan çevresel ve sosyo-ekonomik sorunlar, yalnızca iklim değişikliği ve afet riskleriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda tarımsal

Üretim biçimlerinin dönüşümüyle de derinlemektedir. Özellikle Güneybatı sahil kesiminde, tuzlu su kullanılarak yapılan karides yetiştiriciliği, önemli bir tarımsal dönüşüme yol açmıştır. Başlangıçta büyük ölçekli i insanları ve varlıklı bireyler için krlı bir yatırım alanı olarak görülen karides çiftçiliği, zamanla kapitalist yatırımcıların yerel toprakları satın alarak üretimden ihracata kadar süreci tekelletirmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır (Matin & Taylor, 2015, s. 42). Bu durum, küçük çiftçilerin topraklarını kaybetmelerine ve pirinç gibi temel gıda ürünlerinin üretiminin azalmasına neden olmuştur. Tuzlu suyun tarlalarda yıl boyunca kalması, tarım çeşitliliğini azaltmış; kıyı bölgelerinde birçok doğal alan yok olurken, çiftçilerin büyük bir kısmı artık yalnızca tek bir ürünle geçinmek zorunda kalmıştır. Bu tek tip üretim modeli, beslenme çeşitliliğini kısıtlamı ve yetersiz beslenme gibi halk sağlığı sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, yoksul çiftçiler hem geçim kaynaklarını kaybetmiş hem de zorunlu glerle yerlerinden edilmiş, bu da çevresel ve ekonomik haklarının ihlali anlamına gelmiştir. Bu gruplar, toprak hakları, yeterli beslenmeye erişim ve yaşam alanlarında kalma gibi temel insan haklarından mahrum bırakılmaktadır (Azam, 2011, s. 41).

Buna ek olarak, Bangladeş’te sel ve tsunami gibi doğal afet riskleri karşısında da benzer bir eşitsizlik söz konusudur. Maddi durumu iyi olan bireyler, evlerini ve hayvanlarını daha güvenli, yüksek bölgelere taşıyarak afetlere karşı önlem alabilmekteyken; düşük gelirli kesimler bu tür imkânlara sahip olamadıkları için tehlike altındaki bölgelerde yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirgin olduğu bu bölgelerde, özellikle yalnız yaşayan kadınlar ekonomik olarak erkeklerin çok gerisinde yer almakta, dolayısıyla afetlere karşı savunmasızlıkları artmaktadır. Zaten yoksul olan bu gruplar, afet öncesinde konutlarını güçlendirme veya sağlam yapılar inşa etme imkânına sahip olmadıklarından; gerekli mühendislik becerilerine ve maddi kaynaklara eriemediklerinden, doğal afetlerin yıkıcı etkilerine karşı daha kırılgan hale gelmektedirler (Toğrul, 2018, s. 14).

Bangladeş’te afetlere karşı kırılganlık, yalnızca çevresel ve ekonomik faktörlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda bireylerin eğitim düzeyiyle de yakından ilişkilidir. Yapılan araştırmalar, okuma yazma bilmeyen bireylerin veya düşük okuryazarlık oranına sahip olanların, afetlerde yüksek okuryazarlık düzeyine sahip bireylere kıyasla daha fazla hayatını kaybettiğini ortaya koymaktadır (Akt. ner, 2020, s. 367). Bu durum, özellikle afet anlarında ve sonrasında kadınların sosyal ve fiziksel zarar görebilirliğini

artırmaktadır (Yalçın, 2020, ss. 30-32). Eğitimsizliğin zarar görebilirlik üzerindeki etkisi, Bangladeş'te yaşanan büyük siklonlarla açıkça gözlemlenebilmektedir. 1970 yılında yaşanan büyük siklon felaketinin ardından, ülkede erken uyarı sistemleri geliştirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda meteoroloji kurumu tarafından siklonun yönü, hızı ve mesafesi gibi bilgilere yer verilen uyarı bültenleri basın yoluyla duyurulmuştur. Ancak bu uyarı sistemleri daha çok gemicilere ve liman işletmecilerine yönelik olarak tasarlandığı için kıyı bölgelerinde yaşayan halkın büyük bir kısmına etkili biçimde ulaşamamıştır (Akt. Üner, 2020, s. 367). Özellikle açık alanlarda çalışan ya da dolaşımda olan erkeklerin bu uyarılara erişimi daha yüksek olmuş; buna karşın ev içinde bulunan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi gruplar bilgilendirmelere ya hiç ulaşamamış ya da yalnızca erkekler aracılığıyla dolaylı olarak haberdar olabilmıştır (URL-15, s. 44). Bu durum, erken uyarı sistemlerinin toplumsal cinsiyet farkındalığından uzak biçimde yapılandırıldığını ve kadınların bilgiye erişimde dezavantajlı konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4.5. Arktik Bölgesi- Eriyen Buzullar ve Yerli Halkların Göçü

Yerli halkların zorlu Arktik iklimine uyum sağlama deneyimleri, günümüzde iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte daha da kritik bir hâl almıştır. Arktik Okyanusu'ndaki buzul yüzeyinin erimesi, güneş ışınlarının daha fazla soğurulmasına neden olarak bölgedeki ısınma sürecini hızlandırmakta ve bu durumu daha karmaşık hâle getirmektedir. Son altmış yıl içinde Arktik Okyanusu'ndaki buzul örtüsü, üçte iki oranında azalmıştır (Türkeş, 2008, ss. 8-9). Günümüzde kalan buz kütlelerinin büyük bir kısmı, yıl boyunca eriyip yeniden oluşan mevsimsel buzlardan oluşmaktadır. Bu buzlar genellikle yaz aylarında eriyip kışın tekrar oluşan geçici buz tabakalarıdır. Mevcut veriler, özellikle Kuzey Yarımküre'nin yaz dönemlerinde kalıcı buzul örtüsünün tamamen ortadan kalkacağını göstermektedir. Ayrıca, kış aylarında oluşacak buz yüzeyinin daha ince, kırılgan ve istikrarsız olacağı öngörülmektedir (Tutan & Arpalı, 2020, s. 5). 1978 yılından itibaren elde edilen uydu görüntüleri ve ABD Deniz Kuvvetleri'nin sonar verileri, Arktik Okyanusu'ndaki buzların her on yılda yaklaşık %3 oranında eridiğini ortaya koymaktadır (Türkeş, 2000, s. 9).

Küresel sıcaklık artışı, Arktik Bölgesi'nde daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Bu artış, kar ve buz örtüsünün erimesine neden olurken, aynı zamanda hem yerel ekosistemleri hem de küresel iklim sistemini olumsuz etkilemektedir (Arctic

Council, 2013, s. 39). 1958'den bu yana bölgedeki buz kütlelerinin ortalama kalınlığının üçte ikisi kaybolmuş olup, bilim insanları önümüzdeki 20 yıl içinde deniz buzunun tamamen eriyeceğini tahmin etmektedir. Kışın oluşacak buz tabakasının ise daha ince, kırılgan ve hareketli olacağı öngörülmektedir. Buzulların erimesi yalnızca Arktik'i değil, aynı zamanda deniz seviyelerinin yükselmesi nedeniyle dünya genelinde milyonlarca insanı etkileyebilecek bir göç dalgasına yol açacaktır (Tutan & Arpalier, 2020, ss. 25-26).

Arktik Bölgesi, Saami, Nenet, Aleut, Athabaskan, İnuit, Gwich'in, Çukçi, Evenki, Even, Yupik ve Komi gibi yaklaşık 40 farklı yerli halkı barındırmaktadır. Bu topluluklar, geleneksel bilgileri ve kültürel mirasları sayesinde zorlu iklim koşullarına binlerce yıl boyunca uyum sağlayarak yaşamlarını sürdürebilmişlerdir. Ancak günümüzde iklim değişikliğinin hızına ayak uydurmakta büyük zorluklar yaşamakta ve bu durum, insan güvenliği açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır. Arktik'teki sıcaklık artışı, küresel ortalamanın yaklaşık iki katına ulaşmış durumdadır. Bazı iklim modelleri, yüzyılın sonlarında Barents Bölgesi gibi bölgelerde sıcaklık artışının 9°C'ye kadar ulaşabileceğini öngörmektedir (Hossain, 2019, ss. 509-510; Amap, 2017, s. 178). Bu artış, deniz buzu ve permafrost tabakasının hızla çözülmesine yol açmakta; bu da ekosistemleri ve yerli halkların yaşam alanlarını tehdit etmektedir.

Deniz buzu ve permafrostun çözülmesi, aşırı hava olaylarının artması ve erozyonun yaygınlaşması, yerli halkların geleneksel avlanma yöntemlerini doğrudan etkilemektedir. Avcılar, değişen buz yapısı nedeniyle gıda ihtiyaçlarını karşılamak için daha uzun mesafeler kat etmek zorunda kalmaktadır. Karibu, ren geyiği ve deniz memelileri gibi geleneksel besin kaynaklarının popülasyonlarındaki azalma, gıda güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir (Amap, 2015, s. 130). Hava olaylarının öngörülemezliği ve biyoçeşitliliğin bozulması, avlanmayı daha da zorlaştırmaktadır. Kanada'nın Nunavut bölgesinde İnuit hanelerinin %70'i artık gıda güvenliğinden yoksundur; bu oran, Kanada genelinde sadece %8'dir (Inuit Tapiriit Kanatami, 2019, s. 11). Benzer şekilde, Saami, Gwich'in ve Nenet halkları da geleneksel beslenme biçimlerini değiştirmek zorunda kalmıştır BM'e göre, Arktik halkları "yiyecek olmadığı için değil, yiyecek bulamadıkları için" açlıkla karşı karşıyadır (Human Development Report, 2014, s. 27).

Karibu, ren geyiği ve deniz memelileri yalnızca besin değil, aynı zamanda geçim kaynağı ve kültürel miras açısından da kritik öneme sahiptir. İklim değişikliği nedeniyle

avlanma koşullarındaki bozulma, ekonomik anlamda ciddi sıkıntılar yaratmaktadır (Vincent, 2020, ss. 511-512). Avlanmaya olan erişimin azalması, yerli halkların gelirlerini düşürmekte ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Kanada'nın Nunangat bölgesinde yoksulluk oranı, ülke ortalamasının yaklaşık beş katına ulaşmıştır (Inuit Tapiriit Kanatami, 2019, s. 10). Ayrıca, buzulların erimesiyle birlikte artan hidrokarbon ve enerji faaliyetleri, özellikle Sibirya'nın kuzeyindeki Nenetler gibi halklar üzerinde baskı yaratmaktadır (Larsen & Fondahl, 2014, s. 129).

Permafrost çözülmesi ve aşırı hava olayları, yerli halkların yerleşim alanlarını da tehdit etmektedir. Alaska'daki Shishmaref köyü, 1990'lardan bu yana toprak kaybı ve fırtınalar nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu köyün taşınma maliyeti yaklaşık 180 milyon dolardır. Benzer şekilde, Alaska'daki Kivalina köyünün 2025 yılına kadar yaşanamaz hâle gelmesi beklenmektedir (Kolbert, 2015, ss. 7-9). Bu tür örnekler, iklim değişikliğinin yerli halkların yaşam alanlarını, güvenliğini ve kültürel mirasını tehdit ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Arktik halklarının karşılaştığı sorunlar insan güvenliği çerçevesinde ele alınmalıdır.

Deniz buzu ve permafrosttaki belirsizlikler, sıcaklık artışlarına bağlı olarak kaza ve ölüm risklerini artırmakta; bu da sağlık güvenliğini tehdit etmektedir. 1970'lerde yapılan çalışmalar, sıcaklık değişimlerinin ölüm oranlarını artırdığını ortaya koymuştur (Berner & Furgal, 2004, s. 870). Ayrıca, sıcaklık artışı haşere popülasyonlarının artmasına yol açmış; özellikle Kanada'nın kuzeyindeki bölgelerde sivrisinek ve pire yoğunluğu artmıştır. Brucella, Toxoplasma, Coxiella ve Batı Nil Virüsü gibi zoonotik hastalıkların yayılması da hayvan ve insan sağlığı üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır (Amap, 2017, s. 139).

Ayrıca, artan ekonomik faaliyetler, halkların hareketliliğini ve geleneksel bilgiye erişimini sınırlandırmaktadır. Enerji şirketlerinin faaliyetleri, kazaları ve ölümleri artırmakta; bu da sağlık güvenliği üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin psikolojik etkileri de giderek belirginleşmektedir. Avlanma ve geçim kaynaklarına erişimin zorlaşması, intihar oranlarında ve psikolojik rahatsızlıklarda artışa neden olmuştur. Örneğin, Finlandiya'daki Saami halkının hastalık ve ölüm oranları 1980'lerde ulusal ortalamanın altında iken, 2017 yılı itibarıyla bu oranlar ülke ortalamasının üzerine çıkmıştır (Amap, 2017, s. 139). Bu bağlamda, iklim değişikliğinin Arktik yerli halklar üzerindeki etkileri yalnızca fiziksel çevreye yönelik

tehditlerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda sağlık, güvenlik, kültürel sürdürülebilirlik ve psikososyal refah gibi çok katmanlı insan güvenliği alanlarında derinleşen bir kırılganlık yaratmaktadır

Toparlamak gerekirse, bu bölümde, iklim değişikliğine karşı uluslararası anlaşmaların rolü ve etkileri sorumluluk, hak kayıpları ve bunların tazmini özelinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler İklım Değişikliği ereve Sözleşmesi'nden Paris Anlaşması'na uzanan süreç, küresel iklim yönetişiminin evrimini ortaya koymakta; ülkelerin yükümlülükleri ve uluslararası iş birliğinin gerekliliği vurgulanmaktadır. İklım değişikliğinin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve insani boyutları da ele alınmakta; özellikle hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesinin aciliyeti ön plana çıkarılmaktadır. Yerinden edilmeye, artan gıda güvencesizliğine ve su kaynaklarındaki azalmaya ilişkin örnekler, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki yıkıcı etkilerini görünür kılmaktadır. rnek olaylar, bu krizlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki derin etkilerini daha iyi anlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, iklim değişikliği ile mücadelede daha adil ve etkili bir yaklaşım için uluslararası iş birliği ve sorumluluk paylaşımının kritik önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE BAĞLI YER DEĞİŞTİRMELERDE SOSYAL ADALET

3.1. Sosyal Adaletin İklim Krizi Bağlamında Yeniden Tanımlanması

İklim krizi, yalnızca çevresel bir sorun olmanın ötesine geçerek, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren küresel bir tehdit haline gelmiştir. Bu bağlamda, sosyal adalet anlayışının iklim değişikliği ile ilişkisi, eşitlik, adil kaynak dağılımı ve tüm toplumların bu küresel krize eşit şekilde katkı sağlama ve etkilerinden korunma hakkını tanıyan bir perspektife dayanmaktadır. Sosyal adaletin iklim değişikliği bağlamında yeniden tanımlanması, yalnızca mevcut nesillerin değil, gelecek kuşakların da haklarının korunmasını sağlamak amacıyla bir perspektif geliştirilmektedir. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri, özellikle düşük gelirli toplumları, gelişmekte olan ülkeleri ve çevresel anlamda savunmasız bölgeleri daha fazla etkilemektedir. Bu durum, iklim adaletini gündeme getirerek, bu toplumların iklim değişikliğinin yüklerinden korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. İklim adaleti, gelişmiş ülkelerin tarihsel sorumluluklarını kabul ederek, savunmasız toplumlar için daha adil çözümler ve kaynak paylaşımı sağlanmasını öngörmektedir.

3.1.1. Çevresel/Ekolojik Adalet

Adalet, her insanın sahip olduğu potansiyeli gerçekleştirme ve bu potansiyelin ortaya çıkardığı imkânlardan eşit bir şekilde yararlanma hakkına sahip olması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Her birey, çağın koşulları doğrultusunda sahip olduğu olanakları açığa çıkarma ve sergileme hakkına sahiptir. Bu hak, tüm insanlar için eşit bir şekilde yaratılmalı ve her bireye, kendi yeteneklerini geliştirme ve başkalarının ortaya koyduğu ürünlerden eşit şekilde faydalanma imkânı sunulmalıdır. Adalet, toplumsal düzenin temel ilkelerinden biridir ve eşitlik ilkesini gerektirmektedir. Eşitlik, adaletin

gereği ve bir yansıması olarak kabul edilmekte çünkü insanların eşit bir şekilde muamele görmesi, toplumsal ve hukuksal düzenin adil olmasını sağlamaktadır. Adalet, sadece bir birey ya da grup için değil, tüm toplum için eşit haklar ve fırsatlar sunmayı amaçlamaktadır. İnsanlar arasında ayrımcılığın olmaması ve her bireyin eşit haklara sahip olması, adaletin temellerindendir. Eşitlik, çocukluk çağından itibaren bireylerin içselleştirdiği bir duygu olup, eşit muamele görmeyi ve haklarının ihlal edilmemesini beklemektedirler. Bu duygu, toplumların adalet anlayışını şekillendirmekte ve bir toplumun varlık koşulunun, adaletin sağlanmasıyla mümkün olduğunu açıklamaktadır. Adaletin sağlanabilmesi için eşitlik ilkesi, sadece toplumsal barış ve düzenin değil, özgürlüğün de temelidir (Akt. Dölger, 2023, ss. 509-510).

Adalet, yalnızca ülkelerin toplumsal ve siyasal ilişkileri düzenlemesiyle ilgili bir konu değildir. Aynı zamanda toplumsal, hukuksal ve siyasal kararların, insan haklarını temel alan ilkelere dayanması anlamına gelmektedir. Adaletin tanımı, bu tür ilkelerin, toplumsal ve hukuksal düzenlemeleri adil ve eşit bir şekilde yönlendirmesini içermektedir (Akt. Demirdal, 2019, s. 4).

Sosyal adalet, malların, hizmetlerin, hakların ve sorumlulukların adil bir şekilde dağıtılmasını ifade etmektedir. Adil bir toplumda, temel ihtiyaçlar ve özgürlükler yalnızca ayrıcalıklı bir azınlık değil, herkes için eşit fırsatlar sunmaktadır. Sosyal adalet, mutlak eşitlikten ziyade, her bireyin eşit temel haklara sahip olmasını ve demografik faktörlere (cinsiyet, etnik köken, eğitim seviyesi, ekonomik durum vb.) bakılmaksızın ekonomik ve siyasal kaynaklara erişimin sağlanmasını öngörmektedir. Bu yaklaşım, sağlık, eğitim, siyasal katılım, örgütlenme hakkı ve ifade özgürlüğü gibi fırsatların herkese eşit sunulmasını sağlamaktadır. Ayrıca, ekonomik kaynakların toplumsal olarak daha adil bir biçimde dağıtılması gerektiğini savunmaktadır (Jimenez vd., 2014, s. 31).

Sosyal adalet, soyut ve evrensel bir kavram olup, genellikle insan hakları perspektifinden ele alınmaktadır. Bu kavram, toplumdaki zenginliğin, herkesin en azından temel yaşam standartlarına sahip olmasını sağlamak için yeniden dağıtılmasını savunmaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik bir adımdır. Devlet, kaynakların adil bir şekilde dağıtılması ve eşitliğin sağlanmasında sorumludur. Sosyal adalet, bireylerin sahip oldukları mülkiyetlerle yetenekleri arasındaki bağı koparmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, uzun yıllar boyunca zenginleşen bireylerin

kaynakları, toplumsal huzur ve bütünleşmeyi sağlamak amacıyla yeniden dağıtılmalıdır (Minogue, 1998, ss. 256-260).

Sosyal adalet, yalnızca sonuçlarla değil, aynı zamanda karar alma süreçleriyle de ilgilidir. Adaletin sağlanmasında, sürecin adil olması, fırsat eşitliğini temin ederken, sonuçların adil olması ise eşitlik, hakkaniyet ve ihtiyaç ilkelerine dayalı bir dağıtımı ifade etmektedir. Bazı düşünürler, sosyal adaletin, dağıtıcı adaletin ötesinde, kurumsal baskı ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen daha kapsamlı bir kavram olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca, sosyal adalet, süreci de önemseyerek, toplumsal karar alma süreçlerinin adil olmasını savunmaktadırlar (Finn, 2020, ss. 15-17).

Bu kuramsal genişlik içerisinde, sosyal adaletin yalnızca bireyler arası ilişkiler bağlamında değil, aynı zamanda mekânsal, yapısal ve tarihsel bağlamda da ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada, söz konusu çok boyutlu adalet anlayışını kavramsallaştırmak adına David Harvey'in yaklaşımı temel alınmaktadır. Harvey, sosyal adaleti yalnızca bireysel düzeydeki eşitsizliklerle sınırlamayıp, mekânsal adaletsizlikler, sınıf ilişkileri ve sermaye birikiminin yol açtığı yapısal eşitsizlikleri de analiz eden bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Ona göre, sosyal adalet kapitalist üretim biçiminden bağımsız olarak düşünülememekte; çünkü bu sistem, emek-sermaye ilişkileri ve kaynakların mekânsal dağılımı yoluyla toplumsal eşitsizlikleri sürekli olarak yeniden üretmektedir. *Social Justice and the City* (1973) adlı eserinde Harvey, adaleti yalnızca “dağıtımsal” bir mesele olarak değil, aynı zamanda mekânın nasıl üretildiği, kimler için ve kimler tarafından kullanıldığı soruları etrafında şekillenen bir politik sorun olarak ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal adalet, sadece mevcut eşitsizliklerin giderilmesini değil, aynı zamanda bu eşitsizlikleri doğuran yapısal dinamiklerin dönüştürülmesini de zorunlu kılmaktadır (Harvey, 2022, s. 16).

Dünya genelinde evrensel bir adalet anlayışı bulunmamaktadır; her üretim sistemi, kendi özgü adalet anlayışını geliştirmekte ve bu anlayış, mevcut üretim sisteminin bir parçası olarak uygulanmaktadır. Bu bağlamda, liberal ve sosyalist adalet anlayışları öne çıkmaktadır. Ancak, her iki sistemin de endüstriyalizm çerçevesinde çevresel adalet ve doğa ile ilgili yaklaşımları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. 1960'lı yıllardan itibaren çevre sorunlarının küresel çapta daha görünür hale gelmesi, mevcut sistemlerin doğal çevreye olan yaklaşımını sorgulayan bir dönemi başlatmıştır. Çünkü bu sistemlerin uygulamaları, toplumda istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına

neden olmuştur (Des Jardins, 2006, s. 95). İlk olarak, çevre kirliliğinden en fazla etkilenen ve bu konuda haklarını savunamayan büyük yoksul kitleler ortaya çıkmıştır. Yeryüzündeki yoksullar, çevresel yükün büyük kısmını taşıırken, diğer gruplara kıyasla doğal kaynaklardan çok daha düşük oranlarda yararlanabilmektedirler. Ayrıca, toplumsal baskı ve çevresel sorunların kaynağının, toplumdaki uygulamalar ve tutumlar olduğu düşüncesi giderek yaygınlaşmıştır. Bu da çevresel adaletle ilgili görüşlerin ve tartışmaların çevre sorunlarıyla paralel bir şekilde geliştiğini göstermektedir.

Yeni bir adalet anlayışının sonucu olarak doğan çevresel adalet kavramı, aslında 1970'li yıllarda, başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinde yoksulların kötü barınma koşullarını dile getirmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım, çevresel adaletin sosyal adaletin bir uzantısı olarak algılanmasına yol açmıştır. Kavram, liberal sistem içinde şekillenmiş olsa da bu sistemle ne kadar uyumlu olduğu konusunda tartışmalar vardır; genellikle bu konuda uzlaşılmayan noktaların, uzlaşılanlardan daha fazla olduğu kabul edilmektedir (Leist, 2007, s. 3). Çevresel adalet, sanayileşme ve kalkınma sürecinde ortaya çıkan çevresel sorunların yol açtığı küresel eşitsizliklerin kaynağına ve çözüm yollarına odaklanan bir yaklaşımdır. Dünya çapında ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, yalnızca ekonomik dengesizliklere değil, aynı zamanda ekolojik dengesizliklere de yol açmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin izlediği yol, atmosferdeki sera gazlarının artmasına ve bunun sonucunda gelişmemiş Afrika, Asya ve ada ülkelerinin aşırı yağışlar ve kuraklık gibi çevresel felaketlerle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum, küresel çevre sorunlarının aynı zamanda küresel adalet sorunları oluşturduğunu göstermektedir (Şahin, 2012, s. 51). Çevresel adalet kavramı, çevresel yük ve yararların toplumda nasıl dağıtıldığını inceleyen bir meseleyi ele almaktadır. Farklı toplumsal gruplar, çevresel riskler ve olumsuzluklardan orantısız şekilde etkilenmektedir; bu da çevresel risklere maruz kalmada eşitsizliklere yol açmaktadır. Tıpkı adaletin ne olduğuna ilişkin farklı düşünürlerin çeşitli yorumları olduğu gibi, çevre sorunlarına ve çevresel adalet teorisine de farklı yaklaşımlar getiren düşünürler bulunmaktadır. Çevresel adalet hareketinin kapsam ve ölçeği arttıkça, bu yaklaşımlar farklı katkılar sunmuştur. Çevresel adalet, temel olarak a) Dağıtıcı adalet, b) Prosedürel adalet, c) Tanıma odaklı adalet, d) Kapasite odaklı adalet, e) Mekânsal adalet ve f) Adil sürdürülebilirlik gibi temel anlayışlarla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar, çevresel yük ve

yararların orantısız bir şekilde dağıtılmasının nedenlerine farklı açıklamalar getirerek çevresel adalet literatürünü genişletmiştir (Leist, 2007, s. 3).

Çevresel adaletin ilk olarak ele alındığı boyut, dağıtıcı adalet (distributive justice) boyutudur. J. Rawls'un (1971, s. 2006) adalet teorisinden beslenen bu yaklaşım, çevresel yük ve zararların toplumda gelir seviyesi düşük, etnik azınlıklar gibi gruplara eşitsiz şekilde dağıldığını gözlemlemektedir (Figueroa & Mills, 2003, s. 427). Bu durum, çevresel adaletin en önemli boyutlarından biri olarak kabul edilmektedir. Çevresel yüklerin çeşitli gruplar arasında eşitsiz bir biçimde dağıtılması, Mohai ve Saha'ya (2015) göre iki farklı süreçle açıklanmaktadır. İlk süreç, tehlikeli atık alanlarının ve sanayi tesislerinin, azınlıkların ve düşük gelirli grupların yaşadığı bölgelere yerleştirilmesidir. Bunun nedeni, bu bölgelerin ekonomik olarak daha ucuz olması ve bu bölgelerdeki halkın bu tesislere karşı gösterdiği direncin daha düşük olmasıdır. İkinci süreç ise, bu tür istenmeyen arazi kullanımının yoğun olduğu bölgelerin, gelir seviyesi düşük ve azınlık gruplarının yaşadığı yerleşim yerleri olarak seçilmesidir. Bu durum, bu grupların daha fazla kirlilik, kötü altyapı, azalan yerel hizmetler gibi sorunlarla karşılaşmalarına neden olarak onları daha kırılgan hale getirmektedir. Böylece, çevresel yüklerin bu şekilde dağıtılması, toplumda zaten var olan adaletsizlikleri daha da belirginleştirir (Schlosberg, 2013, s. 40).

Çevresel adaletin bir diğer önemli boyutu ise prosedürel adalettir. Prosedürel adalet, dağıtımın nasıl yapıldığına, karar alma süreçlerinin kapsayıcı ve katılımcı olup olmadığına odaklanmaktadır (Schlosberg, 2003 s. 84). Bu yaklaşım, çevresel adaletin, dağıtıcı adaletin sağlanabilmesi için bir süreç olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Prosedürel adalet, Rawls'un (1971) ve Miller'in (1999) adalet teorilerinden beslenmekte ve insanların birbirlerine karşı saygılı olmasının, adaletin iki temel ilkesini oluşturmanın ön şartı olduğunu vurgulamaktadır. Prosedürel adalet, dağıtıcı adaletin ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Akt. Sarıkoç Yıldırım, 2018, s. 52).

Tanıma odaklı yaklaşım ise, prosedürel adaletin ve dağıtıcı adaletin ötesine geçerek, toplumsal farklılıkların karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, Young (1990), Fraser (1997) ve Taylor (1994) gibi düşünürlerin adalet teorilerindeki tanıma vurgusunu temel almaktadır. Young, toplumsal ilişkiler ve süreçlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmakta ve dağıtıcı

adaletin yalnızca kaynakların dağılımına odaklanmaması gerektiğini belirtmektedir. Tanıma odaklı yaklaşım, çevresel sorunlar ve karar mekanizmalarının yapısal farklılıkları üzerine yoğunlaşmaktadır (Akt. Sarıkoç Yıldırım, 2018, s. 52).

Amartya Sen'in geliştirdiği kapasite yaklaşımı, insan yaşamını bireylerin "yapmaya" ve "olmaya" değer verdikleri şeylerin bütünlüğü olarak değerlendirmektedir. Bu unsurlar, Sen tarafından "işlevler" (functionings) olarak tanımlanmakta ve insanların yaşam kalitesinin bu işlevlerin gerçekleştirilme düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu savunulmaktadır (Sen, 2005, s. 155). Bu yaklaşıma göre kapasiteler, bireylerin çeşitli yaşam biçimleri arasından seçim yapabilme özgürlüğünü temsil etmektedir. İnsan yaşamı sadece ekonomik gelir ya da mal-mülk sahibi olma gibi ölçütlerle değerlendirilemez; yaşamın kalitesi, bireyin değer verdiği işlevleri gerçekleştirme imkânı ile ölçülmelidir (Akt. Metin, 2014, s. 6318).

Mekânsal yaklaşım, çevresel adalet literatürüne post-Marksist teorilerden katkıda bulunmuştur. Edward Soja (2010, ss. 5-6), mekânın toplumsal bir yansıma olduğunu, bu nedenle çevresel eşitsizliklerin mekânsal olarak yansıdığına dikkat çekmiştir. Mekânsal yaklaşım, çevresel yüklerin toplumda nasıl mekânsal olarak dağıldığını inceleyerek, çevresel adaletin mekânsal yönüne odaklanmaktadır. Coğrafi farklılıkların çevresel eşitsizlikleri artırdığı ve bu eşitsizliklerin mekânda nasıl şekillendiği üzerinde durmaktadır

Son olarak, adil sürdürülebilirlik yaklaşımı, çevresel adaleti sürdürülebilirlik ile birleştirmektedir. Agyeman, Bullard ve Evans'ın (2003, ss. 1-16) savunduğu bu yaklaşımda, sürdürülebilirlik ve adalet birlikte değerlendirilir. Sürdürülebilir bir toplum, yalnızca çevresel kaygıları değil, sosyal ihtiyaçları ve ekonomik fırsatları da göz önünde bulundurmaktadır Sosyal ve ekonomik eşitliğe ulaşılmadan, sürdürülebilir bir dünya hedefinin gerçekleştirilemeyeceği savunulur

Çevresel adalet hareketi, çevre sorunlarının yalnızca ekonomik değil, toplumsal ve kültürel etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Çevresel sorunlar ve bu sorunları çözmek için uygulanan politikalar, toplumsal, sosyal ve ekonomik etkilerle iç içedir. Bu bağlamda, çevresel adalet hareketi, çevresel yük ve yararların mekânda eşit dağıtılmasını (dağıtıcı adalet), adil ve katılımcı karar alma süreçlerini (prosedürel adalet ve tanıma odaklı adalet) ve doğanın ve insanların kapasitelerinin göz önünde bulundurulmasını

(kapasite yaklaşımı) önermektedir. Böylece çevresel adalet, iklim adaleti hareketinin temellerini oluşturmaktadır.

3.1.2. İklim Adaleti

İklim adaleti, iklim değişikliğini yalnızca çevresel bir sorun olarak görmekten öte, aynı zamanda etik ve siyasi bir mesele olarak ele alınarak daha geniş bir bakış açısı sunan önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu kavram, iklim değişikliğinin etkilerini çevresel ve sosyal adaletle ilişkilendirerek, eşitlik, insan hakları, kolektif haklar, iklim değişikliğinin tarihsel sorumluluğu ve ekolojik borç gibi temel konuları gündeme getirmektedir. İklim adaletinin temel ilkesi, iklim değişikliğinden en az sorumlu olanların, bu değişikliğin etkilerine en fazla ve en ağır şekilde maruz kaldığı gerçeğine dayanmaktadır (Doğru & Alıcı, 2019, s. 10). Bu perspektif, adaletin sağlanmasında kritik bir rol oynayarak yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri de gözler önüne sermektedir.

İklim değişikliğinin, bir ülke veya bölge içindeki farklı sosyoekonomik grupları farklı şekilde etkilediği gerçeği, çevresel adaletin ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Aynı coğrafyada yaşayan bireyler, gelir düzeyleri, sağlık durumları, cinsiyetleri, toplumsal statüleri ve genel refah seviyeleri açısından önemli farklılıklar göstermekte ve bu durum, sosyal sınıflar arasındaki adalet meselesini gündeme getirmektedir. İklim değişikliğinin etkileri, özellikle halkın kırılganlık seviyesine göre farklılık göstermektedir. Düşük gelirli grupların yaşadığı bölgelerde, konutlar ve altyapı, aşırı hava olaylarına karşı daha dayanaksızdır. Bu nedenle, aynı şehirde farklı bölgelerdeki hava olaylarının etkileri de birbirinden farklı olmaktadır. Kırılgan gruplar, genellikle iklim politikalarının şekillendirilmesinde söz sahibi olamayacak durumdadır ve bu durum, onları daha da savunmasız hale getirmektedir. Örneğin, kent çeperlerinde riskli alanlarda yaşayan düşük gelirli gruplar, sel felaketlerinden daha fazla etkilenmekte ancak bu grupların kırılganlıklarını azaltmaya yönelik altyapı yatırımları çoğu zaman göz ardı edilmektedir (Adger, 2009, ss. 390-400).

Sosyoekonomik gelişmişlik, toplumların iklim değişikliğiyle başa çıkabilme kapasitesini belirleyen önemli bir faktördür. Gelişmiş ülkeler, yüksek gayri safi milli hâsılları sayesinde iklim değişikliğinin neden olduğu zararları karşılamak ve önleyici önlemler almak için daha fazla kaynağa sahiptir. Aynı zamanda, bu ülkeler teknolojiye

erişim ve kullanma kapasiteleriyle iklimsel değişiklikleri daha önceden tespit edebilmekte ve geleceğe yönelik projeksiyonlar geliştirebilmektedir. Bu durum, ekonomik ve sosyal dönüşümleri daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmelerine olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkeler, sosyal, ekonomik ve teknolojik açıdan daha zayıf durumdadır ve bu nedenle iklim değişikliğine uyum sağlamakta daha büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Yoksul ve gelişmekte olan ülkeler, sınırlı kaynaklar ve zayıf altyapılar nedeniyle iklim değişikliğine karşı daha büyük bir kırılganlık sergilemektedir. Bu da sosyoekonomik farklılıklar üzerinden ortaya çıkan adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Akt. Metin, 2023, s. 103).

İklim adaleti, aşırı karbon emisyonlarına neredeyse hiç katkısı bulunmayan ancak değişen iklimin etkilerinden ağır şekilde etkilenen kesimlerin sesini duyurmayı amaçlamaktadır. Dünyanın farklı yerlerinde insanlar, kuraklık, kıtlık (özellikle Afrika), seller (özellikle Asya) ve diğer felaketlerle mücadele etmeye devam etmektedir (Tokar, 2014, s. 13). Ancak, atmosferdeki CO₂ salımının büyük çoğunluğu, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan, küresel nüfusun %80'ini oluşturan ve sınırlı kaynak kullanabilen, altyapı hizmetleri yetersiz olan Asya ve Afrika'daki insanlar, iklim adaletsizliğinin en derin biçimlerini yaşamaktadırlar. Bu bölgelerde, dünya kaynaklarının yalnızca %20'sini kullanan yoksul halklar, iklim değişikliğinin etkilerini en ağır şekilde hissetmektedir (Keleş, 2016, s. 77). Bu bağlamda, iklim adaleti yalnızca sera gazı salımını denetlemekle kalmayıp, kaynakların daha adil bir şekilde paylaşılmasını ve en çok etkilenen bölgelerdeki toplulukların daha adil bir yaşam sürmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Beck (2011), *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* adlı eserinde, insan eliyle ortaya çıkan risklerin toplumsal yapıya bağlı olarak adaletsiz ve dengesiz bir şekilde dağıldığını ifade etmektedir. İklim adaleti tartışmaları, gelişmiş ülkelerin sera gazı salımındaki öncülüklerine rağmen, çevresel etkilerinin en az olduğu toplumlar ve ülkelerle birlikte gelecekteki nesillere karşı taşıdıkları etik sorumluluğu vurgulamaktadır (Akkuş, 2021, s. 210). Yüksek gelir düzeyine sahip ülkeler, daha fazla kaynak, teknolojiye erişim ve güçlü idari yapılar sayesinde iklim değişikliği karşısında daha dayanıklı toplumsal yapılar inşa etme kapasitesine sahiptir. Bu ülkelerin sanayileşme süreçleri ise dünya çapında sera gazı salımlarının büyük bir kısmından sorumludur (Glaab, 2017, ss. 42-56; Newell, 2022, ss. 916-920). Öte yandan, Afrika kıtası küresel

sera gazı emisyonlarının yalnızca %2-3'ünden sorumludur (WMO, 2022, s. 34). Ancak, doğal çevre üzerindeki antropojenik etkilerde en küçük paya sahip olan bu ülkeler, iklim değişikliğinden en fazla etkilenenlerdir. Bu bağlamda, iklim değişikliği yalnızca bir çevresel olgu değil, aynı zamanda eşitsizlikler ışığında ele alınması gereken bir etik ve adalet meselesidir.

İklim adaletinin sağlanabilmesi için, canlı ve cansız tüm varlıklar için etik bir bakış açısının geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu kavram, iklim değişikliğine en az katkı sağlayanların, bu krizin etkilerinden ilk ve en ağır şekilde zarar görmesi gerçeğine dayanmaktadır. İklim adaletinin temel amacı, kırılgan kesimlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en az seviyede etkilenmesini sağlamaktır. Bu etkiler, başta tarım ve balıkçılık gibi faaliyetlerdeki ekonomik gerileme, kuraklık nedeniyle su ve gıda güvensizliği, aşırı hava olaylarından dolayı can ve mal kaybı ve iklim değişikliğine bağlı göç hareketlerini içermektedir. IPCC ve İklim Risk Endeksi gibi kaynaklardan elde edilen verilere göre, bu etkiler en çok gelişmekte olan ülkelerde, küçük ada devletleri gibi kırılgan bölgelerde yoğunlaşmakta ve bu bölgelerin iklim değişikliğine karşı başa çıkma kapasitesi oldukça düşüktür (Kaya, 2017, s. 89).

İklim adaleti çerçevesinde üç temel unsur öne çıkmaktadır. İlk olarak, iklim değişikliğinin yarattığı etkilerin mekânsal olarak farklı bölgelerde daha fazla hissedilmektedir; bunun sonucunda yaşanan iklim mülteciliği gibi dezavantajlılık durumları dikkate alınmalıdır. İkinci olarak, ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak ülkelerin gelişmişlik düzeyinin yetersizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sınıfsal konum gibi durumlar, iklim değişikliğine uyum sağlamada büyük bir engel teşkil etmektedir. Üçüncü olarak ise, gelecekteki kuşakların hakları ile ekosistemdeki tüm canlı ve cansız varlıkların korunması gerekliliğine yönelik etik bir anlayış, bu adaletin temelini oluşturmaktadır. Bu unsurlar, iklim adaletini hem etik hem de siyasal bir kavram olarak şekillendirmektedir. İklim adaleti, yalnızca iklim değişikliğiyle mücadelede kaynakların, fonların ve finansmanın adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda kadınlar, engelliler, yoksullar gibi dezavantajlı grupların karar alma süreçlerine aktif katılımını da içermektedir. Bu şekilde, iklim adaleti tüm toplumsal kesimlerin eşit ve adil bir şekilde krizin etkilerine karşı dayanıklı hale gelmesi için gerekli şartları oluşturmayı hedeflemektedir (Akkuş, 2021, s. 209).

Bu noktada, kapitalizmin rolü büyük bir öneme sahiptir. Kapitalizm, insan, çevre ve toplum arasındaki ilişkileri zayıflatırken, ekonomik gücü elinde bulunduran bireyler, yaptıkları yatırımlar ve kararlarla doğal kaynakların eşitsiz bir şekilde dağıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, küresel eşitsizlikleri sürdüren ve toplumsal sınıflar arasında derin uçurumlar yaratan bir sorun haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin tarihi sorumlulukları göz önünde bulundurulduğunda, kapitalist sistemin yarattığı bu eşitsizlikler, iklim değişikliğine karşı daha savunmasız olan ülkeler için ciddi bir ekolojik borç anlamına gelmektedir. Kapitalizmin devamını sağlayan dinamik, sermaye birikiminin sürekli artmasıdır ve bu durum toplumun en üst katmanlarında yer alanların daha fazla gelir elde etme arzusu doğrultusunda işlemektedir. Ancak, kapitalizmin temel yapılarına karşı bir duruş sergilenmesi, sadece ekonomik adaletsizlikleri değil, aynı zamanda iklim adaletsizliklerini de ortadan kaldırmaya yönelik bir adım olabilir (Foster & Magdoff, 2014, s. 49). Bu şekilde, iklim adaletinin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerle bağlantılı olduğunu anlamak, bu eşitsizliklere karşı mücadeleyi daha kapsamlı bir perspektife taşıyacaktır. İklim adaleti hem çevresel sorumlulukların hem de toplumsal eşitliğin sağlanmasını amaçlayan bir kavram olarak, sürdürülebilir ve adil bir geleceği inşa etmenin temellerini atmaktadır.

Dünya Kaynakları Enstitüsü'ye (WRI) göre, iklim değişikliğinden kaynaklanan kayıp ve zararların maliyetinin yaklaşık %80'inin gelişmekte olan ülkeler tarafından üstlenileceği öngörülmektedir. Aynı şekilde, WRI verilerine göre yapılan araştırmalar, dünya genelindeki 164 ülke arasında her yıl sel felaketlerinden etkilenen nüfusun yaklaşık %80'inin, az gelişmiş ya da gelişmekte olan 15 ülkede yaşadığını ortaya koymaktadır (WRI, 2015).

Küresel İklim Risk İndeksi 2014 raporuna göre, 1993-2012 yılları arasında aşırı hava olaylarından en fazla etkilenen ilk on ülkenin sekizi, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerden oluşmaktadır. Bu ülkeler arasında Honduras, Myanmar, Haiti, Nikaragua ve Bangladeş, en çok etkilenen ilk beşte yer almaktadır. Bu durum, iklim değişikliğine karşı çözüm arayışlarını engelleyen politikaların olumsuz etkilerini de beraberinde getirmektedir (Tionyi Luo vd., 2016). Özellikle karbon denkleştirme ve piyasa temelli mekanizmalar, bu ülkelerde çevresel bozulmayı derinleştirirken, ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri de artırmaktadır. Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ormansızlaşma ile Orman Alanlarındaki Bozulmadan Kaynaklanan Emisyonların

Azaltılması gibi uygulamalar, doğal kaynakların özelleştirilmesi ve emisyon ticareti yoluyla mevcut sorunları daha da karmaşık hale getirmektedir (Akt. Kaya, 2017, s. 91). Örneğin, ABD, Kanada ve Avustralya'da yaşayan bir kişi, Mozambik'te yaşayan birinden yaklaşık 50 kat daha fazla karbondioksit salmaktadır. Britanya'da ise bir kişinin, Ruanda, Malavi, Etiyopya, Uganda, Madagaskar, Gine ve Burkina Faso'daki yıllık emisyon miktarını yalnızca ilk iki hafta içinde geçmesi mümkün görülmektedir. Ancak, bu tür karşılaştırmalar yapılırken ülkeler içindeki eşitsizlikler göz önünde bulundurulmalıdır. Gelir farkları ve sınıfsal eşitsizlikler, bir kişinin emisyon salımı ve iklim değişikliğinden nasıl etkileneceği üzerinde belirleyici bir faktördür. Örneğin, ABD'deki düşük gelirli ve beyaz olmayan nüfusun yoğun olduğu mahalleler, daha zengin ve beyaz mahallelerle karşılaştırıldığında, aşırı kentsel sıcaklıklara daha fazla maruz kalmaktadır (Center for Environmental Justice, 2020).

İklim değişikliği, kuşaklararası adaletin önemli problemlerinden biri olmakta ve bu bağlamda iklim adaleti kavramı tartışılmaktadır. İklim adaleti, iklim değişikliğini etik bir perspektiften ele almaktadır. Bu anlayışa göre, hangi dil, din veya ırka sahip olursa olsun, dünyanın herhangi bir yerinde doğmuş olan tüm insanların yaşam hakları eşittir ve hiçbir insan diğerinden farklı değildir. Her birey, eşit derecede değerli kabul edilmekte ve bu, iklim adaletinin temel ilkelerindendir (Ilık Bilben, 2018, s. 214). İklim adaleti; kaynakların adil paylaşımı, enerji tüketimi, teknolojik altyapı, tarımsal reformlar, ortak değerlerin yeniden kazanılması, kentsel dönüşüm ve katılımcı siyaset gibi konuları da kapsamaktadır (Tokar, 2014, s. 20). Bu bağlamda, iklim değişikliği ile mücadele, yalnızca çevresel sorunları çözmekle kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki nesillerin de haklarını gözeten, adaletli ve etik bir yaklaşım benimsemeyi gerektirmektedir.

3.1.3. Gelecek Kuşaklar İçin Adalet

Bugün sıkça duyduğumuz “sürdürülebilirlik” kavramı, ilk kez resmi metinlerde en kapsamlı şekilde 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporu'nda yer almıştır. Bu raporun tam adı “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future) olup, Komisyon Başkanı Gro Harlem Brundtland'ın adıyla tanınmıştır (Şahin, 2017, s. 45). Raporda sürdürülebilir kalkınma, “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” şeklinde tanımlanmış ve bu tanım dünya genelinde geniş

bir kabul görmüştür. En önemli vurgu ise “gelecek kuşaklar” üzerinedir. Bu tanım, yalnızca bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda gelecekteki nesillerin gereksinimlerini de göz önünde bulunduran bir yaklaşımı benimsemektedir.

Bu anlayış, iklim değişikliğiyle doğrudan ilişkilidir. İklim etiğinde yaygın kabul gören görüşe göre, iklim değişikliği esasen kuşaklar arası etik bir sorundur (Akt. Demirci, 2013, s. 227). Zira iklim değişikliği, şimdiki ve gelecekteki nesiller arasında, mevcut ve gelecekteki toplumlar arasında adaletle ilgili ciddi sonuçlar doğurmaktadır. İnsan faaliyetleri ve politikaları, atmosferde sera gazlarının birikmesine yol açmış ve bu da küresel iklim değişikliğine sebep olmuştur. Bu durum, şimdiki kuşakla gelecek kuşaklar arasında ciddi adalet sorunlarına yol açmaktadır. Bu nedenle, mevcut nesillerin, gelecekteki nesillere karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için kuşaklar arası adalet ilkelerine uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Bu sorumluluk, sürdürülebilirlik ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi için kritik bir öneme sahiptir.

IPCC’nin 2007 yılında yayımlanan Dördüncü Değerlendirme Raporu (AR4), insan kaynaklı iklim değişikliğinin var olduğunu kesin bir şekilde ifade etmiştir. IPCC, aynı raporda küresel ısınmanın %90 ihtimalle insan kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır (IPCC, 2007, ss. 3-5). Bu durum, mevcut nesillerin, gelecekteki nesillerin yaşamlarını olumsuz etkileyecek şekilde çevreye zarar verme sorumluluğuna dikkat çekmektedir. Dahası, iklim değişikliğinin uzun vadeli, yaygın ve sert etkilere yol açacağı tahmin edilmektedir. Gelecek nesillerin, iklim değişikliğinden şimdiki nesillerden daha fazla zarar göreceği öngörülmektedir (Akt. Demirci, 2013, s. 228). Bu nedenle, şimdiki nesillerin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir bir dünya bırakmak için atacağı adımlar, gelecekteki nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşamalarına olanak tanıyacak şekilde tasarlanmalıdır.

Özellikle, 1,5°C’lik küresel sıcaklık artışının yol açabileceği ciddi etkiler ve 2°C ile 3°C arasındaki artışların yaratacağı felaket senaryoları üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu tür analizler, iklim değişikliği bağlamında gelecek nesillerin haklarını gözetken adalet anlayışının yeniden yapılandırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Çünkü iklim değişikliği yalnızca günümüzü değil, aynı zamanda gelecek kuşakların yaşam koşullarını da doğrudan etkilemektedir. Mevcut nesillerin üstlendiği sorumluluk, sadece içinde bulunduğumuz dünyayı daha sürdürülebilir ve yaşanabilir

kılmakla kalmayıp, aynı zamanda gelecek nesillere adil ve dengeli bir ekolojik miras bırakmayı da içermektedir (IPCC, 2018, s. 54). Bu sorumluluk, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmakta ve sürdürülebilir kalkınma anlayışını hayata geçirebilmek için, bugünkü nesillerin daha geniş bir perspektifle hareket etmeleri gerekmektedir.

İklim değişikliği, insanlık ve gelecek kuşaklar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdit, özellikle barış içinde yaşama arzusunu ciddi şekilde tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle, bazı görüşler, iklim değişikliğinin bir eko-kıyım olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır. Eko-kıyım, uluslararası hukukta barışa karşı işlenen bir suç olarak kabul edilmelidir (Zhang, 2016, s. 22). Eko-kıyımın kabul edilmesi, iklim değişikliği ile mücadelede hareketsizliğin önlenmesine yönelik önemli bir adım olabilir. Böyle bir yaklaşım, devletler, bireyler ve şirketler için bir denetim mekanizması oluşturmakta, ihlallere karşı yaptırımlar getirmekte ve bu sayede iklim adaletinin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Ancak, Paris Anlaşması gibi mevcut ve geçerli uluslararası anlaşmalara taraf olan hükümetlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda, vatandaşların bu duruma nasıl tepki göstereceği büyük önem taşımaktadır. Caney (2016, s. 24) ise, toplumlar için somut eylem planlarının oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır.

İklim değişikliği, insan hareketlerinin büyük bir etkisiyle şekillenmiş bir sorun olmuştur. Geçmişte gerçekleştirilen sera gazı salımları, günümüzde atmosferde birikerek iklimin değişmesine yol açmıştır. Bugün ise bu gaz salımları hız kesmeden devam etmekte ve gelecek nesiller için çok daha büyük bir birikim söz konusu haline gelmiştir. Bu nedenle, iklim değişikliği yalnızca geçmişin değil, aynı zamanda şimdinin ve geleceğin de problemi olarak tanımlanabilir. Bu durum, iklim değişikliğinin sadece mevcut kuşakları değil, henüz doğmamış olanları da etkileyen küresel bir mesele olduğunu gözler önüne sermektedir (Demir, 2022, s. 67).

Fayda ve zararların dağılımı noktasında, gelecekteki nesillerin bu sera gazı salımından doğrudan yararlanıp yararlanmadığını sorgulamak gerekmektedir. Bugün yaşamayan ve herhangi bir kaynağı kullanmamış olan nesillerin, geçmişteki salımlardan herhangi bir fayda sağladığı söylenememektedir. Ancak, gelecekteki bu nesiller, tüm bu gaz birikiminin getireceği olumsuz etkilerle yüzleşmek zorunda kalacaklardır. Bu durum,

iklim adaletinin ne kadar kritik olduğunu ve özellikle kuşaklar arası adaletin önemini ortaya koymaktadır (Demirci, 2013b, s. 186).

İklim değişikliği hem zaman hem de mekân açısından karmaşık bir sorun olup, nesiller arası adaletle ilişkilendirildiğinde, bu sorunun getirdiği yüklerin ve yararların günümüzle gelecek nesiller arasında nasıl paylaşılacağına odaklanılmaktadır. Birçok çevreci, bugünkü nesillerin, henüz doğmamış olan gelecek nesilleri büyük iklim felaketleri ve çevresel tahribatlarla karşı karşıya bırakacak şekilde karbondioksit emisyonlarını artırmalarını etik açıdan kabul edilemez bulmaktadır. Onların geleceğe yönelik katkıda bulunmadıkları felaketlere yol açmalarını, adalet ve ahlak ilkeleriyle bağdaşmaz olarak değerlendirmektedir (Akt. Demirci, 2013, s. 190). Bugünün nesilleri, gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakma sorumluluğuna sahiptir ve bu sorumluluğu yerine getirmek için harekete geçmeleri gerekmektedir. Çünkü iklim değişikliğinin çoğu, bugünkü kuşakların sera gazı emisyonlarından değil, geçmiş kuşakların faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Davidson, 2008, s. 472). İklim değişikliği kaynaklı birçok etki ancak gelecekteki nesiller dünyaya geldiğinde hissedilecektir. Gelecek nesillerin refahı, mevcut nesillerin gerçekleştirdiği faaliyetlere bağlı olduğundan, iklim değişikliği büyük ölçüde kuşaklar arası etik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Wolf'a (2008, s. 350) göre, küresel iklim değişikliği, kuşaklar arası adalet teorisinin en önemli sorunu olarak tanımlanabilir.

Bugün alınan kararlar, gelecekteki nesillerin yaşamlarında önemli etkiler yaratacaktır. Bir başka deyişle, insanlık olarak sürdürülebilir bir yaşam tarzı benimsemeden, mevcut küresel düzenin yıkılmasını engellemek mümkün olmayacaktır (WCE, 1987, s. 43). Küresel ölçekte devam eden aşırı üretim ve tüketim döngüsü, ekolojik dengeyi bozmaya devam ederse, yenilenebilir enerji kaynakları bile yeterli olmayacaktır. Kâr amacı güden ekonomik gelişim anlayışının öncelik haline getirilmesi ve küresel siyasal sistemin değiştirilmemesi durumunda, teknolojik yenilikler de sorunun çözümü için yeterli olmayacaktır (Turhan vd., 2017, s. 54).

Her birey, temiz hava, su ve gıda gibi temel çevresel haklara sahip olmalıdır. Ancak bu haklar tehdit altındaysa, sadece mevcut nesil değil, gelecek nesillerin de haklarını savunmak için iklim adaletsizliği ortadan kaldırılmalıdır. İklim değişikliği, özellikle dezavantajlı ülkeleri ağır şekilde etkileyecek ve bu durum, daha adil bir kaynak

paylaşımını zorunlu hale getirecektir. Herkesin doğal kaynaklardan eşit faydalanma hakkı bulunmaktadır, ancak bu eşitliği sağlamak için bazı ülkelerin menfaatlerinin, diğerlerinin zararına savunulması kabul edilememektedir (Ilık Bilben, 2018, s. 222). İnsan faaliyetlerinin iklim değişikliği üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, ahlak, hukuk, adalet ve vicdan gibi insana özgü değerlerle iklim değişikliği arasındaki bağ göz ardı edilmemelidir.

Gelecek nesillerin haklarını korumak için, küresel ölçekte iklim değişikliği ile mücadele edilmesi gerektiği açıktır. Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki sorumluluklar farklı olsa da küresel iklim değişikliği engellenmediği sürece toplumsal adaletin sağlanması mümkün olmayacaktır. İklim değişikliği, yoksulluğun ve eşitsizliğin temel sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, iklim adaleti, yaşam hakkı başta olmak üzere, barınma, doğa ve çevre hakları gibi temel insan haklarının korunmasını gerektirmektedir (Kaya, 2017, s. 89). Toplumsal sorumluluk duygusu ve diğer insanların haklarına saygı gösterme anlayışı, günümüzde giderek daha da zayıflamakta ve bu durum, adaletin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Foster & Magdoff, 2014, s. 101).

Tüm bu bulgular ışığında, kuşaklar arası adalet perspektifinden bakıldığında, günümüz nesillerinin gelecekteki nesiller için yaşam alanlarını ve kaynakları koruma sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, sosyal sınıflar arasındaki adaletsizlikler ve gelir eşitsizlikleri gibi yapısal sorunlarla daha da karmaşık hale gelmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği bir insan hakları meselesi olarak ele alınmalı; yaşam hakkı, su hakkı, gıda hakkı ve sağlık hakkı gibi temel hakların tehdit altında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

3.2. İklim Krizi Nedeniyle Yerinden Edilmelerde Kırılgan Gruplar ve Sosyal Adalet

Kırılganlık, iklim değişikliğine bağlı olarak yaş, cinsiyet, ırk, vatandaşlık, engellilik, yoksulluk gibi faktörlerle şekillenen bir savunmasızlık durumudur. Kırılgan gruplar, iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle marjinalleşen, yetersiz hizmet alan ve aşırı yük altında kalan toplulukları ifade etmektedir. Bu gruplar arasında toplumsal olarak zaten dezavantajlı olan kişiler ilk sırada yer almaktadır. Paris Anlaşması'na göre, yerli halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar, engelliler, hassas durumdaki kişiler ve

kadınlar kırılgan gruplar arasında sayılmaktadır (Paris Agreement, 2015, ss. 6-7). ABD Küresel Değişim Araştırma Programı (USGCRP) 4. Ulusal İklim Değerlendirme Raporu'na göre, çocuklar, yaşlı yetişkinler, düşük gelirli topluluklar, ayrımcılığa uğrayanlar ve engelliler gibi hâlihazırda savunmasız gruplar, genellikle planlama süreçlerinden dışlandıkları için aşırı hava olayları ve iklim felaketleri karşısında daha yüksek risk altındadır.

3.2.1. Kadınlar

Son yıllarda önemli bir insan hakları sorunu haline gelen iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet perspektifinden incelendiğinde, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla olumsuz etkiyle karşı karşıya kaldığı gözlemlenmektedir. Göç, barınma, yiyecek ve su temini, doğa kaynaklı afetler gibi durumlar, kadınlar için daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliği politikalarına toplumsal cinsiyet bakış açısının eklenmesi, uluslararası düzeyde iklim adaletinin sağlanması açısından son derece önemli olmaktadır. Toplumsal cinsiyet adaleti sağlanmadığı sürece, iklim adaletinin gerçekleşmesi güçtür. İklim adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği siyasetinin temel hedeflerinden biri olmalıdır. Ayrıca, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine dair farkındalık oluşturmak ve kadınların kırılganlıklarını dikkate alarak hareket etmek, iklim adaletinin sağlanabilmesi için kritik bir adım olmuştur (Kovancı & Yıldız Karakoç, 2017, s. 209).

İklim değişikliğine karşı duyulan kırılganlık, toplumsal cinsiyet rollerine ve ilişkilerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. (IPCC, 2007, ss. 976-978) raporuna göre, gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız gruplardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu kırılganlık, afet sonrası göç süreçlerinde kadınların karşılaştığı zorlukları daha da artırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların üzerindeki yükü artırmakta ve bu durum, farklı gruplar arasındaki iklim adaletsizliğini derinleştirmektedir. Örneğin, 1991 yılında Bangladeş'te yaşanan sel felaketinde, kadınların ölüm oranı erkeklerin ölüm oranına göre beş kat daha fazla olmuştur. Bu trajik farkın başlıca nedenleri arasında, uyarıların genellikle açık alanlarda erkekler arasında yayılması, evde kalan kadınlar, genç kızlar ve çocukların bu uyarılardan habersiz kalması yer almaktadır. Ayrıca, kadınların afetlere karşı savunmasızlığını artıran diğer faktörler arasında, kültürel olarak kadınların yanlarında bir erkek olmadan evden çıkmalarının yasaklanması ve ailelerin kurtarma

önceliğini soyadını sürdürecek erkek çocuklara vermesi sayılabilir. Afet sonrası yaşanan göç süreçlerinde ise, kadınlar barınma, güvenlik ve temel ihtiyaçlara erişim gibi konularda daha fazla risk ve güçlkle karşılaşmakta, cinsel şiddet ve istismara maruz kalma ihtimalleri artmaktadır (Neumayer & Plümper, 2007, ss. 556-558).

İklim değışikliğinin yol açtığı afetler, kadınlar üzerinde yalnızca fiziksel kırılganlık yaratmakla kalmayıp, göç süreçlerinde de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve riskleri artırmaktadır. Örneğın, Hindistan'daki siklonlar ve Avustralya'daki Kara Cumartesi orman yangınları sonrası, kadınlara yönelik partner şiddetinde belirgin artışlar gözlenmiştir. Felaket sonrası kurulan sığınma kamplarında ise, konutlarını kaybeden kadınların eski partnerleriyle yeniden temas kurma riski artmakta; bu durum, göç ve yer değıştirme sürecinde kadınların şiddet döngüsüne daha fazla maruz kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca, iklim kaynaklı göç ve yer değıştirme süreçleri erken yaşta evlilikler, cinsel sömürü ve psikolojik şiddet gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağılı sorunların artmasına neden olmaktadır (Molyneaux, 2019, ss. 4-6).

Göçle birlikte kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Göç süreci, kadınların yalnızca geleneksel rollerini sürdürmesini değıl, aynı zamanda evde olmayan eşlerinin ya da aile üyelerinin sorumluluklarını da üstlenmesini gerektirmektedir (Buz, 2006, s. 32). Kocasını veya bir yakınını kaybeden kadınlar, bu süreçte hem psikolojik zorluklarla travma, stres, güvensizlik gibi baş etmek zorunda kalmakta hem de artan sorumluluklarla mücadele etmektedir (Ertürk, 2015, s. 259). Göç öncesinde çocuk bakımı, temizlik gibi ev içi görevlerle sınırlı tutulan kadın rolleri, göçle birlikte kamusal alana da taşmaktadır. Erkek bireyin yokluğunda kadın hem ekonomik geçim yükünü hem de ailenin bütün bakım ve yönetim sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmakta; bu durum kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda daha görünür olmalarına yol açmaktadır. Ancak bu artan görünürlük, aynı zamanda daha fazla yük ve risk anlamına gelmektedir (Topak & Çamur, 2022, s. 81).

UNICEF (2024), iklim değışikliğinin cinsiyet açısından tarafsız olmadığını ve özellikle kız çocuklarının bu durumdan olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Kız çocuklarının artan ev içi sorumlulukları eğitimlerine erişimi zorlaştırırken, ekonomik belirsizlikler çocuk evliliğı ve cinsiyete dayalı şiddet riskini artırmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) (2022), aşırı hava olaylarının geçim kaynaklarını yok edip yoksulluğı derinleştirmesi nedeniyle, yoksul ailelerin kız çocuklarını erken

evlendirdiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, iklim kaynaklı göçler, kadın ve kız çocuklarının sosyal ve ekonomik kırılganlıklarını artırmakta; göç süreçlerinde eğitimden kopma, güvenlik sorunları ve istismara maruz kalma riskleri yükselmektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, iklim değişikliğinin neden olduğu kıtlık ve düzensiz yağışlar nedeniyle temel ihtiyaçları karşılamak için daha fazla zaman harcamakta, bu da onların eğitim ve istihdam imkânlarından mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Akt. Doğan & Aykara, 2024, s. 161).

Göç kararları iklim değişikliğinin yanı sıra ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Örneğin, iklim değişikliği nedeniyle tarım arazisi kuruyan ve ekonomik zorluk yaşayan kadınların, eşlerinin terk etmesi gibi sosyal sorunlarla karşılaşmaları göçü daha da zorlaştırmaktadır (OECD, 2023). Ayrıca, iklim değişikliği kadınların ruhsal sağlıklarını erkeklere göre daha fazla olumsuz etkileyerek kırılganlıklarını artırmaktadır (Goudet vd., 2023, s. 15-17). Afrika ve Güney Afrika örneklerinde de kadınların iklim kaynaklı ekonomik ve sosyal etkilerden erkeklere göre daha ağır etkilendiği görülmektedir (Akt. Artan & Uzun, 2017, s. 25).

İklim değişikliği, kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel felaketler nedeniyle göçü zorunlu kılmakta; bu durum özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerdeki kadınları daha savunmasız hale getirmektedir. Göç eden kadınlar, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler yaşarken, gebelikte maruz kaldıkları riskler artmaktadır (Akt. İlkin vd., 2024, s. 15).

Kadınlar, kimi zaman daha iyi bir yaşam arayışıyla kendi istekleriyle, kimi zaman ise ekonomik zorunluluklarla başka ülkelere göç etmekte ve göç ettikleri ülkelerde geçimlerini sağlayabilmek için iş gücü piyasasına katılmaktadırlar. Araştırmalar, göçmenlerin çoğunlukla vasıfsız, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Ancak kadın göçmenlerin bu süreçteki deneyimleri, toplumsal cinsiyet temelli ayrımlar nedeniyle erkek göçmenlerden farklılık göstermektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, ev içi emeği kadınlara ait bir sorumluluk olarak tanımlanmaktadır. Özellikle orta sınıf kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla birlikte, ev işleri ve bakım hizmetlerini yerine getirecek yeni bir iş gücüne olan ihtiyaç doğmuş ve bu boşluk büyük ölçüde göçmen kadınlar tarafından doldurulmuştur. Göçmen kadınlar temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev içi bakım hizmetlerinde yoğun olarak çalışmakta; bu durum, iş gücü piyasasında da kadınların geleneksel ev ve aile sorumluluklarıyla

özdeşleştirilmesine yol açmaktadır. Bu şekilde, toplumsal cinsiyet rolleri hem yeniden üretilmekte hem de kadın emeği düşük ücretli ve görünmez bir emek biçimi olarak sistematik biçimde değersizleştirilmektedir (Topak & Çamur, 2022, s. 79).

Göç sonrasında kadınlar ve genç kızlar, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve sosyal adaletsizliklerin etkilerini yoğun şekilde yaşamaktadır. Eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal destek hizmetlerine erişimde karşılaştıkları yapısal engeller, onları daha kırılgan hale getirmektedir. Sosyal adalet açısından, göçmen kadınların yalnızca barınma ve güvenlik değil, aynı zamanda eşit yurttaşlık, temsil ve fırsat eşitliği gibi temel haklara da erişimi güvence altına alınmalıdır. Kadın ve erkek arasındaki toplumsal sorumluluklar, haklar ve roller arasındaki eşitsizlik, biyolojik farklılıklardan değil, toplumun kadın ve erkeğe yönelik oluşturduğu değiştirilebilir sosyal kabullerden kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyete dayalı ayrımcılığı, haklardan mahrum bırakmayı ve özgürlüklerin kullanımını engelleyen yapıyı ifade etmektedir (Demirgöz Bal, 2016, s. 16).

3.2.2. Çocuklar

Modern toplumlarda çocukların korunması gerektiği anlayışı, ilk kez Sanayi Devrimi sonrasında daha belirgin hale gelmiştir. Bu süreçte, çocukların haklarının korunması ve onlara uygun yaşam alanlarının sağlanması gerekliliği gündeme gelmiş ve 1989 yılında BM Genel Kurulu tarafından “Çocuk Hakları Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Bu sözleşme, çocukların yaşam, eğitim ve sağlık gibi temel haklarını güvence altına almış ve onların toplumsal yaşamda kendilerini geliştirebilmeleri için fırsatlar tanımıştır. Ayrıca, sözleşmede "çocuk" tanımı yapılmış ve on sekiz yaşından küçük her birey çocuk olarak kabul edilmiştir (Karakaş, 2016, s. 890).

Çocuk haklarının, temel insan hakları olarak kabul edilmesi, bir bireyin doğumdan itibaren bağımsız bir şekilde haklara sahip olduğu anlamına gelse de çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçlar ve hassasiyetler taşıdığı da bir gerçektir. Bu nedenle çocukların korunması sadece fiziksel değil, psikolojik ve sosyal açıdan da büyük önem taşımaktadır. İklim değişikliği, hava koşullarındaki değişiklikler ve çevresel felaketler, çocukları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilir. Bu durum, çocukların özel koruma gereksinimlerini daha da artırmaktadır (Ebi, 2007, s. 217).

İklim değişikliğinin neden olduğu buzulların erimesi ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi etkiler günümüzde giderek daha belirgin hale gelmiş olsa da asıl yıkıcı

sonuçlar, bu sorunlara hiçbir katkı sağlamamış ve gündemde yer almamış olan gelecekteki nesillerin karşısına çıkacaktır (Demirci, 2013, s. 186). İklim değişikliği, küresel çapta büyük bir sağlık tehdidi oluşturmakta ve özellikle çocukların sağlığını ciddi şekilde etkilemektedir⁷. ocuk hekimleri, giderek artan bir şekilde iklim değişikliği ve çevresel faktörlerle doğrudan bağlantılı hastalıklarla karşılaşmaktadır.

Bununla birlikte, iklim değişikliğinin bulaşıcı hastalıkların artışına yol açabileceği düşünülmektedir. Özellikle sıcaklık arttıa, bakteriyel kaynaklı gastroenterit gibi hastalıkların oranı artmaktadır. Ayrıca, kolera, diyare, sıtma ve dang humması gibi hastalıkların daha yaygın hale geldiği gözlemlenmiştir. İşhalli hastalıklar, beş yaş altı çocuklar arasında dünya genelinde yüksek ölüm oranlarına yol açan önemli bir sağlık sorunu olup, bu durumun iklim değişikliğinin etkileriyle artması, gelecekte morbidite ve mortalitenin daha da yükselmesine neden olabilir (Altizer vd., 2013, s. 514). Özellikle, kuraklıkların neden olduğu gelir kaybı ve gıda sıkıntısı, beslenme yetersizliklerine yol açabilir ve bu da çocuklarda çeşitli hastalıkların gelişmesine zemin hazırlayan bir faktör olabilir.

İklim değişikliği, sıcaklık dalgalarının sıklığını ve şiddetini artırarak çocuklar üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmaktadır. Çocuklar, yetişkinlere kıyasla sıcaklık değişimlerine karşı daha hassastır ve sıcak çarpması gibi sağlık sorunları yaşayabilirler. WMO, özellikle 12 aylıktan küçük çocukların sıcaklık değişimlerine karşı daha duyarlı olduğunu ve bu nedenle aşırı sıcaklardan daha fazla etkilendiklerini vurgulamaktadır. Bu nedenle, aşırı sıcaklıklar sırasında çocukların uygun kıyafet, barınma ve temiz içme suyu gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması önemli olmuştur (Akt. Hacısalihoğlu & Balcı, ss. 94-95)

Küçük ocukların ebeveynlerine bağımlı olması, iklimle ilişkili aşırı hava olaylarının aileler üzerindeki etkisini daha da derinleştirerek çocukları psikolojik ve sosyoekonomik risklere açık hale getirmektedir. Aile yapısının bozulması; travma, şiddet, erken evlilik, insan ticareti ve ocuk işçiliği gibi tehditlerin artmasına neden olabilir. İklim olaylarının ruhsal sağlık üzerindeki etkileri henüz yeterince araştırılmamış olsa da mevcut çalışmalar, stres bozukluğu (TSSB), depresyon, anksiyete, uyku ve öğrenme sorunlarında artış yaşandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 2010 Pakistan seli sonrası

---

⁷ Lancet Dergisi, iklim değişikliğini "21. yüzyılda dünya genelinde karşılaşılan en büyük küresel sağlık sorunu" olarak tanımlamakta ve aynı zamanda bu durumu, "sosyal ve çevresel sağlık faktörlerini yeniden şekillendirme fırsatı" olarak değerlendirmektedir (Jee vd., 2023, s. 236).

gençlerin %73'ü yüksek düzeyde TSSB yaşamış, yerinden edilen kızlar en çok etkilenmiştir. Ayrıca, kimlik kaybı, çaresizlik, intihar ve şiddet gibi psikososyal sonuçlar da sıkça görülmektedir. İklim değişikliğinin dolaylı etkileri gıda kıtlığı, ekonomik çöküş, çatışmalar ve zorunlu göç özellikle çocukları savunmasız bırakmaktadır. Afet sonrası artan aile içi şiddet, okulların kapanması ve eğitime erişimin azalması, özellikle kız çocuklarını olumsuz etkilemektedir. Zorunlu göç ise çocuklarda travma ve uyum problemlerini beraberinde getirmektedir (Akt. Sanson vd., 2019, ss. 201-206).

İklim değişikliğinin yol açtığı bu olgular, mevcut çocukların ve gelecekteki nesillerin temel insan haklarını; yaşama, gıdaya erişim, temiz suya ulaşım ve sağlık gibi hakları ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu etkiler, çocukların ve gençlerin yaşam kalitesini derinden etkileyerek, onların gelecekteki haklarını sorgulanır hale getirmektedir. İklim değişikliği, çocukların yaşamları üzerindeki bu olumsuz etkileriyle, sadece bugünü değil, geleceği de tehdit eden büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

İklim değişikliği ve göç, çocukların hem şu anki hem de gelecekteki eğitim, istihdam ve yaşam koşullarını uzun vadeli bir şekilde etkileyebilmektedir. 2021 yılı, şimşek ve gök gürültüsü, seller, şiddetli yağmurlar ve heyelanlar, siklon fırtınaları gibi birçok iklimsel olayın meydana geldiği bir yıl olmuştur. Bu tür doğal afetler, özellikle 5-14 yaş arasındaki çocukların eğitim süreçlerini ciddi şekilde aksatabilmektedir. İklim değişikliği sonucu göç eden aileler, temel ihtiyaçlara, özellikle konut ve sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluklar yaşarken, çocuklar bu zorluklardan doğrudan etkilenebilir. Özellikle dil bariyerleri, göç eden çocukların kaliteli eğitime erişimini engelleyebilir ve bu durum, onların eğitimdeki başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin, Hindistan'daki kuraklık ve sel felaketleri, özellikle ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerini zorlaştırmıştır. Ayrıca, bazı iklimsel koşullar ve stres faktörleri, çocukların bilişsel gelişimlerini olumsuz etkileyebilir ve beslenme alışkanlıklarında değişikliklere yol açabilmektedir. Bu durum, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin gerilemesine sebep olabilir, dolayısıyla çocuklar eğitimde farklı seviyelerde zorluklarla karşılaşabilirler. Diğer yandan, iklim değişikliği nedeniyle sosyal ve ekonomik baskılar artarken, genç kızların evlendirilmesi, bir direnç oluşturma yöntemi olarak görülebilir. Bazı aileler, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin onları, iklim değişikliğinin etkilerinden, özellikle yetersiz beslenme ve açlık gibi tehditlerden koruyacağına inanabilir. Bu süreç, aynı zamanda kız çocuklarının eğitim almasının

engellenmesine ve onların, ailelerine bakmak zorunda kalmalarına yol açabilir. Bu durum, çocukların gelecekteki yaşam fırsatlarını ve potansiyellerini ciddi şekilde kısıtlayabilir (Akt. Artan & Uzun, 2024, s. 26).

Diğer yandan, sel gibi doğal afetler, kentte yaşayan aileler için sadece artan gıda fiyatlarıyla sınırlı bir sorun yaratırken, kırsal bölgelerdeki çocuklar ve aileleri çok daha büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kırsal kesimdeki aileler, sel felaketi nedeniyle geçim kaynaklarını ve evlerini kaybedebilir, bu da onların uzun vadede toparlanmalarını güçleştirmektedir. Çocuklar, bu tür afetler karşısında sadece anlık bir şok yaşamakla kalmamakta, aynı zamanda iklim değişikliğinin getirdiği olumsuz etkilerle daha derin ve sürekli bir mücadeleye girmektedirler. Bu durum, çocukların gelişimleri açısından kalıcı zararlara yol açabilir (Hanna & Paulina, 2016, s. 117). Diğer bir deyişle, iklim değişikliği, çocukların gıdaya erişimini engelleyecek ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların sağlığını ciddi şekilde olumsuz etkileyecektir (Barlet, 2008, s. 123). Bu süreçte çocuklar, aileleriyle birlikte göç etmek zorunda kaldıklarında eğitim, sağlık ve güvenli barınma gibi temel haklara erişimde ciddi engellerle karşılaşmakta; bu da iklim adaletiyle birlikte sosyal adaletin en kırılgan grubu olan çocuklar açısından derin bir eşitsizlik üretmektedir.

Kuşaklar arası adalet veya iklim adaleti anlayışında, yetişkinlerin çocuklara karşı birçok sorumluluğu olduğu kabul edilmekle birlikte, çocukların ve doğanın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak haklarının tanınması ve temsiliyetlerinin sağlanması büyük bir önem taşımaktadır (Demiral, 2022, s. 214). İklim değişikliğinin yarattığı tehditlerden korunmanın çocuk hakkı olarak kabul edilmesiyle birlikte, Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda çocukların haklarının iklim değişikliğinden olumsuz etkilenmesinin önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin bu sorumluluğu üstlenmesi ve çocukların iklim değişikliğinin etkilerinden korunabilmesi için bu değişikliğin durdurulması gerekmektedir (Bunyavanich, 2003, s. 49).

3.2.3. Yaşlılar

Yaşlılar, toplumların kırılgan grupları arasında yer almakta ve hızlı değişimler ile iklim değişikliğinin etkilerinden özellikle daha fazla etkilenebilmektedir. Bu grup, aşırı hava olayları, sıcak hava dalgaları, su kıtlığı ve doğal afetler gibi iklim değişikliği kaynaklı durumlara karşı daha savunmasız kalmaktadırlar. Yalnız yaşayan yaşlılar ise bu

tür krizlere karşı daha yüksek risk altında kalmakta ve yardım alma konusunda ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Yaşlanma süreciyle birlikte yaşlı bireylerin fiziksel sağlıkları da olumsuz yönde etkilenmektedir. Vücutta meydana gelen fizyolojik değişiklikler, sınırlı hareket kabiliyeti, kronik hastalıklar ve azalan duyuşsal algılama gibi faktörler, onları iklim değışikliğinin sağlık üzerindeki zararlı etkilerine karşı daha savunmasız hale getirebilir (Montoro-Ramírez vd., 2022, ss. 1-5). Bu durum, iklimsel değışimlerin özellikle yaşlılar üzerinde daha yıkıcı sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır.

İklim değışikliği, sağlıklı yaşlanmayı tehdit eden önemli bir risk unsurudur. Bilişsel bozukluk, kırılğanlık, çoklu hastalık ve ilaç kullanımı gibi geriatric sendromlar, iklim değışikliğinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Ayrıca, iklimsel değışiklikler yalnızca fiziksel değil, depresyon gibi psikolojik sorunlar ve erken ölüm riskleriyle de yaşlı bireyleri etkilemektedir (Anu vd., 2023, ss. 79-83). Dahası, yaşlı bireyler doğal afetler karşısında daha savunmasız kalmaktadır. İlerleyen yaşla birlikte azalan hareket kabiliyeti ve duyuşsal kayıplar, afet durumlarında tahliye ve güvenliğe ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bu nedenle, yaşlıların afetlere karşı korunmasında sağlık kurumlarıyla sosyal destek sistemleri arasında etkili iş birliği gereklidir (Cole vd., 2023).

Yaşlanma, sıcaklığa bağlı ölümleri artıran önemli bir faktör olmuştur. Sıcak hava dalgaları, dünya genelinde on binlerce can kaybına yol açmakta ve bu ölümlerin çoğu 65 yaş ve üzerindeki bireylerde görölmektedir. Aşırı sıcaklar, yaşlı bireylerde vücudun ısıyı düzenleme yeteneğini zayıflatmakta, ayrıca kronik hastalıkların artışı ve bazı ilaçlar, ısının vücutta yarattığı etkileri değıştirmektedir. Uzun süre sıcak hava koşullarına maruz kalan yaşlılar, ciltte kan akışının azalması ve susuzluk hissinin zayıflaması nedeniyle dehidrasyon riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Demans gibi hastalıkları olan yaşlılarda ise yüksek sıcaklıklar bilişsel gerilemeyi hızlandırabilir ve hastaneye yatış riskini artırabilir (Akt. Vaizoğlu & Abuduxike, 2022, ss. 42-44)⁸.

---

⁸ Monash Üniversitesi'nin araştırmasına göre, aşırı sıcak ve soğuk hava koşulları her yıl beş milyondan fazla ek ölüme neden olmaktadır. 2000-2019 yılları arasında sıcaklıklara bağlı ölümler artmış, küresel ısınmanın bu ölümleri daha da artırması beklenmektedir. Küresel sıcaklıklar her on yılda ortalama 0.26°C artarken, bu artış coğrafî farklılıklar yaratmıştır. Doğu Avrupa ve Sahra Altı Afrika'da aşırı sıcaklıklar ve soğuk, yüksek ölüm oranlarına yol açarken, Asya, özellikle Doğu ve Güney Asya, bu ölümler açısından ön planda olmuştur (Monash, 2022). Benzer şekilde Akdeniz'de, Malta'da yapılan bir araştırma, 27°C'nin üzerindeki sıcaklıkların ölüm oranlarını hızla artırdığını göstermektedir. Yaz aylarında 65 yaş altındaki bireylerde ölüm oranı 10.000'de 0,57, 65 yaş ve üzeridekilerde ise 100.000'de 12,46 olarak kaydedilmiştir. Kış aylarında ise ölüm oranları 65 yaş altı bireylerde 10.000'de 0,64, 65 yaş ve üzerindeki bireylerde ise 100.000'de 18,07'ye çıkmıştır. Ayrıca sıcak hava dalgalarının kadınlar üzerinde erkeklere

Antropojenik iklim değışikliği, sadece sıcak hava dalgalarına değil, aynı zamanda yangınlar gibi diğer çevresel tehditlere de yol açmaktadır. Yangınlar, yaşı bireylerde solunum yolu hastalıkları gibi sağlık sorunlarına neden olabilir ve bu bireylerin kalp ve akciğer sağlığını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, hareket kabiliyetindeki sınırlamalar, yaşlıların yangınlara karşı daha savunmasız olmalarına yol açmaktadır. İklim değışikliğinin dolaylı etkileri de yaşlılar için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Kuraklık ve sel gibi afetler, gıda temininde zorluklara neden olabilir ve bu durum yaşlıların beslenme eksiklikleri yaşımasına yol açarak sağlık sorunlarını tetikleyebilir (Vaizoğlu & Abuduxike, 2022, ss. 42-44). Su kaynaklarının azalması ise hijyen koşullarını kötüleştirerek, yaşlılar arasında bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olabilir

Uluslararası insan hakları hukukuna göre, devletler yaşı haklarını koruma sorumluluğuna sahip olmaktadır. Ancak, iklim değışikliği nedeniyle alınacak önlemler, yaşlıların heterojen yapısını dikkate almalıdır. Yaşıların farklı sağlık durumları ve yaşıam koşulları, iklim değışikliğinin etkilerine karşı savunmalarının değışmesine neden olmaktadır. İklim krizi, yalnızca yaşılanmanın getirdiği fiziksel ve sağlıkla ilgili zorluklarla sınırlı kalmayıp, sosyal izolasyon, yalnızlık ve engellilik gibi etmenlerle de yaşı bireyleri derinden etkilemektedir. Bu durum, yaşlıların iklim değışikliğine karşı savunmasızlığını artırmakta ve özel ihtiyaçlarını karşılayacak kapsayıcı stratejilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Arun & Karademir Arun, 2023, s. 9).

Bu bağlamda, yaşlılar iklim değışikliğiyle mücadele sürecinde çeşitli temel haklardan mahrum kalmaktadır. Özellikle sosyal ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sınırlı olması, yalnız yaşıyan yaşı bireylerin afet anlarında yardım alamama riskini artırmaktadır. Aynı zamanda, yetersiz sosyal güvenlik ağları ve düşük gelir düzeyleri, yaşı bireyleri iklim değışikliğinin ekonomik etkilerine karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşıanan sorunlar ise iklim değışikliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini daha da derinleştirmektedir (Akt. Kondakçı, 2024, ss. 129-130).

---

göre daha fazla ölüm riski yarattığı, bunun biyolojik faktörler ve davranışsal etmenlerle ilişkili olduğu bulunmuştur (Calleja-Agius vd., 2020, s. 8).

Fiziksel kısıtlılıklar, yaşlı bireylerin afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerine katılımını da sınırlandırmaktadır. Bu durum, sağlıklı beslenme ve temiz suya erişimde yaşanan güçlüklerle birleştiğinde, yaşlıların yaşam kalitesini ciddi ölçüde düşürmekte ve hayatta kalma şanslarını azaltmaktadır (Vaizoğlu & Abuduxike, 2022, s. 43).

İklim krizinin etkileri, özellikle soğuk hava koşullarında daha belirgin hale gelmektedir. Bu koşullar altında yaşlı bireylerde solunum ve kardiyovasküler hastalıklar artmakta; fosil yakıt kullanımına bağlı iç ortam hava kirliliği ise kronik rahatsızlıkları tetiklemektedir. Yetersiz ısıtma, kötü yalıtım ve nem gibi çevresel faktörler, özellikle düşük gelirli yaşlı bireylerde ölüm riskini artırmaktadır. Bu nedenle, yaşlıların bu risklere karşı bilgilendirilmesi, yaşam alanlarının iyileştirilmesi ve destek mekanizmalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır (Vaizoğlu & Abuduxike, 2022, s. 42).

İklim değişikliğine bağlı etkiler, sosyal izolasyon, yalnızlık ve engellilik gibi faktörlerle birleştiğinde, yaşlı bireylerin psikososyal yükünü artırmaktadır. Bu durum, özellikle afet sonrası süreçlerde çok daha belirgin hale gelmekte, elektrik kesintileri, ilaç eksiklikleri ve sağlık hizmetlerine erişimdeki kesintiler ölüm oranlarının artmasına neden olmaktadır (Kondakçı, 2024, s. 128). Yaşlıların afet bölgelerinden tahliyesi sırasındaki zorluklar ve bölgeden ayrılma konusundaki yetersizlikleri ise onların göç süreçlerinden dışlanmasına ya da zorunlu göç karşısında savunmasız kalmasına yol açmaktadır.

Afetler sonrasında yaşlı bireylerin bölgeden ayrılmakta güçlük çekmesi ya da tamamen geride kalması, onların zorunlu göç süreçlerine katılımını engellemekte ve göçten dışlanmalarına neden olmaktadır. Ancak, iklim değişikliği kaynaklı afetlerin artışı, yaşlıları zaman zaman zorunlu göçe mecbur bırakmaktadır. Göç süreci ise yaşlı bireyler için ciddi sosyal ve fiziksel zorluklar yaratmaktadır. Sosyal bağların kopması, sağlık hizmetlerine erişimin kesilmesi ve yeni yaşam alanlarına uyum sağlama güçlüğü, yaşlı bireylerin psikososyal kırılganlığını artırmaktadır. Bu nedenle, iklim temelli göç süreçlerinde yaşlı bireylerin korunmasına yönelik sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir (Saygun, 2025, s. 63).

İklim değişikliği, özellikle yoksul yaşlıları ciddi şekilde etkilemektedir. Bu etkiler, yalnızca fiziksel sağlıklarını değil, psikolojik durumlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Yerinden edilme, ev kaybı veya sosyal çevredeki değişiklikler, yaşlı bireylerin psikolojik iyilik hallerini bozmakta ve anksiyete, depresyon gibi sorunların

ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Evlerini kaybetmek, ekonomik zorluklara neden olarak yaşlıların maddi bağımsızlıklarını yitirmelerine ve finansal kaynaklarını tükenmelerine sebep olmaktadır (Carter vd., 2014, ss. 115-116).

3.2.4. Yoksullar

İklim krizi yalnızca çevresel bir sorun olmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları olan küresel bir tehdit haline gelmektedir. Bu kriz, özellikle yoksul kesimleri daha fazla etkilemekte, geçim kaynaklarını kaybetmelerine, işsizlik, su ve gıda temininde zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Altyapı eksiklikleri, elektrik, sanitasyon ve diğer temel hizmetlerin aksamasına yol açmakta, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim daha da zorlaşmaktadır. Tüm bu olumsuz etkiler, yoksulluğu derinleştirerek sosyal eşitsizlikleri artırmaktadır. Dünya Bankası'nın 2016 tarihli raporuna göre, 2030 yılına kadar iklim değişikliği nedeniyle dünya genelinde 35 ila 122 milyon insanın yoksulluk sınırının altına düşmesi beklenmektedir (World Bank, 2016, ss. 12-15).

İklim değişikliği, yoksulluk içinde yaşayan bireyler için ciddi bir risk faktörüdür. Bu gruplar, hem geçimlerini doğrudan etkileyen tarımsal faaliyetlerde çalışmaları hem de yetersiz altyapı ve sağlık hizmetlerine erişimleri nedeniyle iklimsel etkiler karşısında son derece kırılgandır. Aşırı hava olayları, mahsul kaybı ve gıda güvensizliği gibi doğrudan etkilerle birlikte, dolaylı olarak artan gıda fiyatları da yoksulların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır (IPCC, 2014, s. 796).

Aşırı iklim koşulları, yoksulluğa bağlı insan ihtiyaçlarını artırmakta ve savunmasızlık üzerinde ciddi etkiler yaratmaktadır. Düşük gelirli bölgelerde yaşayan bireyler, doğal afetlere karşı daha kırılgan olup, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen alanlarda ikamet etmektedirler. Ayrıca, düşük yağış seviyeleri, kuraklık ve aşırı hava olayları, yoksullukla bağlantılı sağlık risklerini büyütme; yoksul topluluklar, sağlık hizmetlerine erişim zorlukları, aşırı sıcaklıklar, hava kirliliği ve yetersiz ısınma/soğutma sistemleri gibi etmenler nedeniyle solunum ve kardiyovasküler hastalıklar gibi sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Watts vd., 2018, ss. 590-600).

İklim değişikliği, mevcut eğilimler sürdüğü takdirde, 2030 yılına kadar küresel yoksulluk oranını yaklaşık 69 milyon kişi artırma riski taşımaktadır (World Bank, 2016, s. 14). Bu etkilerin ardında özellikle fiyatlardaki dalgalanmalar ve gelirdeki değişiklikler

yer almaktadır. Bir santigrat derecelik sıcaklık artışı, yoksulluk oranlarını %9,1 artırırken, aynı sıcaklık artışı Gini eşitsizlik endeksinde %1,4'lük bir yükselişe yol açmaktadır (Dang vd., 2023, s. 610).

İklim değişikliğinin ekonomik etkileri, özellikle neoliberal politikaların etkisiyle toplumsal yoksulluğu derinleştirmektedir. Tarıma dayalı ekonomilere sahip topluluklarda, sıcaklık artışı, sel, kuraklık ve diğer aşırı hava olayları, tarımsal üretim kayıplarına, ürün kalitesinin düşmesine ve gelir kaybına yol açmaktadır. Bu durum, kırsal bölgelerdeki tarımsal gelir kaynaklarını kaybeden ailelerin ekonomik güvenliğini zayıflatarak mevcut yoksulluk döngüsünü daha da pekiştirmektedir (Oxfam, 2019). İklim değişikliği, özellikle Küresel Güney'deki savunmasız topluluklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, bu toplulukların geçim kaynaklarını azaltarak sosyo-ekonomik ve politik eşitsizlikleri derinleştirmektedir⁹. Tarımsal ve doğal kaynak verimliliğinin azalması, toplumları artan yoksulluk ve savunmasızlık ile karşı karşıya bırakabilir (Ngcamu, 2023, ss. 980-986).

Bu savunmasızlık, yoksulların temel haklara erişimini zorlaştırmaktadır. Yoksulların, iklim değişikliğine karşı uyum sağlama kapasiteleri sınırlıdır çünkü genellikle yeterli kaynağa sahip olmamaktadırlar. Hem ekonomik koşulları hem de yaşadıkları bölgelerdeki zayıf altyapı, onların iklim değişikliğine karşı dirençlerini büyük ölçüde azaltmaktadır. Yoksullar, iklim değişikliği ve yoksulluk arasında sıkışarak çevresel değişikliklere karşı en duyarlı grup haline gelmektedir. Altyapı eksiklikleri, düşük yaşam standartları ve yetersiz sağlık hizmetleri bu grupların savunmasızlıklarını artırmaktadır. İklim değişikliği, doğal afetlerin sıklığını ve şiddetini artırarak, yoksulların yaşam koşullarını daha da kötüleştirmektedir. Bu topluluklar, temiz suya, barınmaya, gıdaya ve sağlık hizmetlerine erişimde büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (UNHCR, 2015).

Yoksul kesimler, genellikle daha güvenliksiz ve sağlıksız barınma alanlarında, altyapı eksikliklerinin olduğu bölgelerde yaşamaktadır. Bu durum, yoksulların daha ucuz arazilere, bazen dere yatakları gibi riskli alanlara yerleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Çevresel adalet çerçevesinde, riskin daha savunmasız kesimlere yönelmesi sıkça

---

⁹ Küresel ölçekte yapılan bir inceleme, bir santigrat derecelik sıcaklık artışının yoksulluğu %9,1 oranında artırırken, küresel eşitsizliği %1,4 oranında yükselttiğini ortaya koymaktadır (Dang vd., 2023, s. 617).

gözlemlenen bir durumdur. Örneğin, ABD'de çöp alanları, en yoksul gruplardan olan Afro-Amerikalıların yaşadığı bölgelere taşınmıştır. Benzer şekilde, Türkiye'de Dilovası bölgesinde kirli sanayi tesislerinin birikmesi, bu savunmasızlığın acı bir örneğidir (Akt. Doğru & Alıca, 2019, s. 32). Bu tür süreçler, iklim değişikliğinin etkileriyle daha dramatik hale gelmektedir. Yoksullar, çoğunlukla sel riski taşıyan ve altyapı eksikliği bulunan bölgelerde yaşamaktadırlar. Dere yatakları ve sulama kanallarının kenarlarında yerleşen bu bireyler, sıklıkla sel ve su taşkınları gibi doğal afetlere maruz kalmakta, bu durum onların yaşamlarını, sağlıklarını ve geçim kaynaklarını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Ayrıca, kötü barınma koşulları, güvencesiz gelir kaynakları ve yetersiz sağlık hizmetlerine erişim gibi zorluklarla karşılaşan kent yoksulları, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden daha fazla zarar görme riski taşımaktadır (UN-Habitat, 2020, s. 56). Bu bağlamda, iklim değişikliğinin yoksul kesimler üzerindeki etkisi, altyapı eksiklikleri ve çevresel risklerin birleşimiyle daha da derinleşmektedir.

İklim değişikliğinin etkilerine karşı toplumsal kırılganlık, mevcut eşitsizlikler doğrultusunda farklılık göstermektedir. Yoksulluk, sosyoekonomik statü, etnik kimlik, yaş, cinsiyet ve devletlerin müdahale kapasitesi gibi faktörler bu kırılganlığı şekillendirmektedir (IPCC, 2014, s. 6). Gelir düzeyi düşük ve mülkiyetsiz kesimler, maddi kaynakların yanı sıra bilgi ve teknolojiye erişim eksikliği nedeniyle iklim değişikliğine karşı daha savunmasızdır. Bu grupların afetlerden kaçma veya güvenli bölgelere taşınma imkânları sınırlıdır. Oysa varlıklı sınıflar maddi güçleriyle daha güvenli alanlara taşınabilmekte veya özel koruma sistemlerinden faydalanabilmektedir. Örneğin, Hindistan'ın Delhi'sinde zenginler hava filtreli konutlarda yaşarken, yoksullar korunmasız bölgelerde kalmaktadır; Kaliforniya'daki orman yangınlarında ise zenginler kolayca tahliye olurken, yoksullar risk altında kalmaktadır (Ari, 2014).

Aşırı hava olayları, gelişmiş ülkelerdeki dezavantajlı grupları da etkilemektedir. Birleşik Krallık'ta her kış yaklaşık sekiz bin kişi, soğuk ev koşulları nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Enerjiye erişim eşitsizliği, yaşlılar, çocuklar ve düşük gelirli bireylerin soğukta ölüm riskini artırmaktadır. Deniz seviyesinin yükselmesiyle en çok Güney Asya'daki yoksul topluluklar zarar görecektir. Ayrıca Oxfam'ın İngiltere'deki sel felaketi araştırması, afetlerin yoksulları orantısız biçimde etkilediğini göstermektedir; son 25 yılda sel olayları yoksul bölgelerde zenginlere göre 3,5 kat daha fazla görülmüştür (Akt. Çoban, 2016, s. 24).

Bu toplumsal kırılganlık, iklim kaynaklı göç süreçlerine de yansımaktadır. Aynı krizden etkilenen zengin ile yoksulun göç kapasitesi farklıdır. Maddi kaynaklara sahip olanlar erken ve hızlı hareket ederek güvenli bölgelere taşınabilir, yaşam standartlarını koruyabilir. Ancak bu hareketlilik, karbon salımını artırarak krizi beslemektedir. Yoksullar için göç çoğu zaman zorunluluktur; maddi eksiklik nedeniyle afet etkileri derinleşene kadar yerlerinden ayrılamazlar. Göçleri daha geç, zorlu ve geçici koşullarda gerçekleşmektedir. Böylece iklim değişikliğinden en çok etkilenen yoksullar, en zor koşullarda göç etmek zorunda kalırken; zenginler daha kolay hareket edebilmektedir.

3.2.5. Engelliler

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS), afet ve acil durumlarda engelli bireylerin korunmasına yönelik özel hükümler içermektedir. Sözleşmenin 11. maddesi, bu bireylerin iklim değişikliği ve afetlerin etkilerine karşı orantısız şekilde savunmasız olduğunu vurgulamaktadır. Aşırı hava olayları, su ve gıda kaynaklarının azalması ile birlikte temel hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler, engelli bireylerin hayatta kalma ve yaşam kalitesi açısından ciddi riskler doğurmaktadır. Ayrıca, engelliler genel nüfusa kıyasla daha yüksek oranda yoksulluk riski taşıdıklarından, iklim değişikliğinin sosyoekonomik etkilerinden de daha ağır şekilde etkilenmektedirler (United Nations, 2006).

Engelli göçmenlerin iklim değişikliğine karşı duyduğu artan kırılganlık, doğal afetler ve aşırı hava olayları sırasında engelli göçmenlerin daha yüksek ölüm oranlarıyla kendini gösterebilmektedir. Özellikle sıcak hava dalgaları sırasında, başkalarına bağımlı olan ve kendi bakımını yapamayacak durumda olan kişilerin ölüm riski önemli ölçüde artmaktadır (Gaskin vd., 2017, ss. 801-802).

İklim değişikliğinin neden olduğu aşırı sıcak hava dalgaları, hava kirliliği, sel felaketleri ve diğer doğal afetler, engelli göçmenler için sağlık sorunlarını tetikleyebilir ve hastaneye yatış ihtimalini artırabilir (Saxton & Ghenis, 2018, s. 123). Bu tür olaylar, engelli göçmenlerin toplumsal yaşamdan daha fazla izole olmalarına veya gerekli desteği alamamalarına neden olabilir.

Kronik hastalıkları olan bireyler, özellikle aşırı hava koşulları ve doğal afetler sırasında sağlık hizmetlerine erişim eksiklikleri ve semptomlarının kötüleşmesi gibi zorluklarla karşılaşabilir (Ospelt vd., 2023, s. 8). Bu durum, bu gruptaki bireyler için özel

sağlık hizmetleri ve afet planlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Engelli göçmenlerin iklim değişikliğine karşı daha savunmasız oldukları gerçeği, engelli göçmenlerin ihtiyaçlarını kapsayan bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım, erişilebilirliği artırmak, engelleri ortadan kaldırmak ve eşitlik sağlamak amacıyla özel afet müdahale planlarının geliştirilmesini içermelidir. Ayrıca, iklim değişikliğinin etkilerine karşı herkese eşit şekilde koruma ve destek sağlanması gerekmektedir. Engelli göçmenler, çevresel riskler ve doğal afetler karşısında daha yüksek kırılganlık gösteren bir grup olup, bu durum, azalmış hareket kabiliyeti, günlük rutinlerine bağımlılık ve özel hizmet ile ekipman ihtiyaçları gibi faktörlerle bağlantılı olmuştur (Salkeld, 2016, ss. 447-450). Örneğin, omurilik felci gibi fiziksel rahatsızlıkları olan bireyler, vücut ısını kontrol etme ve hareketlilik sorunları nedeniyle iklim değişikliğinden daha fazla etkilenebilirler. Rehabilitasyon uzmanları arasında yapılan bir araştırma, iklim değişikliğinin bu bireylerin sağlığını olumsuz etkilediğini düşünen birçok uzmanın olduğunu ortaya koymuştur (Alexander vd., 2019, s. 5).

Diğer yandan, iklim değişikliği nedeniyle yaşanan aşırı doğa olayları, engelli göçmenler için birçok özel zorluk yaratmaktadır. Özellikle, engellilerin yaşamlarını kolaylaştıran yardımcı cihazların kaybolması ya da hasar görmesi büyük bir problem oluşturabilir. Bu cihazlar, engelli göçmenlerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmakta; dolayısıyla bir kayıp veya bozulma, sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Örneğin, bir sel felaketi sırasında tekerlekli sandalye kullanan bir kişinin sandalyesinin suya gömülmesi veya kaybolması, büyük bir engel oluşturmakta ve bu durum, hareket özgürlüğünü kısıtlayarak güvenli bir alana ulaşmalarını zorlaştırmaktadır (Kosanovic vd., 2022, s. 9). Ayrıca, iklim kaynaklı zorunlu göç süreçlerinde, engelli göçmenlerin bu tür yardımcı cihazlara erişimi daha da güçleşmekte; fiziksel engeller ve uygun desteklerin eksikliği, göç deneyimlerini daha zorlu hale getirmektedir.

Engelli göçmenler, göçün her aşamasında göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasında diğer göçmen gruplarına kıyasla daha farklı ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Göç öncesi dönemde, engelli bireyler engelliliklerinden kaynaklanan çeşitli yapısal ve toplumsal engellerle mücadele etmektedir. Bu süreçte karşılaştıkları temel sorunlardan biri, göç planlamalarına ve karar alma süreçlerine yeterince dâhil edilmemeleri ya da tamamen dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarıdır. Göç sürecinde yapılan saha çalışmaları, engelli göçmenlerin evlerini ve ülkelerini terk etmelerinin diğer

kişilere göre çok daha zor olduğunu göstermektedir. Göç sonrası dönemde ise engellilik durumu, mültecilik statüsüyle birlikte daha karmaşık bir hal almaktadır. Engelli göçmenler, göç sonrası dönemde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlar arasında dil bariyerleri, yabancılık hissi, damgalanma, psikolojik sıkıntılar, aile ekonomik durumu ve eğitim düzeyi, engellilik farkındalığının düşük olması, yetersiz barınma koşulları, sosyal destek ağlarından yoksunluk, engelli haklarına ilişkin mevzuat eksiklikleri, temel hizmetlere erişim zorlukları, sosyal dışlanma, fiziksel çevrenin kısıtlılıkları, şiddet ve istismar ile engelli sivil toplum kuruluşları ve yerel kurumlar hakkında bilgi eksikliği bulunmaktadır (Kaya, 2017, ss. 130-135).

Göç sırasında ise engelli göçmenler, özellikle erişilebilir ulaşım olanaklarının yetersizliği nedeniyle ciddi zorluklar yaşamaktadır. Birçok ülkede tahliye araçları, sınır geçiş noktaları ve toplu taşıma sistemleri, engelli göçmenlerin, fiziksel ihtiyaçlarını gözetmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Bu durum, göç yollarında hareket kabiliyetlerini sınırlamakta, güvenli bölgelere ulaşmalarını engellemekte ve onları daha fazla risk altına sokmaktadır. Özellikle kriz anlarında, erişilebilir ulaşım araçlarının yokluğu ya da sayıca yetersizliği, engelli göçmenlerin ya bulundukları yerde mahsur kalmasına ya da yalnız başlarına hareket edemeyip başkalarına bağımlı hâlde göç etmelerine yol açmaktadır (Memişoğlu & Kılınç, 2021, s. 35).

Engelli göçmenler, genellikle toplumda dışlanmış ve ihmal edilmiş bir grup olarak kabul edilmekte; bu durum toplumsal hayata aktif katılımlarını ve temel hizmetlere erişim haklarını kısıtlamaktadır. İklim değişikliği (ve buna bağlı olarak ortaya çıkan zorunlu göç) gibi küresel tehditler karşısında mevcut yasa, politika ve hizmetler büyük ölçüde engelli olmayan bireyleri hedef almakta, bu da engelli göçmenlerin iklim değişikliğinden orantısız şekilde etkilenmelerine yol açmaktadır (Castres, 2022, ss. 1-2).

Ayrıca, engelli göçmenler iklim değişikliğine bağlı afetlere ve bu afetlere uyum süreçlerine katılımda çeşitli zorluklarla karşılaşmakta, ancak sürdürülebilirlik ve iklim araştırmalarında bu grubun özgün ihtiyaçları büyük ölçüde göz ardı edilmektedir (Kosanovic vd., 2022, s. 9). Kosanovic ve meslektaşları (2022, s. 9), IPCC ve Hükümetlerarası Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Bilim-Politika Platformu gibi hükümetlerarası yapıların, engelli göçmenlerin bilimsel araştırma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. Diğer yandan, afet risk

azaltma çalışmalarında özellikle engelli çocukların katılımı büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Ronoh ve arkadaşları (2015), engelli çocukların afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerinde kaynaklardan dışlandığını belirtmektedir. Her ne kadar son yıllarda engelli göçmenlerin durumuna ilişkin bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da iklim değişikliğinin bu bireyler üzerindeki etkilerine dair ampirik veriler hâlâ yetersizdir (Ronoh vd., 2015, s. 46).

Engelli göçmenler, iklim değişikliğine bağlı afetlerde en çok etkilenen gruplardan biri olmalarına rağmen, erişilebilirlik, bilgiye erişim, sağlık hizmetleri ve eğitime eşit erişim gibi temel haklardan hâlâ yoksun kalmaktadır; bu durum, afetlere karşı direnç geliştirme kapasitelerini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Engellilerin kırılganlıklarının başlıca nedeni, erişilebilirlik eksiklikleridir. Engelliler, özellikle ulaşımın sınırlı olduğu yerlerde sağlık hizmetlerine erişimde ve istihdama katılımda ciddi zorluklar yaşamaktadırlar. Ayrıca, görme ve işitme engelli göçmenler, kamusal alanda iletişim engelleriyle karşılaşmaktadırlar. Örneğin, afet durumlarında görme ve işitme engelli göçmenlerin doğru bilgilere ulaşamaması, onları daha savunmasız hale getirmektedir (Çağlar, 2012, s. 545). Keza, zorunlu göç durumlarında da engelli bireyler hem fiziksel koşullar hem de sosyal hizmet yetersizlikleri nedeniyle daha fazla risk altındadır. Tahliye süreçlerinde erişilebilir ulaşım araçlarının eksikliği, bilgiye erişimde yaşanan iletişim engelleri ve geçici barınma alanlarının engellilere uygun şekilde tasarlanmamış olması, bu bireylerin hem göç sürecine katılımlarını hem de göç sonrası yaşamlarını ciddi biçimde zorlaştırmaktadır.

3.3. İklim Krizi ile Yerinden Edilmelerde Sosyal Adaleti Sağlayıcı Aktörler

İklim krizi, küresel ölçekte insanların yaşamlarını tehdit eden ve toplumsal yapılar üzerinde kalıcı etkiler bırakan bir sorundur. İklim değişikliği, çevresel değişimlerin yanı sıra toplumsal eşitsizlikleri derinleştirerek sosyal adaletin sağlanmasında engeller yaratmaktadır. Bu krizin etkileri, özellikle insanların yaşam alanlarını kaybetmesine ve yerinden edilmesine yol açmaktadır.

Yerinden edilen bireylerin sosyal adaletinin sağlanması, yalnızca afet sonrası yardım ve destekle sınırlı değildir. Sosyal adaletin sağlanabilmesi için, bu bireylerin toplumsal hayata yeniden entegrasyonu, eşit fırsatlar yaratılması ve haklarının korunması adına uluslararası ve yerel düzeyde bir iş birliği gerekmektedir. Bu noktada, uluslararası

kuruluşlar, devletler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve akademik kuruluşlar gibi farklı aktörlerin ortaklaşa çalışarak iklim değişikliğine karşı adaletli ve sürdürülebilir çözümler üretmeleri büyük önem taşımaktadır. Her biri, küresel soruna katkı sağlayarak sosyal adaletin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

3.3.1. Uluslararası Kuruluşlar

İklim değişikliği, günümüzde yalnızca çevresel bir tehdit olarak değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve hukuki boyutlarıyla küresel ölçekte çok boyutlu bir kriz olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin yol açtığı yerinden edilme olgusu, BM ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından artan bir endişe kaynağı olarak ele alınmaktadır. Özellikle çevresel nedenlerle gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinin tanımlanması ve bu kişilerin hukuki statülerinin belirlenmesi, uluslararası toplum açısından acil bir öncelik haline gelmiştir. Ancak mevcut uluslararası hukuk normları, bu yeni göç biçimlerine cevap verebilecek yeterlilikte değildir. Örneğin, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi yalnızca zulüm, savaş ya da çatışma gibi nedenlerle yerinden edilen bireyleri kapsamakta; iklim değişikliği gibi çevresel faktörlerle yerinden edilen bireyleri kapsam dışında bırakmaktadır. Bu durum, söz konusu kişilerin hukuki olarak tanınması ve korunması konusunda ciddi tartışmalara yol açmaktadır (Akıncı, 2015, ss. 64-65).

İklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik uluslararası girişimler büyük ölçüde BM çatısı altında yürütülmektedir. Bu süreçte devletler temel aktörler olarak öne çıkmakta birlikte, iklim değişikliğinin çok boyutlu ve sınır aşan yapısı dikkate alındığında, yalnızca devletlerin sorumluluğuna dayanan bir yaklaşımın yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir. Küresel ölçekte etkileri hissedilen bu çevresel tehdit karşısında, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, medyanın ve bireylerin de etkin bir şekilde sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Zira bu aktörler, bir yandan iklim değişikliğinin oluşmasında doğrudan ya da dolaylı roller üstlenirken, diğer yandan etkilerinden doğrudan etkilenen gruplar olarak çözüm sürecinde de sorumluluk üstlenmelidir (Uysal, 2022, ss. 331-335).

İklim değişikliği ve çevresel krizlerle mücadelede yalnızca devletlerin değil, çok aktörlü katılımın önem kazandığı yeni bir yönetim anlayışı gelişmektedir. Bu kapsamda, BM'in 2009 yılında yayımladığı raporda, çevresel sürdürülebilirliğe ulaşabilmek için küresel ölçekte yeni bir "yeşil düzen" oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Söz konusu rapor, çevre dostu ekonomik modellerin teşvik edilmesini ve bu modellerin

uygulanmasına yönelik kapsamlı politika önerilerinin hayata geçirilmesini önermektedir. Bu doğrultuda, AB çevresel yönetim alanında öncü aktörlerden biri olarak öne çıkmakta; Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Agency- EEA) aracılığıyla hem üye devletlerin çevresel bilinç düzeyini artırmayı hem de çevresel sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, AB aday ülkelerine sağladığı mali ve teknik destekler aracılığıyla bu ülkelerdeki çevre politikalarının geliştirilmesine de önemli katkılar sunmaktadır. Diğer yandan, çevresel sorunların küresel niteliği, uluslararası düzeyde mali iş birliklerini de kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, Dünya Bankası öncülüğünde kurulan Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility - GEF), iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlerle mücadele amacıyla maddi kaynağa ihtiyaç duyan ülkelere destek sağlamaktadır. GEF'in sunduğu finansal kaynaklar, çevre koruma projelerinin uygulanabilirliğini artırmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin somut biçimde hayata geçirilmesine katkı sunmaktadır (Kaypak, 2013, ss. 28-29).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte çevre politikalarının gündeminde giderek daha fazla yer edinen bir diğer yaklaşım ise “yeşil büyüme”dir. Özellikle 2012 yılında gerçekleştirilen Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda ön plana çıkan bu kavram, aynı yıl yayımlanan “The Future We Want” (İstediğimiz Gelecek) başlıklı BM raporunda ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yeşil büyüme yaklaşımı, ekonomik kalkınmanın çevresel tahribata neden olmadan da mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu kapsamda, GSYİH artırılmasının doğal kaynakların aşırı tüketimi ya da karbon emisyonlarının artışıyla zorunlu bir ilişki içerisinde olmadığı savunulmaktadır (Hickel & Kallis, 2019, ss. 1-2).

Yeşil büyüme düşüncesini uluslararası düzeyde destekleyen başlıca aktörler arasında UNEP, Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) ile Dünya Bankası yer almaktadır. Bu üç kurum, ekonomik büyüme ile çevresel baskılar arasında bir kopuş yaşanabileceğini; yani ekonomik büyüme sürerken karbon salımlarının azaltılabileceğini iddia etmektedir. Bu doğrultuda, yeşil büyümeyi teşvik amacıyla önerdikleri temel politika, teknolojik yeniliklerin desteklenmesi ve bu yenilikler sayesinde daha çevre dostu üretim ve sanayi sistemlerinin geliştirilmesidir. Ancak bu yaklaşımın pratikte ne ölçüde başarıya ulaştığı tartışmalıdır. Mevcut ampirik veriler, teknolojik gelişmelerin günümüze dek karbon salımlarını azaltmakta yeterli olmadığını, hatta birçok sektörde emisyonların

artmasına yol açtığını göstermektedir. Bu nedenle, teknolojik gelişmeye dayalı yeşil büyüme stratejilerinin etkinliği sorgulanmakta; söz konusu politikaların hem teorik hem de pratik düzeyde yeniden değerlendirilmesi gerektiği yönünde eleştiriler dile getirilmektedir (Hickel & Kallis, 2019, ss. 3-4).

BM, mülteciler ve iklim değişikliği bağlamında bireyin güvenliğini merkeze alan kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Özellikle UNHCR, yerinden edilmiş bireylerin temel haklarını korumaya, güvenliklerini sağlamaya ve insani krizlerin olumsuz etkilerini hafifletmeye yönelik politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde aktif rol almaktadır. İklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun olmanın ötesinde, sosyal ve insani etkileriyle küresel göç hareketlerini tetikleyen çok boyutlu bir kriz alanı haline gelmiştir. Bu süreçte, göçmenlerin geldikleri ve göç ettikleri ülkelerde sahip oldukları haklar arasındaki farklılıklar, yaşam koşullarını doğrudan etkileyerek bu bireylerin kırılganlığını artırmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası düzeyde göçmen haklarını korumaya yönelik çeşitli normlar ve standartlar geliştirilmiş; UNHCR ise iklim temelli yerinden edilmeler gibi yeni tehditler karşısında devletleri sorumluluk almaya teşvik eden bildiriler ve politika önerileriyle sürecin aktif paydaşı olmuştur. Bu bağlamda, BM ve UNHCR gibi uluslararası aktörler, insan güvenliğinin sağlanmasında uluslararası iş birliğinin artırılmasının kritik önem taşıdığına dikkat çekmektedir. Nitekim BM'in kuruluş amaçlarından biri de küresel iş birliğini güçlendirmek iken, günümüzde BM dahil birçok uluslararası kuruluşun, devletlerin ve küresel şirketlerin etkisi altında hareket etmesi, insan haklarını önceliklendiren güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu durum, BM'nin insan haklarına dayalı etkili eylem planları oluşturma kapasitesini sınırlandırmaktadır (Gökpınar, 2020, s. 100).

UNHCR, iklim değişikliğiyle bağlantılı göçün, özellikle sığınmacı statüsüne giren bireylerin haklarını nasıl etkileyebileceğine dair kapsamlı öneriler geliştirmiştir. Bu çerçevede BM, iklim mülteciliğine ilişkin yeni ve kapsayıcı bir hukuki çerçevenin oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle çevresel nedenlerle yerinden edilen bireylerin uluslararası koruma mekanizmaları dışında kalmaması hedeflenmektedir. 2018 yılında yayımlanan “İklim Değişikliği ve Göç” raporunda, iklim değişikliğinin yerinden edilme üzerindeki etkileri ayrıntılı biçimde ele alınmış; uluslararası toplumun bu konuya daha fazla ilgi göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Raporda ayrıca, çevresel değişiklikler nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan

bireylerin, kendi ülkelerinde güvenlik ve insan hakları ihlalleriyle karşılaşabilecekleri belirtilmiş ve bu kişilerin mülteci statüsüne benzer şekilde korunmaları gerektiği savunulmuştur (UNHCR, 2018, ss. 5-6).

Buna ek olarak, BMMYK iklim değişikliği ve diğer nedenlerle yerinden edilen mültecilerin gönüllü geri dönüş süreçlerini desteklemektedir. Bu geri dönüşler, mültecilerin güvenli ve onurlu biçimde menşe ülkelerine dönmelerini sağlamak üzere kapsamlı biçimde planlanmakta ve uygulanmaktadır. Program kapsamında, mültecilerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması amacıyla diplomatik, mali ve siyasi destekler sağlanmakta; dönüş sonrası güvenliklerinin temin edilmesi, sosyal entegrasyonlarının desteklenmesi ve yeniden inşa süreçlerinin yönetilmesi için önemli kaynaklar ayrılmaktadır. Ayrıca, geri dönen mültecilerin mülkiyet haklarına erişimlerinin güvence altına alınması da programın önemli bileşenlerinden biridir (Kibreab, 2003, ss. 40-43).

BMMYK, bu destekleri uluslararası toplumla iş birliği içinde yürütmekte ve geri dönüş programlarının sürdürülebilir olabilmesi için hem menşe ülkelerde hem de mültecilerin bulunduğu ülkelerde kapsamlı mekanizmalar geliştirmektedir. Geri dönüşün başarılı olması için mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimlerinin sağlanması gibi insani yardım faaliyetleri de eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, iklim mültecileri başta olmak üzere yerinden edilen tüm mülteci gruplarının kalıcı ve güvenli çözümlere ulaşmasını desteklemektedir (Özdemir & Kantar, 2023, ss. 216-218).

IOM ise dünya çapında göç hareketlerinin düzgün akışını sağlamak, göçmenlerin gittikleri ülkeye en iyi koşullarda yerleşmelerini ve ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına entegrasyonlarını kolaylaştırmak amacı gütmektedir (IOM, 2015, s. 10). IOM, 2030 Gündemi, Paris İklim Değişikliği Anlaşması, Göç için Küresel İlkeler Sözleşmesi ve diğer ilgili uluslararası araçlar doğrultusunda, iklim değişikliği, çevresel bozulma ve doğal felaketlerin etkilerinin ele alınmasına yönelik hak temelli yaklaşımı sistematik olarak teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Örgüt, insan hakları, insani hukuk, mülteci hukuku, uluslararası çalışma standartları ve çevre hukuku gibi mevcut yasal araçların kapsamlı biçimde kullanılmasını savunmakta; aynı zamanda, göçmenlerin bu süreçlere aktif katılımını sağlayacak kapsayıcı politikaların benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UN, 2015, ss. 7-10).

Bu stratejik yaklaşım, iklim değışikliğı, çevresel bozulma ve doğal tehlikelerden kaynaklanan yerinden edilme süreçlerinin sadece zorluklarla değil, aynı zamanda fırsatlarla da birlikte değerlendirilmesi gerektiğı anlayışına dayanmaktadır. Bu kapsamda, çevre ve iklim değışikliğı ile göç arasındaki karmaşık ilişki, yalnızca afet yönetimi ya da çevresel müdahale başlıklarıyla sınırlı kalmayıp; afet riskinin azaltılması, iklim eylemi, kentsel planlama, çatışma önleme, sağlık hizmetleri, sürdürülebilir kalkınma ve insani müdahale gibi çok sayıda politika alanıyla birlikte ele alınmaktadır (IOM, 2019, ss. 22-25; UNDRR, 2019, ss. 15-18). Böylece göç konusu, diğer küresel politika alanlarından bağımsız düşünölemeyen çok yönlü bir mesele olarak tanımlanmaktadır.

IOM'un geliştirdiğı bu strateji, üç temel hedef etrafında şekillenmektedir: İlk olarak, iklim değışikliğı ve çevresel faktörlerin göç politikalarına ve uygulamalarına entegre edilmesi hedeflenmektedir. İkinci olarak, göç, yerinden edilme ve hareketlilikle ilgili meselelerin, iklim ve çevre politikalarının ayrılmaz bir parçası haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Son olarak ise, göç, iklim değışikliğı ve çevresel sorunların tüm ilgili küresel gündemlere entegre edilerek politika alanlarında bütüncül ve tutarlı bir yaklaşımın benimsenmesi teşvik edilmektedir (IOM, 2021, ss. 15-18). Bu bütünlük strateji, göçmenlerin haklarını güvence altına almakla kalmayıp, iklim değışikliğine uyum süreçlerine aktif katılımlarını da kolaylaştıracak kapsayıcı mekanizmaların geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

İklim değışikliğı, çevresel bozulma ve afetler bağlamında göçün kesişen doğası göz önüne alındığında, IOM, özellikle UNHCR ile iş birliğı yapmakta ve Rio Sözleşmeleri, çevresel kalkınma, afet risklerinin azaltılması gibi alanlarda UNDP, Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi (UNDRR) gibi kuruluşlarla ortaklıklar geliştirmektedir. IOM'un eylem merkezi, finansal kuruluşlar, akademik gruplar, düşünce kuruluşları, sivil toplum, devlet tarafından öncülük edilen platformlar, çok paydaşlı ağlar, medya, göçmen ve diaspora örgütleri ve etkilenen toplulukların temsilcileriyle çeşitli iş birlikleri yapmaktadır. Küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeydeki aktörlerle ortaklıklar güçlendirilmektedir (IOM, 2021, ss. 15-20).

3.3.2. Devletler

Devletler, her yıl düzenlenen ve COP olarak bilinen uluslararası toplantılarda bir araya gelerek iklim değışikliğiyile mücadeleye dair politika önerilerini tartışmakta ve çözüm yolları aramaktadırlar. Bu konferanslar, özellikle atmosferdeki sera gazı

emisyonlarının iklim sistemi üzerindeki etkilerini ele alarak, bu emisyonların azaltılmasına yönelik taahhütlerin oluşturulmasında önemli bir platform işlevi görmektedir. 2015 yılında Paris’te gerçekleştirilen COP21 kapsamında kabul edilen Paris İklim Anlaşması çerçevesinde devletler iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaynaklanan yer değiştirmeleri en aza indirmeye yönelik adımlar atılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak, bu anlaşma doğrudan iklim mültecilerinden bahsetmemiştir. Bununla birlikte, COP21, uluslararası iklim eylemleri için bir hedef ve çerçeve oluşturarak küresel ısınmayı sınırlama amacını ortaya koymuştur (Apap, 2019, s. 7). Bir sonraki önemli konferans ise COP24’tür ve 2018 yılında Polonya’nın Katowice kentinde yapılmıştır. Bu toplantı, iklim değişikliği azaltımının yanı sıra iklim mültecilerinin korunmasına yönelik tartışmaların yapıldığı ilk konferans olma özelliğini taşımaktadır (Apap, 2019, s. 8). Bu toplantı, devletlerin iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş kişilere yönelik adımlar atılması gerektiği konusunda bir farkındalık geliştirdiği önemli bir dönemeç olmuştur.

Uluslararası toplumda artan iklim kaynaklı yerinden edilme farkındalığı, ulusal düzeyde somut önlemlerin alınmasını da teşvik etmiştir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve yerinden edilen toplulukların yaşam kalitesini yükseltmek için Bangladeş önemli adımlar atmıştır. Bangladeş hükümeti, iklim değişikliği nedeniyle meydana gelen yerinden edilmelerle mücadele kapsamında geçici barınaklar kurmak, altyapıyı güçlendirmek ve güvenli yeniden yerleşim alanları oluşturmak gibi stratejiler geliştirmiştir. Ayrıca, deniz seviyesinin yükselmesi tehdidine karşı deniz duvarları inşa edilmiş, kıyı polderleri iyileştirilmiş ve doğal koruma amaçlı kıyı yeşil kuşağı uygulanmıştır. Kıyı yeşil kuşağının güçlendirilmesi, sediman birikimini artırarak kıyı stabilitesini korumakta ve fırtına, siklon ile tsunamilerin yıkıcı etkilerini azaltarak sahil şeritlerini koruma işlevi görmektedir (Gain vd., 2015, ss. 39-47).

Bangladeş hükümeti bir takım yasal ve politik düzenlemelerle iklim değişikliğinin etkilerine karşı mücadele etmekte ve iklim değişikliğinden etkilenen yerel toplulukların dayanıklılıklarını artıracak çalışmalar yapmaktadır¹⁰. Bununla birlikte deniz seviyesinin

---

¹⁰1972’de yürürlüğe giren Sahil Bölge Yönetimi Yasası kapsamında kıyı alanlarında dirençlilik ve arazi kullanım planlaması yapılmakta; 2005’te kabul edilen Kıyı Bölgeleri Politikası ile ağaçlandırma ve sosyal ormancılık teşvik edilmekte, kıyı topluluklarının geçim kaynakları çeşitlendirilmektedir. 2017 tarihli Çevre, Ormancılık ve İklim Değişikliği Yatırım Planı ise kıyı alanlarının sürdürülebilir yönetimini amaçlayan projeleri içermektedir (FAO, 2018, ss. 45-60; Türkiye Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2017).

yükselmesi ve fırtınalar özellikle düşük gelirli kıyı halkını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Özellikle düşük gelirli kıyı halkı, evlerini yükseltme gibi çözümler için yeterli mali kaynağa sahip değildir. Bu nedenle, deniz seviyesi yükselmesi ve iklim değişikliği, bu toplulukları yerinden edilme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bangladeş'teki kıyı bölgelerinde yapılan düzenlemeler, kıyı koruma projelerini içermekle birlikte, bu projeler genellikle yüksek maliyetler nedeniyle sınırlı başarı sağlamaktadır. Çevresel tehditlerle başa çıkabilmek için daha fazla yatırım yapılması ve yerel toplulukların bu tehditlere karşı daha iyi korunması gerektiği açıktır (Gain vd., 2015, ss. 41-43).

Nitekim Bangladeş, afetlerden etkilenen ve yerinden edilen kişilerin yeniden yerleşim süreçlerini iyileştirmek amacıyla kapsamlı önlemler geliştirmiştir. Bu önlemler, afetlere karşı dayanıklı evlerin inşasını ve toplumların yeniden yapılanmasını hedeflemektedir. Ayrıca, afet bölgelerinde yerinden edilenlerin eski evlerine ve toplumlarına dönüşünü teşvik etmek için hükümet, afete dayanıklı bina standartları ve toplumsal planlamalar üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda, Ashrayan Projesi, Bangladeş hükümetinin yerinden edilen topluluklara yönelik en önemli müdahale programlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 1997–2010 yılları arasında yürütülen Ashrayan-I Projesi kapsamında 108.646 aile, geçici baraka tipi konutlarla yeniden yerleştirilmiştir. 2010 yılında başlatılan Ashrayan-II Projesi ise, özellikle kıyı bölgelerinde siklonlar nedeniyle evsiz kalan 250.000 aileyi hedeflemiş, bu doğrultuda 158.529 aileye kalıcı konut sağlanmıştır (Islam & Shamsuddoha, 2021, s. 7).

Mujib İklim Refah Planı 2030, iklim değişikliğiyle mücadelede Bangladeş'in sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını desteklemeyi amaçlayan kapsamlı bir yol haritasıdır. Plan beş temel tematik alana odaklanmaktadır: mevcut iklim politikaları arasında bütünlük ve eşgüdüm sağlamak, yenilenebilir enerji dönüşümünü hızlandırmak, çevre dostu ve yüksek verimliliğe sahip enerji merkezleri inşa etmek, küresel iklim finansmanı kaynaklarına erişimi artırmak ve genç nüfusun potansiyelini değerlendirmek. Bu stratejik çerçevenin temel hedeflerinden biri, iklim değişikliğinin yol açtığı uyum sorunlarına yenilikçi çözümler getirerek Bangladeş'in iklimsel kırılganlığını azaltmak ve uzun vadede dirençli bir kalkınma modeli oluşturmaktır. Plan kapsamında, 2025 yılına kadar GSYİH %0,2'si ve 2030 yılına kadar %1'i oranında yatırım ve ilave gelir yaratılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, etkili bir iklim finansmanı stratejisi

geliştirilmekte; yapısal reformlar, karbon piyasalarının istikrarı ve yatırım güvenliği desteklenmektedir (GoB, 2021).

Kiribati, iklim değişikliği nedeniyle artan göç sorunu ile başa çıkabilmek için somut stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Hükümet, “onurlu bir şekilde göç et” sloganı ile iklim adaleti anlayışını küresel düzeyde vurgulamaktadır (Klepp & Herbeck, 2016, s. 60). Kiribati hükümeti, bu krizi uluslararası platformlarda duyurmak ve mülteci kabulü için ülkelerle anlaşmalar yapmak amacıyla müzakerelere devam etmektedir. Ancak, ne yazık ki bu çabalar genellikle sınırlı kalmaktadır. 1997'de Tuvalu'daki bir ada, küresel ısınma sonucu sulara gömülmüş ve bu durum, benzer bir tehlikeyle karşı karşıya olan Kiribati için de endişe kaynağı olmuştur. Tuvalu hükümeti, adaların boşaltılması ihtimaline karşı, Yeni Zelanda ve Avustralya ile anlaşmalar yapmayı denemiştir ancak bu girişimler başarılı olamamıştır. Yeni Zelanda ile yapılan bir anlaşma, göçmen kabulü için yol açmayı hedeflese de bu anlaşmanın aslında Yeni Zelanda'nın istihdam sağlama çabası olduğu görülmüştür (Ekşi, 2016, s. 48).

Kiribati vatandaşları, her yıl kura yöntemiyle belirlenen ve geçici olarak 150'ye çıkarılan kontenjan kapsamında Yeni Zelanda'nın Pasifik Erişim Kategorisi (Pacific Access Category) programına başvuru hakkına sahiptir. Ayrıca, Avustralya'nın yeni başlatılan Pasifik Katılım Vizesi (Pacific Engagement Visa) programına da uygundur; bu program yılda 3.000 vize sunmayı hedeflemekte olup, ülke bazında kotalar henüz netleştirilmemiştir. Kiribati vatandaşları, ayrıca Yeni Zelanda'nın Tanınan Mevsimlik İşveren Programı (Recognised Seasonal Employer Scheme) kapsamında dokuz aya kadar istihdam edilebilirken, Avustralya'nın Pasifik Avustralya İşgücü Hareketliliği (PALM) Programı aracılığıyla da belirli süreli işgücü temelli göçten faydalanabilmektedir. Bu tür düzenlemeler, Pasifik bölgesinde daha önce uygulamaya konulan benzer anlaşmalara dayanmaktadır. Örneğin, Yeni Zelanda'nın Cook Adaları ile geliştirdiği özel ortaklıklar ile ABD'nin Mikronezya, Marshall Adaları ve Palau ile yürüttüğü Serbest Ortaklık Anlaşmaları (Compacts of Free Association) benzer biçimde, hareketlilik, mali destek ve güvenlik politikaları çerçevesinde şekillenmektedir. Avustralya, özellikle Çin'in bölgedeki artan jeopolitik etkisine karşı stratejik bir denge unsuru olmak amacıyla Pasifik'teki diplomatik ve kalkınma çabalarını yoğunlaştırmaktadır. 2022 yılında göreve gelen Avustralya Dışişleri Bakanı Penny Wong, görevinin ilk aylarında “Avustralya'nın geleceği Pasifik bölgesine bağlıdır” ifadesiyle bu yönelimi açıkça ortaya koymuştur.

İklim değişikliğine uyum, Avustralya'nın Pasifik bölgesiyle yürüttüğü dış politika ve kalkınma stratejisinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Ayrıca, Avustralya uzun süredir göç politikalarını diplomatik bir kaldıraç olarak kullanmakta ve bölgedeki ülkelerle iklim, güvenlik ve hareketlilik temelli ortaklıkları yaygınlaştırma konusunda girişimlerde bulunmaktadır (Huckstep & Dempster, 2023, ss. 3-4).

Afrika ve Ortadoğu'da iklim değişikliğinin en belirgin etkisi kuraklık olmakla birlikte, artan seller de önemli iç göçe neden olmaktadır. Angola'nın doğu ve güney bölgelerinde 2009'daki aşırı yağışlar sonucu yaşanan seller, ciddi ev kayıplarına, gıda krizine ve sosyal ağların zayıflamasına yol açmış, bu da yoğun iç göçü tetiklemiştir. Hükümet, sellerin sık yaşandığı yüksek alanlarda geçici ve kalıcı barınma alanları oluşturmuş, tarımı erozyon kontrolü, drenaj iyileştirmeleri ve dayanıklı ürünlerle uyumlu hale getirmiştir. Ayrıca temiz su temini için kuyular açılmış, erken uyarı sistemleri güçlendirilmiş ve yerel halk afet yönetimi konusunda eğitilmiştir. Sosyal destek projeleriyle yerinden edilenlerin ekonomik entegrasyonu ve sağlık ile eğitim hizmetleri yeniden sağlanmıştır (IDMC, 2010, ss. 5-7).

Sahra Altı Afrika, enerjiye erişimde yaşadığı ciddi zorluklara rağmen, iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen toplulukların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla yenilenebilir enerji yatırımlarında önemli adımlar atmaktadır. Özellikle güneş ve hidroelektrik gibi temiz enerji kaynakları, göçmen yerleşimlerinde sürdürülebilir yaşam alanlarının inşasında kritik rol oynamaktadır. 2000'li yıllardan itibaren bölgede yenilenebilir enerji üretimi artmış, Senegal'den Cibuti'ye kadar 11 ülke güneş enerjisinden yararlanarak göçmen toplulukların temel ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır. Afrika Kalkınma Bankası'nın desteklediği Desert-to-Power (D2P) girişimi, Sahel bölgesinde 2025 yılına kadar 10 GW elektrik üretmeyi ve 90 milyonu ilk kez olmak üzere 250 milyon kişiye enerji sağlamayı hedeflemektedir. Gelişmiş ülkeler ve küresel finansal kuruluşlar tarafından desteklenen bu tür girişimler, sadece enerji erişimini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda iklim mültecilerinin dayanıklılığını güçlendirmekte ve çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir. Ancak Sahra Altı Afrika'da kişi başına düşen yenilenebilir enerji tüketimi hâlen düşüktür; bu da enerji verimliliği ve fosil yakıtların yerine temiz enerji kullanımını merkeze alan stratejilerin önemini artırmaktadır (Nyiwul, 2019, s. 223).

Afrika'dan iklim değişikliği nedeniyle göçü eden bireylerin, gelişmiş ülkelerde sosyal adaletin sağlanması için çeşitli projeler ve destekler uygulanmaktadır. Bu projeler, teknolojik yatırımlar, maddi destekler ve sosyal hizmetler sağlanarak, gmenlerin yaşamlarını iyileştirmeyi ve toplumlara entegrasyonlarını kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Ancak bu sre, genellikle karmaşık ve çok yönlüdür, çünkü iklim değişikliği, çevresel bozulmalar ve ekonomik eşitsizlikler gibi faktörler, gmenlerin yaşadığı zorlukları artırmaktadır. Gelişmiş lkeler, bu sorunun çözümü için farklı stratejiler geliştirmiştir ve bu stratejiler, genellikle uluslararası iş birliği, hükümet politikaları ve özel sektör yatırımlarını kapsamaktadır.

Bu kapsamda, sadece insani yardımlar değil, teknoloji ve inovasyon gibi uzun vadeli yapısal çözümler de önem kazanmaktadır. Gelişmiş lkeler, gmenlerin tarım, su kaynakları yönetimi ve enerji üretimi gibi alanlarda teknolojik destek sağlayarak iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmada kritik bir rol oynamaktadır (FAO, 2018, ss. 15-25). Özellikle sürdürülebilir tarım teknolojilerinin geliştirilmesi, su yönetiminde yenilikçi yöntemlerin uygulanması ve yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapılması giderek öncelikli hale gelmiştir. Hollanda ve Almanya, Afrika'da sulama teknolojileri ve su arıtma sistemleri gibi ileri düzey projeler yürütmekte ve bu sayede bölgedeki tarım topluluklarının iklim değişikliğine karşı direncini artırmayı hedeflemektedir (FAO, 2018, ss. 20-23). Ayrıca, gelişmiş lkeler Afrika'daki afetlere daha hızlı ve etkili müdahale için erken uyarı sistemleri ve afet yönetimi teknolojilerine yatırım yapmaktadır (European Commission, 2020, s. 4-8). Bu teknolojiler, artan kuraklık ve seller gibi iklim kaynaklı felaketlere karşı hazırlıklı olmayı sağlamada büyük önem taşımaktadır. AB de Afrika'daki erken uyarı sistemlerini güçlendirmek amacıyla "Copernicus" adlı uzay gözlem programını finanse etmektedir (European Commission, 2020).

Almanya ve Hollanda, iklim değişikliğinin etkileriyle mücadelede geliştirdikleri politikalar ve altyapı yatırımlarıyla iklim kaynaklı yerinden edilmenin nlenmesine yönelik önemli örnekler sunmaktadır. Almanya, 1980'li yıllardan itibaren sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla izlediği kararlı politikalarla, yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırmış ve enerji üretiminde fosil kaynaklara olan bağımlılığı azaltmıştır. Bu dönüşüm hem iklim değişikliğinin şiddetlenmesini yavaşlatmakta hem de iklim afetlerinin tetiklediği yerinden edilme risklerini azaltacak daha dayanıklı toplulukların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, nükleer enerjiden aşamalı çıkışı ve

2020 yılına kadar emisyonları 1990 seviyelerinin %40 altına indirmeyi hedefleyen Meseberg Programı, iklim odaklı yerel direnç kapasitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (Federal Çevre Ajansı, 2019, s. 12-20). Öte yandan, deniz seviyesindeki yükselmeler karşısında en kırılgan ülkelerden biri olan Hollanda, gelişmiş kıyı koruma altyapısıyla yerinden edilmenin önüne geçilmesi konusunda iddialı çözümler geliştirmiştir. Delta Works projesi kapsamında uygulanan deniz duvarları, baraj sistemleri ve su yönetimi teknolojileri, ülkenin kıyı bölgelerinde yaşayan milyonlarca kişinin zorunlu göç riskini azaltmakta ve adaptif altyapıların iklim göçüne karşı nasıl koruyucu rol üstlenebileceğini göstermektedir (Rijke vd., 2012, ss. 370-375). Her iki ülke de yerinden edilmeyi sadece afet sonrası geçici çözümlerle değil, önleyici politika ve mühendislik yaklaşımlarıyla ele alarak, küresel iklim göçü gündemine önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca bu ülkeler çevresel sürdürülebilirlik ve insan hakları alanındaki bu katkılarıyla hem AB'ye hem de dünya genelindeki diğer ülkelere örnek olmaktadır.

Kısacası, iklim değişikliği kaynaklı yerinden edilmeler karşısında devletler, uyum ve müdahale süreçlerinde temel aktör olarak ön plana çıkmakta ve maliyetlerin karşılanması, altyapının güçlendirilmesi, göçmenlerin yeniden yerleştirilmesi ve temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması gibi çok boyutlu sorumluluklar üstlenmektedir. Schaeffer ve arkadaşları (2013), Sahra Altı Afrika ile Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgelerinde, iklim değişikliğinin neden olduğu uyum maliyetlerinin milyarlarca doları bulacağını ve küresel sıcaklık artışının 2°C'ye yaklaşması durumunda bu maliyetlerin önemli oranda artacağını belirtmektedir. Bu maliyetler, iklim mültecilerinin barınma, temel hizmetler ve yeni yerleşim alanlarının inşası gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, altyapı iyileştirmeleri ve yaşam alanlarının iklim değişikliğine karşı dayanıklı hale getirilmesini kapsamaktadır. Özellikle Sahra Altı Afrika'da su temini, tarım ve kıyı koruma gibi kritik alanlarda artacak uyum maliyetleri, iklim kaynaklı göçün yoğunlaştığı bölgelerde devletlerin kaynak tahsisi ve planlama kapasitesini zorlayacaktır. Benzer şekilde, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da altyapı ve aşırı hava olaylarına karşı uyum çalışmaları, göçmenlerin ve yerel toplulukların yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu durum, devletlerin iklim mültecilerinin yaşadığı zorlukları hafifletmek için finansal ve yapısal önlemleri artırmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin neden olduğu göç hareketlerinin yönetimi ve uyum politikalarının etkin uygulanması,

devletlerin ulusal ve uluslararası düzeyde güçlü koordinasyon ve kapsamlı stratejiler geliştirmesine bağlıdır (Schaeffer vd., 2013, ss. 565-573).

3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Küresel sivil toplum kuruluşları (STK), çevresel meselelerde devletlerarası iş birliğinin oluşturulmasında ve bu iş birliğinin bir çevre rejimine dönüşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamuoyunu, devletleri ve diğer aktörleri etkileyerek çevre meselelerini küresel düzeyde gündeme getirmeyi amaçlamaktadırlar. STK, gerçekleştirdikleri faaliyetlerle karar vericilere iklim değişikliği politikaları oluşturma noktasında baskı yapmaktadır. Bu noktada, STK yerel aktörler olarak da önemli bir işlev görmektedir. Uluslararası STK çevresel sorunları gündeme taşımak için gerçekleştirdiği protestolar ve eylemler, toplumlar tarafından büyük ölçüde kabul edilmekte ve beğenilmektedir. Bu nedenle, STK'nın baskı grupları olarak önemi gün geçtikçe artmaktadır (Akt. Açıköz, 2021, s. 630).

STK'lar, göç konusunda önemli çalışmalar yürütmekte ve bu çalışmalar, sivil toplumun protestolar, ağ oluşturma, hizmet sunumu ve savunuculuk faaliyetlerinde merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Ambrosini, 2013; Garkisch vd., 2017). Göçmenler ve mülteciler, toplu eylemler aracılığıyla seslerini duyurup kamuoyunun dikkatini çekebilmekte ve böylece karar alıcılar üzerinde baskı kurabilmektedirler. Ağ kurma ise, göçmenler arasında dayanışma kültürünün gelişmesine ve sosyal sermaye yaratılmasına yardımcı olmakta; aynı zamanda yerel, ulusal ve uluslararası aktörlerle ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. STK'lar, mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik insani yardım, sağlık hizmetleri, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılamayı hedefleyen hizmetler sunmaktadır. Ayrıca, savunuculuk faaliyetleri aracılığıyla göçmen ve mültecilerin haklarının tanınması ve bu haklara erişimlerinin sağlanması için girişimlerde bulunmakta, aynı zamanda göçle ilgili politika süreçlerini etkilemeye çalışmaktadırlar (Şenses, 2020, ss. 60-65).

STK'lar, göçmenlerin ve mültecilerin toplumsal hayata uyum sağlama süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Batı merkezli uluslararası göç ve iltica literatüründe entegrasyonun sivil toplum perspektifinden ele alınması, 1990'lardan sonra evrensel insan hakları perspektifinin güçlenmesiyle daha fazla önem kazanmıştır (De Haas vd., 2019, ss. 890-910). STK'lar, göçmenlerin yerleşim süreçlerinde karşılaştıkları

zorlukları aşabilmeleri için eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal destek gibi birçok alanda çeşitli hizmetler sunmaktadır.

Devlet, özellikle mültecilerin yoğun olarak bulunduğu kamplara daha fazla ilgi göstermekte ve bu durum, kamp dışında kalan mültecilerin büyük bir kısmının ise STK'lar tarafından desteklenmesine olanak tanımaktadır. 2022 yılı itibarıyla, geçici barınma merkezlerinin dışında bulunan Suriyeli mülteci sayısının 3 milyon 713 bin 571 olduğu bildirilmiştir (Göç İdaresi, 2022). STK'lar, mültecilere yönelik sundukları hizmetlerde genellikle hak temelli ve ihtiyaç temelli alanlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, STK'lar mültecilerin sadece temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda onların toplumsal hayata entegrasyon süreçlerini destekleyen çeşitli hizmetler de sunmaktadır.

Dil eğitimi, iş gücü eğitimi, psikososyal destek ve hukuki yardım gibi hizmetler, mültecilerin yerleşim süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. STK'lar, dil bariyerlerini aşmak için dil kursları ve okuma yazma eğitimleri düzenleyerek, mültecilerin eğitim ve istihdam alanlarına daha kolay erişmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, meslek edindirme programlarıyla mültecilerin yerel iş gücü piyasasına entegre olmalarını desteklemektedir. Mültecilerin entegrasyon sürecindeki psikolojik engelleri aşmalarına yardımcı olmak için psikososyal destek hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmetler, mültecilerin yaşadıkları travmalardan iyileşmelerini sağlayarak, toplumsal uyum süreçlerini hızlandırmaktadır. Ayrıca, STK'lar, mültecilerin yasal hakları hakkında bilgilendirme yapmak ve hukuki destek sağlamak amacıyla rehberlik hizmetleri de sunmaktadır. Bazı STK'lar ise mültecilerin yerel topluluklarla etkileşimini artırmak için kültürel ve sosyal etkinlikler düzenleyerek, farklı gruplar arasında anlayış ve dayanışma oluşturmaktadır (Erdoğan, 2020, s. 118).

Mackreath ve Sağnıç (2017), bu hizmetlerin sunulma şekli üzerinden yapılan tartışmaların, STK-devlet ve STK-STK ilişkilerinin gelecekteki mücadele ve müzakere süreçlerinde nasıl şekilleneceğine dair önemli bilgiler sunduğunu belirtmişlerdir. Hak temelli ve ihtiyaç temelli hizmet sunan STK'lar arasındaki ayrım giderek daha belirgin hale gelirken, farklı ideolojik bakış açılarına sahip STK'lar, hayırseverlik konusunda geleneksel mi yoksa dayanışmacı mı bir yaklaşım benimseyecekleri konusunda tartışmalar yapmaktadır (Mackreath & Sağnıç, 2017, ss. 15-16). Bu durum, STK'ların göçmenlerin entegrasyonu için yürüttüğü faaliyetlerin ne kadar farklılıklar

gösterebileceğini ve farklı ideolojik yaklaşımların entegrasyon süreçlerine nasıl etki edebileceğini ortaya koymaktadır.

Göçmenler genellikle sağlık altyapısının yetersiz olduğu veya tamamen tahrip olmuş bölgelerde yaşamaktadırlar ve bu durum onları temel sağlık hizmetlerinden mahrum bırakmaktadır. Bu bağlamda, STK'lar mültecilerin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla acil sağlık hizmetleri sunmak ve çeşitli projeler geliştirmek için aktif bir rol oynamaktadır. Örneğin, Médecins Sans Frontières (MSF), mültecilerin yoğun olarak bulunduğu kamplarda sağlık klinikleri kurarak, su ve sanitasyon eksiklikleri, travmatik yaralanmalar, psiko-sosyal sorunlar ve yetersiz beslenme gibi sağlık sorunlarına müdahalede bulunmaktadır. Ayrıca, bu kuruluşlar, mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla sağlık eğitimleri düzenlemekte ve hijyen, bulaşıcı hastalıklar ve bağışıklama gibi konularda farkındalık kampanyaları yürütmektedir (Spiegel vd., 2010, s. 343).

STK'lar, özellikle savunmasız gruplar olan kadınlar ve çocuklar için sağlık hizmetlerini özelleştirerek, bu bireylerin özel ihtiyaçlarına yönelik projeler geliştirmektedir. Göç eden kadınlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda genellikle daha fazla risk altındadır. Bu sebeple, cinsel sağlık hizmetleri, doğum kontrol, anne ve bebek sağlığı gibi hizmetler sunulmaktadır. Örneğin, International Rescue Committee (IRC), kadın mülteciler için cinsel şiddetle mücadele ve güvenli doğum alanları sağlamak amacıyla klinikler açmakta ve eğitimler düzenlemektedir. Diğer yandan, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki bir başka etkisi de psiko-sosyal travmalardır. Mülteciler, göç sırasında yaşadıkları zorluklar ve iklim felaketlerinin etkisiyle sıklıkla travmatik olaylar deneyimlemektedir. Bu nedenle, STK'lar, mültecilerin travma sonrası TSSB, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlarla baş etmelerine yardımcı olmak amacıyla psiko-sosyal destek hizmetleri sunmaktadır. Uzman terapistler ve danışmanlar tarafından sağlanan bireysel destek hizmetleri, mültecilerin ruhsal iyileşmelerine katkı sağlamaktadır (IRC, 2019, s. 7).

İklim mültecilerinin göç süreçleri, sadece yerinden edilme nedeniyle yaşadıkları zorluklarla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, yeni yerleşim yerlerinde tutunabilmek ve toplumsal entegrasyon sağlamak da önemli bir çaba gerektirmektedir. Bu noktada, STK'lar, iklim mültecilerine sosyal adalet sağlamak amacıyla çeşitli projeler geliştirmekte ve önemli roller üstlenmektedir. İklim mültecilerinin, tıpkı işçi göçlerinde

olduğu gibi, dayanışma ağları kurarak toplumsal entegrasyon sürecini kolaylaştırması mümkündür. Bu ağlar, mültecilerin karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olurken, kültürel bağlarını koruma fırsatı da sunmaktadır. STK'lar, bu süreçte hem toplumsal entegrasyonu teşvik etmekte hem de göçmenlerin karşılaştığı zorlukları aşabilmeleri için gerekli altyapıyı sağlayarak, toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir (Sakellari, 2023, s. 5)

Yerinden olmuş ve geçici barınma merkezleri dışında yaşayan kişilerin barınma, eğitim, sağlık ve çalışma haklarına erişiminde STK'lar önemli roller üstlenmektedir. Devletin yetersiz kaldığı alanlarda STK'lar, özellikle mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere devreye girmekte, boşlukları doldurmaktadır. Barınma alanında STK'lar, afet ve göç durumlarında çadır, konteyner gibi geçici yapılarla acil barınma imkânları sağlamaktadır. Bu geçici barınma alanları, mültecilerin güvenli ve sağlıklı koşullarda yaşaması için gerekli altyapı ve sosyal donatılarla desteklenmektedir. Ancak yapılan yardımların hak temelli ve hizmet odaklı olarak farklılaşması, devlet ile STK'lar arasındaki ilişkinin önemini artırmaktadır (Çorabatır & Hassa, 2013, ss. 12-18). Bu tür geçici çözümler, mültecilerin acil ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra, barınma konusunda daha uzun vadeli çözümler için bir geçiş noktası oluşturmaktadır.

Yerel otoritelerle iş birliği yaparak kalıcı barınma çözümleri geliştirmek, STK'nın mülteci entegrasyonundaki önemli rollerindendir. Bu kapsamda birçok STK, yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirerek mültecilerin uzun vadeli barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal konut ve kalıcı yerleşim çözümleri sunmaktadır. Böylece hem mültecilerin hem de yerel halkın yaşam kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir (Özdemir Dal, 2022, s. 85). Bu projeler de, hükümetler ve özel sektörle yapılan ortaklıklar sayesinde finansal kaynaklar sağlanabilir.

Bunun yanı sıra, ev sahibi toplumlarla entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmak için de konut projeleri geliştirilmekte ve çeşitli kültürel etkinlikler organize edilmektedir. STK'lar, mültecilerin sadece barınma değil, aynı zamanda sosyal uyum süreçlerine de katkı sağlamaktadır. Ev sahibi toplumlarla entegrasyon sağlamak amacıyla, ortak yaşam alanları ve kültürel etkileşim fırsatları yaratılmaktadır (Piacentini, 2015, ss. 435-438). Bu bağlamda, mülteciler için kültürel tanıtım etkinlikleri, sanat sergileri, yemek festivalleri veya kültürel paylaşımlar düzenlenmektedir. Bu tür etkinlikler hem mültecilerin toplumla kaynaşmasını hem de yerel halkın kültürel çeşitliliği anlamasını sağlamaktadır. Ayrıca,

bu tür aktiviteler, mültecilerin yerel toplumla daha rahat bir şekilde entegre olmalarına ve toplum tarafından kabul edilmelerine yardımcı olmaktadır (Lacroix, 2014, ss. 646, 650).

STK Suriyeli mültecilere sağladığı destekler, genellikle hak temelli çalışmalar ve ihtiyaç temelli çalışmalar olmak üzere iki ana kategoride ele alınabilir. İhtiyaç temelli çalışmalar, çoğunlukla aynı ve nakdi yardımları kapsamaktadır; bu kapsamda yiyecek yardımları, barınma desteği, temel ihtiyaç malzemeleri ve medikal cihazların temini gibi desteklerin yanı sıra, çocukların eğitimine yönelik maddi teşvikler de yer almaktadır. Öte yandan, hak temelli STK'lar, Suriyeli çocukların ve ailelerinin yasal haklarının korunması, çocukların güçlü yönlerinin geliştirilmesi ve yoksulluk döngüsünün kırılması gibi hedefler doğrultusunda faaliyet göstermektedirler. İhtiyaç temelli STK'lar genellikle sorunların çözümü için ek kaynak yaratmaya odaklanırken, hak temelli yaklaşımı benimseyenler mevcut kaynaklara adil ve eşit erişimin sağlanmasına çalışmaktadır. Hak temelli perspektif, çocukların ve ailelerin yaşamlarıyla ilgili karar verme süreçlerine katılımını destekleyerek, sorunları bütüncül bir şekilde ele almakta ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, sosyal adalet, insan hakları ve barış ortamının tesisi hedefleriyle uyumludur (Çiftçi, 2012, ss. 210-212).

Bununla birlikte, STK'ların söylem ve uygulamaları, yalnızca olumlu etkilerle sınırlı değildir. Literatürde STK'ların iklim göçüyle ilgili iletişim biçimlerine yönelik artan bir eleştirel yaklaşım söz konusudur. Bu eleştiriler, çoğunlukla bu kuruluşların kullandığı mağduriyet ve güvenlik temelli söylemlerin, yerinden edilmiş bireyleri pasifleştirici ve ötekileştirici bir biçimde temsil ettiği yönündedir. İklim değişikliği ve göçten etkilenen bireyler, literatürde genellikle ya iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin kurbanları olarak ya da ev sahibi toplumlarda olumsuz davranışlar ve suçlara yol açan tehlikeli figürler olarak sunulmuştur (Dreher & Voyer, 2015, ss. 60-68). İlk bakışta zıt gibi görünen bu iki yaklaşım, aslında birbirini tamamlayıcıdır. İklim göçü ile ilgili medya ve politika temsilleri, kurban figürünün nasıl bir “öteki” olarak inşa edildiğini açıkça göstermektedir. Bu temsiller, bu kişilerin politik bir özne olduğunu reddederken, aynı zamanda onların vatansızlıklarını ev sahibi toplumlar için bir güvenlik tehdidi olarak sunmaktadır (Manzo, 2010, ss. 98-100).

Özellikle küresel Kuzey merkezli STK'ların söylemleri, küresel Güney'den gelen göçmenleri “kurtarılması gereken kurbanlar” olarak çerçeveleyerek, Batı merkezli bir kurtarıcı anlatının yeniden üretilmesine hizmet edebilmektedir (Cameron & Haanstra,

2008, ss. 1475-14781). Bu tür temsiller, Batı'nın üstünlüğünü ima eden neo-sömürgeci bir söylemin güncel versiyonlarını taşıyabilir.

İklim göçü söylemlerinde yer alan bir diğer baskın anlatı ise, iklim değişikliğinin sosyal istikrarı tehdit ettiği ve kaynak kıtlığı, sosyal huzursuzluk ya da çatışmaların artabileceği yönündedir. Bu söylem, yerinden edilmiş bireyleri yalnızca yardıma muhtaç değil, aynı zamanda ev sahibi toplumlar için bir güvenlik riski olarak tanımlamaktadır. Medya, STK raporları ve bazı siyasal söylemler, bu bireylerin barınma yetersizlikleri, sağlık sorunları, şiddet olayları ve altyapı üzerindeki yük gibi sorunlarla özdeşleştirilmesine neden olmaktadır. Böylece göçmenler ve mülteciler, çoğu zaman homojen bir "kriz nesnesi" olarak sunulmakta; bu da onları aktif politik özneler olmaktan uzaklaştırmaktadır (Watson, 2011, ss. 10-15).

Bununla birlikte, bazı STK'lar, iklim göçünü yalnızca bir kriz olarak değil, aynı zamanda bir uyum stratejisi olarak yeniden çerçevelemeye çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insanların daha güvenli bölgelere göç etmeleri, geçim kaynaklarını korumaları ve dayanıklılıklarını artırmaları, iklim değişikliğine uyumun bir parçası olarak görülmelidir. Ancak bu bireyler sıklıkla "ekonomik göçmen" kategorisinde değerlendirildiğinden, uluslararası koruma mekanizmalarından dışlanmakta ve çeşitli sömürü biçimlerine açık hale gelmektedir (Bettini, 2014, ss. 188-190).

3.3.4. Yerel Yönetimler

İklime bağlı göç, özellikle kentlerde yoğunlaşan bir olgudur. UNHCR'nin 2016 tarihli "Kentler Geleceğimizdir" başlıklı açıklamasına göre, dünya genelindeki mültecilerin %60'ı ve yerinden edilmiş kişilerin %80'i kentlerde yaşamaktadır. Bu durum, iklim değişikliği nedeniyle evlerini terk eden göçmenlerin kentlerde daha fazla yerleşim gösterdiğini ve kentlerin bu gruplara ev sahipliği yaptığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Belediyeler, iklim değişikliği ve göç arasındaki ilişki nedeniyle ortaya çıkan sorunlara hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etmesi gereken birimlerdir. Belediyeler, iklim değişikliğinden kaynaklanan göçün hem çıkış hem de varış noktası olmalarına bağlı olarak karşılaştıkları sorunları ele almak ve çözüm geliştirmekle yükümlüdür. Göç veren kentler, nüfus kaybı ve ekonomik daralma gibi olgularla başa çıkma zorunluluğuna sahipken, göç alan kentler ise gelen mültecilerin temel ihtiyaçlarını ve artan kentsel hizmet taleplerini karşılamak için uygun kaynakları seferber etmek durumundadır. Bu bağlamda, belediyelerin, göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere

erişimlerini sağlamak için yapılandırılmış politikalar geliştirmesi elzemdir. Ayrıca, belediyeler, yerel iklim politikaları çerçevesinde göçmenlere ve diğer dezavantajlı gruplara yönelik duyarlı çözümler üretmelidir. Aksi takdirde, bu gruplar daha da marjinalleşebilir ve toplumsal kırılganlıkları artabilir. Bu sebeple, kentlerin, iklim değişikliği kaynaklı göçle mücadelede kapsayıcı, adil ve eşitlikçi politikalar üretmeleri, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik açısından değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanması açısından da kritik öneme sahiptir (Roderick, vd., 2021, s. 289).

Bu dinamikler ışığında, iklim değişikliğiyle mücadele sürecinin yerel düzeyde kapsayıcı, adil ve eşitlikçi bir perspektifle yürütülmesinin, sadece bir tercih değil, zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin göçmen gruplar üzerindeki kırılganlık artırıcı etkilerini azaltmak için, iklim adaleti ve kapsayıcılık ilkelerinin karar alma süreçlerine entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Roderick, vd., 2021, s. 290). İklim değişikliği ve göç ilişkisi bağlamında, belediyeler uluslararası kent ağlarının öncülüğünde son yıllarda adımlar atmaya başlamış ve mevcut girişimleri hızlandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, 2018 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2018 yılında hazırlanan ve imzalanan Göç için Küresel Mutabakat, kentlerin ve yerel yönetimlerin de aktif rol almasını sağlamıştır (IOM, 2019, s. 19). Kent yönetimleri, bu sözleşmenin uygulanması, takip edilmesi ve gözden geçirilmesi süreçlerinin asli paydaşları olarak kabul edilmiştir. Böylece belediyeler, sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili gelişmeler, sorunlar ve iyi uygulamalar hakkında yerel düzeyde bilgi aktarımı yapma imkânına sahip olmuştur. Bu imkânı daha da geliştirmek amacıyla Göç Hakkında Yerel Eylem Çağrısı gibi girişimler başlatılmıştır (IOM, 2019, ss. 15-16).

Göç için Küresel Mutabakat'ın imzalanmasının hemen öncesinde, 5. Belediye Başkanları Forumu'nda 150'den fazla belediye başkanı bir araya gelerek, göç ve mültecilerle ilgili küresel girişimlere destek vereceklerini belirten Marakeş Belediye Başkanları Deklarasyonu'nu yayımlamıştır. Bu deklarasyon, kentlerin ve yerel yönetimlerin, Göç için Küresel Mutabakat ve Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat'ın uygulanmasında merkezi bir rol oynadığını vurgulamış ve ulusal hükümetlere ile uluslararası kuruluşlara, göç konularındaki çalışmalarda kentleri de bir paydaş olarak görmeleri çağrısında bulunmuştur. Deklarasyon metninde ayrıca, belediye başkanları, göçmenler ve mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirme amacıyla birlikte çalışacaklarını

ve kentler arasında iş birlikleri oluşturacaklarını ifade etmişlerdir (Akt. Balaban vd., 2021, s. 75).

Bu sürecin en önemli çıktılarından biri, Belediye Başkanları Göç Konseyi'nin kurulması olmuştur. Bu Konsey, kurulduğu günden itibaren, özellikle C40 gibi uluslararası kent ağları, IOM ve Afete Bağlı Yerinden Edilmeler Platformu (PDD) gibi kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir. Konseyin temel amacı, göç konusunun ulusal hükümetler ve uluslararası yönetim süreçlerinde daha etkili bir şekilde ele alınmasını sağlamaktır. Ayrıca, yerel düzeyde göçle ilgili zorluklarla başa çıkmakta olan kentlere güç ve destek vermek de Konsey'in öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu destek, bilgi ve deneyim paylaşımı, yerel kapasite artırımı ve kentler arası diyalogun güçlendirilmesi gibi yöntemlerle sunulmaktadır (Mayoral Forum on Human Mobility, Migration and Development, 2018, ss. 4-6).

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen riskli bölgeler ve düşük kaliteli konut alanlarında barınmak zorunda kalan göçmenler için iklim değişikliği büyük bir risk olmaya devam etmektedir. Asya kentlerinde yapılan araştırmalar, bu grupların iklim değişikliği nedeniyle meydana gelen afetlere karşı en yüksek risk altında olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Endonezya ve Tayland gibi ülkelerde, sel ve tsunami gibi doğal afetler sırasında en fazla etkilenen bölgelerde çoğunlukla kent yoksulları ve kırsal kökenli göçmenler yaşamaktadır. Bu göçmenlerin çoğu düşük gelir seviyelerine sahip oldukları için, kiralık apartman dairelerinde veya kalabalık hane halkı koşullarında, genellikle aile dışındaki kişilerle ev paylaşarak yaşamaktadırlar. Bu tür yaşam koşulları hem afet riski hem de sağlık problemleri açısından büyük tehlikeler yaratmaktadır. Kalabalık ve kötü koşullarda barınma, hastalıkların hızla yayılmasına neden olabilir ve bu durum göçmenlerin yaşam kalitesini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Belediye Başkanları Göç Konseyi, göçmenlerin yaşadığı bu kırılganlıkları azaltmak ve onların yaşam koşullarını iyileştirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Konsey, yerel yönetimlere rehberlik ederek, göçmenlerin güvenli ve dayanıklı yerleşim alanlarında yaşamalarına olanak tanımak için destek sağlamaktadır (Elliott & Caballero-Anthony, 2012, ss. 120-125). Bu tür girişimler, sadece afetlere karşı dirençli altyapı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmakta ve sosyal entegrasyon süreçlerini desteklemektedir. Bu bağlamda, BM 2050 yılına kadar dünya genelinde 2,5 milyar insanın daha kentsel alanlarda yaşayacağını ve bu nüfus artışının büyük ölçüde

Asya ve Afrika'daki şehirlerde gerçekleşeceğini öngörmektedir. Bu öngörü, şehirleri sera gazı emisyonlarını azaltmaya, alternatif enerji kaynaklarını teşvik etmeye ve iklim değişikliğine karşı daha sürdürülebilir çözümler geliştirmeye yönlendirmektedir. Artan nüfus baskısı ve hızlanan iklim değişikliği karşısında bu tür politikaların hayata geçirilmesi, toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir (United Nations, 2018, ss. 3-5).

Yerel yönetimler, şehir halkını iyi analiz edebildiklerinde, bu uçurumu kapatmaya yönelik önlemler alabilecek önemli aktörlerdir. BM-Habitat, UNEP, Dünya Bankası ve Şehirler İttifakı tarafından geliştirilen *Ortak Çalışma Programı*, gelişmekte olan ülkelerdeki kentlerin çevresel sorunları kentsel politika oluşturma süreçlerine entegre etmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Bozlağan, 2004, ss. 233-234).

Bazı belediyeler, göçmenlerin iklim değişikliğine karşı kırılganlıklarını azaltmaya yönelik çözümler geliştirmek adına geçici ya da kalıcı barınma imkânları sunmaktadır. Bu tür uygulamalar, göçmenlere barınma konusunda önemli destek sağlamaktadır. Ancak, bu tür küçük ölçekli çözümlerin yanı sıra, belediyelerin daha büyük yapısal çözümler geliştirmeleri gerekmektedir. Göçmenlerin sağlıklı ve dayanıklı konutlarda yaşamalarını güvence altına alacak önlemler alınmalıdır.

Göçmenlerin çoğu düşük gelirli olup, düzensiz gelir kaynaklarına (günlük işler, borçlar, yardımlar) bağlı yaşamaktadır. Belediyeler, bu kesimin yaşam kalitesini artırmak ve afetlere karşı dayanıklılığını sağlamak için çeşitli projeler yürütmektedir. Güvenli barınma, erişilebilir sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik sistemlerine erişim sağlamak öncelikli hedefler arasındadır. Bununla birlikte, altyapı hizmetlerinin sunulabilmesi için ek bütçe, yeni imar planları, su kaynaklarının tespiti ve çevre sorunlarının çözümü gibi acil ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Yalnızca yerel vatandaşlara yönelik planlamaların yetersiz kaldığı ve kaynak eksikliği yaşandığı görülmektedir. Belediyelerin sorumluluğu, göçmenlere sosyal yardım sağlamakla kalmayıp, onların kente uyum sağlaması ve sosyo-kültürel yapının korunmasını da içermektedir (Ates, 2020, s. 28).

Kadın hane reislerinin bulunduğu mülteci ailelerde, erkek hane reislerine göre daha yüksek işsizlik oranları gözlemlenmektedir. Bu durum, cinsiyet eşitsizliğinin göçmenlerin kırılganlıklarını artırdığını göstermektedir. Son yıllarda artan iklim kaynaklı göç dalgalarıyla birlikte, özellikle iklim mülteci kadınlarla daha fazla dikkat

çekilmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki güç eşitsizliği, iklim göçü sürecinde de devam etmekte; kadınlar bu süreci farklı ve çok katmanlı biçimlerde deneyimlemektedir. Donato ve arkadaşlarının (2006) belirttiği gibi, iklim değişikliğinin yol açtığı sosyoekonomik ve politik koşullar kadınlar ile erkekleri farklı şekillerde etkileyerek cinsiyete dayalı göç eğilimlerine neden olmaktadır. Varış bölgelerinde ise kadınların işgücü piyasasına entegrasyonu ve bu konudaki politika yapımı genellikle ikinci planda kalmaktadır. Erkekler, daha fazla kamusal alanda bulunmaları ve ev sahibi toplumun dilini daha iyi öğrenmeleri nedeniyle entegrasyona daha kolay uyum sağlarken, kadınlar aile sorumlulukları, düşük eğitim seviyesi ve sınırlı mesleki deneyim gibi engeller nedeniyle iş piyasasına katılımda zorluk yaşamaktadır (Akt. Demiroğlu, 2024, s. 59). Yerel yönetimler, göçmen kadınların bu sorunlarını azaltmak için eğitim, sağlık, mesleki beceri ve psikososyal destek programları yürütmekte; dil kursları ve iş bulma desteği gibi hizmetlerle entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmalar, göçmen kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını artırarak kırılganlıklarını azaltmakta ve uyum süreçlerini desteklemektedir (Demiroğlu, 2024, ss. 61-63).

Mültecilerin büyük çoğunluğu geçimlerini inşaat ve tarım gibi dış ortamda yapılan işler aracılığıyla sağlamaktadır. Bu durum onları iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olaylarına karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Göçmenlerin ekonomik kırılganlıklarını azaltmak için belediyelerin uygulayabileceği çeşitli yerel eylem ve stratejiler bulunmaktadır. Belediyeler, kentsel hizmetler yoluyla yeni istihdam olanakları yaratmalı ve mevcut iş kanallarında özellikle genç göçmenlere öncelik tanımalıdır. Hanelerin düzenli gelir elde etmesi, göçmenlerin iklim risklerine karşı dayanıklılığını artırmakla kalmamakta, aynı zamanda işsiz kalan genç göçmenlerin suç ve benzeri olumsuz davranışlara yönelmesini de engellemektedir (Balaban vd., 2021, s. 59).

Tüm bu bilgiler ışığında, iklim değişikliğinin yerel bir sorun olarak kabulünde birkaç önemli faktör bulunmaktadır. Kentler ve yerel yönetimler, iklim değişikliğinde hem sorunun kaynağı hem de çözümün parçası olarak görülmektedir. Yerel düzeyde uygulanan azaltım (mitigasyon) ve uyum (adaptasyon) politikaları, sadece iklimle mücadelede katkı sağlamakla kalmayıp; kentsel hava kirliliğinin azalması, halk sağlığı, trafik yoğunluğunun önlenmesi ve enerji güvenliği gibi yan faydalar da sağlamaktadır. Ayrıca, yerel yönetimler arasında iklim değişikliğine yönelik ulus üstü ağların, belediyeler arası anlaşmaların ve bildirgelerin sayısında artış yaşanmıştır. Resmi

yaptırımlar olmamasına rağmen, ağ temelli bir yönetim biçimi gelişmiştir. Bu gelişmeler, 2007’de yayımlanan IPCC AR4 raporundan sonra kentlerin iklim politikalarındaki öneminin artmasını sağlamış ve akademik literatürde hızlı bir büyümeye yol açmıştır. İklim değişikliğinin yerel ve çözülebilir bir sorun olarak kabul edilmesi ise kentlerin ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yoğun olduğu, önemli sera gazı kaynakları olması gerçeğine dayanmaktadır. Kentlerde binaların ısıtılması ve soğutulması, sanayi tesisleri ve enerji kullanımı sera gazı emisyonlarına büyük katkı sağlamaktadır. IPCC AR5 raporuna göre, kentsel alanlar küresel enerji kullanımının %67-76’sından ve karbondioksit salımının %71-76’sından sorumludur; küresel karbon emisyonlarının %44’ü ise doğrudan kentlerden kaynaklanmaktadır (Akt. Demirci, 2014, s. 110).

Kentler, hem iklim değişikliğinin yol açacağı felaketlere karşı risk altında olmaları hem de sera gazı emisyonlarının önemli kaynakları olmaları nedeniyle iklim sorununda merkezi bir rol üstlenir. IPCC’nin AR5 raporuna göre deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı sıcaklar, şiddetli yağışlar, seller, kuraklık ve hava kirliliği gibi riskler kentsel alanlarda artmakta ve bu durum su, enerji, kanalizasyon, ulaşım gibi altyapıları tehdit etmektedir (Revi vd., 2014, s. 538). Kentler sadece zarar gören değil, aynı zamanda çözümün de önemli bir parçasıdır. Yerel yönetimler, enerji arzı, ulaşım, imar ve atık yönetimi gibi alanlarda yetkileriyle sera gazı salımını azaltmada aktif rol oynayabilir (Bulkeley vd., 2011, ss. 126-127).

Kentlerin çözümün parçası olmasının bir diğer nedeni de yerel yönetimlerin adaptasyon politikalarını uygulama kapasitesidir. İklim etkileri çoğunlukla yerelde hissedildiğinden, yerel koşullara uygun adaptasyon stratejileri geliştirilmelidir. Adaptasyon daha önce ulusal odaklı olsa da bugün yerel adaptasyonun önemi yaygın olarak kabul edilmektedir (Measham vd., 2011, s. 890). Güvenli şehircilik, düşük karbonlu kentler ve dirençli altyapı gibi kavramlar, yerelde adaptasyonu desteklemektedir (Bulkeley & Betsill, 2013, s. 149). Yerel yönetimlerin önünde; afet yönetimi, iklim farkındalığı artırma, su havzası planlama, dayanıklı altyapı inşası, kıyı alanlarının korunması, ekosistem yönetimi, biyolojik çeşitlilik koruma, yeni tarım ürünleri geliştirme, tohum bankalarını iyileştirme ve kuraklığa dayanıklı tarım stratejileri gibi çok sayıda seçenek bulunmaktadır.

Göç alan kentlerde ise durum farklıdır. Yeni gelen nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamak ve kentsel hizmetlere olan ek talebi yönetebilmek için belediyelerin yeni kaynaklar yaratması gerekmektedir. Göçmen nüfusunun yerleştiği bölgelerde barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlerin sağlanması öncelikli olmalıdır. Belediyeler, bu talepleri karşılamak için hem mevcut kaynakları etkin bir şekilde kullanmalı hem de yeni finansman kaynakları yaratmalıdır. Bu kaynaklar yaratıldıktan sonra, altyapı, ulaşım ve hizmet sunum sistemlerinin yenilenmesi gerekecektir. Belediyelerin, kentsel altyapıyı (su, kanalizasyon, elektrik) ve toplu taşıma gibi ulaşım sistemlerini, göçmenlerin yoğun olduğu bölgelere uygun hale getirmeleri önemlidir. Bunun yanında, sosyal hizmetler ve kamusal alanların da göçmenlerin ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekmektedir. Belediye yönetimleri, altyapı yatırımlarını yaparken, göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve bu yeni yerleşim alanlarında sosyal uyum sağlamak için çeşitli sosyal projeler geliştirmelidir (Neumayer, 2007, ss. 555-560).

3.4. İklim Krizi Nedeniyle Yerinden Edilmelerde Sosyal Adaletin Perspektifinin Güçlendirilmesi: Politika Önerileri

İklim krizi nedeniyle yerinden edilen bireylerin karşılaştığı zorluklar, yalnızca kişisel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de derin ve kalıcı etkilere yol açmaktadır. Bu bağlamda, sosyal adalet perspektifinin güçlendirilmesi, yerinden edilenlerin haklarının korunması ve onlara daha iyi yaşam koşulları sağlanması açısından hayati bir öneme sahiptir. İklim değişikliğinin etkisiyle yaşam alanlarını terk eden bireylerin karşılaştığı hukuki, sosyal ve ekonomik engeller, bu kişilerin korunmasına yönelik kapsamlı politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda, yerinden edilenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırmak ve adaletli bir şekilde desteklenmelerini temin etmek amacıyla bir dizi politika önerisi ortaya konmuştur. Aşağıda sunulan başlıklar, bu alandaki politika önerilerinin temel unsurlarını oluşturarak, iklim mültecilerinin haklarının korunması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik stratejiler geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

3.4.1. Yerinden Edilenlere Hukuki Statü Sağlanması

Mevcut uluslararası hukukta, iklim değişikliği nedeniyle göç eden kişilerin durumunu düzenleyen bir antlaşma bulunmamaktadır. İklim değişikliği, sosyal ve

ekonomik haklar, göçmen hakları, yaşam ve mülkiyet hakları gibi geniş bir insan hakları yelpazesinde etkilidir. Bu olguların en ağır şekilde etkileyeceği kişilerin, zaten hakları zayıf olan ve en savunmasız gruplar olduğu düşünülmektedir. Özellikle iklim değişikliğinin en ağır etkilerinin, dünyanın en yoksul ülkelerinde görüleceği öngörülmektedir. İnsan hakları hukuku bağlamında, temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda, öncelikli olarak hareket etme sorumluluğu kişinin kendi devletine aittir. Ancak daha savunmasız ve gelişmemiş ülkeler, sera gazı emisyonları daha düşük olsa da iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden en çok etkilenecek yerlerdir. Acil durum koşulları, insan haklarının korunmasını ve uygulanmasını sınırlandırmaktadır (Humphreys, 2010, ss. 1-8).

Uluslararası alanda devletler ve örgütler, iklim mültecilerinin korunması konusunda yeterli adımlar atmamış ve bu kişilerin mülteci statüsüne alınmasına direnmiştir. Bu durum, iklim mültecilerinin karşılaştığı sorunların çözülmesi noktasında gelecekte de önemli bir gelişme olmayacağına dair negatif bir tablo çizmektedir. Uluslararası toplum, yeni bir antlaşmaya genellikle olumlu yaklaşmamaktadır; birçok devlet, mevcut çevre antlaşmalarının yeterli olduğunu savunmaktadır. Ancak bazı öğretilerde, iklim değişikliğiyle bağlantılı mültecilerin hukuki durumunu düzenlemek amacıyla yeni anlaşmalar önerilmektedir. Bu taslaklar, çevresel felaketlere odaklanmaktan çok, insan hakları perspektifini temel almakta ve somut coğrafi verilere dayanarak daha geniş bir insan hakları yaklaşımını benimsemektedir. Çevresel felaketlerin giderek daha tehlikeli hale geldiğine dair çok sayıda çalışma mevcuttur (Prieur, 2018, s. 234). Bu bağlamda, çevresel felaketler ve iklim değişikliği ile mülteciliğin içeriğinde yeni bir değişim olasılığı doğabilir. Hukuk, statik bir disiplin olmayıp, zamanla değişmekte ve gelişmektedir; dolayısıyla iklim mülteciliği konusunda da benzer bir değişim yaşanabilir.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin 92 numaralı "İklim Aciliyetine İlişkin Tavsiye Kararı" iklim mültecilerinin korunması noktasında devletlere önemli yükümlülükler getirmektedir. Mahkeme, devletlerin bu yükümlülükleri yerine getirirken, insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri mümkün olduğunca azaltmaya çalışması gerektiğini belirtmiştir¹¹ (Aleksandrova vd., 2023, ss. 384-388). Çevre hukuku ve iklim

---

¹¹ Mahkeme, son 33 yılda deniz seviyelerinin yıllık ortalama 2 ila 4 cm arasında yükseldiğini, bu durumun tatlı su kaynakları, turizm ve tarıma dayalı kıyı nüfusunu sağlık sorunları, gıda yetersizliği,

değişikliği alanındaki uluslararası yükümlülüklerin hayata geçirilmesinde insan hakları odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulayan Mahkeme, özellikle ada ve kıyı devletlerinde iklim değişikliği farkındalığını artırmak amacıyla kapasite geliştirme ve güçlendirme çalışmalarının önemine dikkat çekmiştir (Erdem, 2022, s. 50).

İsveç Yabancılar Kanunu, mülteci tanımına ek olarak "mülteci statüsü dışında başka bir yolla korunmaya ihtiyacı olan kişiler" ifadesine yer vermektedir (Swedish Aliens Act, 2005, s. 716). Bu kişiler, çevresel felaketler gibi sebepler nedeniyle ülkelerine dönememekte olup, bu durumları göz önünde bulundurularak mülteci statüsünden farklı bir koruma statüsü oluşturulmuştur. Bu bağlamda, iklim mültecilerinin korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Benzer bir uygulama ise ABD'de, çevresel felaketler nedeniyle zarar gören kişilere yönelik olarak Geçici Koruma Statüsü getirilmesidir. Deprem, sel, kuraklık ve benzeri doğal afetler sonucunda yaşam koşulları ciddi şekilde bozulmuş veya bir devlet, çevresel felaketler nedeniyle vatandaşlarının geri dönmesini kabul etmekte zorluk çekiyorsa, bu kişilere geçici koruma statüsü verilebileceği öngörülmüştür. Ancak, bu tür ayrı düzenlemeler yapan ülkelerin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımına iklim mültecilerini dâhil etmeleri olası görünmemektedir. Zira Cenevre Sözleşmesi, temelde zulüm gören kişilere yönelik bir koruma sağlarken, iklim değişikliği ve çevresel felaketler gibi sebeplerle yerinden edilen kişiler için ayrı bir koruma düzenlemesi gerektiren bir durumu kapsamamaktadır (Ekşi, 2016, s. 34). Bu noktada, bazı yazarlar 1951 Sözleşmesi'nin iklim mültecilerini koruma kapsamına alabileceğini savunsa da mülteci korumasının temel unsurlarından olan zulüm korkusunun ve beş zulüm nedeninin, iklim mültecileri açısından mevcut olmadığı için bu görüşün pratikte uygulanabilirliği zayıftır. Eğer iklim mültecilerinin bir şekilde mülteci statüsü altında korunabileceği kabul edilirse, tamamlayıcı koruma mekanizmalarının bu kişiler için geçerli olmasına gerek kalmayacaktır. Ancak, bu tür bir uygulama günümüzde mevcut değildir ve tamamlayıcı koruma mekanizmalarının etkinleştirilmesi adına

---

zorunlu göç ve hastalık gibi ciddi risklerle karşı karşıya getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, yoksul kesim ve gayri resmi yerleşimlerde yaşayan kişilerin iklim değişikliğinin etkilerine hem kısa vadede hem de uzun vadede daha duyarlı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, devletlerin yoksul kesimin insan haklarını iyileştirmek amacıyla şehir ve kırsal bölgelerde gerekli kamu politikalarını oluşturma ve önlemleri alma sorumluluğu taşıdığı ifade edilmiştir. Mahkeme, geri göç yasağı ilkesine de atıfta bulunarak, devletlerin göçmenlik statüsü verirken adil davranması gerektiğini belirtmiştir (Erdem, 2022, s. 50).

uluslararası çabalar devam etmektedir (Harvard Environmental Law Review, 2009, s. 350).

Bu tür korunmasızlık durumları karşısında, iklim mültecilerinin korunmasına yönelik çeşitli çözüm önerileri öne sürülmüştür. Bunlardan biri, iklim mültecileri için yeni bir uluslararası anlaşma yapılması ya da mevcut anlaşmaların kapsamının genişletilmesidir. Örneğin, BMİDÇS veya 1951 Sözleşmesi'nin iklim mültecilerini kapsayacak şekilde genişletilmesi, bu kişilere hukuki bir statü kazandırırken, aynı zamanda doğrudan bir koruma sağlamayı amaçlayabilir (McAdam, 2012, s. 187). Diğer bir öneri ise, BMİDÇS'ye ek olarak "İklim Mültecilerinin Tanınması, Korunması ve Yerleştirilmesi" adında bir protokolün kabul edilmesidir. Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin Göç, Mülteci ve Nüfus Komitesi, AİHS'ne ek olarak "Güvenli ve Sağlıklı Bir Çevre Hakkı" protokolünün kabul edilmesini önermiştir. Avrupa Konseyi raporlarında ise, hukuki olarak bağlayıcı bir çözüm sağlanana kadar devletlerin AİHS'nin 2. ve 3. maddeleri çerçevesinde iklim mültecilerine tamamlayıcı koruma sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir (Biermann & Boas, 210, ss. 76-79).

İklim mültecilerinin tanınması, korunması ve yeniden yerleştirilmesi amacıyla, konunun politik, yasal ve etik boyutu da göz önünde bulundurularak bu probleme yönelik sui generis çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Bunlar arasında, özellikle iklim değişikliği kaynaklı yerinden edilme sorununa özel çözümler önerilmektedir. Bu çözümler, yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmayıp, aynı zamanda pratikte uygulanabilirlik açısından önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Biermann & Boas, 2010, s. 75). Bu çözüm önerileri arasında şunlar öne çıkmaktadır:

Planlı Yeniden Yerleştirme Önerisi: Sel, kuraklık ve fırtına gibi felaketlerin öngörülebilmesi her zaman mümkün olmayabilir. Ancak, bu tür felaketlerin ardından, insanların artan risk nedeniyle yerlerinden edilmesi beklenebilir. Bu durumda, zarar görmeyen bölgelere gönüllü olarak yerleştirilmeleri önerilmektedir. Ancak, bu tür bir yerleştirme programı, kapsamlı bir endüstriyel planlama gerektirmekte ve uzun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmesi gereken bir süreçtir. Dolayısıyla, iklim mültecilerine yönelik bir düzenleme, Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer alan mültecilerden farklı olarak, acil müdahale yerine uzun vadeli, planlı ve gönüllülük esasına dayalı yerleştirme programlarına odaklanmalıdır (Biermann & Boas, 2010, s. 75).

Geçici Sığınma Yerine Kalıcı Yerleşim Önerisi: Özellikle deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle yerinden edilen iklim mültecileri, ülkelerine geri dönme imkânı bulamayacaklardır. Klasik mülteci statüsündeki kişiler, zulmün sona ermesiyle ülkelerine dönebilirler, ancak deniz seviyesinin yükselmesi gibi felaketler sonucu ülkeleri tamamen sular altında kalan insanlar için geri dönüş mümkün değildir. Bu nedenle, bu mülteciler için kalıcı yerleşim bölgelerinin oluşturulması gerekmektedir (Biermann & Boas, 2010, s. 75).

Yerel Nüfus İçin Kolektif Haklar Önerisi: 1951 Cenevre Sözleşmesi, bireysel zulüm durumlarına odaklanmaktadır. Ancak iklim değişikliği sebebiyle yerinden edilen insanlar, yalnızca bireysel değil, toplu bir şekilde yerinden edilen kişilerdir. Bu nedenle, iklim mülteciliği rejimi, bireysel koruma yerine, toplu halde yerinden edilmek zorunda kalan nüfusa yönelik çözümler sunmalıdır. Örneğin, belirli bir bölgeden, şehirden ya da ülkeden kitlesel olarak göç etmek zorunda kalan insanları kapsayacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır (Biermann & Boas, 2010, s. 75).

İç Önlemler İçin Uluslararası Yardım Önerisi: Bazı durumlarda, iklim olayları yalnızca belirli bir bölgenin zarar görmesine neden olmaktadır. Bu tür durumlarda, uluslararası yardım ve fonlar ile zarar gören bölgedeki insanların kendi ülkelerinde kalmalarına yardımcı olunabilir. Bu çözüm, kişilerin kendi ülkelerinde kalmalarını sağlayarak entegrasyon sürecini daha kolay hale getirebilir. Ancak bu çözüm yalnızca bölgesel felaketler söz konusu olduğunda geçerli olabilir, tüm ülke çapında etkiler yaratan olaylarda bu yöntem uygulanabilir olmayacaktır (Legoux, 2021, s. 2)

Uluslararası Toplumun Yükü Paylaşma Önerisi: İklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen insanlar, küresel bir sorun oluşturmakta ve yalnızca etkilenen bölgedeki ülkelerle sınırlı değildir. Bu durum, tüm uluslararası toplumu ilgilendiren bir mesele haline gelmektedir. Bu nedenle, iklim mültecilerinin korunması ve yeniden yerleştirilmesi yükünün yalnızca etkilenen bölgelere yakın ülkelerle sınırlı kalmaması, tüm dünya çapındaki uluslararası toplum tarafından paylaşılması gerektiği vurgulanmalıdır (Biermann & Boas, 2010, s. 75).

Ek bir çözüm önerisi olarak, uluslararası toplumun sessizliğini sona erdirmek amacıyla yeni bir uluslararası antlaşma yapılması gerektiği savunulmaktadır. Maldivler'in bu konuda önerdiği gibi, BM ve çevre ile insan hakları organizasyonlarının katılımıyla

bir konferans düzenlenerek, iklim mültecilerine yönelik yeni bir hukuki düzenleme yapılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak, bu çözüm önerilerinin hayata geçirilmesi noktasında önemli zorluklar bulunmaktadır. Yeni bir sözleşme yapılması ya da mevcut bir sözleşmenin kapsamının genişletilmesi, taraflar arasında bazı ciddi hukuki ve politik sorunlara yol açabilir. Özellikle, iklim mültecilerinin hangi nedenlerle sınır aşacağı konusunda belirsizlikler ve tanımlama güçlükleri, söz konusu sözleşmenin hukuki kapsamını netleştirmekte zorluk yaratabilir. Ayrıca, bilim insanlarının iklim mültecilerinin kitlesel bir akın şeklinde hareket edeceğini öngörmesi, bireysel statülerin yaratılmasının, bu kişilerin korunmasına yönelik yeni problemler doğurabileceğini göstermektedir. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, iklim mültecileriyle ilgili yeni bir sözleşme yapılması ya da mevcut bir sözleşmenin kapsamının genişletilmesi teorik olarak mümkün olsa da pratikte böyle bir düzenlemenin gerçekleşme olasılığı düşük görünmektedir. Devletlerin, ek yükümlülükler getirecek bu tür düzenlemelere rıza gösterme konusunda isteksiz olmaları, uluslararası bir uzlaşmaya varmayı zorlaştıran temel faktörlerden biridir. Bu nedenle, iklim mültecileri için uluslararası alanda etkili bir koruma sisteminin oluşturulması daha fazla zaman ve çaba gerektirecek gibi görünmektedir (McAdam, 2012, ss. 8-9).

Yasal düzenlemelerle ilgili başka bir öneri ise AİHS'ye ek bir protokolle sağlıklı ve güvenli çevre hakkının tanınması ve böylelikle iklim mültecilerine bu şekilde bir koruma sağlanmasıdır (McAdam, 2012, s. 7). İklim mültecileri meselesine yönelik diğer bir çözüm önerisi ise, bu kişilerin yaşamlarını sürdürebilecekleri yapay adaların inşa edilmesi ve bu kişilerin bu adalara yerleştirilmesidir. Bu adalarda elektrik, tarım gibi ihtiyaçların karşılanabilmesi için ciddi bir finansman gerekecek olup, bu finansmanın hangi devletler tarafından sağlanacağı belirsizdir. Ayrıca, bazı devletlerde savaş sonrası ülke refahının ve ekonomisinin toparlanması yıllar alırken, yapay bir adada yeni bir yaşam kurma fikri oldukça zor görünmektedir (Hodgkinson vd., 2020, s. 2).

İklim mültecileri sorununun çözülmesinde finansal kaynağa ihtiyaç duyulacağı açıktır. Uluslararası toplum, yasal düzenlemeler yapmadığı için bu kişileri kaderlerine terk etmiş durumdadır. Bu nedenle, uluslararası toplumun bu konuda finansman sağlaması gerektiği savunulmaktadır. Bu doğrultuda, bir uluslararası fon oluşturulmalı ve devletler gönüllü olarak bu fona katkı sağlamalıdır (Biermann & Boas, 2017, s. 80). Ayrıca, "İklim Mültecileri Koruma ve Yeniden Yerleştirme Fonu" oluşturulmalı ve bu

fonun etkinliğini artırmak için diğer finansal mekanizmalarla iş birliği yapılmalıdır (Biermann & Boas, 2017, s. 81).

Uluslararası hukukun bu konuda sessiz kalması durumunda, ulusal hukuklar bu boşluğu doldurmalıdır. Örneğin, 2017 yılında Yeni Zelanda Hükümeti, iklim değişiklikleri nedeniyle yerinden edilmiş insanlar için yeni bir vize türü oluşturma planlarını açıklamıştır (Perrault, 2020). Bu vize, söz konusu kişilerin sığınma arayışlarına hizmet edecektir. Özellikle, ülkeleri tamamen yok olan durumlarda gelişmiş ülkeler, bu kişilerin Cenevre Sözleşmesi kapsamında korunması gerektiği konusunda ısrarcı olmamış ve bu yük Yeni Zelanda ve Avustralya gibi coğrafi olarak yakın ülkelere devredilmiştir. Oysa iklim mültecileri sorunu küresel bir nitelik taşımaktadır ve disiplinler arası bir yaklaşım gerekmektedir. Bu kişiler, vatansızlar ve mülteciler gibi korunmaya ihtiyaç duyan insanlardır. Ancak bu koruma, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek olarak yeni bir sözleşme aracılığıyla sağlanmalıdır. Çünkü Cenevre Sözleşmesi, bireysel statü tanınması üzerine kuruludur ve insan kaynaklı zulüm nedeniyle yerinden edilen kişileri kapsamaktadır. Ancak iklim mülteciliğinde, kitlesel göçler söz konusu olacağı için, bu durum Cenevre Sözleşmesi'yle yeterince korunamamaktadır. Bu nedenle, iklim mültecilerinin korunması için yeni bir sözleşmeye ihtiyaç vardır. Ayrıca, kitlesel göç durumlarında, Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen yükümlülüklerin askıya alındığı unutulmamalıdır (Ekşi, 2016, s. 50).

3.4.2. Sosyal Hizmet Politikalarının Güçlendirilmesi

Sosyal hizmet mesleği, yalnızca bireylerin medeni ve siyasi haklarını değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel haklarını da kapsayan bütüncül bir insan hakları anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda sosyal hizmet, yalnızca bireysel refahı gözetmekle kalmamakta; aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, sosyal adalet ve çevresel eşitlik ilkeleriyle uyumlu politikaların geliştirilmesinde, uygulanmasında ve savunulmasında da aktif bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmet uzmanları, toplumsal dönüşümün desteklenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ekosistem temelli bir dayanışma toplumu inşa edilmesi yönündeki küresel çabalarda stratejik bir aktör konumundadır (IFSW, 2022).

Bireysel ve kolektif refahı artırma, yaşam standartlarını yükseltme ve sosyal refah ile sosyal koruma hizmetlerinin dışında kalan dezavantajlı kesimlere asgari bir yaşam

standartı sağlama amacı güden sosyal hizmet, gezegenimizdeki tüm yaşam formlarının varlığına ve sürdürülebilirliğine tehdit oluşturan iklim ve ekoloji krizine duyarsız kalmamalıdır. Toplumun güçlendirilmesi ve refahı üzerine odaklanan bir meslek olarak sosyal hizmet, iklim değişikliğinden etkilenen topluluklara gerekli kaynakları ve hizmetleri sunmak için müdahalelerini uygulamalıdır. Endüstriyel ve çevresel felaketlerin yarattığı etkilerle başa çıkmak, bu felaketlerden zarar gören birey ve toplulukların yaşam alanlarını yeniden inşa etmek ve gelecekteki ekolojik sorunlara karşı direnç geliştirmek, yeşil sosyal hizmetin önemli bir uygulama alanı olmaktadır¹² (Akt. Polat & Kaya, 2022, ss. 978-980).

Sosyal hizmet mesleği, mikro, mezzo ve makro düzeyde çeşitli uygulamalarla zor durumda olan ve marjinalleşmiş bireylerin refahını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu uygulamalar, “insan hakları”, “sosyal adalet”, “farklılıklara saygı” ve “ortak sorumluluk” ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir (IFSW ve IASSW, 2014, s. 2). Özellikle çevresel faktörlerin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalan ve zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan iklim mültecileri, sosyal hizmetin önemli bir alanı olan göç ve mültecilik ile doğrudan ilişkilidir ve bu ilişki, iklim mültecileri ile sosyal hizmet arasındaki bağı güçlendirmektedir. Bu doğrultuda, ülkelerin sığınma sistemlerinin insan hakları temelli bir yaklaşımla yapılandırılması, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine katkı sunacak şekilde, özellikle hassas grupların ihtiyaçlarını gözeten bir perspektifle ele alınmalıdır. İklim mültecilerinin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçlara yönelik kaynakların güçlendirilmesi, politika ve hizmet tasarımıyla mültecilerin aktif katılımının sağlanması, sosyal hizmetin hak odaklı yaklaşımıyla doğrudan örtüşmektedir (Kılıçaslan, 2016, s.

---

¹² Dominelli'nin öncülük ettiği bir uygulama örneği, 2004 yılında Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IAASW) aracılığıyla Hint Okyanusu tsunamisi sonrası bölgede yapılan iyileştirme çalışmalarına dair oluşturulan bir ağ olmuştur. Yardımların adil dağıtılmaması ve toplanan yardımların erişilebilirliğinin sağlanamaması, bu ağın oluşturulmasının nedenleri arasında yer almıştır. Uygulama kapsamında, ilk olarak tsunamiden etkilenen yerel sosyal hizmet okullarıyla iletişime geçilmiş, ardından sosyal hizmet uzmanları, afet mağdurlarının ihtiyaçlarını belirlemek, kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak ve güçlendirme faaliyetlerinde bulunmak üzere aktif rol almışlardır. Bir diğer örnek, 2009 yılında Energy Answers International (EAI) tarafından Baltimore'un Curtis Bay semtinde atık yakma fırını kurulması talebi üzerine başlatılmıştır. Atık yakma fırınlarının sağlık ve çevre üzerindeki zararlı etkilerini fark eden bir grup lise öğrencisi, projeye karşı kampanya başlatmıştır. Bu hareket, zamanla büyüyerek, düşük ücretli çalışanların haklarını savunan ve aynı zamanda sosyal hizmet uzmanı olan Sawtell'in de katılımıyla bir sosyal adalet hareketine dönüşmüştür. Farkındalık uygulamaları ve medyanın ilgisiyle kampanya genişlemiş ve projenin inşaatı durdurulmuştur (Akt. Doğan & Yücer, 2025, s. 131).

275). Bu tümelci yaklaşım, sosyal hizmetin çevresel adalet ve iklim temelli göç alanındaki rolünü daha da görünür kılmaktadır.

Bireysel ve toplumsal esenliğin artırılmasını hedefleyen sosyal hizmet mesleği, kişi, grup ve toplulukların yaşam kalitesini yükseltmek için çeşitli mesleki uygulamalar gerçekleştirmiştir. Ancak bu hedeflere ulaşırken karşılaşılan en büyük engellerden biri, insan kaynaklı iklim değişikliği ve iklim mülteciliği gibi günümüzün acil sorunları olmuştur. Sosyal hizmet, bu sorunlarla başa çıkmak için etkin çalışmalar yürütmelidir. Mesleğin etik ilke ve değerleri, sosyal hizmet uzmanlarına iklim mültecilerinin sorunlarıyla ilgilenme sorumluluğu yüklemektedir. Sosyal hizmet, yapısal ve sistematik sorunlardan zarar gören grupların haklarını savunarak, sosyal sorunların çözümüne katkı sağlamakta ve sosyal politikaların oluşturulmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Tok & Orbay, 2020, ss. 1788-1792). Bu bağlamda, sosyal hizmetin insan tahakkümü ve çevresel felaketlerin etkisiyle zor durumda olan iklim mültecilerinin koşullarına dair derinlemesine çalışmalar yapması ve bu grupların yaşadığı sorunlarla doğrudan ilgilenmesi gerekmektedir.

İklim değişikliğinin ve ekolojik krizlerin etkileri, göçmen sayısının artmasına ve bazı grupların diğerlerine oranla daha fazla zarar görmesine yol açmaktadır. Bu durumda, iklim adaleti, çevresel adalet ve ekolojik adalet gibi konular, iklim değişikliği ile ilgili tartışmaların merkezine oturmaktadır. Sosyal hizmetin burada üstlendiği sorumluluk, finansal çıkarları ve insanlık merkezli tahakkümcü düşüncüyü ön planda tutan, doğayı egemenlik altına alan yaklaşımların terk edilmesine zemin hazırlamaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının bu süreçteki rolü ise insan hakları bağlamında doğayı koruma ve adaletli bir dünya yaratma hedefine katkı sağlamaktır (Demirbilek, 2016, ss. 907-910).

İklim değişikliği, küresel ısınma, çevre felaketleri ve doğal afetlerin artması, daha fazla sosyal ve ekonomik eşitsizlik ile adaletsizliğe yol açmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, bu sorunun küresel boyutunu anlamalı, çözüm önerileri geliştirmeli ve sosyal adalet, temel haklara erişim ve insan hakları konusunda mesleğin rolünü tartışarak, bu alanda öncülük etmelidir. Sosyal hizmet, aynı zamanda küresel ısınmanın etkilerini azaltmaya yönelik önleyici, koruyucu ve çözüm odaklı çalışmalar yaparak iklim değişikliğinin yol açtığı krizlere karşı duyarlı ve etkin bir yaklaşım sergilemelidir (Topgül & Beytaş, 2022, ss. 327-330). Bu noktada sosyal hizmet, gezegenin yaşam formlarının

sürdürülebilirliğine ciddi tehdit oluşturan iklim değişikliğini mesleki ajandasına dâhil etmeli ve en savunmasız grupların ihtiyaçlarını karşılayarak küresel bir çözüm sağlamak için çaba göstermelidir.

Dahası, sosyal hizmet mesleğinin görevi, hâkim ekonomik paradigmanın aksine, insanı merkez alan, finansal çıkarları ön planda tutarak doğayı tahrip eden türcü ve tahakkümcü düşünceyi terk etmek için bir zemin hazırlamaktır. İklim krizinin olumsuz etkilerinden kurtulmak, ancak insanlık türünü merkeze alan ideolojik yapıları bir kenara bırakarak, çok türlü bir perspektiften, insan ve diğer varlıkların değerini kabul etmekle mümkündür. İnsanlığın doğaya dikey ve hiyerarşik bir bakış açısı yerine, yatay ve eşitlikçi bir perspektiften yaklaşması önemlidir. Ekosistemde yalnızca bir parça olarak görülen insanlık, gezegenin tüm canlılarıyla olan karşılıklı bağlantılarını ve bağımlılıklarını kabul etmeli ve ekolojik adalet ilkesini benimsemelidir. Sosyal hizmet uzmanları marjinalleşmiş grupların insan haklarını savunarak, bu grupların iklim değişikliğinden kaynaklanan adaletsizliklere karşı kendilerini savunabilmesi için fırsatlar yaratmaktadır. Sosyal hizmetin amacı, bu toplulukları yalnızca mağdur olarak görmektense, kendi çözüm yollarını geliştirebilecekleri sosyal ve maddi imkânlar sunarak iklim adaletini sağlamaktır (Forsyth & McDermott, 2022, ss. 50-55). Yeşil sosyal hizmet, çevresel adaletin savunulması, marjinalleşmiş grupların haklarının korunması ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı mücadelenin odak noktasıdır. Sosyal hizmet uzmanları, eko-sosyal müdahalelerle, bilimsel yaklaşımlardan öte, sürdürülebilir ve adil bir toplum yaratma adına çaba sarf etmektedirler (Whelan, 2022, ss. 210-212). Bu yaklaşım, iklim adaletini yalnızca çevresel değil, sosyal bir hedef olarak görmekte ve toplumsal değişim için sistemik çözümler sunmaktadır.

Bu bağlamda, iklim değişikliğiyle mücadelede, özellikle iklim mültecilerinin karşılaştığı özel zorlukları ele almak büyük bir önem taşımaktadır. Yerinden edilmiş bu gruplara odaklanmak, onların özgün ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara yönelik özel programlar geliştirmek gereklidir. İklim değişikliğine yönelik adaptasyon ve mitigasyon stratejilerinin bu gruplara uygun şekilde tasarlanması, ekonomik ve sosyal direncin artırılması ve uzun vadeli sürdürülebilirliğe katkı sağlanması önemlidir. İklim mültecileri için uyum stratejilerinin oluşturulması, adil ve sürdürülebilir bir geleceğin inşası açısından kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, bu çabaların başarılı bir şekilde uygulanması için kritik bir rol üstlenebilirler. İklim değişikliğinin olumsuz

etkilerinin daha şiddetli hale gelmesi, direnç artırmak için fırsatların kısıtlı olmasına yol açabilir. Bu durumda, adaptasyonun sınırları kabul edilmeli ve iklim mültecilerinin yaşadıkları kayıp ve zararlarla yüzleşmeleri gerekmektedir. Özellikle marjinalleştirilmiş ve savunmasız durumdaki bu toplulukların sesleri ve perspektifleri, kayıp ve zararları değerlendirme süreçlerinde, etkilenenlere yardım, destek ve tazminat sağlama süreçlerinde mutlaka dikkate alınmalıdır (Anderson & Singh, 2020).

Dahası, sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet eğitimine eleştirel ve radikal bir bakış açısı entegre ederek, iklim değişikliği nedeniyle olumsuz etkilenen bireylerin ve toplulukların psikososyal ihtiyaçlarını daha etkin bir şekilde ele almak için önemli bir hazırlık aşamasındadır. Bu yaklaşım, çevresel zorlukların sosyal hizmet eğitimine dâhil edilmesi gerektiğini savunarak, bu tür krizlerle başa çıkabilmek için uzmanların hem bilgi birikimlerini hem de pratik becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının, iklim sıkıntısıyla ilgili endişeleri hassas bir şekilde ortaya çıkarabilmesi, bu bireylerin deneyimlerini empatik ve yargılayıcı olmayan bir şekilde keşfetmesi büyük bir önem taşımaktadır (Wu vd., 2022, s. 336). Bu noktada, sosyal hizmet uzmanlarının iklim mültecilerinin adaptasyon süreçlerine katılımı, onların dayanıklılığını artırarak, yaşam kalitelerini iyileştirme fırsatları sunmaktadır.

Yenilikçi teknolojik gelişmeler, politik müdahaleler ve davranış değişiklikleri, iklim mültecilerinin karşılaştığı zorlukları hafifletmek ve onların yaşam kalitesini artırmak adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Teknolojik yenilikler, karbon emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğini hafifletmek adına etkili çözümler sağlayabilmekte, sosyal hizmet uzmanlarının bu yenilikleri toplumlarla entegrasyonunu sağlamak ise oldukça etkili bir yaklaşım olabilir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının, sadece iklim değişikliğinin etkilerini değil, aynı zamanda afet risklerini azaltmak ve dayanıklı, sağlıklı ve sürdürülebilir kırsal topluluklar oluşturmak amacıyla yerel topluluklarla iş birliği yapmaları büyük bir önem taşımaktadır (Wangmo & Norbu, 2023, s. 16).

Bunun yanında, psikososyal müdahaleler ve çevre dostu davranışları teşvik eden stratejiler, bireylerin iklim değişikliğine uyum sağlama süreçlerine yardımcı olabilir. Olumlu ve olumsuz duygusal durumlar, endişe, etkinlik gibi faktörler, bireylerin iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik davranışlarını doğrudan etkileyen önemli unsurlar olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, bu psikolojik süreçleri dikkate alan stratejiler

geliştirmek önem kazanmaktadır. Özellikle genç bireyler, iklim değişikliğinden orantısız biçimde etkilenen bir grup olarak öne çıkmakta ve bu nedenle hem etkilenme düzeylerini daha iyi anlamak hem de psikolojik yanıt geliştirmelerini desteklemek amacıyla araştırma süreçlerine aktif olarak dahil edilmeleri gerekmektedir. Öte yandan, iklim değişikliğine ilişkin felaket senaryolarına odaklanan tartışmaların, bireylerde umutsuzluk yaratma ve toplumsal eylemi engelleme riski taşıdığı da vurgulanmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğiyle ilgili iletişimde çözüm odaklı, umut veren ve eylemi teşvik eden yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir (Koder vd., 2023, ss. 5-8).

İklim mültecilerinin iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için, uyum stratejilerinde sosyal eşitliği ele almak oldukça önemlidir. Bu, iklim mültecilerinin, tarihsel olarak marjinalleştirilmiş grupları planlama ve uygulama süreçlerine dâhil etmeyi, yoksulluğu azaltmayı ve gelir eşitsizliklerini dikkate almayı içermektedir. Ayrıca, grup destek toplantıları gibi sorunları ve bilgiyi paylaşmak için platformlar oluşturmak, bu zorlukların aşılmasında etkili bir yöntem olabilir. İklim mültecilerine yönelik iklim adaptasyon programlarının, daha etkili olabilmesi için bazı yönergeleri izlemesi gerekmektedir. İlk olarak, topluluk özerkliğini korumak, yerel katılımı ve karar verme süreçlerini destekleyen aşağıdan yukarıya yaklaşımlara öncelik verilmesi önemlidir. İkinci olarak, dönüştürücü olmak; doğrusal olmayan çözümler için finansman sağlanması ve artımlı değişimden kaçınılarak yeni finansman mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir. Üçüncü olarak, uyumsuzluktan kaçınmak, artan savunmasızlığı önlemek için adaptasyon projelerinin proaktif, esnek ve doğal ekosistem hizmetlerini desteklemesini sağlamak anlamına gelmektedir (Akt. Artan & Uzun, 2024, s. 32).

İklim mültecilerinin karşılaştığı zorluklar, aynı zamanda fırsatlar da sunmaktadır. Yenilikçi yaklaşımlar, yerli bilgi ve sosyal yeniliklere dayalı toplum liderliğindeki çabaları içermektedir. Bu bağlamda, proaktif uyum önlemleri, tarımsal çeşitlendirme ve küçük ölçekli işletmelerin gelişimini teşvik etme gibi yerel toplulukların tepkileri, iklim değişikliğine uyum sağlamada etkili bir rol oynamaktadır (Kumar vd., 2023, s. 10952). İklim mültecilerinin adaptasyon süreçlerinde daha fazla katılım ve proaktif yaklaşım, onların dayanıklılığını artırarak, iklim değişikliğiyle daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlayacaktır.

3.4.3. Toplumsal Uyum ve Entegrasyona Yönelik Reformlar

Gezeganimiz hızla değişirken, iklim değişikliğiyle mücadele sadece çevresel bir sorumluluk değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve entegrasyon için de zorunluluk haline gelmiştir. İklim değişikliğinin etkilerine karşı dayanıklı toplumlar oluşturmak, ortaya çıkan toplumsal gerilimleri ve bireyler arasındaki uyumsuzlukları gidermek açısından kritik öneme sahiptir. Bu durum, özellikle göçmenler ve yerinden edilenlerin topluma uyum süreçlerini daha da önemli ve karmaşık hale getirmektedir. Göçmenlerin kendi kültür ve kimliklerinden ödün vermeden topluma katılımı, toplumsal aidiyet ve uyumun sağlanabilmesi için gereklidir. İklim değişikliğinin yarattığı kaygı, stres ve belirsizlik gibi duygular ise bu süreci zorlaştırmaktadır (Shoko Kori, 2023, ss. 2-3).

Diğer yandan, nüfusun hızla artışı ve bununla birlikte iş kaybı, gelir kaybı gibi ekonomik sorunlar, toplumsal uyum ve entegrasyon sürecinde önemli diğer zorlukları meydana getirmektedir. Özellikle yerinden edilenler, toplumlar üzerinde sosyal güvenlik hizmetlerine getirecekleri yük ve kamu hizmetlerini aksatma riski konusunda endişelere yol açabilir. Ayrıca, yerinden edilenler aracılığıyla bulaşıcı hastalıkların yayılma riski ve suç oranlarındaki artış, toplumsal güvensizlik duygusunu pekiştirebilir. Bu faktörler, yerinden edilenlerin toplumsal uyum sürecini ve entegrasyonunu daha da güçleştirebilmektedir (Tunç, 2015, s. 43).

Yerinden edilenler ve göç alan ülkeler açısından entegrasyon, en çok sosyo-kültürel boyutuyla öne çıkmaktadır. Toplamları oluşturan bireylerin, kendi kimlikleriyle mevcut topluma katılım süreci, bütünleşme olarak tanımlanabilir. Yerinden edilenler açısından, yaşadıkları topluma ve kültüre, kendi öz kültürlerinden kopmadan uyum sağlamak büyük bir sorumluluktur. Ancak, bu sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için göç edilen ülkeye ve orada yaşayan insanlara da önemli görevler düşmektedir. İklim değişikliğinden kaynaklanan toplumsal gerilimler ve göç hareketleri, yerinden edilen bireylerin bulundukları toplumla sosyo-kültürel kopukluk yaşamamalarını sağlamak için uygun altyapının kurulmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde, çok dilli ve kültürlü bir toplumda büyüyen bireyler, toplumsal uyum sağlayamamakta ve kendilerini dışlanmış hissedebilirler. Bu yüzden, uyum ve sosyal bütünleşme kavramları birlikte ele alınmalıdır. Bütünleşme, sadece bir grubun sorumluluğunda değildir; hem yerinden edilenlerin kendisi hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar bu sürecin bir parçası olmalıdır. Bu sayede, bireylerin öz saygıları

gelişmekte, sağlıklı kültürel kimlik entegrasyonu kolaylaşmakta ve kendine güvenen güçlü topluluklar oluşmaktadır. Bu tür oluşumlar, toplum tarafından daha hızlı kabul edilir (Yavuz, 2013, ss. 615-616). Bauman, bu duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, kapsayıcılığı asimilasyon olarak tanımlamış ve günümüz refah rejimlerinin genellikle dışlama eğilimiyle kurduğunu belirtmiştir. Ona göre, sosyal yardım uygulamaları, ortak bir yaşam formu yaratma amacı gütmek yerine, dışlanan grupları ortak yaşam alanlarından uzaklaştırmak işlevi görmektedir (Bauman, 1999, ss. 99-101). Bu perspektiften bakıldığında, iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkabilmek ve toplumsal uyumu sağlamak için, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyo-kültürel stratejiler de gereklidir. Hem yerinden edilenlerin hem de ev sahibi toplumların katkılarıyla daha sağlam temeller üzerine kurulan bir toplumsal uyum, yalnızca iklim değişikliğine karşı dirençli topluluklar oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda toplumların birbirlerine daha yakın ve daha güçlü bağlarla entegre olmalarını da sağlamaktadır.

Son yıllarda, yerinden edilen bireylerin yeterince entegre olamadıkları yönündeki algı, birçok OECD ülkesinde göç politikalarının daha kısıtlayıcı hale gelmesine yol açmıştır. Bu politikaların temel hedefi, yerinden edilenlerin entegrasyon süreçlerine daha etkili katılımını sağlamak ve bu süreci hem toplumsal hem de ekonomik açıdan daha işlevsel hâle getirmektir. Bu doğrultuda, dil kursları ve kültürel oryantasyon programları yaygınlaştırılmış; özellikle genç nüfusun eğitimi, sosyal çevreyle etkileşimi ve rehberlik hizmetleri öncelik kazanmıştır. Yerinden edilen bireylerin, bilişim teknolojileri, sağlık ve mühendislik gibi alanlarda iş gücündeki boşlukları doldurmaları da 'proaktivite' yaklaşımıyla teşvik edilmektedir. Entegrasyonun başarısı, büyük ölçüde bireylerin yaşadıkları toplumun diline, kültürüne ve eğitim sistemine uyum sağlayabilmesine bağlıdır. Ancak bu süreç, sadece bireylerin çabalarına değil, aynı zamanda göç alan toplumların kapsayıcı politikalar geliştirmesine de bağlıdır. Dil yetersizliği, sosyal izolasyon ve mesleki uyumsuzluk gibi faktörler, yerinden edilen bireylerin iş bulma ve topluma katılma süreçlerini zorlaştırabilmektedir. Ayrıca, iş gücü piyasasında yeterli fırsatlara erişemeyen bu bireyler, yoksulluk ve düzensiz gelir gibi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi için, eğitim sisteminin entegrasyon süreçlerine destek verecek şekilde yeniden yapılandırılması ve yerinden edilenlere yönelik mesleki teşviklerin artırılması gerekmektedir. Böylece hem ekonomik

bağımsızlıkları güçlendirilir hem de toplumsal kabul süreçleri daha sağlam bir zemine oturtulabilir (OECD, 2009, ss. 1–7; Tunç, 2015, s. 43).

Göç hareketleri, demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan derin etkiler yaratmaktadır. Bireyler, göç sürecinde genellikle karmaşık ve hassas bir dönem geçirmektedirler. Bu süreçte yerinden edilenler, kendi dilinin işlevini kaybetme, yabancılık, yalnızlık, özlem, aşağılık duyguları (kendi değer yargılarının aşağılanması), suçluluk, kırgınlık ve önyargı gibi duygusal ve psikolojik zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Erol & Ersever, 2014, s. 53). Yeni bir sosyal çevrede yaşamaya başlayan bir yerinden edilenler için, o ülkede konuşulan dili öğrenme ve yerleşik insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi faktörler, uyum sürecini kolaylaştırabilir ve yaşanacak kriz ihtimalini azaltabilir (Ekşi, 2002, s. 219). İklim değişikliği ve diğer göç nedenleri, bu psikolojik ve toplumsal zorlukları daha da artırabilir. Toplamların dayanıklılığı, yalnızca ekonomik veya altyapı destekleriyle değil, aynı zamanda bu kırılgan grupların entegrasyon süreçlerini iyileştiren sosyal stratejilerle de güçlendirilmelidir. Göçmenlerin entegrasyonu, onların sosyal bağlarını güçlendirecek, psikolojik etkilerini minimize edecek ve toplumsal uyumu hızlandıracak bir dizi reformu gerektirmektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin yeni topluma entegrasyonunu kolaylaştıran politikalar, iklim değişikliği ve diğer krizler gibi küresel faktörlerin etkisini hafifletebilir.

Zorunlu göç, gönüllü göçten farklı olarak daha fazla travmatik deneyim ve ruhsal sorunlar yaratmaktadır. Zorunlu göç ile gönüllü göç arasındaki farklar, bireylerin sosyal uyumlarını, yaşam beklentilerini ve dünya üzerindeki temel varsayımları gibi konuları ciddi şekilde etkileyebilir (Erol & Ersever, 2014, s. 48). Geçici yerinden edilgenlik, ailelerin parçalanmasına, sosyal ağların azalmasına ve psikososyal strese yol açabilir. Ancak, göç eden kişiler daha iyi bir gelecek için mücadele eden, aktif, cesur ve özellikle genç bireylerden oluşuyorsa, bu durum psikolojik olarak daha olumlu sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, daha ekonomik açıdan gelişmiş bölgelere göç etmek, sağlık durumlarını da iyileştirebilir.

Diğer bir açıdan, ekonomik açıdan dezavantajlı konumda olan ve zor koşullarda yaşamaya başlayan yerinden edilenler, sağlık tehditleri ile karşılaşma riski taşımaktadır (Esen & Yazıcı, 2012, ss. 58-60). Yerinden edilenlerin sosyal ağlarının kopması, HIV gibi cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasına neden olabilir. Savaş, politik baskılar, işkence, ekonomik sıkıntılar, açlık veya çevresel felaketler nedeniyle zorunlu göç etmek

zorunda kalan bireyler ise, şiddet, stres, besin yetersizliği ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma gibi olumsuz deneyimler yaşayabilir. Zorunlu göç, bireylerin sağlık durumlarını olumsuz etkileyebilir. Göç ettikleri toplumda yeni hastalıklarla karşılaşma, aşırı kalabalık ve yetersiz beslenme gibi durumlar da epidemik salgınlara yol açabilir (Tuzcu & Bademli, 2014, s. 59).

Bir yerinden edilenin yaşadığı, kültürel, politik, sosyal, ekonomik ve eğitimsel geçmişi, göç ettiği ülkeye uyum sağlamalarını kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir. Göç etme nedenleri, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve kültürel geçmiş gibi faktörler de kişinin iç dünyasında değişikliklere neden olabilir. Göçmenler, yeni çevrelerinde hem sosyo-kültürel değişimlere yol açmakta hem de kendileri psikolojik olarak değişime uğrayabilmektedir. Göçmenin yeni yerleşim yerinde ekonomik ve kültürel entegrasyonu ne kadar hızlı olursa, psikolojik risk faktörlerinin etkisi de o kadar azalmaktadır (Tunç, 2013, ss. 36-37).

3.4.4. İklim Değişikliğine Uyuma Yönelik Stratejiler

İklim değişikliğinin geri dönülemez etkilerinin önüne geçmek için, küresel ısınmanın sanayileşme öncesi seviyelerin yaklaşık 2 °C üzerinde sınırlandırılması gerektiği konusunda bilim insanları arasında geniş bir görüş birliği bulunmaktadır (Aksay vd., 2005, s. 30). Sera gazı emisyonlarının azaltılması ve kontrol altına alınması olmadan iklim değişikliğiyle etkili mücadele mümkün değildir. Bu durum, iklim değişikliği ile yaşamı sürdürebilmek ve uyum sağlamak için kararlı ve acil müdahalelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Uyum süreci, sadece çevresel değil, aynı zamanda iklim adaleti açısından da kritik bir öneme sahiptir. İklim değişikliği, mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirerek özellikle yoksul ve dezavantajlı grupların olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle iklim politikalarında, savunmasız toplulukların korunması ve güçlendirilmesi temel öncelik olmalıdır (IPCC, 2022, s. 1171).

Bilimsel uzlaş, alınacak ek önlemler olmadığında, yüzyıl sonuna kadar dünya ortalama sıcaklıklarının 1,8 °C ile 4 °C arasında; en olumsuz senaryoda ise 6,4 °C üzerine çıkabileceğini göstermektedir. İklim değişikliğiyle mücadele yaşam tarzımızda önemli değişiklikler gerektirse de bu değişiklikler yaşam kalitesinden ödün vermeksizin, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyüme hedefleriyle uyumlu şekilde gerçekleştirilebilir. Enerji üretimi ve tüketiminin sera gazı emisyonlarındaki payı yüksek

olduğundan, enerji politikalarının iklim hedeflerine ulaşmada kritik rolü bulunmaktadır. AB, uzun yıllardır enerji alanında ortak politikalar geliştirmiş ve arz krizlerine karşı koordineli stok yönetimi gibi stratejiler uygulamaktadır (Davarcıoğlu, 2018, s. 3).

Uyum sağlama süreci ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla da hayati önem taşımaktadır. İklim değişikliğine dirençli altyapılar—su, kanalizasyon, elektrik ve iletişim—öncelikli yatırım alanlarıdır. Bölgesel riskler detaylı analiz edilmeli, riskli yerleşim alanları boşaltılmalı ve korunması gereken bölgelerin direnç kapasitesi artırılmalıdır (Birkmann vd., 2016, ss. 47-52). Bu süreç, fiziksel altyapının yanında toplumsal yapıyı da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Afet kriz planlamalarında en kırılgan gruplar olan kadınlar, engelliler, yaşlılar ve çocukların ihtiyaçları ön planda tutulmalı, afet uyarı sistemleri, tahliye ve yardım organizasyonları bu grupların gereksinimlerine göre düzenlenmelidir (IPCC, 2022, s. 20-35).

Dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan ABD'nin ekonomik büyümesi fosil yakıtlara dayanmakta ve bu durum ABD'yi iklim değişikliğinin oluşumunda tarihsel olarak yüksek sorumluluğa sahip ülkelerden biri yapmaktadır. Ancak ABD, uzun süre bu sorumluluğu üstlenmekte isteksiz kalmıştır. Örneğin, George W. Bush yönetimi ekonomik gerekçelerle Kyoto Protokolü'nden çekilmiş, sera gazı azaltım yükümlülükleri askıya alınmıştır. Buna karşılık, Barack Obama döneminde uluslararası iklim rejimine yeniden yakınlaşmış ve uyum politikaları önem kazanmıştır (Oğuz, 2019, ss. 538-539). ABD'de iklim politikaları siyasi yönetimlere bağlı olarak değişmekte, ekonomik çıkarlar genellikle iklimle mücadele önceliklerinin önüne geçebilmektedir. Genel olarak, gelişmiş ülkelerde iklim değişikliğine uyum stratejileri ekonomik çıkarlarla dengelenmeye çalışılmaktadır.

İklim değişikliği, özellikle tarım sektörü üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratarak, tarımsal faaliyetlere dayalı geçim kaynaklarına sahip toplulukları doğrudan etkilemektedir. Kuraklık, aşırı yağış, mevsimsel kaymalar ve beklenmeyen hava olayları, tarımsal üretimin verimliliğini düşürmekte ve üretim maliyetlerini artırmaktadır. Bu durum, geçimlerini tarım yoluyla sağlamaya çalışan iklim mültecilerini ekonomik açıdan daha kırılgan hale getirmektedir (IPCC, 2019, ss. 14-18). Dolayısıyla, bu toplulukların yaşadıkları yerlerde kalabilmeleri ve sürdürülebilir bir tarımsal geçim imkânına kavuşabilmeleri için yerel düzeyde dayanıklı tarım uygulamalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çiftçilerin iklim değişikliğine dair farkındalıklarının

artırılması ve uygun şekilde desteklenmeleri gerekmektedir. İklim değişikliğine dirençli tarım türlerinin ve yerel tohumların teşvik edilmesi, çiftçilerin don, sel ve sıcak hava dalgaları gibi aşırı hava olaylarına karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlayabilir (FAO, 2018, ss. 30-35). Aynı şekilde, erken uyarı sistemlerinin kurulması, zirai ilaç ve gübreleme konusunda bilgilendirme yapılması da iklim değişikliğine uyum sağlama süreçlerinde kritik adımlardır. Bu bütüncül yaklaşım, hem iklim mültecilerinin göç etme baskısını azaltabilir hem de kırsal alanlarda iklim direncini artırabilir (IPCC, 2019, ss. 22-25). Dahası, sürdürülebilir tarım yöntemlerinin benimsenmesi, iklim değişikliğinin kırsal bölgelerde yarattığı etkilere karşı mücadelede etkili ve uzun vadeli bir çözüm olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, damla sulama gibi suyu daha verimli kullanan yöntemler, kuraklık riski yüksek bölgelerde tarımın sürdürülebilirliğine önemli katkılar sunmaktadır (FAO, 2018, ss. 50-55).

Su yönetimi yöntemlerinin iyileştirilmesi, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir unsurdur. Su kaynaklarının azalması, iklim değişikliğine bağlı göçün başlıca sebeplerindendir. Bu nedenle, yağmur suyu hasadı gibi alternatif su kaynaklarının değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Yağmur sezonlarında toplanan suyun depolanarak kurak dönemlerde kullanılması, özellikle kırsal bölgelerde suya erişimi artıran başarılı örneklerden biridir (IPCC, 2022, ss. 115-118).

Erken uyarı sistemleri de risk altındaki topluluklara afetlerin yaklaşmakta olduğunu önceden bildiren teknolojik ve kurumsal mekanizmalardır. Bu sistemler sayesinde halk, tahliye planlarını devreye sokmak, hayvanlarını ve malzemelerini korumak veya alternatif geçim yolları geliştirmek için zaman kazanabilir. Bu da hem can kayıplarını hem de ekonomik zararları azaltmakta, dolayısıyla insanların yerlerinden edilme riskini minimize etmektedir. Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi (2015–2030), afet risklerinin azaltılması konusunda özellikle erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesini öncelikli hedeflerden biri olarak belirlemiştir (Birleşmiş Milletler, 2015, s. 24).

İklim değişikliğiyle mücadelede yalnızca teknolojiye dayalı çözümler değil, aynı zamanda doğa temelli çözümler (Nature-based Solutions- NbS) de kritik bir rol oynamaktadır. Bu çözümler, doğal ekosistemlerin korunması, yönetilmesi ve restore edilmesi yoluyla hem insan topluluklarının hem de çevrenin iklim değişikliğine karşı dayanıklılığını artırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, mangrov ormanlarının restorasyonu,

kıyı bölgelerinde dalga enerjisini absorbe ederek kıyı erozyonunu azaltmakta ve karbon yutağı görevi görerek iklim değişikliğiyle mücadeleye katkı sağlamaktadır. Ayrıca, sulak alanların korunması, taşkınların kontrol altına alınmasına yardımcı olurken, ormanların yeniden ağaçlandırılması toprak kaybını önleyip yerel mikroiklimleri düzenleyerek tarımsal üretkenliği desteklemektedir. Doğa temelli çözümler, çevresel sürdürülebilirliğin yanında maliyet etkinliği açısından da avantaj sağlamakta çünkü genellikle büyük altyapı yatırımlarına kıyasla daha düşük maliyetli ve uzun vadeli dayanıklılık sağlamaktadır (IUCN, 2020, ss. 15-18).

Bu uyum çalışmaları yalnızca alt sosyoekonomik kesimlerdeki çiftçilerin iklim değişikliğine karşı adaletli bir şekilde korunmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ekosistemlerin sağlığının devam etmesine ve kentlerdeki yoksulların gıda güvenliğinin korunmasına da yardımcı olmaktadır. Tarımsal üretimde yaşanacak büyük rekolte düşüşleri ve fiyat artışları, özellikle kent yoksullarını doğrudan etkileyebilir (Rosenzweig vd., 2014, ss. 93-93). Bu nedenle, tarım ve gıda güvenliği alanındaki uyum çalışmaları, toplumsal eşitsizliğin giderilmesi için kritik öneme sahiptir (Gitz & Meybeck, 2012, ss. 43-45). Bu stratejiler, yerel ve küresel düzeyde toplumsal dayanıklılığı artırarak, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı dirençli bir toplum yapısının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 3. 1. İklim Değişikliği Kaynaklı Yerinden Edilmelerde Yapıcı Politikalar ve Karşılaşılan Sorunlar

Temel Sorun Alanı	İnsan Hakları Boyutu	Sosyal Adalet Sorunları	Yapıcı Politika Önerileri
Hukuki Tanımsızlık	İklim mültecileri uluslararası hukukta resmi olarak tanınmamaktadır.	Korumasız, statüsüz gruplar eşit muamele görmemektedir.	Uluslararası hukukta “iklim mültecisi” tanımının yapılması; yeni sözleşme ya da ek protokol.
Barınma ve Yaşam Alanı	Zorla yer değiştirme, konut hakkını tehdit etmektedir.	Kırılgan gruplar (yoksullar, engelliler, kadınlar) adil yerleştirmeye erişememekte.	Erişilebilir, güvenli ve adil dağıtılan barınma projeleri; sosyal konut destekleri.
Sağlık ve Hizmet Erişimi	Göç edenlerin sağlık, su, hijyen gibi temel hizmetlere erişimi kısıtlıdır.	Eşitsizlik derinleşmekte; sağlık hakkı herkes için eşit sağlanmamaktadır	Mobil sağlık birimleri, afet sonrası sağlık destekleri, ücretsiz ve kapsayıcı hizmet sunumu
Katılım ve Temsil	Yerinden edilenler karar alma süreçlerinden dışlanmaktadır.	Seslerini duyuramayan gruplar adalet mekanizmalarından uzak kalmaktadır.	Katılımcı yönetim mekanizmaları; yerel halkın ve STK'ların sürece dahil edilmesi

Kaynak: Biermann & Boas, 2010

Yukarıda sunulan Tablo 3.1, bu çalışmanın kuramsal çerçevesi, belge analizleri ve örnek vaka incelemelerinden elde edilen bulgular doğrultusunda, iklim değişikliği kaynaklı zorunlu yerinden edilme olgusunu insan hakları ve sosyal adalet boyutlarıyla bütüncül biçimde analiz etmektedir. Tablo, özellikle dört temel sorun alanı etrafında yapılandırılmıştır: hukuki tanımsızlık, barınma ve yaşam hakkı, sağlık ve hizmet erişimi

ile katılım ve temsil. Her bir başlık, hem insan hakları ihlalleriyle ilişkisi hem de sosyal adaletin tesisi açısından taşıdığı önem üzerinden değerlendirilmiştir. İklim göçünün yalnızca çevresel etkilerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda hukuki, toplumsal ve siyasal açılardan çok boyutlu bir kriz yarattığı, tabloda açık biçimde ortaya konulmaktadır. Özellikle kırılgan grupların (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve yoksullar) bu süreçten orantısız şekilde etkilendiği; yerinden edilmenin yalnızca fiziksel mekân kaybı değil, aynı zamanda temel haklara erişim, sosyal kimlik ve aidiyet duygusunun yitirilmesi gibi çok boyutlu etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Biermann & Boas, 2010, ss. 68–75).

Tabloda yer verilen çözüm önerileri ise yalnızca teknik ya da yapısal müdahaleler olarak değil, aynı zamanda insan hakları temelli, katılımcı ve adalet odaklı politika geliştirme gerekliliği olarak ele alınmaktadır. Uluslararası hukukta “iklim mültecisi” tanımının yapılması, adil yerleştirme ve barınma politikalarının oluşturulması, sağlık ve temel hizmetlerin kapsayıcı hâle getirilmesi ve yerinden edilen bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımının sağlanması, uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümler için kritik öneme sahiptir.

SONUÇ

Sanayi Devrimi ile insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki etkileri belirgin biçimde artmış ve bu durum küresel iklim sistemlerinde derin dönüşümlere yol açmıştır. Fosil yakıtlarının yoğun kullanımı, endüstriyel üretim süreçlerinin yaygınlaşması, ormansızlaşma ve hızlı kentleşme gibi faktörler atmosferdeki sera gazı yoğunluğunu artırarak küresel ısınmanın temel nedenleri arasında yer almıştır. Böylece, iklim değişikliği tarihsel olarak doğal döngülerle sınırlı kalmayıp, insan etkisiyle hızlanan ve çok boyutlu bir kriz halini alan karmaşık bir olguya dönüşmüştür. Bu kriz, çevresel etkilerin ötesinde sosyal, ekonomik ve politik alanlarda da ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Özellikle düşük gelirli ve kırılgan toplumlar, artan sıcaklıklar, su kıtlığı, tarımsal verimlilikte düşüş, deniz seviyesinin yükselmesi ve aşırı hava olayları gibi iklimsel değişimlerin doğrudan etkisiyle yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmakta; bu durum, iklim kaynaklı göç hareketlerini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu yer değiştirmeler, çoğunlukla bireylerin gönüllü tercihindan ziyade hayatta kalma gerekliliğine dayanmakta olup, uluslararası hukukun mevcut göç tanımları içerisinde net bir şekilde yer bulamamaktadır. Bu eksiklik, göç edenlerin uluslararası koruma mekanizmalarından faydalanmasını engellemekte ve hak temelli korumanın önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Çevresel nedenlerle yer değiştiren birey ve toplumlar, sadece yaşamsal tehditlerden kaçmakla kalmayıp, göç ettikleri yerlerde hukuki belirsizlikler, sosyal uyum güçlükleri ve kaynaklara erişimde ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Bu durum hem göç edenlerin hem de ev sahibi toplumların karşı karşıya kaldığı yönetişimsel ve insani sorunları arttırmaktadır. Ancak, bu küresel boyuttaki görünürlüğe rağmen, iklim temelli göç sorununa yönelik hâlihazırda bağlayıcı, kapsayıcı ve insan hakları temelinde politika ve mekanizmalar yeterince geliştirilememiştir.

İnsanlığın doğayı dönüştürme kapasitesinin, aynı zamanda kendi yaşam koşullarını tehdit eden sonuçlar doğurabileceği somut biçimde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, iklim değişikliğinin temel sebeplerine karşı etkin önlemler almak kadar, iklim krizinden doğrudan etkilenen bireylerin haklarının tanınması, korunması ve göç süreçlerinin insan onuruna uygun biçimde yönetilmesi de hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde, çevresel değişimlerin giderek yoğunlaşacağı ve buna bağlı kitlesel göç

hareketlerinin şiddetleneceği gelecekte, hem bireysel boyutta ağır insani trajediler hem de toplumsal düzeyde derin yapısal kırılmalıklar yaşanması kaçınılmazdır.

Tarihsel süreçte göç her zaman var olmuş bir olgu olmakla birlikte, günümüzde çevresel faktörlerin zorlayıcı etkisiyle gerçekleşen göçler, önceki göç dinamiklerinden nitelik ve kapsam bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Aşırı hava olayları, kuraklık ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi iklim kaynaklı afetlerin etkilerinden korunmanın yegâne yolu olarak göçü tercih eden bireyler, uluslararası hukukta tanımlı bir koruma statüsüne sahip değildir. Bu durum, iklim mültecilerinin haklarının belirsiz kalmasına ve yer değiştirme süreçlerinin pratikte tıkanmasına sebebiyet vermektedir. Mevcut iklim senaryoları, çevresel değişimlerin etkilerinin giderek artacağını ve buna paralel olarak göç hareketlerinin ölçeğinin genişleyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla, iklim kaynaklı göçün yönetimi için küresel ölçekte daha kapsamlı, önleyici ve insan hakları temelli politikaların geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Aksi halde, bu göç dalgaları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde telafisi güç insani ve yapısal problemlere neden olmaya devam edecektir.

İklim mültecileri, bu krizin en savunmasız ve görünür mağdurlarını oluşturmaktadır. Su kaynaklarının azalması, tarımda verim düşüşü, gıda güvencesizliği ve salgın hastalıkların yaygınlaşması; sel, kuraklık ve kasırga gibi aşırı hava olaylarının artması, zorunlu göçün temel nedenlerindendir. İklim değişikliği yalnızca göçü tetiklemekle kalmayıp, göç edenlerin sağlık, barınma, güvenlik ve geçim gibi temel haklara erişimini de zorlaştırarak yeni kırılmalıklar yaratmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliğinin etkileri doğal yaşam alanlarının yanı sıra küresel insan hareketliliklerini de önemli ölçüde şekillendirmektedir. Bu nedenle, “göç” ve “zorunlu yer değiştirme” kavramlarının birbirinden net şekilde ayrılması önem taşımaktadır. Göç, bireylerin isteğe bağlı olarak, geçici ya da kalıcı yer değiştirmesini ifade ederken; yerinden edilme, temel güvenlik, yaşam koşulları veya hakların ciddi biçimde tehdit edilmesi sonucu zorunlu gerçekleşen hareketi anlatmaktadır. Uluslararası hukukta mülteci, sığınmacı ve vatansız gibi kavramlar belirli koruma mekanizmalarıyla tanımlanırken, iklim değişikliğine bağlı yerinden edilmeler için henüz evrensel ve kesin bir hukuki statü bulunmamaktadır. Bu durum, iklim kaynaklı mağdurların korunmasında önemli bir boşluk yaratmakta ve uluslararası düzeyde yeni düzenlemelerin geliştirilmesini gerektirmektedir.

İklim değışikliğı nedeniyle yaşanan yer değıştirme hareketleri, kavramsal ve hukuki düzeyde hâlâ tartışmalı bir alan oluşturmaktadır. Literatürde “iklim göçmeni” ve “iklim mültecisi” kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da bu iki terim gerçekte önemli farklar barındırmaktadır. “İklim göçmeni” kavramı, genellikle çevresel tehditler nedeniyle yaşadığı bölgeyi terk eden, ancak zorunlu göç statüsüne sahip olmayan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bireyler çoğu zaman ülke içinde yer değıştirir ya da başka ülkelere göç ettiklerinde hukuken mülteci veya sığınmacı olarak tanınmazlar. Buna karşılık, “iklim mültecisi” terimi, hayatta kalmak amacıyla ülkesini terk etmek zorunda kalan bireylerin zorunlu yer değıştirmesine vurgu yapar ve bu kişilerin korunma ihtiyacını ön plana çıkarır. Ancak mevcut uluslararası hukuk sistemi, özellikle 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, mülteci tanımını yalnızca siyasi, dini, etnik ya da sosyal baskı kaynaklı zulüm tehdidiyle sınırladığı için, çevresel nedenlerle yer değıştiren bireyler bu tanımın dışında kalmaktadır. Bu durum, iklim değışikliğı kaynaklı yerinden edilme vakalarının mevcut koruma mekanizmaları içinde yeterli hukuki karşılık bulamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, iklim değışikliğinin tetiklediğı göç hareketlerinin kapsamı büyürken, bu bireylerin statüsünü açıkça tanımlayan ve onlara uluslararası koruma sağlayan yeni bir hukuki çerçevenin oluşturulması aciliyet taşımaktadır. Öte yandan, iklim kaynaklı göç olgusu yalnızca çevresel koşullarla değil; ekonomik, sosyal ve politik etkenlerin bir araya gelerek oluşturduğu çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak şekillenmektedir.

Nitekim Neuteleers (2011) ve Klaiber (2014), göç kararlarında ekonomik güdülerin önemine işaret ederken; Torabian (2014), Weinthal ve diğerleri (2015), Lelandais (2016), Nawrotzki ve arkadaşları (2017) ile Nawrotzki ve DeWaard (2018), çevresel bozulmaların ekonomik sorunları derinleştirerek bireyler üzerinde dolaylı “itici” baskılar oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, her iklimsel tehdit göçle sonuçlanmamaktadır. Göç bazen fiziksel yer değışikliğı yerine geçici hareketlilik, geçim stratejilerinin yeniden düzenlenmesi ya da yerinde kalmaya dayalı uyum çabaları şeklinde de tezahür edebilmektedir. Bu noktada, Mueller ve arkadaşlarının (2020) araştırmaları, iklim değışikliğinin her bağlamda aynı düzeyde göçü tetiklemediğini; bireylerin sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik faktörlere bağlı olarak farklı stratejiler geliştirdiklerini göstermektedir. Bu nedenle, iklim-göç ilişkisinin doğru ve bütünleşik bir biçimde analiz edilebilmesi için yerel çevresel, ekonomik ve toplumsal koşulların dikkate alındığı, nitel

saha araştırmalarına dayanan derinlemesine çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır (Akt. Yörük, 2023, s. 233).

İklim değişikliğinin neden olduğu yerinden edilme, çevresel bozulmalarla sınırlı kalmayıp insan hakları, güvenlik, geçim kaynakları ve kültürel yapılar üzerinde de ciddi etkiler yaratmaktadır. Artan iklim kaynaklı göç riski hem mevcut göç hareketlerini hem de gelecekte ortaya çıkabilecek zorunlu yer değiştirme dinamiklerini göz önünde bulunduran kapsamlı, insan hakları temelli ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu politikaların temel amacı, yerinden edilme risklerini azaltmak, göç halindeki bireylerin haklarını korumak ve toplulukların güvenli, gönüllü ve onurlu biçimde yeniden yerleşmelerini sağlamaktır. Bu doğrultuda, ilk olarak, iklim değişikliği nedeniyle göç eden bireylerin statüsünü net bir şekilde tanımlayacak ve onlara uluslararası düzeyde asgari koruma sağlayacak yeni bir hukuki çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bu ereve, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sınırlarını aşarak çevresel temelli zorunlu yerinden edilme biçimlerini de kapsamalıdır. İkinci olarak ise, yerinden edilme riski altındaki bölgelerde iklim uyum kapasitesini artıran yerel dayanıklılık programlarının desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece, topluluklar yerlerinde kalmayı tercih edebilir ve göç etmek zorunda kalmadan iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele edebilirler. Bu yaklaşım hem zorunlu göçün önlenmesini sağlar hem de bireylerin yaşadıkları yerde insanca bir yaşam sürme hakkının korunmasına katkı sunmaktadır.

İklim mültecilerinin 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin koruma kapsamına girmemesi nedeniyle, örneğin Avustralya ve Yeni Zelanda gibi iklim riskine açık bölgelere yapılan başvuruların çoğu reddedilmektedir. Özellikle deniz seviyesinin yükselmesiyle tamamen sular altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya olan küçük ada ülkelerindeki vatandaşların kimlik ve koruma statüsü giderek karmaşık hale gelmekte ve bu kişilerin korunma ihtiyacı büyümektedir. Hukuki tartişmalarda, zulüm kavramının genişletilerek iklim kaynaklı zorunlu yer değiştirmelerin bu çerçevede ele alınması gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Ayrıca bazı devletler, geçici koruma veya insani nedenlerle sınırlı hukuki destek sağlamaya başlamışlardır. Bununla birlikte, yapay ada inşası gibi çözüm önerileri hem teknik açıdan zordur hem de yüksek maliyet gerektirmektedir. Bu sebeple, iklim mültecilerinin korunması konusunda devletler arası yük paylaşımını sağlamak üzere uluslararası finansman mekanizmalarının oluşturulması

kritik bir ihtiyaçtır. 17 Aralık 2018’de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Mülteciler için Küresel Mutabakat (Global Compact on Refugees), mülteci krizlerinde küresel dayanışmanın önemine dikkat çekmiştir; iklim mültecileri için de benzer düzeyde uluslararası iş birliği ve finansal destek sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Küresel ölçekte iklim değişikliğine karşı yürütülen uluslararası girişimlere rağmen, devletlerin özellikle iklim mültecileriyle ilgili yerinden edilme sorunlarını çözme konusunda bağlayıcı taahhütleri bulunmamaktadır. İklim değişikliği ile göç arasındaki bağın netleşmesi ve iklim mültecilerinin hukuki tanınırlığı, somut ve özgün önlemlerle güvence altına alınmalarını mümkün kılabilir. Hukuki statü kazanmaları, insani ve hukuki açıdan hayati önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, iklim tehlikeleri nedeniyle yerleşim alanlarına dönemeyen bireylerin ihtiyaç duydukları desteği eksiksiz alabilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, iklim mültecilerinin hukuki tanınırlığını sağlamak amacıyla uluslararası arenada bağlayıcı ve kapsayıcı yasal düzenlemelerin geliştirilmesi acil bir gerekliliktir. Özellikle Pasifik gibi iklim tehdidi yüksek bölgelerde yaşayan toplulukların planlı ve koordineli tahliyelerinin yapılması, güvenli ve kalıcı yaşam alanlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Geçici koruma programlarının yetersiz kaldığı durumlarda, sürdürülebilir çözümler sunan kalıcı yerleşim politikaları geliştirilmelidir. Ayrıca, devletlerin ve uluslararası kurumların bu süreçlere aktif destek sağlaması, iklim mültecilerinin temel haklara erişimini güvence altına alacak insani ve hukuki mekanizmaların kurulması gerekmektedir. Bu yaklaşımlar, hem iklim değişikliği kaynaklı yerinden edilmelerin olumsuz etkilerini azaltacak hem de mağdurların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerini mümkün kılacaktır.

İklim değişikliği ve yerinden edilme olguları, birbirine sıkı sıkıya bağlı ve çok katmanlı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yalnızca çevresel çözümler geliştirmek yeterli olmayıp, sosyal, hukuki ve politik boyutları kapsayan bütünsel politikaların üretilmesi zorunludur. İklim değişikliğinin etkilerine karşı geliştirilecek stratejiler, özellikle yerinden edilenlerin korunmasına yönelik uluslararası normları içermelidir. Ulusal sınırları aşan bu sorun, ancak küresel iş birliği, dayanışma ve kapsayıcı politikalarla etkin şekilde ele alınabilir. Bu süreçte disiplinler arası çalışmaların artırılması, bilimsel bilgi ile politika yapım süreçlerinin yakınlaştırılması ve mağdurların haklarının önceliklendirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Yerinden edilmelerin önlenmesinde en temel adım, iklim değişikliğinin kök nedenlerini ortadan kaldırmak ve küresel ısınmanın Paris Anlaşması'nda belirlenen 1.5°C sınırını aşmaması için etkili, kararlı ve kapsayıcı uluslararası eylemlerin hızla hayata geçirilmesidir. Bu süreçte, özellikle sera gazı emisyonlarında tarihsel olarak en büyük paya sahip olan yüksek gelirli gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını ertelemeksizin yerine getirmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerin iklimle mücadele kapasitelerinin artırılması için finansal ve teknik desteklerin sağlanması da kritik bir önceliktir. İklim değişikliğinin yol açtığı olumsuz etkileri azaltmak ve toplumların bu değişikliklere karşı dayanıklılığını artırmak amacıyla, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde kapsayıcı adaptasyon politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması zorunludur.

Ancak, BMİDÇS ve devamındaki uluslararası müzakereler, sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması ve iklim değişikliğinden etkilenenlerin haklarının korunması konusunda önemli adımlar atmış olsa da beklenen etkinliği sağlayamamıştır. Kyoto Protokolü'nün gelişmiş ülkeler için bağlayıcı hedefler getirmesi olumlu olmakla birlikte, kapsam dışı kalan ülkeler ve yaptırım eksiklikleri nedeniyle sınırlı kalmıştır. Paris Anlaşması ise daha kapsayıcı ve esnek bir yaklaşım sunsa da ulusal çıkarların öncelendiği ortamda etik temellere dayanan, hak temelli ve ortak sorumluluk anlayışını içeren küresel iş birliği modeli oluşturulmasında güçlükler devam etmektedir. Bu durum, iklim adaleti ve mağdurların korunması açısından uluslararası hukukun güçlendirilmesi ve hak temelli politikaların etkin uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır.

İklim değişikliğinin, çevresel tahribatlar yoluyla yaşam alanlarını kısıtlamakta ve doğal kaynakları azaltarak milyonlarca insanın zorunlu olarak yer değiştirmesine neden olması, yalnızca fiziksel göçü değil, aynı zamanda temel hakların ihlalini de beraberinde getirmektedir. Özellikle ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı gruplar, iklim kaynaklı risklere karşı daha savunmasız olup, göçün ana sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Yerinden edilen bireylerin barınma, beslenme, su ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sıkıntılar, bu hareketliliğin geçici bir durumdan çok daha derin ve kalıcı bir insani kriz olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, iklim mültecilerinin uluslararası hukukta net ve bağlayıcı bir biçimde tanınması ve korunması, acil ve kapsamlı müdahaleleri zorunlu kılmaktadır.

Bunun yanı sıra, zorunlu göçün beraberinde getirdiği tarihsel, kültürel ve sosyal kopuşlar, bireylerde ciddi psikolojik ve toplumsal travmalara yol açmaktadır. İklim

temelli yerinden edilmeler, sadece çevresel bir sorun olmanın ötesinde, adalet ve sistematik eşitsizliklerin de ele alınmasını gerektiren çok boyutlu bir meseledir. İklim krizine en az katkıda bulunan toplumların en ağır bedelleri ödemesi, küresel adaletin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda, yıkıcı etkilerin felakete dönüşmesini önlemek için, uluslararası dayanışma ve eşit kaynak paylaşımına dayalı kararlı politikaların derhal hayata geçirilmesi gerekmektedir.

İklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız gruplar arasında çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar, mülteciler, göçmenler, yoksullar ve engelliler bulunmaktadır. Ancak bu grupların kırılganlığı yalnızca biyolojik veya yaşa bağlı olmayıp, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve yapısal eşitsizliklerden de kaynaklanmaktadır. Özellikle yoksullar, altyapının zayıf, çevresel risklerin yüksek olduğu bölgelerde yaşadıkları için, iklim değişikliğinin etkilerinden zengin bireylere kıyasla çok daha derin ve yıkıcı biçimde etkilenmektedir. Düşük gelir düzeyi, güvencesiz istihdam, sosyal güvenlikten yoksunluk ve niteliksiz barınma koşulları gibi faktörler, yoksul bireyleri iklim değişikliğine karşı kırılgan hale getirmektedir.

Kadınlar ise toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler nedeniyle erkeklere oranla daha fazla risk altındadır. Ekonomik bağımsızlıklarının olmaması, karar alma süreçlerinde yer almamaları ve bakım emeğinin büyük kısmını üstlenmeleri, iklim değişikliği karşısında kadınları daha savunmasız kılmaktadır. Ayrıca kadınlar, çoğunlukla çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi bakım sorumluluğu taşıdıkları kişilerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür; bu durum afet anlarında kaçış ve müdahale imkânlarını ciddi şekilde sınırlamaktadır. Buna karşılık, erkeklerin genellikle dış mekânlarda daha fazla hareket kabiliyetine sahip olması ve kaynaklara daha kolay erişebilmesi, cinsiyetler arasındaki eşitsizliği derinleştirmektedir.

Benzer şekilde, engelli göçmenler ile engelsiz göçmenler arasındaki yapısal eşitsizlikler, iklim değişikliğinin etkilerini artıran bir başka önemli faktördür. Ulaşım, iletişim, barınma ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan engeller, afet anlarında engelli göçmenlerin hayatta kalma şansını düşürmektedir. İklim değişikliğine bağlı felaketlerde tahliye planlarının erişilebilir olmaması, engellileri doğrudan hayati risk altına sokarken; sosyal destek ağlarının yetersizliği ise bu bireylerin yalnızlaşmasına yol açmaktadır. Tüm bu kırılgan gruplar arasında, yoksulların durumu, zengin ve ayrıcalıklı kesimlerle karşılaştırıldığında iklim değişikliğinin yarattığı eşitsizliklerin ne denli derinleştiğini

açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü zengin bireyler, çoğunlukla daha güvenli konutlarda yaşamakta, sağlık hizmetlerine kolay erişebilmekte ve afetlere karşı korunaklı alanlarda ikamet etmektedir. Bu durum, iklim değişikliğini yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten ve pekiştiren bir adaletsizlik meselesi haline getirmektedir.

Sosyal adalet perspektifi, iklim değişikliğinin etkilerine karşı mücadelede ve yerinden edilenlerin korunmasında temel yaklaşım olmalıdır. İklim adaleti kavramı, çevresel bozulmadan etkilenen topluluklara adil destek sağlamak ve krizin en çok zarar verdiği grupları korumak amacıyla geliştirilmiştir. Bu bağlamda, devletlerin ve uluslararası kuruluşların yerinden edilenlere karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu süreçlerin etkin yönetimi için bağlayıcı uluslararası mekanizmalar oluşturulmalı ve yerel toplulukların karar alma süreçlerine katılımı artırılmalıdır. Böylece, adil ve kapsayıcı çözümler geliştirilerek, iklim kaynaklı yerinden edilmelerin olumsuz etkileri en aza indirilebilir.

Yerinden edilenlerin sosyal uyumu ve entegrasyonu için yerel yönetimler, STK'lar ve uluslararası aktörler arasında iş birliği ve koordinasyon hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve yoksullar gibi kırılgan grupların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması, afet ve yerinden edilme süreçlerinde sosyal adaletin sağlanması açısından kritik bir gerekliliktir. İklim değişikliğinin yol açtığı çevresel krizler, kırılgan toplulukların yaşam koşullarını ağırlaştırmakta; tarım ve suya bağımlı kırsal kesimler üretim imkanlarını kaybetmekte, sağlık hizmetlerine erişimleri zorlaşmaktadır. Bu durum, sosyal çatışmaların ve kitlesel yerinden edilmelerin artmasına yol açmaktadır. Örneğin, Darfur'da ekolojik krizler kaynaklı çatışmalar yaşanmakta, Tuvalu gibi ada devletlerinde ise deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle yaşam alanları yok olmaktadır.

İklim mültecilerinin giderek artan küresel bir sorun olarak ortaya çıkması, uluslararası ilişkiler alanında ve devletler nezdinde yeni politikaların ve iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Devletler, iklim değişikliğinin yol açtığı zorunlu göçü yönetmek amacıyla hem ulusal sınırlar içinde hem de uluslararası platformlarda çeşitli adımlar atmaktadır. Uluslararası düzeyde BM çatısı altında oluşturulan iklim değişikliği müzakereleri, göç ve yerinden edilme konularını giderek daha fazla gündeme taşımış, Paris Anlaşması gibi küresel anlaşmalar bu bağlamda iklim

etkilerinin azaltılması ve uyum stratejilerinin geliştirilmesi konusunda çerçeve sunmuştur. Ancak, iklim mültecilerinin hukuki statüsü halen uluslararası hukukta tam olarak tanımlanmamış olup, bu alanda kapsamlı bir uluslararası koruma mekanizması eksikliği devam etmektedir.

Devletlerin iklim mültecilerine yönelik politikalarının daha etkin ve kapsayıcı olabilmesi için, ulusal güvenlik ve ekonomik kaygıların ötesinde insan hakları ve insani yardım ilkeleri önceliklendirilmelidir. Bu doğrultuda, sınır kontrolü ve göç politikaları esnekleştirilerek, iklim kaynaklı yerinden edilmeye maruz kalan bireylerin korunması ve desteklenmesi için uluslararası iş birliği güçlendirilmelidir. Ayrıca, bölgesel iş birliği mekanizmalarının kapasiteleri artırılarak, ortak adaptasyon ve yerleşim stratejileri geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Böylece, hem göçmenlerin hakları güvence altına alınacak hem de iklim göçünün olumsuz etkileri daha etkin biçimde yönetilebilecektir.

İklim değişikliğinin neden olduğu zorunlu göç süreçlerinde hem yerel yönetimler hem de STK, yerinden edilen bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak ve uzun vadeli toplumsal uyumu desteklemek amacıyla tamamlayıcı roller üstlenmektedir. Bu aktörler, özellikle merkezi yönetimlerin sınırlı kapasitesi veya geciken müdahaleleri karşısında yerelde hızlı ve etkili çözümler üretebilme esnekliğine sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. Yerel yönetimler, iklim mültecilerinin geçici ya da kalıcı olarak yerleştirileceği alanlarda altyapının güçlendirilmesi, su ve kanalizasyon sistemlerinin iyileştirilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin erişilebilir kılınması gibi temel kamu hizmetlerini organize ederken, aynı zamanda kent planlamasında iklim göçünü hesaba katan stratejik yaklaşımlar geliştirmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin kapasite artırımı ve kaynak yönetimi konusunda merkezi hükümetlerle daha etkin koordinasyon sağlamaları, müdahalelerin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, yerel halkın ve göçmen toplulukların karar alma süreçlerine katılımını artıracak mekanizmaların oluşturulması, uyum politikalarının sahiplenilmesini güçlendirecektir.

Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarıyla geliştirilen iş birlikleri, insani yardım ve sosyal hizmetlerin daha kapsayıcı, hızlı ve etkin bir şekilde sunulmasına olanak tanımaktadır. STK, yerel yönetimlerle koordineli biçimde konteyner kentlerin kurulmasından psiko-sosyal destek merkezlerinin açılmasına, temel gıda ve hijyen ürünlerinin dağıtımından mesleki eğitim atölyelerine kadar birçok alanda müdahalede bulunmaktadır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi hassas grupların özel

ihtiyaçlarını gözetten programlar, bu iş birliklerinin toplumsal adalet ve kapsayıcılık ilkeleriyle şekillendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, STK'ların yerel bilgi ve kültürel hassasiyetleri gözetten yaklaşımlarıyla, göçmenlerin topluma entegrasyon sürecinde karşılaşabileceği sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadelede aktif roller üstlenmesi teşvik edilmelidir. Öte yandan, bu ortaklıklar yalnızca geçici czmler üretmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal dayanıklılığın inşasına da katkı sunmaktadır. Yerel yönetimlerin mekânsal ve sosyal entegrasyonu kolaylaştıracak kentsel dönüşüm ve istihdam politikaları ile sivil toplumun toplumsal uyumu destekleyen eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları birleştiğinde, iklim mltecipleri için daha sürdürülebilir, güvenli ve onurlu yaşam alanları oluşturulabilmektedir. Bu yönüyle, yerel yönetimler ve STK arasındaki iş birliği, iklim değişikliğine karşı yalnızca bir kriz yönetimi değil, aynı zamanda adil, katılımcı ve insan hakları temelli bir uyum süreci olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, bu süreçte finansal kaynakların sürdürülebilirliği ve şeffaf yönetimi için izleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması, projelerin başarısını ve devamlılığını garanti altına alacaktır.

Yerinden edilenlerin hukuki statülerinin netleştirilmesi ve uluslararası hukukta tanınmasının aciliyet taşıdığı açıktır. Mevcut düzenlemeler yetersiz kalmakta ve mağdurların korunmasında ciddi boşluklar oluşmaktadır. Bu nedenle, yerinden edilenlerin haklarının korunması ve sosyal güvenlik mekanizmalarına erişiminin sağlanması için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuki tanınmanın güçlendirilmesi zorunludur. Sosyal hizmet politikalarının iyileştirilmesi ise, mağdurların karşı karşıya kaldığı çok boyutlu kırılganlıkların giderilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Sağlık, eğitim, barınma ve psiko-sosyal destek gibi temel hizmetlerin kapsayıcı ve erişilebilir olması, yalnızca yerinden edilen bireylerin yaşam kalitesini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal uyumu da güçlendirmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmetlerin yerel ihtiyaçlara uygun, esnek ve bütüncül modellerle desteklenmesi gerekmektedir.

Toplumsal uyum ve entegrasyon süreçlerine yönelik reformlar da yerinden edilenlerin yeni yaşam alanlarına adaptasyonunu kolaylaştırarak sosyal dışlanmayı önlemede kritik bir rol oynamaktadır. Kapsayıcı eğitim programları, kültürel duyarlılık ve katılımcı mekanizmaların teşviki, toplumsal dayanışmayı artırarak uzun vadeli sosyal barışa katkı sağlamaktadır. Bunun yanında, iklim değişikliğine uyuma yönelik

stratejilerin geliştirilmesi, iklim kaynaklı yerinden edilmelerin önlenmesi ve etkilerinin hafifletilmesi açısından stratejik bir gerekliliktir. Dayanıklı altyapıların inşası, erken uyarı sistemleri, sürdürülebilir kalkınma uygulamaları ve çok aktörlü iş birliği mekanizmalarının hayata geçirilmesi, kırılgan grupların risklerini azaltmada etkili olacaktır.

Bu doğrultuda, yerinden edilenlerin haklarının etkin korunması için ulusal mevzuatın uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve ilgili tarafların koordineli bir şekilde çalışması elzemdir. Ayrıca, hukuki belirsizliklerin giderilmesi için özel yasa tasarılarının hazırlanması ve bu süreçte yerinden edilenlerin doğrudan katılımının sağlanması önerilmektedir. Sosyal hizmetlerin erişilebilirliğini artırmak amacıyla ise, hizmet sunumunda teknoloji temelli yeniliklerin ve yerel aktörlerin kapasitelerinin güçlendirilmesi desteklenmelidir. Toplumsal uyumun kalıcı olması için yerel yönetimler, STK'lar ve yerinden edilen topluluklar arasında sürdürülebilir diyalog platformları oluşturulmalı, böylece ihtiyaçlar doğrudan tespit edilip çözümler katılımcı biçimde geliştirilebilmelidir. Ayrıca, iklim değişikliği ile mücadele ve uyum politikalarının sosyal adalet ilkeleriyle bütünleşmesi, yerinden edilmelerin önlenmesinde ve mağdurların desteklenmesinde uzun vadeli başarıyı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, iklim değişikliği, sadece çevresel bir sorun olmanın ötesinde, insan hakları, sosyal eşitlik ve küresel adalet konularında da ciddi sonuçlar doğurmaktadır. İklim değişikliğine bağlı zorunlu yer değiştirmeler, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, yoksullar ve engelliler gibi kırılgan grupların yaşam koşullarını ağırlaştırmakta; hukuki belirsizlikler ve sosyal destek yetersizlikleri, bu kişilerin mağduriyetini artırmaktadır. Uluslararası toplumun ve devletlerin, yerinden edilenlerin hukuki statüsünü tanıması, sosyal hizmet politikalarını güçlendirmesi, toplumsal uyum süreçlerini desteklemesi ve iklim değişikliğine uyum stratejilerini geliştirmesi acil gereklilikler arasındadır. Sosyal adaletin sağlanması için bütünleşik ve hak temelli yaklaşımların benimsenmesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılmasında ve yerinden edilme kaynaklı insan hakları ihlallerinin önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak amacıyla, iklim değişikliği ile mücadelede kararlı ve somut adımlar atılması ve yerinden edilen bireylerin haklarının korunması küresel sorumluluğun vazgeçilmez unsurlarıdır.

KAYNAKÇA

- Abadie, L. M., Murieta, E. S., & Galarraga, I. (2020). The Costs of Sea-Level Rise: Coastal Adaptation Investments vs. Inaction in Iberian coastal cities. *Water*, 12(4), 1220.
- Acer, Y., Kaya, İ., & Gümüş, M. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 268–281.
- Adger, W. N. (2009). Social Capital, Collective Action, and Adaptation to Climate Change. *Economic Geography*, 79(4), 387–404.
- Adhikari, U., Nejadhashemi, A. P., & Woznicki, S. A. (2015). Climate Change and Eastern Africa: A Review of the Impact on Major Crops. *Food and Energy Security*, 4 (2), 110-132.
- Afifi, T., & Jäger, J. (Eds.). (2010). *Environment, Forced Migration and Social Vulnerability*. Heidelberg: Springer.
- Agrawala, S. (1998). Context and Early Origins of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *Climatic Change*, 39(4), 605–620.
- Agyeman, J., Bullard, R. D., & Evans, B. (2013). Joined-up Thinking: Bringing Together Sustainability, Environmental Justice and Equity. In J. Agyeman, R. D. Bullard & B. Evans (Eds.), *Just Sustainabilities: Development In An Unequal World*. Hoboken: Taylor & Francis.
- Akalın, M. (2014). İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyumsal ve Azaltım Stratejileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 103–120.
- Akbaş, İ. (2008). İklim Değişikliği ve İklim Mültecileri: Genel Bir Bakış. *Social Sciences Studies Journal*, 4(4), 5159–5172.
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29–43.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2, 58–83.
- Akkuş, A. (2021). Küresel Güney bBğlamında İklim Etiği ve İklim Adaleti Uygulamaları. *Çalışma ve Adalet Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17.
- Aksay, S.A., Ketenoğlu, O., & Kurt, L., (2005), Küresel Isınma ve İklim Değişikliği, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25): 29-41
- Akşit, B. (1998). İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. *Türkiye'de İç Bakış: Türkiye'de İç Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı (6–8 Kasım 1996, Gerede) Bildiriler Kitabı*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Akyel, Ö. (2009). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye'deki uygulamaları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aleksandrova, M., Schraven, B., & Serraglio, D. (2023, October 5). A real Game Changer? The Implications of the UN's Ruling on 'Climate Refugees'.

- Alessandrini, A., Ghio, D., & Migali, S. (2021). Population Dynamics, Climate Change and Cariability in Western Africa: The Case of Sahel Regions (Report. UR 30572 EN). Luxembourg: European Union.
- Alexander, M., Alexander, J., Arora, M., Slocum, C., & Middleton, J. (2019). A Bellwether for Climate Change and Disability: Educational Needs of Rehabilitation Professionals Regarding Disaster Management and Spinal Cord Injuries. *Spinal Cord Series and Cases*, 5, Article 97.
- Algan, N. (2002). Türk Boğazları'nda Çevresel Güvenlik. *Mülkiye Dergisi*, 26(234), 21–34.
- Altizer, S., Ostfeld, R. S., Johnson, P. T., Kutz, S., & Harvell, C. D. (2013). Climate Change and Infectious Diseases: From Evidence to a Predictive Framework. *Science*, 341(6145), 514–519.
- Amap. (2015). AMAP assesment 2015: Human Health In The Arctic. Arctic Monitoring and Assessment Programme. <https://www.amap.no/documents/doc/amap-assessment-2015-human-health-in-the-arctic/1346>
- Amap. (2017). Adaptation Actions For a Changing Arctic: *Perspectives From The Barents Area*.
- Ambrosini, M. (2013). Fighting Discrimination and Exclusion: Civil Society and Immigration Policies in Italy. *Migration Letters*, 10(3), 313-323.
- An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, L. (2021). İklim Değişikliğine Bağlı Çevresel Bozulmanın Göç Kararına Etkisi: Genel Bir Bakış. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 383–403
- Anderson, T., & Singh, H. (2020). Participatory Methodologies Enable Communities to Assess Climate-induced Loss and Damage.
- Anu, A., Sonia, G. L., & Ismail, K. (2023). Effect of Climate Change On Health In Older Persons. *Wits Journal of Clinical Medicine*, 5(2).
- Aos, T. (2002). The Politics Of Climate Change: A Review Of the Seventh Conference Of The Parties. *Journal of Environmental Law and Policy*.
- Apap, J. (2019). The Concept Of Climate Refugee: Towards a Possible Definition. *European Parliamentary Service*, ss. 621–893.
- Arctic Council. (2013). Arctic Resilience Interim Report 2013. Stockholm: Stockholm Environment Institute and The Stockholm Resilience Centre.
- Arı, F. & Gökpinar, F. B. (2021). İklim-Göç: Yeşil Teori Bağlamında Bir Güvenlik Analizi. *Uluslararası İlişkiler*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 41-53.
- Arı, İ. (2010). İklim Değişikliği ile Mücadelede Emisyon Ticareti ve Türkiye Uygulaması. DPT Uzmanlık Tezleri. Ankara.
- Arora, N. K. (2019). Impact of Climate Change on Agriculture Production and Its Sustainable Solutions. *Environmental Sustainability*, 2, ss. 95–96.
- Arpa, E. (2011). Sudan ve Darfur sorunu. *T.C. Türk İş birliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı*, 40(2), 97–122.
- Artan, T., & Uzun, K. (2017). İklim Mültecileri Bağlamında Yeşil Sosyal Hizmet Üzerine Bir Tartışma. *Journal of Current Researches On Social Sciences (JoCReSS)*, 7(4)
- Arun, Ö., & Karademir Arun, B. (2023). *İklim Değişikliği Kaynaklı Afetler ve Türkiye'de Yaşlı Hakları*. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

- Asar, A. (2022). *Vatansızlık: Uluslararası Temel Belgelerde Vatansız Kişiler ve Hakları* (1. baskı). Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Ash, K., & Obradovich, N. (2020). Climatic Stress, Internal Migration, and Syrian Civil War Onset. *Journal of Conflict Resolution*, 64(1), 3–31.
- Asian Development Bank (ADB). (2012). Addressing Climate Change and Migration In Asia and The Pacific: Final Report. Mandaluyong City, Philippines.
- Atalık, A. (2006). Küresel Isınmanın Su Kaynakları ve Tarım Üzerine Etkileri. *Bilim ve Ütopya*, 139, 18–21.
- Atamer, S. (2010). *Uluslararası Çevre Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ateş, İ. (2008). Küresel Isınmanın Sebep Olacağı Siyasal ve Ekonomik Gelişmeler ve Muhtemel Türkiye Yansımaları (Yüksek Lisans Tezi). Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik, H. (2017). *Küresel Isınmaya Yol Açan Sera Gazları Bakımından Avrupa Birliği Ülkelerinin Durumu*. In H. Atik (Ed.), *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* (ss. 111–122). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Avrupa Çevre Ajansı. (2019). *Avrupa'nın k-Kara Bulutu Raporu*.
- Aybay, R., Özbek, N., & Ersen, P. (2019). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(1), 8–14.
- Aydın, M. E., & Şahin, A. D. (Eds.). (2023). *İklim Değişimi Çerçevesinde Su Kaynaklarının Mevcut Durumu ve Geleceği*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Azam, M. (2011). Factors Driving Environmentally Induced Migration In The Coastal Regions Of Bangladesh: An Exploratory Study (Master's thesis). Universität Freiburg, Germany.
- Bachram, H. (2004). Climate Fraud and Carbon Colonialism: The New Trade In Greenhouse Gases. *Capitalism Nature Socialism*, 15(4), 1–16.
- Bagshaw, S. (2007). Responding To The Challenge of Internal Forced Migration: The Guiding Principles on Internal Displacement. In R. Cholewinski, R. Perruchoud, & E. MacDonald (Eds.), *International Migration Law* (pp. 189–203). T.M.C. Asser Press.
- Balaban, O., Özgür, B., & Sakar, B. (2021). *İklim Değişikliği, Göç ve Yerel Yönetimler* (G. Tuçaltan, Ed.; G. Tuçaltan & B. İçdem, Yay. Haz.). SKL International AB. (Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi II- Kitap 2)
- Bamber, J. L., Oppenheimer, M., Kopp, R. E., Aspinall, W. P., & Cooke, R. M. (2019). Ice Sheet Contributions to Future Sea-Level rise From Structured Expert Judgment. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(23), 11195–11200.
- Barnett, J. (2003). Security and Climate Change. *Global Environmental Change*, 13(1), 7–17.
- Barnett, J. (2010). Human Rights and Vulnerability To Climate Change. In S. Humphreys (Ed.), *Human rights and climate change* (pp. 257–271). Cambridge University Press.

- Barnett, J., & Adger, W. N. (2007). Climate Change, Human Security and Violent Conflict. *Political Geography*, 26(6), 639–655.
- Batan, M. (2014). Küresel İklim Değişikliği ve Beklenen Sonuçları (Doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Bates, D. C. (2002). Environmental refugees? Classifying Human Migrations Caused By Environmental Change. *Population and Environment*, 23(5), 465–477.
- Bauman, Z. (1999), *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar* (Çev. Ülker Öktem), Sarman Yayınları, İstanbul.
- Bayram, M. (2017). Çin'in Darfur Politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 229–250.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Becker, M., Papa, F., Karpytchev, M., Delebecque, C., Krien, Y., Khan, J. U., ... & Calmant, S. (2020). Water Level Changes, Subsidence, and Sea Level Rise In The Ganges–Brahmaputra–Meghna Delta. *Proceedings Of The National Academy Of Sciences*, 117(2), 1065–1074
- Begum, R. (1993). Women In Environmental Disasters: The 1991 Cyclone In Bangladesh. *Focus On Gender*, 1(1), 34–39.
- Berner, J., & Furgal, C. (2004). Human Health. In Arctic Climate Impact Assessment (pp. 863–906). Cambridge University Press.
- Bettini, G. (2014). Climate Migration As An Adaptation Strategy: De-securitizing Climate-Induced Migration or Making the Unruly Governable? *Critical Studies On Security*, 2(2), 180–195.
- Biermann, F. & Boas, I. (2010). Preparing For a Warmer World: Towards A Global Governance System to Protect Climate Refugees, *Global Environmental Politics*, 10(1), 60-88.
- Biermann, F., & Boas, I. (2019). Climate Change and Migration: A Case for a Global Governance Framework. *Global Environmental Change*, 30, 52-63.
- Biermann, F., Boas, I. (2008). Protecting Climate Refugees: The Case For a Global Protocol. *Environment: Science and Policy For Sustainable Development*, 50(6), 8-17.
- Bilben, M.S. (2019). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak, *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(2).
- Birkmann, J., vd., (2016). *Strengthening Resilience to Climate Change Impacts and Disasters: Key concepts and approaches*. United Nations University Institute For Environment and Human Security (UNU-EHS).
- Biter, N. (2018). İklim Adaletsizliği ve Görünmez Mülteciler: Çevre/İklim Mültecileri. *Toplum ve Hekim*, 33(4), 284-296.
- Black, R. (2001). Environmental Refugees: Myth or Reality? The United Nations High Commissioner for Refugees Working Paper No. 34, Geneva.
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A. & Thomas, D. (2011). The Effect Of Environmental Change On Human Migration. *Global Environmental Change*, 21, 3-11.

- Bodansky, D. (2001). The History of The Global Climate Change Regime. In L. L. North & S. R. Elliott (Eds.), *International Relations and Global Climate Change* (pp. 23–40). MIT Press.
- Bodansky, D. (2010). *The International Climate Change Regime: A Guide to the Literature*. Review of Environmental Economics and Policy, 4(2), 228-241.
- Bozlağan, R. (2004). Birleşmiş Milletler Uygulamaları ve Yerel Yönetimler. *Yerel Yönetimler Dergisi*, 6(22), 2229-239
- Bozoğlu, B. (2019). *21. Yüzyılda İklim Krizi, Paris Anlaşması ve İklim Değişikliğine Uyum*, Dorlion Yayınevi, İstanbul:2019.
- Bozoğlu, B., Keskin, B., & Çavdar, S. (2003). *Küresel Isınma. 6. Çevre Sorunları Öğrenci Yaklaşımları Sempozyumu* Nisan 2003. Mersin.
- Brook, E. J. (2005). Tiny bubbles tell all. *Science*, 310(5752), 1285–1287.
- Brown, O. (2008). Migration and Climate Change. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31, Switzerland, s. 17
- Brown, O. (2010). *Migration and Climate Change*. International Organization for Migration. Geneva, Switzerland, s. 46.
- Buchner, B. K., Brown, J., & Corfee-Morlot, J. (2015). *Global Landscape of Climate Finance 2015*. Climate Policy Initiative
- Bulkeley, H., & Castán Broto, V. (2013). Government by Experiment? Global Cities and The Governing of Climate Change. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 38(3), 361–375.
- Bulkeley, H., Schroeder, H., Janda, K., Zhao, J., Armstrong, A., Chu, S. Y., & Ghosh, S. (2011). The Role of Institutions, Governance and Urban Planning for Mitigation and Adaptation. In D. Hoornweg, M. Freire, M. J. Lee, P. Bhada-Tata, & B. Yuen (Eds.), *Cities and Climate Change: Responding To An Urgent Agenda* (pp. 125–159). Washington, DC: The World Bank.
- Bunyavanich, S., Landrigan, C. P., McMichael, A. J., & Epstein, P. R. (2003). The Impact of Climate Change on Child Health. *Ambulatory Pediatrics*, 3(1), 44–52.
- Burke, M. & Emerick, K. (2016). Adaptation to Climate Change: Evidence From US Agriculture, *American Economic Journal: Economic Policy*, 8(3), ss. 106-140.
- Buzan, B., Waeber, O. & Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Londra: Lynne Rienner.
- Byrne, C. M., & Glover, L. (Year). *Environmental Justice: Discourses in International Political Economy*. In *Energy and Environmental Policy Series* (Vol. 8, pp. 3–17). New Brunswick, NJ and London: Transaction Publishers.
- Byrne, J., C. Martinez, & L. Glover (2002), A Brief in Environmental Justice, Ed. John Cali, H. (2010). *Çevresel Güvenliğin Sınıraşan Boyutları, Yerelden Küresele Sınıraşan Suçlar*, 235-254, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Campbell, B., Mann, W., and Meléndez-Ortiz, R. (2011). Agriculture and Climate Change: A Scoping Report, <https://climatefocus.com/wp-content/uploads/2022/06/Agriculture-and-Climate-Change-Scoping-Report.pdf>, (E.T. 10.06.2024).

- Cameron M. P. (2018). "Climate Change, Internal Migration, and the Future Spatial Distribution of Population: A Case Study of New Zealand". *Population and Environment* 3 (2018) 239-260.
- Cameron, J., & Haanstra, A. (2008). Development Made Sexy: How It Happened and What It Means. *Third World Quarterly*, 29(8), 1475–1489.
- Caney S. (2016). The Struggle for Climate Justice In a Non-Ideal World. *Midwest Studies In Philosophy* 40/1 (2016) 9-26.
- Caney, S. (2010). Climate Change, Human Rights and Moral Thresholds. In S. Humphreys (Ed.), *Human Rights and Climate Change* (pp. 69–90). Cambridge University Press.
- Carter, A., & Schuster, A. (2018). Financing Climate Change Mitigation and Adaptation: The Role of Financial Instruments. *Environmental Economics and Policy Studies*, 20(4), 567-586.
- Carter, J., Mankikar, D., & White, R. (2014). Healthy Places: Building a Strong Evidence Base For Environmental and Public Health Actions. Public Health England.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 1951, s. 16.
- Challen P. C. (2010). Migration in the 21st Century: How Will Globalization and Climate Change Affect Migration and Settlement? Canada 2010
- Clayton, S. W. W, Manning, C., Krygsman, K., & Speiser, M. (2017). *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Implications, and Guidance*. American Psychological Association, and ecoAmerica, Washington, D.C.
- Cole, J. C., Gillis, A. J., van der Linden, S., Cohen, M. A., & Vandenbergh, M. P. (2023). Social Psychological Perspectives on Political Polarization: Insights and Implications for Climate change. *Nature Reviews Psychology*
- Costello, A. ve ark. (2009). Managing the Health Effects of Climate Change (Lancet Commission). *The Lancet*, 373: 1693- 1733.
- Coşkun Y, N. (2021). 21. Yüzyılda Bir Çevre Hakkı İhlali Örneği: İklim Mültecileri (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı). Ankara.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz, Sayı 17, ss.67-91.
- Çelik, T., & Yılmaz, R. (2021). İklim Değişikliğinin Etkilerinin Azaltılması: Stratejik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri. *Çevre Bilimleri Dergisi*, 24(1), 43-57.
- Çetintaş, H. & Türköz, K. (2017). İklim Değişikliği ile Mücadelede Karbon Piyasalarının Rolü, *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute* Volume: 20 - Number: 37, June 2017.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Çiftçi, C. (2012). Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları, Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilme Projesi. Avrupa Birliği. 2010-2012

- ÇOB (2008). *Atık Yönetimi Eylem Planı (2008-2012)*, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Yayını: Ankara.
- Çoban, A. (2016). Toplumsal ve İklimsel Adaletsizlik Sarmalında İklim Siyaseti, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Çorabatır, M., & Hassa, F. (2013). Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor, Ankara: İGAM.
- Dang, H.-A. H., Nguyen, M. C., & Trinh, T.-A. (2023). Does Hotter Temperature Increase Poverty and Inequality? Global Evidence From Subnational Data Analysis (Policy Research Working Paper 10466). Development Data Group & Poverty and Equity Global Practice
- Davarcioğlu, B., & Lelik, A. (2018). Küresel iklim Değişikliği ve Uyum Çalışmaları: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 7(2), 376-392.
- Davidson, Marc D. (2008), Wrongful Harm to Future Generations: The Case of Climate Change, *Environmental Values*, vol.17, no.4, pp.471-488.
- Davis, M. (2001). Global Warming and Its Impact on Ecosystems. *Environmental Studies Journal*, 18(1), 24-35.
- De Haas, H., Czaika, M., Flahaux, M.-L., Mahendra, E., Natter, K., Vezzoli, S. & Villares-Varela, M. (2019). International Migration: Trends, determinants, and Policy effects. *Population and Development Review*, 45(4), 885-922.
- De Waal, (2005). *Famine That Kills*, Oxford University Press, Oxford.
- Dembroff, R. (2020). The Paris Rulebook: A Framework for Global Climate Action. *Harvard Environmental Law Review*, 44(2), 317-339.
- Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2), 37–54.
- Demir, A. (2022). Turkey Evaluation at The Paris Agreement and The 26th Conference of The Parties (COP 26): Obligations and Responsibilities. *Biological Diversity and Conservation*, 15(2), 162-170.
- Demiral, S. (2022). Belirsizliğin Ortasında Çocukluk Deneyimi. *ViraVerita E-Dergi*, 15, 207–237.
- Demirbaş, M., & Aydın, R. (2020). Ekolojik Yaşam Bilimleri Durumu: İnceleme. *Ecological Life Sciences*, 15(4), 5A0143. ISSN: 1308 7258 (NWSAELS). Alınma: 06.08.2020, Kabul: 25.10.2020. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Adana-Türkiye
- Demirbilek, M. (2016). Çevre, Çevre Mültecileri ve Yeşil Sosyal Hizmet. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(3), 905-914.
- Demircan, M. (2019). Sıcaklık Verilerindeki Kırılma Tarihleriyle İklim İndekslerinin İlişkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Fiziki Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.
- Demirci, M. (2013a). İklim Değişikliği ve Dağıtıcı Adalet. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 183-203.
- Demirci, M. (2013b). İklim Etiği ve Özdeşlik Sorunu. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 225–248.

- Demirci, M. (2014). İklim Değişikliğinin Yerel Bir Sorun Olarak İnşası. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 103-114.
- Demirdal, M. B. (2019). İnsan Haklarının Temellendirilmesine Yardımcı Bir Kavram: Adalet ilkeleri. *İnsan Hakları Yıllığı*, 37, 1–35.
- Demirgöz Bal, M. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Demirhan, Y & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum Dergisi*. S.9. 2015.
- Dietzel, A. (2017). The Paris Agreement – Protecting the Human Right to Health? *Global Policy* 8 (3): 313-321.
- Doğan S. & Tüzer M. (2011). Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.
- Doğan, B. K., & Aykara, A. (2024). İklim Krizi Bir Kadın Hakları Krizi Mi? *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 155-170.
- Döş, M., & Kır, M. (2013). Mülteci Çocukların Sosyal Uyumunu Destekleyen Etkinlikler ve Sosyal Yardımlar. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 9(2), 43-58.
- Duvar, (2018). Dilovası'nda Kanserden Ölümler Dünya Ortalamasının 2 Buçuk Kat Üzerine Çıktı.
- Duyck, S. & Lador, Y. (2016). Human Rights and International Climate Politics: Human Rights Into Climate Actions After Paris: Opportunities For The UNFCCC, the Human Ri- 70 İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 36, 2018, s.31-74.
- Dülger, M. (2023). Hukukun Teleolojisi [Legal Teleology]. *Sakarya Hukuk Dergisi*, Araştırma makalesi. <https://doi.org/10.56701/shd.1289406>
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2020). Kömür ve Sağlık: Küresel Bir Bakış.
- EC-DGE (2005). The Impacts and Costs of Climate Change, Watkiss, Paul; Tom Downing; Claire Handley ve Ruth Butterfield, AEA Technology Environment Stockholm Environment Institute, Oxford, Final Report, s. 9.
- Ekici, M. (2022). Bir Kamu Politikası Olarak Türkiye'nin İklim Değişikliği Politikası (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı).
- Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, ss. 10-58.
- Elliott, L. & Caballero-Anthony, M. düz., (2012). *Human Security and Climate Change in Southeast Asia: Managing Risk and Resilience*. Abingdon: Routledge.
- Elmassah, S., & Omran, G. (2014). Would Climate Change Affect the Imports of Cereals? The Case of Egypt. In *Handbook of Climate Change Adaptation* (Vol. 61, pp. 1–22).
- Erdoğan, M. (2020). *Uyum Kapsamında Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Erinç, S. (2015). *Jeomorfoloji II*. İstanbul: Der Yayınları
- Erol, M. & Ersever, O. G. (2014), Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 47-68.
- Ersoy, G., & Uysal Oğuz, C. (2021). Arktik Yerli Halkları İçin İnsan Güvenliği Sorunu Olarak İklim Değişikliği. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 3(1), 156-179.

- Evans, D., & Price, M. (2009). Measure For Measure: Utilizing Legal Norms and Health Data in Measuring the Right to Health. In F. Coomans, F. Grünfeld, & M. T. Kamminga (Eds.), *Methods of Human Rights research*. Intersentia.
- Faist, T. & Schade, J. (ed.) (2013). *Disentangling Migration and Climate Change. Methodologies, Political Discourses and Human Rights*. Springer.
- Farbotko, C. (2012). Skilful Seafarers, Oceanic Drifters or Climate Refugees? Pacific People, News value and the Climate Refugee Crisis. In K. Moore, B. Gross, & T. Threadgold (Eds.), *Migrations and the media* (pp. 119–142). Peter Lang Publishing.
- Federal Çevre Ajansı (Umweltbundesamt). (2019). *Climate Change in Germany – Policies and Strategies*. ss. 10-25.
- Femia, F., & Werrel C. (2013), Climate Change Before and After The Arab Awakening: The Cases Of Syria And Libya, F. Femia Ve C. Werrel (Ed.), *The Arab Spring And Climate Change*, Ss.23-32, Stimson The Center For Climate And Security.
- Figueroa, R & Mills, C. (2003). Environmental Justice. İçinde Jamieson, D. (ed.). *A Companion to Environmental Philosophy*. Blackwell Publishers, Massachusetts, ABD.
- Finn, J. L. (2020). *Just Practice: A Social Justice Approach to Social Work*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisher, S. (2011). Climate Change and Human Security in Tuvalu. *Geography Compass*, 5(11), 777-791. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00436.x>
- Food and Agriculture Organization (FAO) & United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2021). *Child Nutrition and Food Systems* (p. 17). Rome. <https://www.fao.org/documents/card/en/c/cb2431en>
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2000). FRA 2000 On Definitions of Forest and Forest Change (Working Paper 33). Forest Resources Assessment Programme. Rome, Italy.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2009). *Coping with a Changing Climate: Considerations for Adaptation and Mitigation in Agriculture* (Environment and Natural Resources Management Series No. 15).
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2017). *The State of the World's Forests 2016: Forests and Agriculture: Land-Use Challenges and Opportunities*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2018a). *The State of Food and Agriculture 2018: Migration, Agriculture and Rural Development* (ss. 30–35, 50–55). Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2018). *Water Management for Sustainable Agriculture in Africa*. Sayfa: 15-25. <http://www.fao.org/3/i9546en/I9546EN.pdf>
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2023). *The State of Food and Agriculture 2023: Climate Change, Agriculture and Food Security*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome.
- Forsyth, T., & McDermott, C. L. (2022). When Climate Justice Goes Wrong: Maladaptation and Deep Co-Production in Transformative Environmental Science and Policy. *Political Geography*, 98, 102691.

- Foster, J. B. & Magdoff, F. (2014). *Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler Kapitalizm ve Çevre Üzerine Bir Rehber*. (Ö. Aksakal, Çev.). İstanbul: Patika Kitap. (Orijinal baskı, 2011).
- Gain, A. K., Giupponi, C., & Renaud, F. G. (2015). Flood-Related Climate Change Vulnerability and Risk Perceptions in the South-West Coastal Bangladesh. *Environmental Science & Policy*, 48, 38-47.
- GAR. (2015). Erian W., Katlan B., Assad N. & Ibrahim S. F., Effects of Drought and Land Degradation on Vegetation Losses: in Africa, Arab Region, Drought and Conflict in Syria, Drylands in South America and Forests of Amazon and Congo Rivers Basins. Background Paper Prepared for the 2015 Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction.
- Garkisch, M., Heidingsfelder, J. & Beckmann, M. (2017). Third Sector Organizations and Migration: A Systematic Literature Review on The Contribution of Third Sector Organizations In View Of Flight, Migration and Refugee Crises. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28(5), 1839-1880.
- Gaskin, C. J., Taylor, D., Kinnear, S., Mann, J., Hillman, W. & Moran, M. (2017). Factors Associated With the Climate Change Vulnerability and The Adaptive Capacity Of People With Disability: A Systematic Review. *Weather, Climate, and Society*, 9(4), 801-814.
- Geist, H. J., & Lambin, E. F. (2002). Proximate Causes and Underlying Driving Forces of Tropical Deforestation. *BioScience*, 52(2), 143–150.
- Gemenne F., Brücker P. & Lonesco D. (Eds.). (2014). The State of Enviromental Migration 2014-A Review of 2013. International Organization for Migration, SciencePo 2014.
- Gershon, A., & Barrett, C. B. (2014). Economic Forces and Land Use Patterns in Africa. *Environmental Economics and Policy Studies*, 16(1), 1-24.
- Glaab, K. (2017), A Climate For Justice? Faith-Based Advocacy On Climate Change At The United Nations. In *The Role Of Religion İn Struggles For Global Justice* (Pp. 42-56). Routledge
- Global Climate Initiative. (2021). *2021 Climate Report: Nationally Determined Contributions and the Path to Net Zero*. Global Climate Initiative.
- GoB-Government of Bangladesh. (2021). *Mujib Climate Prosperity Plan Decade 2030*. Bangladesh Presidency. People's Republic of Bangladesh.
- Goudet, J.-M., Aly Owais, H. M., Ahmed, H. U., & Ridde, V. (2023). Intersecting Vulnerabilities: Unraveling the Complex Relationship between Women, Climate Change, and Mental Health in Bangladeshi Communities. medRxiv.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458 sayılı Kanun), 2013, s. 15-25
- Guo, Y., Barnett, A.G. & Tong, S. (2012). High Temperatures-Related Elderly Mortality Varied Greatly from Year to Year: Important Information for Heat-Warning Systems. *Sci Rep*, 2: 830
- Gümrükçü, H., Şimşek, A. İ. & Ersoy, G. (2016). *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Güran, H. Ş. (2024). İklim Değişikliği ve Gıda Güvencesi. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, 2(2).

- Hadden, J. (2015). *Networks in Contention: The Divisive Politics of Climate Change*. New York: Cambridge University Press.
- Hadjilambrinos, C. (1999). For Richer or for Poorer? The Role of Science, Politics, and Ethics in the Global Climate Change Policy Debate, *Bulletin of Science, Technology and Society*, 19(6), 521-531.
- Hanna, R., & Paulina, O. (2016). Implications of Climate Change for Children in Developing Countries. *The Future of Children*, 26(1), 115-132.
- Harvey, D. (2002). *Sosyal Adalet, Postmodernizm ve Şehir* (A. Alkan & B. Duru, Der. ve çev.). In A. Alkan & B. Duru (Ed. ve çev.), *20. yüzyıl kenti* (ss. 215-248). Ankara: İmge Yayınevi.
- Heinen, P., Klauer, B., & Heitz, C. (2016). Economic Costs of Climate Change Impacts: Global and Regional Damage Projections. *Environmental Economics*, 2(4), 1-11.
- Hickel, J., & Giorgos K. (2019). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, Vol. 25, No. 4, 2019: 1-18
- Hillmann F., Pahl M., Rafflenbeul B. & Sterly H. (eds.). (2015). *Environmental Change, Adaptation and Migration: Bringing in the Region*. Springer 2015.
- Hodgkinson, D., Burton, T., Anderson, H., & Young, L. (2010). The Hour When the Ship Comes in: A Convention for Persons Displaced by Climate Change. *Monash University Law Review*, 38(1), 69-120.
- Hoffmann, R., Dimitrova, A., Muttarak, R., Crespo Cuaresma, J. & Peisker, J. (2020). A Meta-Analysis of Country-Level Studies on Environmental Change and Migration. *Nature Climate Change*, 10 (10), 904-912.
- Homer-Dixon, T.F. (1994). Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases, *International Security*, 19(1), 5-40.
- Hossain, K. (2013). Securing the rights: A Human Security Perspective In The Context of Arctic Indigenous Peoples. *The Yearbook Of Polar Law*, 5, 491-522
- Hoşgör, Ş. (1998). *Türkiye’de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunlar ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkiye’de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Huang, Z., Jia, X., & Ge, L. (2010). Sampling Approaches For one-Pass Land-use/Land-Cover Change Mapping. *International Journal of Remote Sensing*, 31(6):1543-1554.
- Huckstep, S. & Dempster, H. (2023). *The Australia-Tuvalu Climate and Migration Agreement: Takeaways and Next Steps*. Center for Global Development. Erişim adresi: <https://www.cgdev.org/publication/australia-tuvalu-climate-and-migration-agreement-takeaways-and-next-steps>
- Hugo, G. (1996). Environmental Concerns and International Migration. *International Migration Review*, 30 (1), 105-131.
- Huntjens P. & Zhang T. (2016). Climate Justice: Equitable and Inclusive Governance of Climate Action. The Hague Institute, Working Paper, 16 April. Source.
- Ide, T. (2018), Climate War İn The Middle East? Drought, The Syrian Civil War And The State Of Climate-Conflict Research, *Current Climate Change Reports*, Vol. 4, No.4, Ss. 347- 354

- IDMC. (2017). Africa Report on Internal Displacement. Internal Displacement Monitoring Centre, Switzerland.
- Ikeda, K. (1995). Gender Differences in Human Loss and Vulnerability in Natural Disasters: A Case Study from Bangladesh, *Indian Journal of Gender Studies*, 2(2), 171-193.
- Ilık Bilben, M. S. (2018). Yeni Bir Toplumsal Düzenin Doğum Sancısı: İklim Adaletsizliği ve Hak Temelli Yaklaşımın Önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8, 213-226.
- Ilık, M. S. (2017). Yeni Bir Küresel Problem, Eski Bir Başa Çıkma Mekanizması: Antropojenik İklim Değişikliği Kaynaklı Göç ve Türkiye (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Antalya.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2007a). Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2007b). Summary for Policymakers. In S. Solomon, D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K. B. Averyt, M. Tignor, & H. L. Miller (Eds.), The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (pp. xx–xx). Cambridge University Press.
- International Organization for Migration. (2009a). IOM migration glossary: Second edition. International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2014a). Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2014b). Fifth Assessment Report: Climate Change 2014 - Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Intergovernmental Panel on Climate Change.
- International Organization for Migration (IOM). (2017). Assessing The Climate Change, Environmental Degradation and Migration Nexus in South Asia. International Organization for Migration Bangladesh. https://publications.iom.int/system/files/pdf/environmental_degradation_nexus_in_south_asia.pdf (E.T.11.07. 2024)
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2018). Global warming of 1.5°C: An IPCC Special Report on the Impacts of Global Warming of 1.5°C above Pre-Industrial Levels and Related Global Greenhouse Gas Emission Pathways (p. 54). <https://www.ipcc.ch/sr15/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2019). Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes In Terrestrial Ecosystems (pp. 14–25). Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). Climate change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment

- Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (V. Masson-Delmotte et al., Eds.). Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). Climate change 2022: Impacts, adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2007). Climate change 2007: The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (S. Solomon, D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K. B. Averyt, M. Tignor, & H. L. Miller, Eds.). Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg1/>
- International Organization for Migration (IOM) (2014). The Effects of Environmental Change on Migration and Displacement. International Organization for Migration.
- International Organization for Migration (IOM). (2009b). Compendium of IOM's Activities In Migration, Climate Change and The Environment.
- International Organization for Migration (IOM). (2020). *World Migration Report 2020*.
- International Rescue Committee (IRC). (2019). *The IRC at Work: Health Programs for Women and Children in Crisis Settings*. IRC Publications.
- International Rescue Committee (IRC). (2020). Gender-Based Violence and Women's Health Services in Conflict and Crisis Settings. IRC.
- Inuit Tapiriit Kanatami. (2019). National Inuit Climate Change Strategy. Inuit Tapiriit Kanatami.
- Islam, M. A., de Bruyn, L. L., Warwick, N. W. M., & Koech, R. (2021). Tuzluluktan Etkilenen Eşik Verim Kaybı: Bangladeş'in Kıyı Bölgelerinde Kurak Mevsim Pirinç Yetiştiriciliğinin Tuzluluk Yönetimi İçin Adaptasyon Dönüm Noktalarının Bir İşareti. *Environmental Management*, 288, 112413.
- Islam, M. R., & Shamsuddoha, M. (2021). *Rehabilitation and Relocation Program for Climate Displaced People of Bangladesh*. In Leal Filho, W. (Ed.), *Climate Change and Disaster Risk Management* (pp. 1–15).
- Ito, R., Vasconcelos, H. L., & Feeley, K. J. (2018). Global Climate Change Increases Risk of Crop Yield Losses and Food Insecurity in the Tropical Andes. *Global Change Biology*, 24(2), 592-602
- IUCN (International Union for Conservation of Nature). (2020). *Nature-Based Solutions to Climate Change*. Gland, Switzerland: IUCN. Sayfa 15-18.
- Ivanova, M. (2010). UNEP in Global Environmental Governance: Design, Leadership, Location. *Global Environmental Politics*, 10(1), 30–59.
- İçduygu, A. & Sert, D. (2011). Transit Göç: Kavramsal Bir Çerçeve ve Türkiye Örneği. Mülteci Hakları Koordinasyonu Raporları.
- İçduygyu, A. & Ünalın, T. (1998). *Türkiye'de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*. Edt.: A. İçduygu ve Diğ. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- İlkin, E., Dikmen, R., Şahin, S., & Arıöz, A. (2024). Göç ve İklim Değişikliğinin Kadın Sağlığına Etkisi. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi (Turkish Journal of Health Research)*, 5(1)

- Jimenez, J., Pasztor, E. M., Chambers, R. M., & Fujii, C. P. (2014). Social Policy and Social Change: Toward the Creation of Social and Economic Justice. California: Sage Publications.
- Jónsson G. (2010). The Environmental Factor in Migration Dynamics: A Review of African Case Studies. International Migration Institute, James Mart'in 21st Century School University of Oxford 2010.
- Kadioğlu, M., & İskender, H. (2001). *Acil Durumlarda Basın ve Halkla İlişkilerin İlkeleri*, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
- Kanlı, İ.B. & Başköy D. (2018). Küreselleşme ve Çevre Sorunları Bağlamında Göç: İklim Mültecileri, *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), ss. 21-39.
- Kapluhan, E. (2013). Türkiye’de Kuraklık ve Kuraklığın Tarıma Etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 487-510. İstanbul. ISSN: 1303-2429.
- Karaca, M., & Demir, S. (2019). Küresel Isınma ve Sıcaklık Artış Senaryoları: Gelecek Projeksiyonları. *Uluslararası İklim Çalışmaları Dergisi*, 16(3), 120-135.
- Karagöz, T. (2021). Climate Refugees: Understanding the Challenges for Climate Refugees. *Journal of International Relations and Political Science*, 1(1), ss. 38-58. Kararına Etkisi: Genel Bir Bakış. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 383-403
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk Refahı Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:18, Sayı:3, 887 – 906.
- Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1-12
- Karakoç, D. Y., & Kovancı, E. (2019). Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 344–357
- Karaman, K., & Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağ: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *ZfWTZeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1), 211-226.
- Karasu, M. A. (2017). Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(3), 84
- Kaya Örk, E., & Çömez Polat, F. (2023). Çevresel Adaletsizlik Mağduru Grupların İhtiyaçlarını Karşılamada Yeni Bir Model Çnerisi: Yeşil Sosyal Hizmet Birimleri Kurulması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(2), 695–712.
- Kaya, M. (2017). Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri Özel ve Kamusal Alan Engelleri. *Diyalektolog-Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 127-144
- Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek. *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 87–108. <https://www.uidergisi.com.tr/article/262>
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 17-34
- Kaypak, Ş. (Yıl: 2018). Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(Özel Sayı), 1–22.
- Keleş, R. (2016). *İnsan, Çevre, Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Keskin, F. (2009). Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme, *Uluslararası İlişkiler*, 6(21), 67–88.
- Khatun M. (2013). Climate Change and Migration in Bangladesh: Golden Bengal to Land of Disasters. *Bangladesh E-Journal of Sociology* 10/2 (2013) 64-79.
- Khavarian-Garmsir, A. R., Pourahmad, A., Hataminejad, H. & Farhoodi, R. (2019). Climate Change and Environmental Degradation and the Drivers of Migration in the Context of Shrinking Cities: A Case Study of Khuzestan province, Iran. *Sustainable Cities and Society*, 47, 101480.
- Kılıçaslan, S. C. (2016). *Sosyal Hizmet ve Öteki/Disiplinlerarası Yaklaşım*. (Ed. Pınar Akkuş- Özgür Başpınar Aktütün), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, AB'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul.
- Kızılkaya, M. (2014). Türkiye'de İç Göçün Sosyo Ekonomik Nedenleri: Ardahan İli Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Kibreab, G. (2003). Citizenship Rights and Repatriation of Refugees. *The International Migration Review*, 37(1), 24-73.
- Klein, N. (2014). *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*. New York: Simon & Schuster.
- Klepp, S., & Herbeck, J. (2016). The Politics of Environmental Migration and Climate Justice In The Pacific Region. *Journal of Human Rights and the Environment*, 7, 54–73.
- Koçak, Y.& Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri.Kafkas Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,3(3), 163-184.
- Kolbert, E. (2015). *Field Notes From a Catastrophe*. New York: Bloomsbury.
- Kori, S. (2023). The Psychosocial İmpact of Climate Change Among Smallholder Farmers: A Potential Threat to Sustainable Development. *Frontiers in Psychology*, 14, 1067879.
- Korkmaz, A. Ç. (2014). Sığınmacıların Sağlık ve Hemşirelik Hizmetlerine Yarattığı Sorunlar, *Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi*, 1(1).
- Kosanic A, Petzold J, Martín-López B,& Razanajatovo M. (2022). Kapsayıcı Bir Gelecek: İklim ve Çevresel Değişim Bağlamında Engelli Nüfuslar. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 55, 101159.
- Koubi, V., Spilker, G., Schaffer, L., & Bernauer, T. (2016). Environmental Stressors and Migration: Evidence from the Developing World. *World Development*, 79, 1–16
- Kovancı, E. & Karakoç, D., Y. (2017). İklim Adaletsizliğine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış, Academia, Ankara.
- Köse, İ. (2018). İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 9 (1), 55-81.
- Kulkarni, J. S. (2003). A Southern Critique of the Globalist Assumptions about Technology Transfer in Climate Change Treaty Negotiations, *Bulletin of Science, Technology and Society*, 23(4), 256-264.

- Kumar, B., Darjee, P. R., Neupane, P. R., & Köhl, M. (2023). Proactive Adaptation Responses by Vulnerable Communities to Climate Change Impacts. *Sustainability*.
- Kurnaz, L., (2019). *Son Buzul Erimeden İklim Değişikliği Hakkında Öğrenmek İstedğiniz Her Şey*. Doğan Kitap. Eylül 2019. ISBN: 978-605-09-6611-4.
- Külüşlü, E. (2020). “İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu.” MHB 40, no.2, (Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, ss. 1175-1197.
- Lacroix, R. (2014). Cultural Exchange and Integration Initiatives For Refugees: A Case Study. *International Migration Review*, 48(4), 987-1010.
- Larsen, J. N., & Fondahl, G. (Eds.) (2014). *Arctic Human Development Report: Regional Processes and Global Linkages*. (TemaNord 2014; No. 567). Nordic Council of Ministers.
- Leist, A. (2007). Ökologische Gerechtigkeit als bessere Nachhaltigkeit, *APuZ, Ökologische Gerechtigkeit*, bpb: 3-9.
- Lewis, J. (1989). Sea Level Rise: Some Implications for Tuvalu. *Environmentalist*, 9, 269–275.
- Li, Q. & ark. (2016). Association Between Children's Forced Vital Capacity and Long-Term Exposure to Local Ambient Temperature in China: A National Cross-Sectional Survey. *Science of the Total Environment*, 557–558, 880–887
- Linnerooth-Bayer, J., Mechler, R., & Schinko, T. (Eds.). (2019). *Loss and Damage from Climate Change: Concepts, Methods and Policy Options*. Springer International Publishing.
- Lippert, T.H. (2016), *NATO, Climate Change and International Security: A Risk Governance Approach*, RAND Corporation: Santa Monica.
- Locke J. T. (2009). “Climate Change-Induced Migration In The Pacific Region: Sudden Crisis and LongTerm Developments”. *The Geographical Journal* 175/3 (2009) 171-180.
- Luterbacher, J., Rickli, R., Xoplaki, E., Tinguely, C., Beck, C., Pfister, C., & Wanner, H. (2001). The Late Maunder Minimum (1675–1715)—A Key Period for Studying Decadal Scale Climatic Change In Europe. *Climatic Change*, 49(3), 441–462.
- Lüthi, D., Le Floch, M., Bereiter, B., Blunier, T., Barnola, J. M., Siegenthaler, U., ... & Stocker, T. F. (2008). High-Resolution Carbon Dioxide Concentration Record 650,000–800,000 Years Before Present. *Nature*, 453, 379–382.
- Mackreath, H., & Sağnıç, Ş. G. (2017). Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler. Yurttaşlık Derneği.
- Manzo, K. (2010). Imaging Vulnerability: The Iconography of Climate Change. *Area*, 42(1), 96–107.
- Matin, N., & Taylor, R., (2015). Emergence of human Resilience in Coastal Ecosystems Under Environmental Change. *Ecology and Society*, 20(2), 42.
- Mayoral Forum on Human Mobility, *Migration and Development*. (2018). *The Role of Local Governments in Addressing Migration and Displacement*. Global Forum on Migration and Development.
- Mazı, F. (2003). Küresel Isınma, Avrupa Birliği ve Türkiye. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mazo, J. (2010). Darfur: The First Modern Climate Change Conflict, pp.73-86.

- McAdam, J. (2011). *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. Geneva: Legal and Protection Policy Research Series, Division of International Protection United Nations High Commissioner for Refugees.
- McAdam, J. (2011). *Interpretation of the 1951 Convention*. In A. Zimmermann (Ed.), *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary* (pp. 75–116). Oxford University Press.
- McAdam, J. (2012). *Climate Change, Forced Migration And The International Law*. New York: Oxford University Press.
- McGranahan, G., Balk, D., & Anderson, B. (2007). The Rising Tide: Assessing the Risks of Climate Change and Human Settlements in Low Elevation Coastal Zones. *Environment and Urbanization*, 19(1), 17-37.
- McLeman, R. A. & Hunter, L. M. (2010). Migration in The Context Of Vulnerability And Adaptation To Climate Change: Insights From Analogues. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(3), 450-461
- McMichael, C. (2014). Climate Change and Migration: Food Insecurity as a Driver and Outcome of Climate Change-Related Migration. In: Malik, A., Grohmann, E., Akhtar, R. (eds) *Environmental Deterioration and Human Health*. Springer, Dordrecht.
- Measham, Thomas G., Benjamin L. Preston, Timothy F. Smith, CassandraBrooke, RussellGorddard, Geoff Withycombe, Craig Morrison, (2011), Adapting to Climate Change through Local Municipal Planning: Barriers and Challenges, *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 16(8): 889-909.
- Memişoğlu, F., Özkil, A., & Kılınç, T. (2021). Türkiye'de Engelli Mültecilerin Koruma İhtiyaçları (Araştırma Raporu). İzmir Mülteci Derneği
- Merkel, U., & Latif, M. (2002). A high resolution AGCM study of the El Niño impact on the North Atlantic/European sector. *Geophysical Research Letters*, 29(9), 5-1–5-4.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Journal of Yaşar University*, 9(36), 6261–6380.
- Meyer, L. H. & D. Roser (2006). Distributive Justice and Climate Change, *Analyse & Kritik*, 28(2), 223-249.
- Meze-Hausken, E. (2000). Migration Caused by Climate Change: How Vulnerable are People in Dryland Areas? *Mitigation and Adaptation Strategies for Climate Change* 5 (4), 379-400.
- Milan, A., Oakes, R., & Campbell, J. (2016). *Tuvalu: Climate Change and Migration – Relationships Between Household Vulnerability, Human Mobility and Climate Change* (Report No.18.) Bonn: United Nations University Institute for Environment and Human Security (UNU-EHS).
- Millennium Development Goals Report (2015). *The Global Partnership for Development: Goals, Achievements, and Challenges*. United Nations.
- Minogue, K. (1998). Social Justice in Theory and Practice. In D. Boucher & P. Kelly(Eds.), *Perspectives on Social Justice* (pp. 255-267). London: Routledge.
- Moberg, K. (2009). Extending Refugee Definitions to Cover Environmentally Displaced Persons Displaces Necessary Protection, *Iowa Law Review*, 94(200), 1107-1137

- MoEF. (2008). Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan 2008. Ministry of Environment and Forests, Government of the People's Republic of Bangladesh.
- MoFDM-Ministry of Food and Disaster Management (2008). Supercyclone Sidr 2007: Impacts and Strategies for Interventions, Bangladesh Secretariat, Dhaka, Bangladesh.
- Molu, E. (2011). Avustralya Multeci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Multeci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1). 225-238.
- Molyneaux, R., G/bbs, L., Bryant, R. A., Humphreys, C., Hegarty, K., Kellett, C., & Forbes, D. (2019). Interpersonal Violence and Mental Health Outcomes Following Disaster. *BJPsych open*, 6(1),
- Montoro-Ramírez, E. M., Parra-Anguita, L., Álvarez-Nieto, C., Parra, G., & López-Medina, I. (2022). Effects of Climate Change In The Elderly's Health: A Scoping Review Protocol. *BMJ Open*, 12(4), e058063.
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis. *The Qualitative Report*, 27(1), 64-77
- Morrissey, J. (2012). Rethinking the 'Debate on Environmental Refugees': from 'Maximalists and Minimalists' to 'Proponents and Critics'. *Journal of Political Ecology*, 19(1), 36-49.
- Mortreux, C., & Adams, H. (2015). Setting the Scene: National and Deltaic Migration Trends in India, Bangladesh and Ghana. DECCMA Working Paper. Deltas, Vulnerability and Climate Change: Migration and Adaptation. IDRC Project Number 107642.
- Muluneh, M. G. (2021). Impact of Climate Change on Biodiversity and Food Security: A Global Perspective-A Review Article. *Agriculture and Food Security*, 10 (1), 1-25.
- Murray-Darling Basin Authority. (2015). The 2015 Basin Plan Annual Assessment Report. Murray-Darling Basin Authority.
- Mutlu, A., İrdem. İ & Üre A. (2015). Ekolojik Mültecilik. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, C.10, S.23, ss.79-118.
- Myers, N. (1993). Environmental Refugees in a Globally Warmed World, *BioScience*, 43(11), 752-761.
- Myers, N. (1993). Environmental Refugees in a Globally Warmed World, *BioScience*, 43(11), 752-761.
- Nagata, J.M., Hampshire, K., Epstein, A., Lin, F., Zakaras, J., Murnane, P., et al. (2022). Analysis of Heavy Rainfall in Sub-Saharan Africa and HIV Transmission Risk, HIV Prevalence, and Sexually Transmitted Infections, 2005-2017. *JAMA Network Open*, 5(9), e2230282-e2230282.
- Nathaniel, S., Barua, S., Hussain, H., and Adeleye, N. (2021). The Determinants and Interrelationship of Carbon Emissions and Economic Growth in African Economies: Fresh Insights from Static and Dynamic Models. *Journal of Public Affairs*, 21 (1), 1-15.
- Natsios, A. S. (2008). Beyond Darfur: Sudan's Slide Toward Civil War, *Foreign Affairs*, 87(3), pp. 77-93.

- Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981- 2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3): 551-566.
- Newell, P. (2022), Climate Justice. *The Journal Of Peasant Studies*, 49(5),915-923.
- Ngcamu, B. S. (2023). Climate Change Effects on Vulnerable Populations in the Global South: A Systematic Review. *Natural Hazards*, 118, 977- 991.
- Ni X. Y. (2015). A Nation Going Under: Legal Protection for Climate Change Refugees. *BC Int'l & Comp. L. Rev.* 38 (2015) 329-366.
- Nicholson, C. M. (2014). Climate Change and the Politics of Causal Reasoning: The case of Climate Change and Migration, *The Geographical Journal*, 180(2), 151–160.
- Nihal, F. vd., (2015), Sidr-Like Cyclones in Bangladesh Coast, Paper Proceedings of Environment Technology & Energy, s.26-32.
- NOAA. (2015). Mauna Loa CO2 Record. Montgomery, D. R. (2010). Soil Erosion and Agricultural Sustainability. *Nature*, 404, 400-404.
- Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala Davası, International Court of Justice, K.T. 06.04.1955, International Court of Justice Reports.
- Odman, M. T. (2011). *Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku*, Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları.
- OECD (2009), International Migration:The Human Face of Globalization, Paris.
- OECD & FAO (Organisation for Economic Co-operation and Development & Food and Agriculture Organization of the United Nations). (2020). OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/07/oecd-fao-agricultural-outlook-2020-2029_bfb66700/1112c23b-en.pdf (E.T. 12.08.2024).
- Oğuz C. U. (2009). İklim Değişikliğinin Ekolojik Bir Süreç Olarak Küresel Ölçekte İncelenmesi. Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2009.
- OHCHR (2006). Frequently Asked Questions on a Human-Based Approach to Development Cooperation. United Nation: NewYork&Geneva.
- Ospelt, E. L., Hardison, H., Mungmode, A., Noor, N., Bankole, K. A., Anikpezie, N., Chima, C. C., Singh, A. K., Shah, V. N., & Ebekozien, O. (2023). The Impact of Climate Change on People Living With Diabetes: A Scoping Review. *Clinical Diabetology*.
- Oudry G., Pak K. & Chea C. (2016). Assessing Vulnerabilities and Responses to Environmental Changes in Cambodia. International Organization for Migration, Phnom Penh 2016.
- Oxfam. (2020). Confronting Carbon Inequality: Putting Climate Justice at the Heart of the Fight Against Climate Change. Oxfam International.
- Önen, N. (2022). İklim Değişikliğine Bağlı Göç Edenlerin Hukuki Statüsü: Tuvalu Örneği, *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(2), 241–258.
- Öner, N. A. Ş. (2012). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. G. I. Öner, N. A. Ş. Öner (Der.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar içinde* (ss. 13-28). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika*,4, 183-215.

- Özdemir Dal, B. (2022). Türkiye’de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet ile İlişkisi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 83-110.
- Özdemir, A., & Budak, F. (2017). Göçün Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 212-223
- Özdemir, D. M., & Kantar, G. (2023). Mültecilerin Geri Dönüşü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. *Humanitas – International Journal of Social Sciences*, 11(INCSOS VIII Özel Sayısı), 212-230.
- Özlüer M. F., Özlüer I. Ö., Şirin T. & Odabaşı N. S. (2013). Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi, Özerklik. 2013.
- Paavola, J. (2008), Science and Social Justice in the Governance of Adaptation to Climate Change, *Environmental Politics*, 17(4), 644-659.
- Page, E. (2007), Equity and the Kyoto Protocol, *Politics*, 27(1) 8-15.
- Parks, B. C. & J. T. Roberts (2006), Globalization, Vulnerability to Climate Change, and Perceived Injustice, *Society and Natural Resources*, 19(4), 337-355.
- Patz, J. A., Campbell-Lendrum, D., Holloway, T., & Foley, J. A. (2005). Impact of Regional Climate Change on Human Health. *Nature*, 438(7066), 310-317.
- Peterson, T. C., Connolley, W. M., & Fleck, J. (2008). The Myth of the 1970s Global Cooling Scientific Consensus. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 89(9), 1325–1338.
- Piao, S., Ciais, P., Huang, Y., Shen, Z., Peng, S., Li, J., Ma, Y., Ding, Y., Friedlingstein, P., Liu, C., Tan, K., Yu, Y. Zhang, T., & Fang, J. (2010). The Impacts of Climate Change on Water Resources and Agriculture in China. *Nature*, 467(7311), 43-51.
- Pickson, R. B., and Boateng, E. (2022). Climate Change: A Friend or Foe to Food Security in Africa? *Environment, Development and Sustainability*, 24 (3), 4387-4412.
- Piguet, E. (2013). From “Primitive Migration” to “Climate Refugees”: The Curious Fate of the Natural Environment in Migration Studies. *Annals of the Association of American Geographers*, 103(1), 148-162.
- Prieur, M. (2018). Towards an International Legal Status of Environmentally Displaced Persons. In S. Behrman & A. Kent (Eds.), *Climate refugees: Beyond the legal impasse?* (pp. 233). Routledge.
- Rahmstorf, S. (2002). Ocean Circulation and Climate During the Past 120,000 years. *Nature*, 419(6903), 207-214.
- Rawls, J. (2006). *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması* (2. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Reese G. (2015). Common Human Identity and the Path to Global Climate Justice. *Climatic Change* 134/4 (2015) 521-531.
- Revi, A., D.E. Satterthwaite, F. Aragón-Durand, J. CorfeeMorlot, R.B.R. Kiunsi, M. Pelling, D.C. Roberts, and W. Solecki, (2014), “Urban Areas”. Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel*

- on *Climate Change* (Cambridge and New York: Cambridge University Press): 535-612.
- Rijke, J., van Herk, S., Zevenbergen, C., & Ashley, R. (2012). *Room for the River: Delivering Integrated River Basin Management in the Netherlands*. *International Journal of River Basin Management*, 10(4), 369-382.
- Roberts, J. T. & Parks, B.C. (2007). *A Climate of Injustice: Global Inequality, NorthSouth Politics, and Climate Policy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Roberts, J. T., & Park, J. (2019). *Climate Change, Justice, and Sustainability: Assessing the Paris Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robock, A. (2000). Volcanic Eruptions and Climate. *Reviews of Geophysics*, 38(3), 191–219.
- Roderick, W., Garg, S., Morel, L. M., Brick, K., & Powers, M. (2021). *Cities, Climate and Migration: The Role of Cities at the Climate-Migration Nexus*. C40 Cities Climate Leadership Group & Mayors Migration Council.
- Ronoh S, Gaillard JC, Marlowe J. (2015). Engelli Çocuklar ve Afetlere Hazırlık: Christchurch'te Bir Vaka Çalışması. *Kötuitui NZJ Soc Sci Online* 10(2):91–102.
- Rosales, J. (2008), Economic Growth, Climate Change, Biodiversity Loss: Distributive Justice for the Global North and South, *Conservation Biology*, 22(6), 1409- 1417.
- Sachs, J.D. (2008). *Commonwealth: Economics for a Crowded Planet*, London.
- Safi, S. (2020). Ioane Teitiota Kırır Batı / Yeni Zelanda Davası Ve Bm İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri İle İlgili Tarihi Kararı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 509-540.
- Sakdapolrak, P. (2014). *Building Resilience Through Translocality*. Climate Change, Migration and Social Resilience of Rural Communities in Thailand. TransRe Working Paper, No. 1, Department of Geography, University of Bonn, Bonn 2014.
- Sakellari, M. (2023). *Communicating Climate Change Induced Migration: the Role of NGOs*. *PLOS ONE*, 18(3), e0281855. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0281855>
- Sanson, A. V., Van Hoorn, J., & Burke, S. E. L. (2019). Responding to the Impacts of the Climate Crisis on Children and Youth. *Child Development Perspectives*, 13(4), 201–207
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Satterthwaite, D. (2018). Climate Change, Urbanization, and Migration: Implications for Sustainable Development. *Environment and Urbanization*, 30(2), 243-258.
- Sav, Özden N. (2007). Su Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 68, ss. 343-359
- Saxton, M., & Ghenis, A. (2018). Disability Inclusion in Climate Change: Impacts and Intersections. *Interdisciplinary Perspectives on Equality and Diversity*, 4(1).
- Schaeffer, M., Baarsch, F., Adams, S., de Bruin, K., De Marez, L., Freitas, S., Hof, A., & Hare, B. (2013). *Africa's Adaptation Gap: Climate Change Impacts, Adaptation Challenges and Costs for Africa*. Climate Analytics.
- Schaeffer, M., van Vuuren, D., & Ligtenberg, A. (2013). Economic Impacts of Climate Change Adaptation in Sub-Saharan Africa and the Middle East. *Climate Policy*, 13(5), 561-577. (s. 565-573)

- Schlosberg, D. (2003). The Justice of Environmental Justice: Reconciling Equity, Recognition, and Participation in a Political Movement. In A. Light & A. De-Shalit (Eds.), *Moral and Political Reasoning in Environmental Practice* (ss. 77–106). The MIT Press.
- Schlosberg, D. (2013). Theorising Environmental Justice: the Expanding Sphere of a Discourse. *Environmental Politics*, 22(1), 37-55.
- Schmidhuber J., and Tubiello F. N. (2016). Food Security under Climate Change. *Nature Climate Change*, 6, 10-13.
- Schneider, S. H. (2006), Climate Change: Do We Know Enough For Policy Action?, *Science and Engineering Ethics*, 12(4), 607-636.
- Schwerdtle, P. (2016). Adaptation and the Green Climate Fund: Enhancing the Capacity of Developing Countries. *Journal of Climate Policy*, 16(2), 135-146.
- Sen, Amartya. (2005). Human Rights and Capabilities, *Journal of Human Development*, 6(2), 151–166.
- Seraj, S. M. & Ahmed, K. I., (2004) Building Safer Houses in Rural Bangladesh, BUET, Dhaka, Bangladesh.
- Serdeczny, O., Adams, S., Baarsch, F., Coumou, D., Robinson, A., Hare, W., Schaeffer, M., Perrette, M., & Reinhardt, J. (2017). Climate Change Impacts in Sub-Saharan Africa: From Physical Changes to Their Social Repercussions. *Regional Environmental Change*, 17(6), 1585–1600.
- Shaman, J., & Tziperman, E. (2011). An Atmospheric Teleconnection Linking ENSO and Southwestern European precipitation. *Journal of Climate*, 24(1), 124–139.
- Shamsuddoha, M., & Chowdhury, R. K. (2007). Climate Change Impact and Disaster Vulnerabilities in the Coastal areas of Bangladesh. COAST Trust, Dhaka.
- Shoko Kori, D. (2023). The Psychosocial Impact of Climate Change Among Smallholder Farmers: a Potential Threat to Sustainable Development. *Frontiers in Psychology*. 14, Article 1067879
- Shue, H. (1999). Global Environment and International Inequality. *International Affairs*, 75(3), 533-545.
- Sırdaş, S., (2002). Meteorolojik Kuraklık Modellemesi ve Türkiye Uygulamaları, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul. s. 260
- Siddig, K., Stepayan, D. Wiebelt, M., Zhu, T. & Grethe, H. (2018). *Climate Change and Agriculture in the Sudan, Impact Pathways Beyond Changes in Mean Rainfall and Temperature*, International Food Policy Research Institute, Washington.
- Sözeri, E. K. (2007). Benden Sonra, Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi.
- Spiegel, P. B., Checchi, F., Colombo, S., & Paik, E. (2010). Health-Care Needs of People Affected by Conflict: Future Trends and Changing Frameworks. *The Lancet*, 375(9711), 341–345.
- Suárez, A., et al. (2002). Climate Change and Its Impacts on Ecosystems: Adaptation and Mitigation Strategies. *Environmental Policy Journal*, 12(2), 30-40.
- Suzan, C., & Bilben, N. (2017). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak. *Manas Journal of Humanities*, 8(2), 245–260.

- Szaflarski, M. & Baudry, S. (2019). The Effects of Perceived Discrimination on Immigrant and Refugee Physical and Mental Health. *Advances in Medical Sociology*, 19, 173–204.
- Şahin, Ü. & Kurnaz, L. (2014). İklim Değişikliği ve Kuraklık, İPM, Sabancı Üniversitesi, Ekim, s. 8.
- Şahin, Ü. (2012). *Ekolojik Düşünce Akımları, Yeşil ve Siyaset*, (Edit.: Orçun İmga ve Hakan Olgun), Lotus Yayınevi, Ankara, s.11-60
- Şahin, Ü. (2017). *Yeşil düşünce. Yeşil ve siyaset içinde*, 2. Baskı; Ed. Orçun İmga ve Hakan Olgun, Liberte Yayınları, ss. 17-73.
- Şahin, Ü. (2019). Sıcak Dalgaları: İklim Değişikliğiyle Artan Tehdit ve Sıcak-Sağlık Eylem Planları (Politika Notu). İstanbul: İstanbul Politikaları Merkezi Sabancı Üniversitesi Stift ung Mercator Girişimi.
- Şenses, N. (2020). Göçmen Odaklı Sivil Toplum Oluşumları: Değişen Eylemler ve Siyasetler. *Alternatif Politika*, 12(1), 50-78
- Şirin, C., & Diğerleri. (2010). *İklim Değişikliği ve Kyoto Protokolü: Uluslararası İklim Değişikliği Rejiminde Hukuki Yaklaşımlar*. İstanbul: Hukuk Yayınları.
- Talas, C. (1983).: *Sosyal Ekonomi*, 6.bs., Ankara: Savaş Yayınları, 1983.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10, 177-204.
- Taylor, R. G., Scanlon, B., Döll, P., Rodell, M., Van Beek, R., Wada, Y., Longuevergne, L., Leblanc, M., Famiglietti, J. S., Edmunds, M., and Konikow, L. (2013). Ground Water and Climate Change. *Nature Climate Change*, 3 (4), 322-329.
- TBMM İklim Komisyonu, (2021). Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Nisan 2024 tarihinde 860
- Temiz, M., & Küçükkaya, B. (2024). Küresel İklim Değişikliği Bağlamında Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3).
- Terminski, B. (2012). Towards Recognition and Protection of Forced Environmental Migrants in the Public International Law Refugee or Idps Umbrella.
- Tilman, D., Cassman, K. G., Matson, P. A., Naylor, R., & Polasky, S. (2002). Agricultural Sustainability and Intensive Production Practices. *Nature*, 418(6898), 671–677
- Tionyi Luo et.al. (2016). World's 15 Countries With the Most People Exposed to River Floods, <http://www.wri.org/blog/2015/03/world%E2%80%99s-15-countries-most-people-exposed-river-floods>
- Toğrul, S.C. (2018). Doğal Afetlerde Sosyal Zarar Görebilirlik Endeksi Değişkenlerinin Temel Bileşenler Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: 81 İl Bazında Türkiye Uygulaması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tok, M., & Orbay, İ. (2020). Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinde Su Güvensizliği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1786-1808.
- Tokar, B. (2014). *İklim Adaletine Doğru*. S. Ata (Çev.). İstanbul: Öteki Yayınevi.

- Tolunay, D.,2015. Türkiye’de Ormansızlaşma ile Kaybedilen Karbon Miktarları. 6. *Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu*, 7-9 Ekim 2015, İzmir,
- Topak, E., & Çamur, G. (2022). Göçün Kadına Etkileri ve Sosyal Hizmet (*Effects of Migration on Women and Social Work*). *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* , 7(1), 75-88.
- Topal Demiroğlu, E. (2024). Belediyelerin Yerel Eşitlik Eylem Planlarında Göçmen Kadınlar: Türkiye'deki Belediyelerin Eylem Planları Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 56-76.
- Topgül, S., & Beytaş, O. (2021). Environmental Justice and Social Work. In *Taras Shevchenko 6th International Conference on Social Sciences* (ss. 325–331). IKSAD Global Publishing.
- Tuğaç, Ç. (2022). İklim Değişikliği Krizi ve Şehirler, *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*. 1(1), 38–60.
- Tuna, M. (2014). *Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme, *Tesam Akademi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 29-63.
- Turan, E. (2017). Küresel Isınmanın Sektörler Bazında Oluşturduğu Risk Sendromları ve Çözüm Yolları: Kuşadası Bölgesi Yiyecek İçecek İşletmelerinde Bir Uygulama (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Turhan, E., Gündoğan, A. C., Aydın, C. İ. & Berke, M. Ö. (2017). İklim Adaleti Mücadelesi için 10 Durak. Ekoloji Kolektifi Derneği.
- Tutan, E. V., & Arpalier, S. (2020). Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 8(1), 21-59.
- Tuzcu, A. & Bademli, K. (2014), Göçün Psiko-sosyal Boyutu, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56–66
- TÜGİAD: 2000’li Yıllara Doğru *Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 34-Göç*, İstanbul: TÜGİAD Yayını, 1998.
- Türkeş, M. (1997). Hava ve İklim Kavramları Üzerine. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 355, 36-37, Ankara.
- Türkeş, M. (2000). Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma. TC Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 187- 205.
- Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1), 26-37.
- Türkeş, M. (2012). Türkiye’de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32. İstatistik Bölümü, Bağlantılı Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Türkeş, M., (2001). Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye. *Tesisat Mühendisliği*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayını 61, ss:14-29.
- Türkeş, M., Sümer, U. M. & Çetiner, G. (2000). Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri, Ankara: Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları

- Türkeş, M., Şen, L. Ö., Kurnaz, L., Madra, Ö., & Şahin, Ü. (2013). İklim Değişikliğinde Son Gelişmeler: IPCC 2013 raporu. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi, ss. 10–21.
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [Kanun No. 6458]. Resmî Gazete, 29335. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2021). Migration, Environment and Climate Change: A Toolkit for International Cooperation and Development Actors. <https://publications.iom.int/books/integrating-migration-environment-and-climate-change-interventions-toolkit-international>
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2006). Global environment outlook 4: Environment for development (pp. 62–63). United Nations Environment Programme.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (1998). Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2015). Climate change and human rights. UNEP–Columbia Law School Sabin Center for Climate Change.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2001). Land use, land-use change and forestry (Decision 11/CP.7). FCCC/CP/2001/13/Add.1.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2001). Marrakesh Accords: Report on the Seventh Conference of the Parties.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015a). Paris Agreement. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (E.T. 15.11.2024).
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015b). Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change.
- Usta, S., ve Ergün, G. (2020). Göç ve Mülteci Olgusu: Kavramsal Çerçeve, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(24), 1063-1074.
- Uysal, Y. (2022). İklim Değişikliği ve Küresel Isınma ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Tespitler ve Öneriler. *Kesit Akademi Dergisi*, 8(30), 324-354.
- Uzun, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 60–85.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: Öteki bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *ZFWT*, 6(3), 65-89.
- Ünlü, H. (2008). Küresel Isınma ve Kentlerimiz, *Birlik Dergisi* s.61, ss.30-33.
- Ünsal, R. B. (2024). İklim Değişikliği ile Mücadelede Paris Anlaşması ve İklim Adaleti, *Ekonomi Yönetim Politika / Economics Management Politics*, 2(2), 112–126.
- Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Doğal Afetlerde Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik Farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351–381

- Vaizoglu, S., & Abuduxike, G. (2022). Yaşlılık ve İklim Krizi. *İklim ve Sağlık* (s. 9-43). İçinde Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Vanderheiden S. (2016). Climate Justice Beyond International Burden Sharing. *Midwest Studies in Philosophy* 40/1 (2016) 27-42.
- Vardar, N. (2015), BİA Haber Merkezi, İstanbul, <https://www.petrol-is.org.tr/haber/multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar-9348>
- Verhoeven, H. (2011). Climate Change, Conflict and Development in Sudan: Global Neo-Malthusian Narratives and Local Power Struggles, *Development and Change*, Blackwell Publishing, 42(3), pp.679-707.
- Vincent, W. F. (2020). Arctic Climate Change: Local Impacts, Global Consequences, and Policy Implications. In K. S. Coates & C. Holroyd (Eds.), *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics* (ss. 507–526). Palgrave Macmillan.
- Vu, X. H. (2021). The Impact of Heat on Academic Performance: Gender Differences in Developing Countries. *Asian Development Review*, 38(1), 113–134.
- Wangmo, C., & Norbu, N. (2023). An Overview of Issues and Options for Technology Innovation and Climate Change Policy. *International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis*, 6(6).
- Ward, P.D. (2014). *Yerküre Sulara Gömülürken, Buz Örtüleri Olmayan Bir Dünya'da Geleceğimiz*. (Çev: E. Soğancılar). (2. Baskı). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Watson, S. (2011). The 'Human' as Referent Object?: Humanitarianism as Securitization. *Security Dialogue*, 42(1), 3–20.
- Watts, N., Amann, M., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Beagley, J., Belesova, K., et al. (2021). The 2020 report of the Lancet Countdown on health and Climate Change: Responding to Converging Crises. *The Lancet*, 397(10269), 129–170.
- Watts, N., Amann, M., Ayeb-Karlsson, S., Belesova, K., Bouley, T., Boykoff, M., & Costello, A. (2018). The Lancet Countdown on Health and Climate Change: from 25 Years of Inaction to a Global Transformation for Public Health. *The Lancet*, 391, 581-630
- Weart, S. R. (2008). *The Discovery of Global Warming*. Harvard University Press.
- Weinthal, E., Zawahri, N., Sowers, J. (2015). Securitizing Water, Climate, and Migration in Israel, Jordan, and Syria, *International Environ Agreements*, 15, 293–307.
- Whelan, J. (2022). From Dissent to Authoritarianism: What role for Social Work in Confronting the Climate crisis? *Aotearoa New Zealand Social Work*.
- Wilcox, S. (2021). Does Brock's Theory of Migration Justice Adequately Account for Climate Refugees?, *Ethics & Global Politics*, 14(2), 75-85.
- Winkler, H., Spalding-Fecher, R., Mwakasonda, S., & Davidson, O. (2002). Sustainable Development Policies and Measures: Starting From Development to Tackle Climate Change. In *Building on the Kyoto Protocol: Options for Protecting the Climate* (pp. 61–87).
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters* (2nd ed.). Routledge.
- WMO (2022), State Of The Climate In Africa 2021, <https://library.wmo.int/records/item/58070-state-of-the-climate-in-africa-2021>

- Wodon Q., Liverani A., Joseph G. & Bougnoux N. (eds.). (2014). *Climate Change and Migration: Evidence from the Middle East and North Africa*. Middle East - North Africa 2014.
- Wolf, Clark (2008). Intergenerational Justice, Human Needs and Climate Policy,(Eds. A. Gosseries and L. Meyer), in *Justice between Generations*, OxfordUniversity Press, Oxford, pp.347-376
- World Bank (2022). *Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course*. World Bank Group, Washington D.C.
- World Bank Group (2016). *High and Dry: Climate Change, Water, and the Economy*. World Bank, Washington, DC. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23665>
- World Bank. (2022). *Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024*. Washington, D.C.: Dünya Bankası.
- World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our Common Future* (Brundtland Report) (s. 43). Oxford University Press.
- World Health Organization (WHO). (2003). *World Health Report 2003: Shaping the Future*. Geneva: World Health Organization. Retrieved from <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42789/9241562439.pdf>
- Wu, H., Greig, M., & Bryan, C. (2022). Promoting Environmental Justice and Sustainability In Social Work Practice In Rural Community: A Systematic Review. *Social Sciences*, 11(5), 1–17
- Xu, L., & Famiglietti, J. S. (2023). Global Patterns of Water-Driven Human Migration. *WIREs Water*, 10(4), e1647
- y, F. (2019). İklim Değişikliğine Neden Olan Doğal Etmen ve SÜreçler (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Yalçın, G. (2020). Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yavuz, S. (2013). Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa’da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 26, 610-623.
- Yıldırım, S. (2016). Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç ve Göç Politikaları (1921–1960). *HÜTAD: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 407–424.
- Yıldız Karakoç D. (2018). Birleşmiş Milletlerin İklim Değişikliğiyle Mücadeledeki Rolü, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 79, Ekim 2018, ss. 407-424.
- Yıldız, B., & Aksoy, A. (2018). Sera Gazı Emisyonları ve Küresel İklim Politikaları. *Çevre ve Enerji Araştırmaları*, 9(2), 80-95.
- Yılmaz Eren, E. (2017). MÜlteci Hukukunda Geçici Koruma (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yönten, A. (2007). Küresel Isınmanın Azaltılması Politikaları ve Stratejileri-Türkiye için bir Yaklaşım (Y. Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniv. SBE, Kamu Yönetimi ABD, İzmir, 170.

- Yörük, B. (2023). İklim Göçü ve İklim Mülteciliği Kavramlarına İnsan Hakları Temelli Sosyolojik Bir Bakış, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60, 231–251
- Yücel, G., & Kurnaz, L. (2021). *Yeni Gerçeğimiz Sürdürülebilirlik*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Zetter, R. (2009). The Role Of Legal and Normative Frameworks For the Protection of Environmentally Displaced People. İçinde F. Laczko & C. Aghazarm (Ed.), *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence* (ss. 131–191). International Organization for Migration.
- Zhang Y, Bi P,(2007). Hiller JE. Climate Change and Disability–Adjusted life Years. *Journal of Environmental Health*;70(3):32-38.
- Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri, Türkiye Barolar Birliği.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Birleşmiş Milletler Üniversitesi (UNU). (2019). Su Kıtlığı: *Yakında Geliyor*. Erişim: <https://unu.edu/article/water-scarcity-coming-soon> (E.T. 15.07.2024).
- Campbell, J. (2016). Will a Giant QR Code Help to Save Environment?, 13.11.2024 tarihinde <https://www.qrcodepress.com/will-giant-qr-code-help-save-environment/8532558/> adresinden alındı (E.T. 12.03.2024).
- Climate Central. (2015). Mapping Choices: Carbon, Climate, and Rising Seas – Our Global Legacy. Climate Central, Inc <https://sealevel.climatecentral.org/uploads/research/MappingChoicesReport.pdf> (E.T. 03.12.2024).
- Commission on Human Rights. (1992). Resolution 1992/73. UN Doc. E/CN.4/RES/1992/73. Erişim: <https://undocs.org/E/CN.4/RES/1992/73> (E.T. 02.01.2025).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2023). Kıyı Alanları ile İlgili Kullanım Esasları. Erişim Adresi: <https://csb.gov.tr/sss/kiyi-alanlari-ile-ilgili-kullanim-esaslari> (E.T. 06.07.2024).
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2017). 2.1 Milyar İnsan Evlerinde Güvenli İçme Suyuna Erişimden Yoksundur. Erişim: <https://www.who.int/news/item/12-07-2017-2-1-billion-people-lack-safe-drinking-water-at-home-more-than-twice-as-many-lack-safe-sanitation> (E.T. 05.08.2024).
- European Centre for Medium-Range Weather Forecasts (ECMWF). (2025). ECMWF Takes Leading role in Space for Early Warning in Africa. <https://www.ecmwf.int/en/about/media-centre/news/2025/ecmwf-takes-leading-role-space-early-warning-africa> (E.T. 02.03.2025).
- European Commission - Directorate General Environment. (2005). The impacts and costs of climate change. Brussels: European Commission. Erişim adresi: http://ec.europa.eu/environment/climat/pdf/final_report2.pdf (E.T. 01. 01.2024).
- European Commission. (2020). *Copernicus - The European Union Earth Observation Programme*. Sayfa: 4-8. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf (E.T. 04.05.2024).

- IFSW. (2022). The Role of Social Workers in Advancing a New Eco-Social World. <https://www.ifsw.org/the-role-of-social-workers-in-advancing-a-new-eco-social-world/> (E.T. 11.03.2025).
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report, Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report, https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (E.T.01.08.2024).
- Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) ve Norveç Mülteci Konseyi (NRC), <https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201002-af-angola.pdf> (E.T. 06.055.2024).
- Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). (2010). *Internal Displacement in Angola: 2009 Floods and Response* (ss. 4-8). Erişim adresi: <https://www.internal-displacement.org/> (E.T. 11.06.2024).
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (1998). World Disasters Report 1998. Oxford University Press. Retrieved from <https://www.ifrc.org> (E.T. 11.10.2024).
- International Organization for Migration (IOM). (2021). PCCMHS Hosts Successful COP26 Side event on Climate-Related Mobility. <https://www.iom.int/news/pccmhs-hosts-successful-cop26-side-event-climate-relatedmobility> (E.T. 25.01.2024)
- International Organization for Migration (IOM). (2022). World Migration Report 2022. International Organization for Migration. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> (E.T. 11.08.2024).
- International Organization for Migration. (2015). World migration report 2015: Migrants and Cities – New Partnerships to Manage Mobility. IOM Publishing. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2015-migrants-and-cities-new-partnerships-manage-mobility> (E.T. 01.03.2025).
- International Organization for Migration. (2019). Glossary on Migration (No. 34). International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2015-migrants-and-cities-new-partnerships-manage-mobility> (E.T. 11.03.2025).
- International Rescue Committee (IRC). (2024). Photo story: IRC Health Workers Resolve to Provide Urgent Primary and Reproductive Health Services in Syria. Erişim adresi: <https://www.rescue.org/eu/article/photo-story-irc-health-workers-resolve-provide-urgent-primary-and-reproductive-health> (E.T. 11.05.2024).
- Kampala Convention (2009). 10.11.2024 tarihinde Kampala Convention (2009). (E.T. 10.11.2024 tarihinde https://au.int/sites/default/files/treaties/36846-treatykampala_convention.pdf adresinden alındı
- Monash. (2022). <https://www.monash.edu/news/articles/worlds-largest-study-of-global-climate-related-mortality-links-5-million-deaths-a-year-to-abnormal-temperatures> (E.T. 11.06.2024).
- OECD. (t.y.). *Gender and the Environment*. OECD iLibrary. https://read.oecd-ilibrary.org/environment/gender-and-the-environment_3d32ca39-en#page4 (E.T. 05.09.2024)

- Official Journal Of The European Communities (2001). Council Directive 2001/55/ Ec Of 20 July 2001, 01.10.2024 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/> adresinden alındı (E.T. 19.12.2024).
- OHCHR (2010). Applying Human Rights-Based Approach to Climate Change Negotiations, Policies and Measures, Erişim: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ClimateChange/InfoNoteHRBA.pdf> (E.T. 16. 12.2024)
- Oxfam International (2005). The Tsunami's Impact on Women, Oxfam Briefing Note, <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/115038/bn-tsunami-impacton-women-250305-en.pdf> (E.T. 05.09.2024)
- Perrault, G. (2020). Les oubliés du droit: Les Réfugiés Climatiques. Pacte Climat. <https://www.pacte-climat.eu/fr/les-oublies-du-droit-les-refugies-climatiques/> (E.T.01.03. 2025).
- Ramesh, R. (2008, November 10). *Paradise Almost lost: Maldives Seek To Buy a New Homeland.* The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2008/nov/10/maldives-climate-change> (E.T. 03.04.2025).
- Roy, E. A. (2019, Mayıs 16). 'One Day We'll Disappear': Tuvalu's Sinking Islands. The Guardian. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/global-development/2019/may/16/one-day-disappear-tuvalu-sinking-islands-rising-seas-climate-change> (E.T. 03 Nisan 2024).
- Schleussner, C.-F. (2022). The Paris Agreement – the 1.5 °C Temperature Goal. Climate Analytics: <https://climateanalytics.org/briefings/15c/> adresinden alındı, E.T. 06/03/2024
- Stang, G., Dimsdale T., (2017), The EU and Climate Security, EU Institute for Security Studies, https://www.e3g.org/docs/The_EU_and_climate_security.pdf, 12.04.2024
- The Center for Climate and Security, UN Security Council on Climate and Security from 2017-2019, <https://climateandsecurity.org/2019/02/05/un-security-council-on-climate-and-security-from-2017-2019/#more-16825>, (E.T.11.04.2024)
- UN Women. (2020). *Gender, Climate and Security: Sustaining Inclusive Peace on the Frontlines of Climate Change.* New York: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/06/gender-climate-and-security> (E.T. 12.12.2024).
- UNICEF. (2022). *The Climate Crisis is a Child Rights Crisis: Introducing the Children's Climate Risk Index (CCRI).* New York: United Nations Children's Fund. <https://www.unicef.org/reports/climate-crisis-child-rights-crisis> (E.T. 04.05.2025).
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2010). *The Cancun Agreements: Main Objectives of the Agreements.* <https://unfccc.int/tools/cancun/cancun-agreements/main-objectives-of-the-agreements/index.html> (11.11.2024).
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2005). Entry into force of the Kyoto Protocol. https://unfccc.int/kyoto_protocol
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2015). The Global Forced Displacement and the Impacts of Climate Change. <https://www.unhcr.org>, (E.T. 19.10.2024).

- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2018). Key Concepts On Climate Change and Disaster Displacement. <https://www.unhcr.org/protection/environment/5943aea97/key-concepts-climate-change-disaster-displacement.htm> (E.T. 28.09.2024).
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2024). No escape: On the Frontlines of Climate Change, Conflict and Forced Displacement <https://www.unhcr.org/publications/no-escape-frontlines-climate-change-conflict-and-forced-displacement> (E.T. 01.04.2025).
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2023). 45 million children in Eastern and Southern Africa at risk due to climate crisis (p. 3). <https://www.unicef.org/esa/press-releases/45-million-children-risk> (E.T. 29.03.2024).
- United Nations. (1972). Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5–16 June 1972 (A/CONF.48/14/Rev.1). <https://digitallibrary.un.org/record/523249> (E.T. 12.05.2024).
- United Nations. (2018). Generating Power. <https://www.un.org/en/desa/around-25-billion-more-people-will-be-living-cities-2050-projects-new-un-report> (E.T. 24.05.2024)
- URL-5 <https://www.emdat.be/classification> (E.T. 28.09.2024).
- WRI, Climate Resilience (2015), <https://www.wri.org/our-work/topics/climate-resilience> (E.T. 22.02.2025).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Aşlı KARABAY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Fakülte Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	